

BOJOVÁ CESTA

I. ČESKOSLOVENSKÉ BRIGÁDY
»JAN ŽIŽKA Z TROCNOVA« NOVJ

Mezi dvěma válkami česká a slovenská menšina v Jugoslávii žila bohatým kulturním životem, který byl uskutečňován řadou spolků a institucí, jakož i školami s mateřským vyučovacím jazykem. Češi i Slováci se zúčastňovali hospodářského, společenského i politického života Jugoslávie. Češi a Slováci v jugoslávských zemích se zúčastnili také dělnického hnutí v jugoslávských zemích od jeho počátků a dali tomuto hnutí významné osobnosti jako byli Wolfgang Hiža a Václav Tůma,. Přínos Cechů a Slováků, usazených v Jugoslávii byl i později, zejména mezi dvěma válkami, veliký a významný.

Druhá světová válka a fašistická okupace Jugoslávie zapříčinily novou situaci Cechů a Slováků, České menšině byla v tzv. Nezávislém státě Chorvatském odebrána všechna menšinová práva, zatímco Německá národnostní skupina ji chtěla současně asimilovat zapojením do Kulturbundu. Asimilační politiku prováděly také úřady NDH.

Komunistická strana Jugoslávie začíná roku 1941 nerovný boj proti fašismu a zve národy k povstání a ozbrojenému boji. V jejích řadách se nacházejí i příslušníci české a slovenské menšiny po celé Jugoslávii, zejména ve Slavonii. Působením Komunistické strany stále větší počet Čechů a Slováků vstupuje do partyzánských ozbrojených jednotek, takže roku 1943 dochází ve Slavonii k založení Československého praporu »Jan Žižka z Trocnova«, který vojensky i politicky působí mezi českými a slovenskými obyvateli a koncem téhož roku přerůstá na brigádu. V průběhu let 1944 a 1945 jde Československá brigáda z jedné bitvy do druhé a v obdobích mezi vojenskými akcemi rozvíjí intenzivní ideologicko-politickou a kulturně-osvětovou práci, zejména v krajích, kde ve Slavonii žije česká a slovenská menšina. Tím způsobem brigáda, bojujíc bok po boku s ostatními jugoslávskými národy, bojovala i o rovnoprávnost svých národností, uskutečněnou pak v socialistické Jugoslávii.

O tom vypráví tato kniha.

Recenzent a redaktor

SREČKO LJUBLJANOVIC

Předmluvu napsal

Dr. DUŠAN ČALIĆ

Obálka a úprava

INŽ. ARCH. ZVONIMIR BANJAJ

Český překlad

OTTO SOBOTKA

Tiskařský závod »Ognjen Priča« Daruvar

BOJOVÁ CESTA

I. ČESKOSLOVENSKÉ BRIGÁDY

„JAN ŽIŽKA Z TROCNOVA“

Napsali:

JOSEF HANZL
JOSEF MATUŠEK
ADOLF ORCT

Vydal
Československý svaz v SRCH
Daruvar 1968

MARŠÁL JOSIP BROZ TITO
vrchní velitel Národněosvobozenického vojska
Jugoslávie

»Dějiny našeho boje jsou bohaté mnoha hrdinskými činy jednotlivců i celých jednotek. Mnohé z toho však není nikde zaznamenáno. Četné epizody z této války nejsou známé širší veřejnosti. Je známý poněkud celek, ale nejsou známé jednotlivosti z nichž tento celek sestává a z nichž se skládá epopej našeho boje... Mnohé a mnohé válečné epizody mohou a musejí být osvětleny... Je to nutné nejen z vojensko-historických důvodů, ale i proto aby se -achovaly aspoň některé tyto epizody z hrdinného boje našich národů — pro poučení našim budoucím pokolením • • •«

(Tito)

DR. PAVLE
GREGORIĆ »BRZI«

DR. DUŠAN CALIĆ
»CULE«

Dr. Pavle Gregorić »Brzi«, a dr. Dušan Čalić »Ćule«, dvojice organizátorů lidového povstání ve Slavonii, kteří se zúčastnili založení Československé brigády.

Období Národněosvobozeneckého boje v Jugoslávii patří beze sporu k nejslavnějším obdobím dějin jugoslávských národů a národností. NOB soustředil nejpokrokovější činitele té doby: národnostní boj, boj za socialismus a mezinárodní solidaritu. Soustřeďuje vše pokrokové stal se bojem všech občanů Jugoslávie.

Národněosvobozenecký boj mohl v daných historických podmínkách mít tak širokou a pokrokovou základnu jen tím, že byl založen na politice Komunistické strany Jugoslávie. Tato strana po léta budovala svou politiku jako politiku pokroku a neustále za ni bojovala, čímž každodenně získávala nové zkušenosti a šířila své řady i sílila svůj vliv.

Komunistická strana Jugoslávie budovala svou národnostní politiku na zásadách marxismu-leninismu. Základem této politiky je rovnoprávnost a spolupráce všech národů a národností. Taková politika skutečně vyjadřovala zájmy i nejširších vrstev Čechů a Slováků, kteří se ve značném počtu přistěhovali na území dnešní Jugoslávie v průběhu devatenáctého století. Největší část Čechů a Slováků v Chorvatsku se usadil v osadách, kde už žili Chorvaté a Srbi.

Čeští a slovenští přistěhovalci byli doma většinou příslušníci chudých vrstev. Tato okolnost přispěla k rozvoji vzájemné úcty a spolupráce mezi Chorvaty, Srby, Čechy a Slováky. Za staré Jugoslávie Češi a Slováci sdíleli v každém směru více méně osud všech pracujících ve své nové vlasti. I když po stránce národnostní měli některé speciální zájmy jako celek, rozlišovali se mezi sebou podle třídní příslušnosti, tak jak tomu bylo i u Srbů a Chorvatů. I když byli převážně zemědělci a jen v menším počtu dělníci a řemeslníci, tito dělníci a řemeslníci měli velký vliv na své krajany, ba i na Chorvaty a Srby. Mno-

zi z těchto dělníků a řemeslníků prošli četné země Evropy, pracovali v různých zemích a mnozí z nich se velmi brzy zapojili do dělnického hnutí. Jak je ukázáno v této knize, pokrokoví dělníci a řemeslníci české a slovenské národnosti od svého příchodu na území Chorvatska až dodnes hrají významnou roli v dělnickém a pokrokovém hnutí ve svém prostředí. Tato tradice a role nejuvědomělejších a nejbojovnějších příslušníků české a slovenské národnosti má v rozvoji dělnického a pokrokového hnutí a v slavném období NOB mimořádný význam.

Mají velkou zásluhu o to, že příslušníky české a slovenské národnosti v NOB seznamovali s politikou KSJ a přijali tuto politiku za svou a postupně se aktivně zapojili i do boje za socialismus. Češi a Slováci v Chorvatsku pochopili, že národnostní otázka, tak jako i sociální spravedlnost může být pro všechny národy Jugoslávie, tedy i pro ně, vyřešena pouze v socialismu. Tím se národní a sociální boj Čechů a Slováků v Chorvatsku spojuje s národním a sociálním bojem Chorvatů a Srbů — v boj za socialismus na podkladě politiky KSJ. Tím se společný boj všech národů a národností v Chorvatsku v době NOB svým obsahem manifestuje jako nádherný příklad mezinárodní solidarity všeho pokrokového, k čemuž opět dává podklad politika KSJ. Komunistická strana Jugoslávie od svého založení neustále zdůrazňovala svůj internacionalismus. Chránila a pěstovala vzpomínky na spolupráci Chorvatů, Srbů, Čechů, Slováků a jiných národností ve slavných dnech povstání námořníků v Boce Kotorské a na revoluční hnutí vyvolaná Velikým říjnem až po solidaritu s tragédií Čechů a Slováků, způsobenou německou okupací Československé republiky. Ochota bělehradských studentů, organizovaných Komunistickou stranou Jugoslávie jít hájit svobodu Československa je živým dokladem hluboké oddanosti KSJ zásadám mezinárodní solidarity. Bělehradští studenti nebyli však ve své ochotě osamoceni: za nimi stáli ostatní studenti, mládež, dělníci, pracující lidé Jugoslávie. Také ve Slavonii, jak o tom hovoří tato kniha, Strana potvrzuje svůj internacionalismus jak je ukázáno krásnými příklady: Obžínková slavnost roku 1940 v Hercegovci, vyprovázení čs. vojáků z Prekopakry a Pakrace, odjíždějících bránit vlast, roz-

hodnutí učitelů z ČSR, kteří odmítali návrat do okupované vlasti. To vše je dokladem, že Češi a Slováci v Chorvatsku mohli uskutečnit a také uskutečnili své cíle a snahy jedinež realizací politikv KSJ, důsledného bojovníka za národnostní rovnoprávnost, socialismus a mezinárodní solidaritu. Nejpádnější potvrzení uvedeného přináší rok 1941, rok porobení národů Jugoslávie, ale i rok počátku slavné epopeje: národněosvobozenického boje.

Okupant a jeho sluhové v prvním zlověstném útoku zvířecky napadli v první řadě členy KSJ. Fašismus, jako projev nejreakčnější části světové buržoasie pochopitelně spatřoval v komunistech svého největšího odpůrce. Pro fašismus byli stejně nebezpeční komunisté v Německu, Francii, Československu, Sovětském svazu, Jugoslávii a v kterékoliv jiné zemi. Tím spíše pak nedělal rozdíl mezi členy KSJ podle jejich národní příslušnosti. Avšak právě tak komunisté, členové KSJ s tímtež revolučním nadšením, bez ohledu na to ke kterému národu či národnosti patří, vstupují do těžkého a rozhodného boje proti fašismu. Bohužel, již v prvních dnech okupace nepřítel zatlká společně s komunisty Chorvaty a Srby i významné komunisty české národnosti Josefa Bendáka a Jana Kubáška, kteří již po několik desetiletí bojovali za socialismus. Fašisté již po několika dnech střílejí Bendáka a po mučení v jasenovackém koncentráku vraždí i Kubáška. O něco později hrdinsky umírá soudruh Vostřel, sekretář stranické organizace okruhu Virovitica. Nebyli však jediní, i když byli nejvýznamnější komunisté české a slovenské národnosti. Proto Češi a Slováci, v prvé řadě komunisté společně se svými soudruhy Chorvaty a Srby vstupují do nesmiřitelného boje s fašisty. Již v prvních dnech příprav pro ozbrojený boj mnozí Češi a Slováci, členové KSJ dávají příklad příkladné proletářské revoluční solidarity. Chtěl bych jen připomenout co je uvedeno i v této knize, jaký význam mělo sbírání zbraní bratřími Kmecíkovými a na roli mlýna, zvaného »Jáma« pro organizaci prvních ozbrojených jednotek. Ze své osobní zkušenosti na přípravách povstání mohu potvrdit, že tehdy byli mými nejlepšími spolupracovníky Josef Vojáček a Antonín Ducháček. Ducháček byl hybnou silou skojevské organizace v Okučanech, jakož i na gymnasiu

v Illové Gradisce. Obě organizace měly mimořádný význam pro zahájení povstání v tomto kraji. Okučanská skopejská organizace psaním hesel, vylepováním plakátů a podobnými akcemi podnětně oslavila 1. květen již v roce 1941.

O úloze komunistů Čechů a Slováků v prvních dnech povstání hovoří také skutečnost, že z prvních devíti bojovníků partyzánského oddílu »Matija Gubec« kromě velitele Čecha byli ještě dva další bojovníci Češi, resp. Slováci.

Pokud se týče vztahu k Čechům a Slovákům okupant, jako hlavní politický argument používal vyvolávání bratrovraždných sporů. Rozbitím Československé republiky a vytvořením Česko-moravského protektorátu a takzvaného Nezávislého slovenského státu německý fašismus chtěl popudit Slováky proti Čechům. Důsledek této politiky se v naší zemi projevil v tom, že okupant s právního hlediska považoval Čechy za nepřátele a Slováky za společený národ. Ve skutečnosti však byly důsledky tytéž pro oba národy. Na území Chorvatska se to projevilo zrušením skoro všech organizací, jejichž členy byli jak Češi, tak Slováci: zrušením českých soukromých škol, mateřských školek, konfiskací kulturních domů a knihoven českých besed, zákazem Československého svazu. Podstatná zlověstná politika okupantů a ustašů vůči české a slovenské národnosti v NSCH se jasně projevila v úsilí jak Němců tak ustašů, aby Čechy a Slováky asimilovali. Češi a Slováci v Chorvatsku ihned poznali nebezpečí hrozící jejich národní existenci, což značně přispělo k růstu přesvědčení, že jedinou záchranou pro zachování jejich národnosti je následování politiky KSJ a zejména její národnostní politiky. Úsilí o odnárodnění Čechů a Slováků se strany Němců a ustašů poskytlo komunistům širší možnost k rozšíření svého vlivu na Čechy a Slováky, v čemž značnou roli sehráli členové KSJ české a slovenské národnosti. Bez ohledu na to, že část české a slovenské menšiny počátkem roku 1941 formálně taktizovala, hlásíc se do Kulturbundu aby z něho zase vystoupila, převážná většina Čechů a Slováků rozhodně odmítla politiku okupantů a ustašů. Skoro všichni Češi a Slováci velmi záhy shledali, že ani formální taktizování mezi dvěma na-

cionalizmy — německým a ustašským k ničemu nevede a tak začíná jejich stále rozsáhlejší zapojování do NOB a stále aktivnější účast v tomto boji. Uskutečňováním politiky KSJ se tento proces urychluje. Nejvyšší zastupitelský orgán v Chorvatsku, ZAVNOH na svém druhém zasedání pozdravuje vystoupení svého člena, zástupce Čechů a Slováků, který svůj projev zahájil v českém jazyce.

Když v průběhu roku 1941 vstoupilo do partyzánských ozbrojených jednotek dosti příslušníků české a slovenské národnosti, přičemž skoro ve všech místech kde žili Češi a Slováci ve většině nebo smíšení s Chorvaty a Srby byly organizace NO hnutí, znamenalo to, že se většina Čechů a Slováků připojila k NOB. Tím byly vytvořeny politické i vojenské předpoklady pro založení zvláštní vojenské jednotky Čechů a Slováků. Koncem roku 1942 bylo rozhodnuto, že má být vytvořena československá ozbrojená jednotka, což bylo uskutečněno počátkem roku 1943. Tak byl založen prapor »Jan Žižka z Trocnova«, který později vzrostl na slavnou česko-slovenskou brigádu ve Slavonii. Založením praporu byl dán ještě jeden důkaz správnosti národnostní a mezinárodní politiky KSJ. V česko-slovenském praporu »Jan Žižka z Trocnova« se hovořilo a psalo česky a vedle pěticípé hvězdy byla vedle všech odznaků nošena národní československá vlajka. Také dalšími znaky projevoval prapor svůj národnostní a proletářsko-internacionální charakter v rámci NO hnutí v Jugoslávii. Založením česko-slovenského praporu Češi a Slováci v Chorvatsku potvrdili, že jako národnosti a to jako celek se rozhodně daly na cestu ozbrojeného boje. Toto rozhodnutí se projevovalo každodenně. Dokladem tohoto rozhodnutí jsou slavné boje praporu »Jan Žižka z Trocnova«. Tyto boje jdou jeden za druhým, počínaje bojovým křtem v červencové ofenzivě fašistických sil proti partyzánským jednotkám Slavonie, pokračuje řadou dalších bojů až k nejslavnějším bojům praporu u příležitosti pochodu do Banije, kde jasně vyniká slavný boj u Crkvenog Boku. Svoji bojovnost přenáší prapor na česko-slovenskou brigádu »Jan Žižka z Trocnova«, na niž vzrostl, a která byla založena 26. října roku 1943. Brigáda roste a bojuje, žije a vítězí jako součást velké rodiny

partizánských jednotek Slavonie, nebo, ještě lépe a siřejí, jako část NO hnutí Jugoslávie.

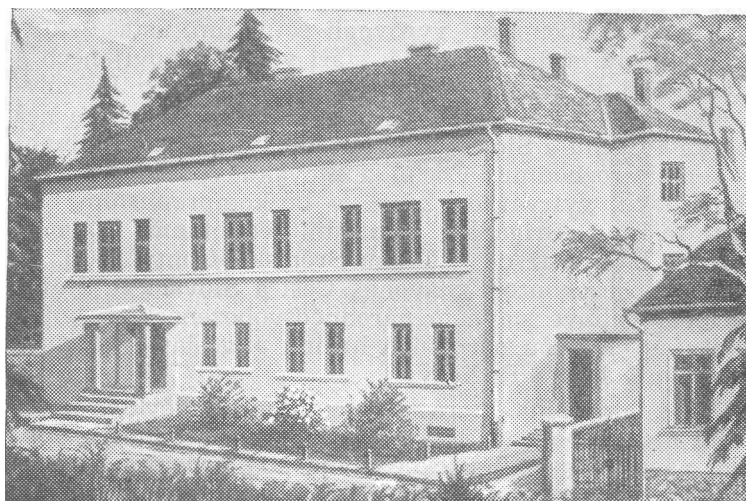
Tato kniha pěkně a podrobně líčí život brigády jako živé bytosti se všemi podrobnostmi a individualitami, která má svou vývojovou cestu. Je pravda, že tato vývojová cesta se velmi podobá vývojové cestě ostatních našich brigád ve Slavonii, avšak Československá brigáda tak jako i jiné má v tom společném i své zvláštnosti. Ona svým způsobem prožívá první boje s tanky, prudké boje o trať Záhřeb-Bělehrad, jednu formu boje, specifickou pro Slavonii, přechod od nástrahového boje jako hlavní formy partyzánského válčení k bojům velkých rozměrů na opevněná města Slatinu, Virovitici, Našice, Grubišno Polje a další. Brigáda »Jan Žižka z Trocnova« tak jako i jiné slavonské brigády bojovala o sklizeň, ale všechny ty bitvy prožívá specificky. Tak boj za sklizeň vede převážně ve vsích, kde žijí buď většinou nebo ve větší skupině Češi a Slováci. Tím způsobem brigáda znovu kuje bratrství Chorvatů, Srbů, Čechů a Slováků. Brigáda je obklopena láskou obyvatelstva Slavonie, při tom je však pýchou a hrdostí česko-slovenského obyvatelstva Slavonie a Chorvatska. Češi a Slováci různým způsobem posílají do ní stále nové a nové bojovníky a pečují o to, aby brigáda mohla snáze a lépe bojovat. Je až dojemné, jak Češi a Slováci z Daruvarska vezli na selských vozích dvě stě kilometrů daleko novoroční dary své brigádě.

Brigáda neustále osnavedlňovala lásku a důvěru Slavonie a zejména důvěru a lásku své národnosti. To, co šlechtilo všechny naše brigády, šlechtilo i brigádu »Jan Žižka z Trocnova«: hrdinství bojovníků, nesmrtelnost hrdinů, potvrzení velikosti bombometčíka Antonína Nováka v hodině smrti, kdy vrací zapálené nepřátelské bomby, velitele praporu Josefa Kabíčka, který se obětuje aby svůj prapor vyvedl z těžké situace do protiútoky, což tímto způsobem v podobné situaci opakuje velitel brigády Josef Růžička a řada dalších velitelů a bojovníků. Stejná láska k brigádě, aby ji co nejvíce posílil, vede jejího velitele Antonína Doležala aby nejdříve sám prověřil novou zbraň »John Bull«, což se mu stává osudným. Slavná brigáda »Jan Žižka z Trocnova« nemá jen dospělé hrdiny, ale má i svého »Božku Buchu« v osobě Mírka Chloupka,

který jako chlapec-gymnazista spolupracuje s NO hnutím od roku 1941 a je bojovníkem s puškou v ruce už od poloviny roku 1942 a jako delegát rotý položil v hrdinném boji v sedmnáctém roce věku svůj mladý život. Běs okupantů a jejich sluhů se vši jim vlastní bestialitou dopadl i na Čechy a Slováky, kteří se dali na cestu ozbrojeného boje. I tragikou sdílejí Češi a Slováci osud Chorvatů a Srbů. Četníci Draže Michajloviče upalují matky a sestry, příslušnice české národnosti ve vsi Nová Ves, jejichž synové a bratři vstoupili do brigády »Jan Žižka z Trocnova«. Aby se zločinností vyrovnali četníkům, ustaše zatýkají všechny muže nad 14 let stáří ve vsi Lipovljanech a odvádějí je do smutně proslulého koncentráku v Jasenovci, kde je povraždili. Ze 170 zavražděných bylo více než polovina Čechů a Slováků. Avšak ani tyto zločiny nemohly změnit rozhodnutí Čechů a Slováků ve Slavonii a v Chorvatsku, vytrvat do konce v bezkompromisním boji proti fašismu. Brigáda s ostatními jednotkami Slavonie hrdinně bojuje až do průlomu Srěmské fronty, resp. do konečného osvobození Slavonie. Češi a Slováci ze Slavonie obětovali ve slavném národněosvobozeneckém boji i životy svých dvou národních hrdinů Jugoslávie, Václava Vostřela a Josefa Růžičky.

Také tato kniha, která je skromným příspěvkem k vyličení hrdinného boje české a slovenské národnosti v období národněosvobozeneckého boje pod vedením hrdinné Komunistické strany Jugoslávie, zároveň potvrzuje, kolika pouty je spojen osud Chorvatů, Srbů, Čechů a Slováků v Chorvatsku a v Jugoslávii v boji, který je jasně vyznačenou cestou — cestou výstavby socialismu.

Dušan Calie

Budova Českého národního domu v Daruvaru

JOSEF MATUŠEK

•v

Cesi a Slováci v Jugoslávii mezi dvěma válkami

Rozpad Rakousko-Uherska a vytvoření Království Srbů, Chorvatů a Slovinců v roce 1918 vytvořily řadu problémů pro ty národnostní skupiny, které se v průběhu posledních staletí na území, které dříve bylo součástí dualistické monarchie a nyní, po válce, se stalo součástí nového jugoslávského státu. Tím se dostali do stejné situace Němci, Maďaři a Italové jako příslušníci utlačovatelských národů spolu s Čechy, Slováky, Rumuny a Rusíny jako příslušníky porobených národů. Nová situace, v níž se ocitli příslušníci slovanských národů byla poněkud příznivější, neboť se na ně nehledělo jako na příslušníky nepřátelských národů, ale jejich postavení nebylo nijak přesně vytýčeno.

Přistěhovalectví Čechů a Slováci na území nového státu bylo prakticky ukončeno. Na jedné straně, na území nového Československého státu se vytvářejí nové podmínky, které vedou ke snižování počtu vystěhovalců, na druhé straně k tomuto snižování dochází i proto, že území, které je pro přistěhovalce tak lákavé, se nachází v jiném státě, kam je možno se vystěhovat jen s tímiž potížími jako například do Ameriky. Ostatně i sama stará Jugoslávie neměla nijakou potřebu nových přistěhovalců, neboť i tak měla přebytek pracovních sil a hospodářské krize stále častěji otřásaly všemi evropskými státy. Dokonce můžeme říci, že právě rozpad staré Rakousko-Uherské monarchie znamenal značné snížení počtu přistěhovalců na toto území. Z těchto krajů odešel velký po-

čet rakouských úředníků a odborníků, řemeslníků, ba i dělníků. Ke značným změnám došlo zejména v městech, kde počet nových přistěhovalců značně poklesl, zatímco ve venkovských osadách se prakticky nic nezměnilo. V období mezi dvěma válkami počet přistěhovalců stále klesal, ba ti, kteří ještě přicházeli na toto území, zůstávali jen krátkou dobu a znovu se vraceli do Československa. Jednalo se převážně o vysoce kvalifikované odborníky, kteří sem přicházeli s rostoucí expanzí českého kapitálu. V období sudetské krize přicházeli do Jugoslávie uprchlíci na své cestě na Blízký východ nebo do západní Evropy. Můžeme tedy plným právem říci, že čeští přistěhovalci uvítali rok 1918 a vytvoření Království SHS jako úplně sformovaná národnostní skupina, která sice neměla žádnou pevnější organizaci, která by její příslušníky navzájem pevněji spojovala, která však zaujímala značně pevné pozice v hospodářství některých krajů Chorvatska a Slavonie. Počet přistěhovalých Čechů se mezi dvěma válkami snížil na minimum, takže celkový počet se přistěhovalectvím nezvyšoval a přirozený přírůstek rovněž značně poklesl, takže stěží vyrovnával úbytky, způsobované asimilací s příbuznými slovanskými národy, v jejichž prostředí Čechové žijí.

Početní stav českých přistěhovalců a jejich osady

Většina osad, osídlených v průběhu 19. století Čechy se nacházela v bývalých župách varaždínské, bělovarsko-křiževacké, virovitické a požežské, avšak hustota českého osídlení nebyla všude stejná. Dnes bychom mohli říci, že většina osad s českým obyvatelstvem se nachází po obou stranách řeky Ilovy, počínaje od Hrubečného Pole (Ivanova Sela) do Banovy Jarugy. Kromě tohoto území, které z větší části patří do komuny Daruvar, osady s větším počtem českého obyvatelstva se nacházejí v Požežské kotlině, Moslavině, v okolí Bělovaru, v severní Bosně a Vojvodině. Podle statistických údajů větší počet Čechů žije v Chorvatsku v dnešních komunách: Daruvar, Pakrac, Grubišno Polje, Garešnica, Bjelovar, Čazma, Križevci, Slavonska Požega, Našice, Podravska Slatina, Orahovica, Novska, Kutina a Nova Gradiška. Na území Bosny

žije větší počet Čechů v obcích Srbac a Derventa, zatímco na území Vojvodiny jsou početnější pouze v obci Bela Crkva. Kromě uvedených obcí jsou i menší a málo významné oázy jako například v obci Sisak aj. Významné místo zaujímal osídlení ve větších městech v celé zemi. Jen na některých z uvedených území (Pakrac, Kutjevo a Našice) se české osady nacházely poblíž osad s větším počtem Slováků, nelze však hovořit o nějakém těsnějším spojení obou národností. Na podkladě statistických údajů z té doby můžeme vyvodit některé velmi závažné skutečnosti, které jsou důležité pro pochopení života a rozvoje jugoslávských Čechů. Za prvé nutno připomenout, že Češi skoro nikde, na rozdíl od Slováků ve Vojvodine nevytvořili kompaktní sídliště, která by umožňovala jejich pevnější spojení a osamostatnění a za druhé již od svého příchodu žili v těsných sousedských stycích se Srby a Chorvaty, mezi nimiž se usadili. Jejich počet v jednotlivých osadách se pohyboval od zcela nepatrného procenta do absolutní většiny, kterou však tvoří jen v několika málo osadách. Možno tedy říci, že dnes pouze několik osad považujeme za čistě české osady, i když se všichni jejich čeští obyvatelé sami nepovažují za příslušníky české národnosti. Jsou to osady: Končanica, Ivanovo Selo, Ljudevitino Selo (Lipovec), Nová Ves, Mačino Brdo (obě tyto poslední osady jsou v severní Bosně).

Podle údajů Československého svazu z roku 1937 byly na tehdejší území Jugoslávie české kolonie v následujících místech:

1) Daruvarsko: Daruvar, Daruvar Dolní, Daruvar Horní, Končanica, Brestovac, Veliki Zdenci, Mali Zdenci, Hercegovac, Tomašica, Pavlovac, Veliki Grđevac, Grubišno Polje, Poljana (u Hrubečného Pole), Rášenica, Ivanovo Selo, Bastaji, Miokovićevo, Ivanovo Pole, Lipovec (Ljudevitino Selo), Dežanovac, Uljanik, Antunovac, Pakračka Polana, Kukunjevac, Gaj, Prekopakra, Pakrac, Badljevin, Střežany Horní, Střežany Dolní, Trojehlava, Holubňák (Golubinjak), Šibovac, Dořany, Sirač, Bijela;

2) Bělovarsko: Bělovar, Nová Plávnica, Predavač, Gudovac, Roviště, Ivan Zabno, Dubrava, Narta, Dolní Kovčica, Pavlovac, Bulinac, Novoseljani, Zdralovi;

3) Požežsko: Slavonská Požega, Kaptol, Bjeliševac-Tominovac, Jakšić, Grabarje, Gradec, Pleternica, Resnik;

4) Osječko: Osijek, Čepin, Nova Jošava, Dolci;

5) Záhřebská oblast*): Záhřeb, Sisak, Jazvenik, Ludina, Vidrenjak, Malá Ludina, Vlahinička, Selište, Međurić, Krivaj, Lipovljani, Staro Petrovo Selo, Kosovac, Nová Hradiška;

6) Banát: Bela Crkva, Kruščica, Fabian (Češko Selo), Vršac, Gaj, Veliko Središte, Crvenka, Zrenjanin, Novi Sad;

7) oblast Bosny: Derventa, Zenica, Mostar, Tuzla, Prijedor, Banja Luka, Nová Ves, Macino Brdo, Nová Topola, Sarajevo, Malice, Lužani, Usora, Doboj, Vranduk;

8) území Srbska: Bělehrad, Čuprija;

9) ostatní místa s větším počtem českých přistěhovalců: Skopje, Slavonski Brod, Karlovac, Varaždin, Ljubljana, Maribor a Kranj.

Toto veliké rozptýlení Čechů a jejich osad mělo značný vliv na sblížení s Chorvaty a Srby, na jejich politickou orientaci a způsobovalo poměrně rychlou asimilaci, která byla tím výraznější, čím více se blížila druhá světová válka.

Údaje o počtu Čechů v uvedených obvodech a oblastech nebyly nikdy zcela přesné, neboť pod údajem »Čech« íbyli začasté registrováni i jiní přistěhovalci z území poválečného Československa, což se výrazně projevovalo zejména za trvání Rakousko-Uherska, kdy se národní příslušnost většinou stotožňovala se zemí, z níž přistěhovalc přišel, takže mezi Čechy byli započítáni i četní sudetští Němci nebo Němci vůbec. Po vytvoření nového Československého státu se stále častěji používal název Čechoslovák, což umožňovalo, aby se pod název Čech zařazovali i příslušníci jiných slovanských národů Československa, zejména Slováci a Rusini (Zakarpatsí Ukrajinci. Naproti tomu jugoslávské statistiky nejčastěji uváděly Čechy v rubrice »ostatní Slované«. Před vypuknu-

* Tato »oblast« je míněna jen teoreticky vzhledem k organizačním i potřebám tehdejšího Os. svazu, bez jakéhokoliv vztahu k tehdejšímu územnímu uspořádání Jugoslávie. Více méně je tomu tak i ostatních uvedených »oblasti«.

tím První světové války počet Čechů v těchto krajích prudce vzrostl. Tak podle statistických údajů z roku 1900 vzrostl na 31888, což dalo popud Štěpánu Radičovi, aby si povšimnul tohoto zjevu a zdůraznil úlohu českých přistěhovalců v hospodářském životě celého kraje. Ve svém článku zdůrazňuje, že Češi tvoří 2,96% celkového počtu obyvatelstva Chorvatska a že představují významného činitele hospodářského i kulturního života země. Uvádí dále, že české osady vznikly před nějakými dvaceti lety. Podle jeho názoru žijí tito přistěhovalci v blahobytu a starousedlíci od nich postupně přijímají různé technické vymoženosti. Tato slova chorvatského politika svědčí o tom, že Češi již v těch letech představovali významnou hospodářskou sílu a že velkou měrou kladně působili na své okolí. Tento údaj má přirozeně velký význam, neboť Radič v té době dlel v největší české osadě, Končenicí u Daruvaru, kde byl hostem statkáře a poslance Jana Křepelky a své údaje čerpal přímo u pramene.

V pozdějších letech přistěhovalecký proud Čechů poněkud ochabuje, takže podle soupisu obyvatelstva z roku 1910 bylo v Chorvatsku celkem 32.376 Čechů. Toto číslo se do začátku světové války nijak význačně nezměnilo, takže můžeme přijmout jako věrohodný údaj dr. Jana Auerhana, který v roce 1925 zjistil na území tehdejší Jugoslávie 46.777 příslušníků české národnosti. Největší pokles českých přistěhovalců byl zaznamenán v Bosně, kde roku 1910 bylo 7.045 a roku 1921 pouze 5.886 Čechů. To současně dokazuje, že po rozpadu Rakousko-Uherska se z našich zemí vrátili převážně úředníci, řemeslníci a důstojníci a všichni ti, kteří byli jakýmkoliv způsobem, závislí na starém státním útvaru. Počet 46.777 českých, usedlíků tak můžeme pravděpodobně považovat za konečné číslo, i když některé polooficiální prameny uvádějí, že v jugoslávských zemích žilo před druhou světovou válkou 60.000 Čechů.

Vzdor značnému počtu českých přistěhovalců na území Chorvatska a Slavonie pouze ve čtyřech tehdejších okresech představovali významnější procento obyvatelstva. Podle některých neúředních údajů z roku 1937 tento počet vypadal takto:

Okres:	Celkový počet obyvatel:	Čechů:	% Čechů:
Daruvar	35935	8450	23
Pakrac	40051	2653	5
Grubišno Polje	24179	3493	15
Garešnica	30971	2016	7

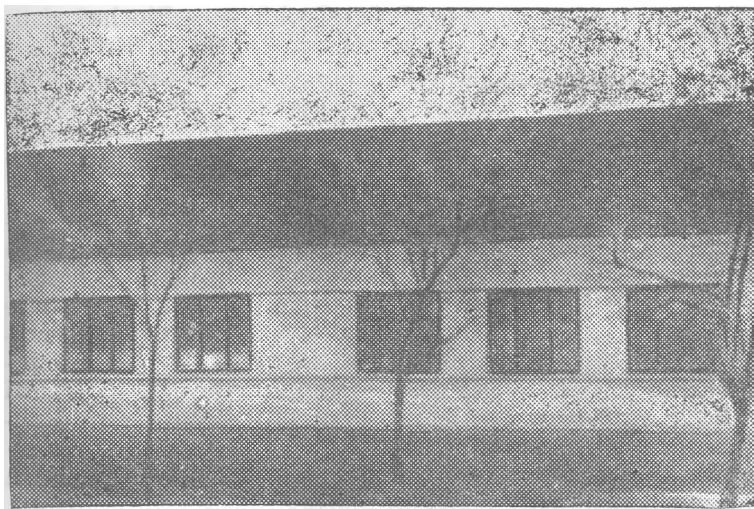
Bělovarská oblast dává docela jiný obraz:

Bělovar (okres)	63412	1175	1,8
Bělovar (město)	10353	692	6,6
Čazma	38044	1480	3,9
Križevci (okres)	54490	754	1,4
Križevci (město)	7035	96	1,3

Jestliže k těmto údajům připojíme ještě údaje o počtu přistěhovalců v okrese Slavonska Požega a Kutina, získáme tak dosti jasný obrázek o rozšíření osad s českým obyvatelstvem v této části Slavonie a Chorvatska, to znamená přesně na území, na němž vznikla a operovala v průběhu války I. československá brigáda »Jan Žižka z Trocnova«.

Zaměstnání českých přistěhovalců a jejich hospodářská situace

České prameny které hovoří o vystěhovalectví českého obyvatelstva do jižních částí tehdejší monarchie připomínají, že tam tehdy odcházeli většinou nejchudší vrstvy lidu, tedy ti, kteří kromě svých rukou neměli téměř nic. Naskytá se otázka, jak se těmto chudým vrstvám podařilo v poměrně krátké době se dosti vysoko vyzvednout a stát se hospodářskou silou, s níž počítá již i Štěpán Radíč. Na podkladě četných záznamů a vyprávění starých přistěhovalců se dovídáme, že půda v těchto krajích byla téměř bez ceny a že jitro půdy se mohlo dostat za trochu kořalky nebo chleba. Jen někteří z přistěhovalců, přicházejících do těchto krajů si přiváželi svůj majetek na voze, zatím co převážná většina přinášela svůj majetek v rukách. Četné údaje hovoří o tom, že vystěhovalectví zachvátilo široké vrstvy selské chudiny, bezzemků, náde-

Budova české školy v Kaptole

níků, selských pacholků a teprve potom i drobných rolníků. Teprve později přicházejí na jejich pozvání příbuzní a známí, mezi nimiž, zejména ku konci století jsou už i bohatší sedláci, kteří mohou koupit větší množství pozemků. Je zajímavé, že mezi přistěhovalci nebyli žádní **statkáři či velkostatkáři**, těmi se někteří přistěhovalci stali teprve zde.

Větší zemědělské statky vznikají teprve ku konci století, po likvidaci starých panství, avšak takové případy byly velmi vzácné. Tak např. na celém území dnešní daruvarské komuny před první světovou válkou se uvádějí pouze dva velkostatkáři, jeden v Končenici a druhý v Míkověčevu. Avšak i tyto velkostatky mezi dvěma válkami zmizely, půda byla rozparcelována a stále více je těch osad, kde se objevuje hlad po půdě. V poněkud příznivější situaci se nacházeli přistěhovalci, kteří přicházeli do míst kolem Bělovaru, Slavonské Požegy a Kutiny, zatímco mezi přistěhovalci kolem Daruvaru se stále pociťuje potřeba odchodu z tohoto kraje.

Podle údajů z roku 1937 byla u českých usedlíků následující situace ve vlastnictví půdy:

Okres:	Počet Čechů - zemědělců	Plocha v iitrech:
Daruvar	1125	10606
Pakrac	115	1282
Grubišno Polje	563	5031
Garešnica	290	2652

To znamená, že 2093 zemědělské rodiny vlastnily celkem 19571 jiter půdy, což v průměru znamená 9,35 jitra na jednu rodinu. V uvedené tabulce nejsou zahrnuty ty rodiny, které jako hlavní zaměstnání přihlásily některé řemeslo nebo výdělečnou činnost, avšak do celkové výměry Čechy obdělávané půdy byla započítána i výměra jejich půdy. Byly to nejčastěji rodiny které ve skutečnosti žily ze zemědělství, zatímco řemeslo nebo pracovní poměr představovaly pouze vedlejší zaměstnání. Vezme-li v úvahu tuto skutečnost, pak postavení českých přistěhovalců bylo poněkud slabší.

Kutnar ve svém přehledu vystěhovalectví v Čechách zdůrazňuje, že ze země se nejvíce stěhovali krejčí a obuvníci a hned za nimi následovali stolaři a zedníci. Toto tvrzení je možno dobře dokázat na příkladech z Daruvaru < okolí. Téměř všichni krejčí a obuvníci, všichni zedníci a tesaři, jakož i stolaři v tomto kraji byli české národnosti. V některých osadách skoro všichni Češi ovládali některé řemeslo a často se setkáváme s tím, že větší počet českých mistrů se z okolí Daruvaru vystěhoval do jiných krajů Chorvatska a Slavonie, neboť pro příliš velkou konkurenci nemohli prosperovat. Nutno také připomenout, že velký počet českých řemeslníků přišel do těchto krajů po mnohaletém bloudění Evropou, kde získávali praxi. Zvláště mnoho jich přicházelo z Vídně, resp. z Rakouska. Tito řemeslníci sebou přinášeli vědomí o třídní příslušnosti, měli organizační schopnosti a pokrokové ideje a mnozí vystupovali i jako organizovaní socialisté nebo sociální demokraté. Tato skupina řemeslníků, při čemž to byli ponejvíce krejčí, obuvníci a knihaři, různí výrobci přesných nástrojů a uměleckých předmětů byla velmi sečtělá, tito lidé sledovali tisk, četli knihy a byli národnostně značně uvědomělí. Setkáváme se s nimi v českých i v chorvatských spolecích a začasť vycházeli z je-

jich řad organizátoři společenského, zábavního a sportovního ruchu. Smysl pro organizaci byl tak silný, že se s nimi setkáváme i jako se zakladateli pěveckých, tělocvičných, sportovních a hasičských spolků, v nichž často zaujímali vedoucí funkce. Tito řemeslníci se v novém prostředí velmi rychle aklimatizovali, zapojovali se do něho a působili na ně. O. Sobotka, mluvčí o zaměstnání zdejších Čechů, nachází v Daruvaru následující obory, jimiž se zabývali: obchodník, hostinský, úředník, obuvník, pekař, dělník, vinohradář, pletař, typograf, košíkář, keramik, knihař, hudebník, stolař, advokát, lékař, učitel, profesor, učitel hudební, novinář, stavitel, tapetář, mlékař, švadlena, hodinář, mlynář, obchodní cestující, fotograf, natěrač, kadeřník, holič, průmyslník, sochař, zahradník. Ve větších městech by tato pestrá paleta zaměstnání byla přirozeně ještě bohatší. Ježto přistěhovalci z českých zemí přišli na území dnešní Jugoslávie již se získanými vědomostmi a kvalifikací, tyto údaje nám ukazují, v kolika oborech mohli přistěhovalci aktivně působit na rozvoj hospodářského a kulturního života země.

Podle neúředních dat z roku 1937 byli zdejší Češi rozděleni podle různých povolání takto: zemědělci tvořili 60% z celkového počtu přistěhovalců, vysoce kvalifikovaní dělníci v různých oborech průmyslu 13%, dělníci v zemědělství 4,5%, řemeslníci na venkově 4,5%, úředníci 3% a zbytek tvoří různá jiná zaměstnání. Sečteme-li všechny ty, kteří jsou jakýmkoliv způsobem odkázáni na půdu reso. na práci na půdě, pak je to na 65% všech přistěhovalců. To znamená, že většina českých přistěhovalců byla připoutána k vesnici. Tato skutečnost hrála významnou roli při politickém rozhodování jugoslávských Čechů.

Počet odborných dělníků se před první světovou válkou stále zvyšoval, což pokračovalo i mezi dvěma válkami, kdy skoro úplně přestal příliv zemědělců. V některých průmyslových odvětvích bylo těžko představit si práci bez těchto odborníků. Zvláště velký počet českých odborníků byl zaměstnán v textilním a kožařském průmyslu, jakož i v potravinářském průmyslu (zejména při výrobě uzenářských výrobků, v cukrovarech, mlynářství

a pivovarech), při čemž velký počet menších a větších mlýnů v Chorvatsku Slavonii byl v českých rukách, a velký počet různých odborníků se záhy osamostatnil a založil vlastní menší průmyslové podniky (textilní, chemické aj.).

Český kapitál velmi brzy projevil zájem o jugoslávské země a ochotně investoval do všech odvětví lehkého a spotřebního průmyslu, kde vložené prostředky rychle obíhaly. Údaje hovoří o tom, že Češi se zajímali zejména o cukrovary (Čuprija, Osijek, Crvenka, Zrenjanin), chemický průmysl (Zagreb), textilní průmysl (Kranj, Duga Resa aj.), sklářský průmysl (Paraćin), kožařský průmysl (Borovo), kovoprůmysl (Osijek). Z toho důvodu dochází ke spojování českého a jugoslávského kapitálu, čímž se může vysvětlit také určitá náklonnost Prahy vůči bělehradským nelidovým režimům, což opět způsobilo oddalování českých kapitalistů v Chorvatsku od rolnických raas a jejich politiky. Velký počet Čechů pracoval mezi dvěma válkami v pohostinství, neboť hotely ve větších místech a turistických střediscích již za Rakousko-Uherska se staly velmi přitažlivé pro český kapitál (Malinska, Crikvenica, Krk, Rab, Makarska, Dubrovnik, Kupari, Srebrno, Samobor). Některá místa na Jadranu se stala pravými českými koloniemi a český tisk tyto snahy všestranně podporoval. Také četní významní veřejní pracovníci v Čechách dělali vše možné, aby zainteresovali Čechy pro naše zotavovny a letoviska a tak je vyrvali z rukou Němců a Italů. Tak např. ještě před I. světovou válkou publicista a vědecký pracovník Adolf Černý upozorňoval na krásy Rábu, kde hned na to vznikla učitelská zotavovna, kolonie »Komenský«. Právě tak Marie Stejskalová zakládá v Crikvenici zotavovnu pro chudé děti. Tato zotavovna postupně přerostla na velký a dobře organizovaný ústav, který pracoval až do začátku II. světové války. Zakládání takových ústavů zároveň znamenalo příchod většího počtu pracovníků — dělníků, řemeslníků a úředníků Čechů do Jugoslávie. Tito pracovníci však byli vesměs vázáni na Československo a neměli přímý vliv na život jugoslávských Čechů.

Také v některých duševních povoláních byli Češi skoro nenahraditelní. Za balkánských válek přišel do Srbska

velký počet lékařů na pomoc srbským raněným. Setkáváme se tam i s větším počtem farmaceutů a veterinářů, kteří organizují tyto služby v mladém státě. Po skončání války velký počet těchto odborníků zůstal na Balkáně, avšak ani oni nezasahují nějak aktivněji do života jugoslávských Čechů. V jugoslávských zemích našel zaměstnání i větší počet zemědělských odborníků, zahradníků, zástupců různých českých továren a obchodních domů, profesorů vysokých škol a mnoho dalších odborníků. Čechům patřily velké stavební podniky ve všech větších městech, jakož i velký počet projekčních kanceláří. Těžko lze zjistit, kolik českých hudebníků a skladatelů pracovalo na našem území, lze však říci, že skoro ve všech pěveckých sborech a vojenských orchestrech působili Češi jako dirigenti. V lesnictví podle údajů z roku 1905 pracovalo nouze na území Chorvatska 77 lesníků a přibližně tolik lesnických asistentů Čechů.

Nutno však znovu připomenout, že všichni tito lidé neprojevovali žádný zvláštní zájem o život svých krajanů na vesnici. K rolnickým masám v Chorvatsku je nic nepoutalo, zdejší pobyt považovali za přechodný, ježto se měli po kratší či delší době vrátit domů. Mnozí z nich dokonce usilovali o to, aby se co nejdříve spojili s prostředím v němž žili a vědomě se vyhýbali jakékoliv spolupráci se svými krajany, aby snad pro to neměli nějaké nepřijemnosti. Tento duch a názory, které byly pozůstatkem a dědictvím z dob starého Rakouska se projevovaly silně zejména mezi inteligencí, takže jugoslávští Češi skoro neměli možnost vychovat svou inteligenci. Zejména český těžký kapitál, který byl jinak ve své podstatě mezinárodní, se snažil co nejméně angažovat v akcích, o které by mohly mít zájem české masy v Chorvatsku. Je sice pravda, že se jednalo o malé skupiny českých usedlíků, o které kapitalisté neměli zvláštní zájem, je však příznačné, že v životě českých rolnických mas se jako organizátoři a iniciátoři jednotlivých akcí objevují pouze ti kapitalisté, kteří byli těsně spojeni s vesnicí (majitelé mlýnů, majitelé palíren, výrobci uzenářského zboží). Lze tedy říci, že při organizování českých spolků měli hlavní úlohu drobní řemeslníci, drobní úředníci kteří povahou "vé práci byli vázáni na vesnici a někteří majetnější rolníci.

Kolem nich se sekupili ostatní drobní rolníci, kteří v práci a spoření viděli hlavní smysl svého života. Tento smysl pro spoření se projevil i při založení Československé banky v roce 1921, která byla založena v Daruvaru a později bylo její sídlo přeneseno do Záhřebu. Podle představ zakladatelů se měla banka stát střediskem, kolem něhož se měly shromáždit roztříštěné síly, které by pomohlo organizovat a upevnit společenský a kulturní život a současně vytvořit podmínky pro rychlejší hospodářský rozvoj. Mezi zakladateli banky nacházíme hlavně drobné lidi, neboť velkokapitál neprojevoval mnoho zájmu o tak malé formy práce. Existují údaje o upisování akcií mezi rolníky v okolí Slavonské Požegy, z nichž je zřejmo, že tato akce narážela na značnou nedůvěru mezi rolníky. Bance se však podařilo dosáhnout za několik let práce určitých úspěchů, což je zřejmo z výročních zpráv. Zatímco roku 1922 měla všeho všudy 500 000 dinárů akciového kapitálu a 1 047 000 dinárů vkladů, v roce 1931 činil akciový kapitál již 7 miliónů dinárů a vklady vzrostly na 44 miliónů dinárů. V roce 1937 bylo pak zaznamenáno 10 miliónů akciového kapitálu a 50 miliónů úsporných vkladů. To je nesporně veliký úspěch, vezmeme-li v úvahu, že banka skoro všechny úsporné vklady získávala na vesnici, od vesnických střádálů a to ještě v období těžké hospodářské krize, která neustále otřásala starou Jugoslávií. Banka byla také určitou formou vzájemné pomoci, což je zřejmo z toho, že střádalský kroužek vznikl v rámci České besedy v Daruvaru již v roce 1914. Banka se ve své práci zaměřila na nejdrobnější vklady drobných vkladatelů, střádálů, žactva a dětí a ve školách a spolcích byly organizovány kroužky »Střádala«, později »Včelky«, takže její práce měla i určitý výchovný význam. Na druhé straně vykonávala banka silný vliv na veřejný a kulturní život, její zaměstnanci byli společně s učiteli nositelé kulturního života. Banka podporovala soukromou iniciativu obchodníků, řemeslníků, drobného průmyslu i zemědělství. Při povolování úvěrů měli přednost organizovaní členové českých spolků a uvědomělí Češi, v čemž můžeme vidět zřejmý rozdíl naproti ostatním bankám, které v první řadě hledaly dobré a solidní plátce a ručitele.

Vedle Československé banky, která měla více méně lokální charakter, i když se jí později podařilo založit několik filiálek, v jugoslávském hospodářství se významně angažovaly i jiné velké banky se sídlem v Praze, ty však velmi málo přispěly k rozvoji české národnostní skupiny v Jugoslávii. Tak např. Pražská úvěrní banka byla angažovaná v česko-srbském cukrovaru v Čupriji, zatímco pojišťovna »Slavia« pracovala po celé Jugoslávii. Značnou kapitálovou účast zde měly i pražská Živnobanka a Průmyslová banka.

Těžká hospodářská situace nutila zemědělce hledat nové cesty, které by jim pomohly, aby se osamostatnili a osvobodily od sprostředkovatelů při prodeji svých výrobků a obstarávání potřebného zboží a tak dochází k zakládání družstev různého typu.

Družstevní hnutí v českých osadách mělo velmi dlouhou tradici. V Končenicí bylo např. založeno jedno z nejstarších hospodářských družstev v Chorvatsku. Zdá se, že při zakládání této »První chorvatské hospodářské zádruchy« měl významnou úlohu Štěpán Radić, který pobýval delší dobu v Končenicí a propagoval zakládání družstev podle vzoru družstev v Čechách. V těchto družstvech měli sice hlavní slovo bohatší rolníci, avšak jiná družstva byla založena na pokrokovějších zásadách, při čemž bylo dosaženo velmi dobrých výsledků (ve Velkých Zdeňcích). Po prvních úspěších ukázala se potřeba koordinace práce těchto družstev a došlo k založení Ústřední jednoty československých hospodářských družstev. Svaz sice nemohl mnoho učinit pro rozvoj družstevního hnutí, neboť jeho hlavním úkolem bylo aby zastupoval zájmy svých členů v Jugoslávském družstevním svazu, avšak již jeho založení jasně ukazovalo jak sílí a roste sebevědomí jeho členů.

Ze všeho toho můžeme usoudit, že jugoslávští Češi dočkali léta hospodářské krize dobře organizovaní, zatímco v celostátním měřítku hospodářské krize silně postihly nejchudší vrstvy selského obyvatelstva a otřásly jejich přesvědčením, že kulturní činnost jim zajistí hospodářskou nezávislost.

Společenský a kulturní život

Hospodářské sílení přistěhovalců ve městech, neustálý proud nových přistěhovalců, kteří se těžko přizpůsobovali novému prostředí a stále početnější skupiny kulturních pracovníků ve městech přímo nutily k tomu, aby se organizovaly společné schůze, porady a diskuse a aby se jakýmkoliv způsobem navázal styk se starou vlastí. Zatímco selské masy v důsledku každodenního boje o skývu chléva byly značně lhostejné k této otázce a zatímco dělníci se poměrně rychle zapojovali do nového prostředí a asimilovali, tehdy právě ta část přistěhovalců, kteří svůj zdejší pobyt považovali za přechodný usilovala, aby do tohoto období svého života vnesli život rodného kraje a aby se organizačně přizpůsobili životu v rodném kraji. Tady se setkáváme s prvními pokusy o založení národnostních spolků a to zejména kulturních, někde i sportovních. Nejstarší české spolky vznikly ve městech, kde se nacházel největší počet inteligence a hospodářsky silnějších řemeslníků a kde se udržovaly živější styky se starou vlastí. První spolek pod názvem Česká beseda založil v Záhřebě 14. října 1874 Josef Václav Frič. V programu spolku se zdůrazňuje, že jedním z jeho cílů je potírat negativní vliv těch úředníků-Čechů, kteří byli vychováni v německém duchu a neměli žádného pochopení pro potřeby chorvatského národa. Druhým úkolem spolku bylo seskupit všechny Čechy, kteří se v Chorvatsku přece jen cítí jako v cizí zemi. Jméno zakladatele spolku, známého českého revolucionáře z roku 1848 J. V. Friče dostatečně hovoří o pokrokovém a slovanském duchu nově založeného spolku. To se ostatně vidí i ze spolkových stanov, v nichž se říká, že Beseda bude usilovat o to, aby udržela na výši kulturní činnost, aby zachovávala národní tradice, aby podporovala kulturní snahy v Čechách a že bude podporovat i kulturní snahy Chorvatů. Z toho všeho jasně vysvítá, že práce spolku byla převážně zaměřena na posilování národního vědomí přistěhovalých Čechů, na spolupráci s chorvatským lidem, ale právě tak můžeme konstatovat, že nový spolek nemá naprosto žádný úmysl pečovat o kulturní život svých krajanů na venkově. O životě a práci záhřebského spolku v prvních ie-

Národopisná skupina v Rovisti u Bělovaru

tech jeho trvání jsou údaje ve Fricových vzpomínkách a v románě českého spisovatele Josefa Holečka »Pero«.

Velmi brzy se objevuje snaha, aby se založil spolek českých usedlíků v Bělehradě. Nejdříve zde byl založen spolek Lumír roku 1885, který v srbském prostředí hrál přibližně tutéž roli jako Česká beseda v Záhřebu, později spolek »Havlíček« a roku 1919 Československá obec.

Na venkově se nejdříve začalo pomýšlet na založení spolku v Daruvaru (v Dolním Daruvaru). A opravdu zde byla roku 1907 založena Česká beseda, která jako první z českých spolků zahajuje soustavnou péči pro kulturní a hospodářské povznesení Čechů na vesnici. Ve stanovách spolku se mimo jiné zdůrazňují následující úkoly: »poučovat a vzdělávat zde ve velkém počtu usazené Čechy ve městě a okolí, vychovávat je v národním duchu a to jak kulturní činností tak i čtením knih«. Daruvarský spolek se stal iniciátorem a podněcovatelem všech akcí, jejichž účelem bylo povznesení kulturního života přistěhovalců a jejich organizování v pevné a národnostně uvědomělé jednotě. Za krátkou dobu se Daruvar stal střediskem zdejších Čechů a jeho úloha se stále zvyšovala, když po

rozpadu Rakousko-Uherska byla česká národnostní skupina úplně oddělena od staré vlasti.

K nejstarším českým spolkům na venkově patří také Česká beseda na Prekopakře u Pakracu, založená rovněž v roce 1907. I zde, právě tak jako v Dolním Daruvaru rozhodující úlohu měla blízkost městečka, z něhož přicházel ideový i materiální podnět k založení spolku. Do I. světové války se počet spolků již nezvyšoval (Pozn.: Před první světovou válkou podle dostupných pramenů pracovaly na dnešním území Jugoslávie české spolky v Záhřebě, Bělehradě, Sarajevě, Dubrovniku, Daruvaru a Prekopakře).

Po roce 1918 se situace náhle změnila. Na jedné straně se stále více pociťovala potřeba semknout roztržštěné síly, na druhé straně Československá republika věnuje stále více pozornosti svým vystěhovalcům v evropských zemích, zejména pak v Jugoslávii, usilujíc jejich prostřednictvím, jako živého mostu, posílit i tak již přátelské styky s bratrskými jugoslávskými národy. Proto také po vytvoření Království Srbů, Chorvatů a Slovinců dochází rovněž i k těsnějším stykům představitelů Čechů a Slováků, usazených v různých krajích Jugoslávie. Tyto první styky postupně ořerůstají ve společné akce, které ve skutečnosti pouze sledují podněty, které zčásti přicházejí i z Československa. Vedoucí české a slovenské kruhy pracují na vypracování společného programu a na vytvoření společného orgánu, který by mohl sjednotit jejich činnost a představovat je v boji za národní rovnoprávnost ve státě, který ačkoliv měl přátelské styky s jejich starou vlastí, neměl vždy dostatečně porozumění pro jejich požadavky. Tak dochází k založení Československého svazu dne 28. června 1921 v Osijeku. Založení Svazu bylo velmi živě pozdraveno v Československu, zatímco v Jugoslávii prošla tato událost skoro bez povšimnutí. To svědčí o tom, jaký význam přikládaly tomuto orgánu politické i kulturní kruhy v Československu. Hned po založení Svazu byly zahájeny diskuse o tom, kde má být sídlo nového Svazu jako ústřední organizace. V

souladu s tehdejší centralismem (v Jugoslávii i v Československu) byl za sídlo Svazu zvolen Bělehrad, zatímco v jednotlivých krajích pracovaly jeho odbory. Československý svaz od prvních dní své existence začal věnovat zvláštní pozornost kulturnímu a hospodářskému povznesení přistěhovalců, výchově dětí ve školách s mateřským vyučovacím jazykem, organizaci a zakládání nových spolků a hledání nových forem práce. To se dělo z velké části prostřednictvím již stávajících spolků, které se do jisté míry staly orgány Svazu. Svaz ustavil velmi těsné styky s představiteli českých úřadů a stal se v určitém smyslu představitelem českých přistěhovalců jak vůči Bělehradu tak vůči Praze. V tomto svém úsilí nešel vždy nejsprávnější cestou. Ve snaze, aby zůstal stranou politických bojů, které otřásaly Jugoslávií, on ve skutečnosti podporoval politiku bělehradských vládnoucích kruhů a tím vyvolával nedůvěru českých selských mas v Chorvatsku, které se stále větší měrou orientovaly na Radičovu Chorvatskou selskou republikánskou stranu. Práce Svazu pro české spolky a usedlíky vážly i proto, že jeho sídlo bylo vzdáleno od českých osad (naproti tomu bylo v blízkosti osad slovenských). Ze všech těchto důvodů se práce Svazu postupně přenášela na jednotlivá střediska, která až uměla najít způsob jak se přiblížit k vesnici, i když vesnice sama v představitelích Svazu i nadále viděla představitele a sympatizéry bělehradských režimů. Při všech těchto nedostatecích Svaz v poměrně krátké době vyřešil řadu otázek. V první řadě to bylo založení velkého počtu nových spolků i v nejzapadlejších a nejzaostalejších osadách, čímž byl učiněn podstatný krok k rozvoji další kulturní činnosti. V rámci Svazu vzniklo v roce 1921 také Sdružení československých žen v Jugoslávii a téhož roku byl založen Spolek československých akademiků. Aby bylo možno proniknout i do nejvzdálenějších osad, byly v roce 1928 vytvořeny kočovné knihovny, které byly ve vesnicích velmi dobře přijaty. Jejich opatrovníci-knihovníci byli ochotníci — sečtělí a pokrokoví rolníci.

Více než 50 těchto knihovniček bylo ve stálém používání. Jednalo se převážně o starší spisy, vyřazené z jiných velkých knihoven, nebo ze zrušených knihoven zaniklých spolků. Avšak už skutečnost že byly knihy žádány, hovo-

řila o neustálé potřebě sledovat psané slovo a tisk. Knihovničky byly stále doplňovány z Ústřední knihovny Československého svazu, která se nacházela v Daruvaru. Tam také přicházely a soustřeďovaly se dary různých československých institucí a ministerstev. Kromě těchto putovních knihovniček pracovaly na vsích kde byl spolek (Česká nebo Československá beseda) i stálé spolkové knihovny; avšak počet knih v těchto knihovnách neuspokojoval. Ze zprávy z roku 1937 seznáváme, že na území Chorvatska a Slavonie bylo v českých spolkových knihovnách 23 757 knih a že je četlo 1816 čtenářů. To znamená, že na jednoho zde usazeného Čecha nepřipadala ani jedna kniha (přibližně asi 0,50). Ježto do tohoto počtu nejsou započteny kočovné knihovny a jejich čtenáři, možno tvrdit, že právě tyto kočovné knihovny hrály velkou roli, neboť přicházely do nejzapadlejších osad a prakticky do každé rodiny.

Postupně se veškerý společenský a kulturní život soustřeďoval kolem jednotlivých českých spolků, které byly ve své práci úplně samostatné, zatímco Československý svaz pro ně představoval pouze poradní a koordinační instituci. Nijak však nelze tvrdit, že Československý svaz byl nějakou pevnou organizací, která mohla působit a to ještě negativně na účast českých rolnických mas k národně osvobozeneckému boji. Je ovšem správné tvrzení, že Československý svaz vedl tzv. »státní politiku«, tj. politiku Dodpory snah a úsilí bělehradských vlád v souladu s politikou Malé dohody. Na druhé straně Svaz všemi silami působil na to, aby Čechy v Jugoslávii připojil k politice tehdejší Československé republiky. V tomto úsilí šel tak daleko, že Československou republiku stotožňoval s jejím prvním prezidentem T. G. Masarykem. Nutno přiznat, že jméno presidenta Masaryka mělo pro jugoslávské Čechy veliký význam. On se v srdcích Čechů stal »tatíčkem«, třebaže obyčejný člověk měl o něm jen velmi nejasnou představu. Zdůrazňování jeho úlohy prováděli i čeští učitelé, které československá vláda vysílala do Jugoslávie, aby zde pracovali na českých soukromých a doplňovacích školách, jakož i četní legionáři, kteří se po osvobození přistěhovali mezi jugoslávské Čechy (nebo pocházeli z řad těchto Čechů) a konečně i různé knihy.

Herci, členové orchestru a technický personál v operetě
»Na tý louce zelený« v Daruvaru

brožury a časopisy. K rozvoji masarykovského kultu přispívala i péče československých úřadů o zdejší instituce, zejména o školy a kulturní domy. Tuto politiku rozvíjeli konečně i četní mladí lidé, kteří jako českoslovenští 3bčané odcházeli na odsouzení vojenské povinnosti do Československa a tak mohli srovnávat demokratické svobody v jedné i druhé zemi.

V letech před okupací působilo v osadách, kde žil větší počet Čechů na sedmdesát spolků, většinou pod názvem Československá nebo Česká beseda s týmiž, nebo přibližně týmiž cíly: kulturní a hospodářské povznesení svých členů. Nutno připomenout, že v těchto spolcích bylo začleněno velmi málo českých dělníků, ježto ti se většinou usazovali ve větších městech, kde bylo více pracovních příležitostí a tam vstupovali do spolků, které hájily jejich dělnické zájmy. Proto se v českých spolcích ve městech nejčastěji setkáváme s inteligencí, obchodníky a přísluš-

niky různých svobodných povolání, zatímco na vesnicích do spolků vstupovali hlavně střední a bohatší rolníci.

Československé besedy byly v následujících místech: Rovišće, Nova Plavnica, Novoseljani, Narta, Predavač, Gxidovac, Bulinac, Pavlovac, Hercegovac, Brestovac, Daruvar, Veliki Zdenci, Mali Zdenci, Ivanovo Selo, Tomasica, Dežanovac, Uljanik, Gornji Daruvar, Golubinjak, Doljani, Prekopakra, Trojeglava, Pakračka Poljana, Pak-Tac, Međurić, Lipovljani, Nova Gradiška, Staro Petrovo Selo, Pleternica, Slavonska Požega, Kaptol, Bjeliševac, Jakšić, Prijedor, Nova Topola, Nova Ves, Derventa, Prnjavor, Mostar, Osijek, Slavonski Brod, Novi Sad, Petrovgrad (Zrenjanin), Bela Crkva, Crvenka, Veliko Središte, Fabijan (Češko Selo), Kruščica, Beograd, Čuprija, Skopje, Karlovac, Virovitica, Varaždin, Sisak, Jazvenik, Ludina, Dubrava i Kranj.

Česká beseda byla v Záhřebě a Dubrovniku.

Československá obec byla v Bělehradě, Záhřebě, Osijeku, Lublani, Sarajevě a Bělovaru.

Český klub v Mariboru.

Jak je z tohoto přehledu zřejmo, v některých místech existovaly vedle sebe dva české spolky (Bělehrad, Záhřeb, Osijek). Program byl týž, ale členstvo patřilo k různorodým společenským skupinám s vyhraněnými třídními rozdíly. Československé obce v uvedených městech sdružovaly hlavně malé řemeslníky a dělníky, Besedy inteligenci a bohatší měšťáky. V průběhu let se tyto spolky vesměs spojily v jeden, sjednocování bylo ukončeno za okupace Československa, čímž bylo také projevono přání sjednotit síly k boji proti okupaci a fašizaci Československa.

V této rozsáhlé síti spolků byla prováděna velmi aktivní a úspěšná kulturní politika, při čemž bylo využíváno všech forem a způsobů působení. Velmi brzo se shledalo, že na masu se může velmi účinně působit živým slovem z divadelní scény. Češi si ještě ze staré vlasti přinesli smysl a lásku k divadlu, neboť právě v Čechách divadlo sehrálo významnou roli proti germanizaci a není tedy divu, že v českých osadách na území Jugoslávie se velmi brzy začaly sdružovat ochotnické kroužky. První divadei-

ní představení na českém jazyce máme zaznamenáno již v roce 1874 v Záhřebě, v téže době, nebo i dříve v Bělehradě a později se konají první divadelní představení v Pakraci a v Lipovci u Daruvaru. Často se sahá k významným divadelním hrám, jako např. Noc na Karlštejně známého českého básníka J. Vrchlického byla hrána roku 1912 v Pakraci. První divadelní představení na vesnici bylo zaznamenáno v roce 1890 v Lipovci (Ljudevitselu) u Daruvaru a v Dolním Daruvaru v roce 1897. V samotném městě Daruvaru bylo první české představení sehráno roku 1899, což bylo první divadelní představení v tomto městě vůbec. Vše to ukazuje, že ochotnické kroužky se velmi často ustavily i před založením spolků. Zde leží také začátky neobyčejně plodné kulturní činnosti, neboť např. v Daruvaru od roku 1897 do roku 1941 bylo provedeno 148 divadelních představení. Ochotnické divadelní kroužky z větších míst vystupovaly pak pohostinsky i v nejzapadlejších osadách a tak pomáhaly připravovat půdu pro zakládání nových ochotnických kroužků v rámci stávajících kulturních spolků.

Velká pozornost byla věnována i loutkářství. Tato jinak dosti zastaralá forma práce byla v těchto podmínkách velmi vhodná, neboť představení se mohla uspořádat i tam, kde nebyl ani hostinec, ani jakákoliv jiná vhodná místnost. Loutková divadla pracovala v rámci škol nebo v rámci spolkové činnosti. Na těchto představeních se scházely děti jiných škol, takže se tím uskutečňovalo lepší seznamování dětí různých národností. Nelze říci, že by loutková divadla měla nějaký větší význam při rozvoji pokrokového vědomí, naopak, obsah her byl většinou zastaralý, i když se v nich často hovořilo o boji rolníků proti násilí a proti panské svévoli. Místo o boji za právo a místo revolučních idejí tu nacházela často místo lstivost, již bylo možno přemoci silné, ale při tom hloupé feudálce a měšťáky. Některá loutková divadélka dala podnět k zakládání loutkových divadel v srbskochorvatském jazyce, jako např. v Bělehradě. Některá loutková divadla začala s prací velmi záhy, tak např. v Bělehradě se prvé loutkové představení konalo v roce 1880, ačkoliv divadlo bylo založeno teprve v roce 1891. V Sarajevě loutkové divadlo pracovalo od roku 1909 a v Záhřebě od roku 1913. Po

válce začalo pracovat loutkové divadlo i v Lublani (1922), v Čupriji (1924), v Bělovaru (1930 a v Karlovci (1931). Jejich počet stále rostl, takže v roce 1937 pracovalo 15 těchto divadélek (v Bělovaru, Daruvaru, Čupriji, Crvence, Medjuriči, Kaptole, Záhřebě, Lublani, Sarajevě, Prekopakře, Bělehradě, Lipovíjanech, Velikých Zdeňcích, Nové Vsi a Sv. Ivanu Žabnu). Nesmíme také zapomínat, že tato divadla často znamenalo i první setkání dětí s divadlem, s herci a divadelní hrou vůbec.

Skoro každý spolek měl ve svém rámci i taneční (folklorní) skupinu. Jejím úkolem byl rozvoj péče o národní kroje, které jinak u českých přistěhovalců úplně vymizely, pěstování národních a lidových písní a tanců. Nebylo téměř podniku, na kterém by nevystupovala některá z těchto skupin a Obžínkové slavnosti, konané od roku 1925 skoro každý rok (mimo válečná léta) se postupně staly jejich přehlídkou. Tyto slavnosti vznikly z potřeby, aby se v selském prostředí zachovaly dožínkové zvyky, aby byla představena práce dřívějších rolníků a poddaných na majetcích pánů a zároveň aby byl zdůrazněn význam práce rolníka. Jak už řečeno, první pokus o uspořádání těchto slavností se konal v roce 1925 v Daruvaru a od roku 1927 začaly přerůstat v opravdovou přehlídku lidové kultury. Na těchto slavnostech se vždy sešlo na několik tisíc účastníků a ponenáhlu se z nich stávala velká lidová shromáždění. Slavnosti měly velký výchovný význam, neboť masy zde byly vychovávány v národním a slovanském duchu. K tomu přispívaly zejména alegorické scény zobrazené na vozech, které ukazovaly boj Čechů proti cizím, zejména německým utiskovatelům. Bezprostředně před vypuknutím druhé světové války začaly tyto slavnosti přijímat charakter politických manifestací. Kromě Čechů se těchto slavností stále častěji zúčastňovaly i chorvatské a srbské spolky, což umožnilo poznávání a sbližování bratrských národů tohoto kraje. Poslední Obžínkové slavnosti před vypuknutím války se konaly roku 1940 v Hercegovci a staly se velikou manifestací solidarity s lidem porobeného Československa. Ukázalo se na nich, jak se stále více soustřeďují síly, které jsou ochotny postavit se proti záplavě německého fašismu.

Alegorické vozy v Obžínkovém průvodu v Daruvaru roku 1927

Sluší připomenout, že mnohé české spolky měly ve svém rámci také pěvecké a hudební soubory. Populární byly zejména dechové hudby. Koncem roku 1937 bylo 12 takových hudebních souborů (Záhřeb, Bělovar, Daruvar, Mali Zdenci, Kaptol, Krivaj, Sv. Ivan Žabno, Predavač, Pavlovac, Novoseljani a Dolní Kovačica). Tyto hudby hrály významnou roli zejména ve větších místech, kde pracovaly na rozvíjení zájmu o hudbu a pěstovaly národní písně. V menších místech to byly zpravidla obyčejné venkovské hudby, které účinkovaly na vesnických svatbách, zábavách aj. podnicích.

Určitých výsledků bylo dosaženo i na poli tělesné výchovy a sportu. Z četných zpráv je zřejmo, že zakladatelé mnohých sportovních a tělovýchovných organizací byli Češi. Novinář Zivomir Simovič zdůrazňuje ve svých článcích velký podíl Čechů na rozvoji sportovního a tělovýchovného ruchu v Kragujevci. Jedním z organizátorů a vedoucích činitelů Chorvatského sokola byl Čech Josef Hanuš a v Daruvaru byl roku 1919 založen sociálnědemokratický klub »Marx«, který pracoval až do jeho zákazu v roce 1922. Na rozdíl od českých kulturních spolků je v něm i velký počet dělníků, členové klubu jsou Češi i

Chorvaté. Roku 1930 byla založena Sokolská jednota se sídlem v Daruvaru, pracovala však v rámci Sokola Jugoslávie. Česká sokolská jednota pracovala i v Ludině a dalších místech (Hercegovac aj.). Později se české sokolské organizace zapojily do Jugoslávského sokola, ale i potom byly nejaktivnější v celém kraji. Roku 1935 byl v Dolním Daruvaru založen sportovní klub »Slavija«, který v jednom období hrál významnou roli v rozvoji sportovního života Daruvaru. Obdobný klub byl i v Hercegovci.

Ve většině českých osad byly velmi záhy založeny silné a ukázněné hasičské sbory, případně hasičské čtyry. Někdy zakládání těchto sborů bylo i ku škodě kulturního života některé osady, neboť se projevovaly časté neshody mezi hasiči a členy Besedy. Ve většině případů však obě sdružení dobře spolupracovala neboť členové obou byli tiž. V celku je možno říci, že i hasičské sbory značnou měrou přispěly k povznesení vesnic, k rozvoji kulturního dění a zejména v jejich rámci docházelo ke spolupráci Čechů a Chorvatů.

Významné místo v kulturním povznesení vesnice zaujímaly knihovny. Jak významná byla jejich práce při výchově lidí, na povznesení vlastenectví, zvyšování vzdělání a kultury, pěstění jazyka a rozvíjení pokrokových hospodářských metod je zřejmo z toho, že právě tyto knihovny se staly prvním cílem okupantů po pádu staré Jugoslávie. Po válce bylo nalezeno pouze několik těchto knihoven, ostatní byly zničeny, rozházeny a spáleny. Právě tak byly v průběhu války zničeny i kočovné knihovny. České knihovny mezi dvěma válkami měly i další závažné úkoly. Ony v první řadě propagovaly dobrou knihu a časopisy, šířily je mezi čtenáři a začasté organizovaly i jejich prodej. Nejvíce se prodávaly vlastní edice, noviny a kalendáře, zatímco z Československa přicházely převážně hospodářské a rodinné časopisy, kalendáře a jiné nepolitické časopisy.

Brzy bylo zřejmo, že pro rozvoj spolkové činnosti jsou potřebné i spolkové místnosti. Z toho důvodu hospodářsky a organizačně silnější spolky začaly pomýšlet na stavbu vlastních domů. V těch domech se pak rozvíjel veške-

rý společenský a kulturní život vesnice, zde našly místo knihovny a zpravidla i české školy a většina těchto domů měla i dobře vybavená jeviště (které však bylo ve všech domech). První Český národní dům byl postaven v Bělehradě roku 1928 a již o dva roky později má takový dům i Hercegovac. Následovaly domy v Překopakře, Daruvaru, Ludině, Međuriči, Jazveniku, Nové Vsi, Brestovci, Plávnici, Záhřebě, Kruščici a Fabiánu. Všechny tyto domy byly vybudovány s vynaložením velkého úsilí a hmotných obětí členů spolků. Na stavbu přispívaly i četné instituce, ba i ministerstva z Československa (Školský spolek »Komenský« Československý ústav zahraniční a další). Z toho důvodu také některé tyto domy a školy byly pojmenovány jmény významných osobností, které zvlášť poskytly pomoc při stavbě, nebo podporovaly rozvoj kulturní činnosti Čechů vůbec. Před vypuknutím války bylo na území Jugoslávie celkem 13 českých národních domů. Poslední z nich byl dokončen roku 1939 v Daruvaru, tedy již v době okupace Československa. Stavba tohoto domu se připravovala několik let, významnou pomocí přispěli i Češi, kteří se z Jugoslávie vystěhovali do Ameriky. Tito Češi, sdružení ve spolku »Ilova« (podle Ilovy, kolem níž je velký počet českých osad v Jugoslávii), který přijímá za členy jen Čechy, vystěhovalé z Jugoslávie, po celé období mezi dvěma válkami vydatně podporovali četné akce českých spolků a škol na Daruvarsku.

Asi deset let před vypuknutím druhé světové války přešly české spolky postupně na nové formy práce. Ježto ve spolcích se sdružovali ponejvíce starší členové, začalo se pomýšlet na organizování selské mládeže, aby její práci byl dán nový obsah. V roce 1935 se začíná s organizací Besídek venkovského dorostu, které měly připravit mládež pro práci ve společenských organizacích a povzbudit ji k pokrokovějšímu vedení hospodářství. Tím tedy bezprostředně před vypuknutím druhé světové války nebylo téměř úseku, na kterém by se nepociťovala organizovaná činnost, jejímž účelem bylo seskupení příslušníků české národnosti a jejich kulturní a hospodářské povznesení.

Školství

Před první světovou válkou nebyly na území Chorvatska a Slavonie zvláštní školy s českým vyučovacím jazykem pro děti českých přistěhovalců. Na celém území Jugoslávie se jediná česká škola připomíná v rámci cukrovaru v Čupriji (byla to ve skutečnosti škola pro děti českých zaměstnanců tohoto cukrovaru, které se pak po určité době vracely s rodiči do staré vlasti) a některé školy byly na území dnešní Vojvodiny. Tak je např. známo, že již roku 1854 byla postavena budova školy pro české a srbské děti v osadě Kruščica a velmi brzy nacházíme školu také v Českém Sele (Abliánu). U českých přistěhovalců v Chorvatsku Slavonii nebyl před první světovou válkou skoro žádný zájem o otevření jakýchkoliv škol s mateřským vyučovacím jazykem. Tím se také stalo, že děti mnoha gramotných přistěhovalců pak ve velkém počtu zůstaly negramotné. To bylo na jedné straně zaviněno málo rozvitou sítí škol a na druhé straně neustálým shonem za výdělkem. České rodiny, zejména po svém příchodu do těchto krajů měly velký počet dětí, takže roku 1910 se uvádí, že do chorvatských škol chodilo 2994 českých dětí.

Teprve po první světové válce se objevuje snaha organizovat pro české děti vyučování v českém jazyce, neboť se stávalo, že v některých osadách děti vůbec neovládaly srbochorvatský jazyk. Ježto tehdejší školní i státní orgány nejevily mnoho zájmu o zakládání škol s českým vyučovacím jazykem, i když to bylo v souladu s přátelskými politickými styky mezi Jugoslávií a Československem, začali se někteří čeští lidé zabývat myšlenkou založit soukromé české školy, které by byly vydržovány českými spolky. První taková škola byla založena roku 1922 v Daruvaru a za ní následovala řada dalších. Několik z nich byly soukromé celodenní školy s českým vyučovacím jazykem, většina tzv. doplňovací školy, kde se vyučovalo češtině mimo normální vyučování v chorvatské škole. Tyto doplňovací školy byly postupně nahrazovány českými pobočkami na státních školách a některé byly přetvořeny na soukromé. Doplňovací školy řešily jednoduchým způsobem otázku školní docházky.

Budova Českého národního domu s školy v Hercegovci
(v pozadí budova chorvatské základní školy)

Jednalo se o žáky české národnosti, kteří pravidelně navštěvovali školy se srbochorvatským vyučovacím jazykem a několikrát týdně navštěvovali hodiny českého jazyka. Nový školní zákon z roku 1926 předpokládal pouze státní školy, takže nové české školy mohly být otvírány pouze jako paralelní oddělení při školách se srbochorvatským vyučovacím jazykem. Zatímco na soukromých a doplňovacích školách působili učitelé, vyslaní ministerstvem školství ČSR, které je také platilo, na státních školách s paralelními odděleními s českým vyučovacím jazykem pracovali učitelé z řad příslušníků české národnosti v Jugoslávii. Avšak ani jedno řešení z obou nebylo šťastné. Domácím učitelům, kteří vystudovali na chorvatsko-srbských školách, chyběly potřebné znalosti českého jazyka a učitelé z Československa se nemohli zcela přizpůsobit prostředí do něhož přišli. Ježto o soukromé a doplňovací školy po stránce kádrové, pečovalo československé minis-

terstvo školství, které věnovalo také učebnice a školní pomůcky, byly tyto školy lépe vybaveny modernějšími vyučovacími prostředky než jugoslávské státní školy. Kromě toho i kádry pro tyto školy byly velmi pečlivě vybírány pro práci v jugoslávském prostředí a byly vysoce kvalifikované, takže tyto školy vykazovaly velmi dobré výsledky jak ve výchově, tak ve vzdělání. Tito učitelé pěstovali u svých žáků spíše lásku k Československu než k Jugoslávii, což opět vyvolávalo neshody a spory s rodiči i spolky, které měly nad školami patronát.

Tak tedy bylo v období mezi dvěma válkami vytvořeno na území Chorvatska a Slavonie, resp. na území Jugoslávie několik typů českých škol. Byly to soukromé školy, doplňovací školy (které byly uváděny i jako jazykové kurzy) a státní školy. Soukromé školy pracovaly v Daruvaru, Hercegovci, Bělovaru, Kaptole, Bělehradě a Čupriji. Doplňovací školy (jazykové kursy) byly v Lublani, Kranji, Mariboru, Záhřebě, Sarajevě, Osijeku, Medurici, Ludině, Lipovljanech, Crvence (kratší dobu také v Usoře, Varaždině a Zrenjaninu). Státní školy pracovaly v Končenicích, Velkých Zdeňcích, Brestovci, Dežanovci, Prekopakře, Běliševci, Bele Crkvě, Kruščici, Holubňáku, Prijedoru, Velikém Središti, Uljaniku. V jednom období, kolem roku 1937 pracovalo 27 škol s českým vyučovacím jazykem různého typu a navštěvovalo je přes 1500 žáků. V krajích, kde se nacházely osady s malým počtem českých dětí a kde proto nebylo možno otevřít českou školu (oddělení), pracoval tzv. »kočovný« učitel, který střídavě navštěvoval jednotlivé osady a vyučoval děti. Takový kočovný učitel pracoval v okolí Bělovaru a druhý na Daruvarsku.

Ježto se zdejší Češi zabývali převážně zemědělstvím, velmi záhy se objevila potřeba založení hospodářské školy, která by připravovala selskou mládež k tomuto povolání a seznamovala je s pokrokovými metodami v zemědělství. Z toho důvodu byla již v roce 1926 v Daruvaru povolena a otevřena dvouletá hospodářská škola, v níž se mělo vyučovat česky a chorvatsky, ta však po krátkém působení zanikla. V úsilí o otevření školy bylo však pokračováno a ta byla otevřena koncem roku 1927 ve Velkých Zdeňcích jako dvouletá zimní česká hospodářská

škola (Prokúpkova), která na podzim roku 1930 přechází do Daruvaru, kde pracovala až do okupace Jugoslávie, Prokúpkova hospodářská škola, která byla dvouletá, brzy v Daruvaru dostala vlastní budovu a za svého působení vychovala velký počet velmi dobrých zemědělců. Péči i tuto zemědělskou školu převzal Československý svaz prostřednictvím své Matice školské.

Ježto v Daruvaru do roku 1928 bylo gymnasium s Větším počtem žáků české národnosti, Matice školská zahájila akci o otevření paralelních oddělení s českým vyučovacím jazykem. To se však nezdařilo zejména proto, že gymnasium brzy poté přestalo pracovat a bylo pak změněno na nižší gymnasium, kde bylo češtině vyučováno jako fakultativnímu předmětu.

Roku 1927 byla v Daruvaru založena česká soukromá mateřská škola pro děti české národnosti. Hmotné náklady, spojené s vydržováním školy převzala Československá beseda v Daruvaru. Tato mateřská škola, vedle mateřské školy v Bělehradě byla jediná česká školka v Jugoslávii.

Neustálé zvyšování počtu českých škol velmi brzy vyvolalo potřebu výchovy učitelských kádří v mateřském jazyce pro tyto školy. Roku 1925 byli na Učitelském ústavě v Pakraci zahájeny kurzy českého jazyka pro studenty české národnosti. Na těchto kurzech přednášeli domácí pracovníci. Současně Československý svaz organizoval vysílání českých učitelů do Československa, ať již na krátkodobé kurzy nebo na jedno či dvouleté studium českého jazyka na vysoké škole. Stále však na českých školách (soukromých a doplňovacích) pracovali učitelé, které vysílalo československé ministerstvo školství. Když je po okupaci Československa proněmecká protektorátní vláda odvolala, téměř všichni odmítli návrat, spojujíce tak svůj osud s osudem lidí mezi nimiž a pro něž pracovali.

Školy s českým vyučovacím jazykem sehrály velmi významnou roli v životě jugoslávských Čechů. Byly ohniskem kulturního a osvětového života a organizátorem všech forem osvětové práce. Byly ve velké míře (zejména soukromé a doplňovací) vybaveny školními pomůckami, které věnovalo Československo a díky nesobecké práci

národnostně uvědomělých a většinou pokrokově orientovaných pracovníků vchovaly celé generace pokrokově orientovaných občanů. Tyto školy pracovaly vesměs v dobrých podmínkách a často byly vzorem ostatním školám. Výsledky jejich práce byly pocítovány zejména v těžkých dnech bezprostředně před válkou a ve válce, kdy právě žáci těchto škol věděli, kde je jejich místo. Avšak i nepřítel dobře věděl o práci těchto škol. Proto hned po okupaci přišlo nařízení o okamžitém jejich zrušení a děti byly převedeny do chorvatských škol.

Noviny, publicistika a literatura

Od té doby, kdy byla založena první větší česká sídliště a začalo přistěhovalectví Čechů do těchto krajů vyskytla se otázka, jak spojit tyto roztroušené přistěhovalce, jak je organizovat a připravit k nastávajícím úkolům. V první řadě měl tyto organizační úkoly převzít tisk, avšak po dlouhou dobu se nenašel ani jednotlivec, ani organizace která by s touto prací započala. Bylo s ní započato teprve, když český kapitál začal projevovat větší zájem o naše kraje a o české usedlíky v těchto krajích. Tak bylo teprve v roce 1911 zahájeno v Záhřebě vydávání týdeníku »Český list« který vycházel až do počátku první světové války. Tento list však zůstal převážně omezen na městská sídliště a na českou inteligenci, která v těch letech zde byla velmi početná. List hájil zájmy českého kapitálu a českých podnikatelů a nepodařilo se mu proniknout mezi venkovské obyvatelstvo.

Po skončení první světové války se ještě více pocítovala potřeba ústředního orgánu, který by jako věstník českých spolků propagoval tehdy aktuální české ideje. Proto byla v roce 1919 v Záhřebě založena akciová společnost, která měla vydávat týdeník »Československé listy«. List začal soustavně usilovat o organizaci spolkového života a o uskutečňování úkolů, které stály před Čechy v novém státě a současně se stal orgánem politické strany zdejších Čechů, která se začala tvořit. Po pádu strany, resp. po jejím volebním neúspěchu ve volbách roku 1921 týdeník přestal vycházet. Krátce po něm začal rovněž v Záhřebě vycházet týdeník »Hlas«, který však brzy zanikl.

Nové období v rozvoji českého tisku v Jugoslávii začíná roku 1922, kdy se Daruvar stal střediskem společenského, osvětového a hospodářského života jugoslávských Čechů a kdy zde začal vycházet list »Jugoslávští Čechoslováci«, nejdříve jako čtrnáctideník a po roce jako týdeník. List od začátku svého vycházení hájil zájmy českých přistěhovalců, zejména těch na venkově, vystupoval jako jejich rádce, zástupce a organizátor. Po okupaci Československa byl list donucen změnit název na »Naše noviny«, které pak přestaly vycházet po pádu staré Jugoslávie. V Daruvaru po nějakou dobu vycházel také list »Daruvarčan«, který se zabýval otázkami kolonizace českých přistěhovalců, informoval je o možnostech koupě hospodářských objektů a půdy, podporoval přistěhovalectví Čechů do našich krajů, ačkoliv podmínky pro přistěhovalectví byly v té době velmi nepříznivé.

Jakmile začaly pracovat české školy, objevila se potřeba vydávání časopisu pro nejmladší. Roku 1925 zahájil Československý svaz vydávání časopisu pro děti ve slovenském a českém jazyce, pod názvem »Zornička«. Když po třech letech přestala »Zornička« vycházet, bylo v Daruvaru zahájeno vydávání dětského měsíčníku »Dětský koutek« v roce 1928, nejdříve jako rubriky v listě »Jugoslávští Čechoslováci«, později jako samostatného časopisu, který vycházel do roku 1941 a splnil vážný a významný úkol ve výchově mladé české generace v českém a jugoslávském duchu.

Kromě novin, které sehrály významný úkol při posilování národního uvědomění a kulturního povznesení Čechů je nutno vzpomenout i na kalendáře (Jihoslovan, Rodinný kalendář), jakož i Ročenky a Almanachy Československého svazu, jakož i ročenky a jubilejní zprávy jednotlivých spolků. Tak spolek bělehradských Čechů »Lumír« již v roce 1892 vydal svou výroční zprávu a po I. světové válce začíná s vydáváním takových zpráv Československá beseda v Daruvaru (první roku 1925). Československá obec v Záhřebě vydávala od roku 1930 do roku 1938 své Spolkové zprávy Československé obce v Záhřebě a Česká beseda vydala ročenku na počest 50. výročí spolku a druhou při 75. výročí založení. Podobné ročenky vydávaly i jiné spolky, buď každoročně, nebo u příležitosti

oslavý významnějších výročí (Daruvar, Bělovar, Sarajevo, Bělehrad, Lublaň). V těchto ročenkách najdeme cenné příspěvky pro poznávání dějin jak těchto spolků, tak české národnostní skupiny v Jugoslávii.

Literární činnost jugoslávských Čechů mezi dvěma válkami nebyla zvlášť významná. Kromě některých menších literárních pokusů J. Dittricha setkáváme se pouze s poesii a prózou pro děti, kterou (zejména v Dětském koutku) uveřejňují Franta Burian, Slávka Máchová-Zukovičová a Marie Pokorná-Pařízková. Nejvýznamnější a nejobširnější prací z toho období je nesporně román Jindry Horákové »Zrostlé pěšinky«, v němž líčí život prvních přistěhovalců v Kaptole. Celková literární práce v českém jazyce zůstala prakticky neznámá jugoslávské veřejnosti a ani československá veřejnost jí nevěnovala skoro žádnou pozornost.

Právní postavení jugoslávských Čechů a jejich politická orientace

Již Štěpán Radič zpozoroval, že Češi sice dosáhli značných úspěchů na hospodářském a kulturním poli, ale že skoro nic neudělali pro řešení svého právního postavení v uherské části Rakousko-Uherska, kde je stále považováni za cizince. Většina českých přistěhovalců (po roce 1867 přistěhovalci, kteří přišli před tímto rokem získali domovské právo rakousko-uherským vyrovnáním a vytvořením dualistického státu) si ponechala české občanství ještě dlouho po přistěhování, neboť změna občanství byla spojena se značnými výlohami. Jen tak se může vysvětlit skutečnost, že ještě v roce 1931 žilo v Jugoslávii 13.800 československých občanů. Tato situace byla důsledkem nevyřešených otázek z období Rakousko-Uherska. Všichni přistěhovalci, kteří přišli do Chorvatska a Slavonie před rokem 1867, tj. před rakousko-uherským vyrovnáním, stali se v té chvíli občany Maďarské poloviny říše, resp. později Chorvatska. Ostatní, kteří přišli po tomto roce, byli i za Rakousko-Uherska považováni za cizince v Maďarsku, resp. na území Chorvatska. To však nebylo na překážku jejich práci a postavení až do vytvoření státu Srbů, Chorvatů a Slovinců, kdy se z nich najednou

stali opravdoví cizinci, příslušníci jiného státu, Československé republiky. Tito Češi byli zároveň povinní vojenskou službou v domovském státě a sloužili v Československu. Pobyt pro tyto brance v Československu poněkud příznivě působil na rozvoj jejich národního uvědomění a stávalo se také, že po návratu takový bránc pohrdavě hleděl na své spoluobčany v Jugoslávii.

Úřady zaujímaly vůči Čechům trochu podivné stanovisko, zejména když se jednalo o otvírání škol s českým vyučovacím jazykem. V těch případech osvětové orgány požadovaly od každého Čecha, aby svým podpisem potvrdil, že žádá o zapsání svých dětí do české školy. Tuto situaci zavinili poněkud učitelé a kněží, kteří prováděli vyučování v srbskochorvatském jazyce. Kněží viděli v Češích liberály a učitelé se obávali, že zůstanou bez místa, jestliže bude ve vsi otevřena česká škola. Češi to těžce nesli a v tehdejší tisku nacházíme dosti stížností na tuto situaci. Roku 1927 bylo např. pro německé, maďarské a rumunské učitele zavedeno vyučování v mateřském jazyce na učitelských ústavcích v Somboru a ve Vršci, ale toto oovolení neplatilo pro Čechy (ani pro Slováky). Při tom je zajímavé, že se nekladly překážky při zakládání českých spolků a že zástupci úřadů se téměř vždy zúčastňovali všech oslav národních i státních svátků jugoslávských Čechů, i když přitom s určitou závistí sledovali jejich úspěchy na hospodářském, kulturním a osvětovém poli.

Od roku 1928, kdy vyšel nový zákon o státním občanství, byly Čechům poskytnuty příznivější podmínky pro získávání jugoslávského státního občanství, avšak tuto možnost využil jen malý počet Čechů.

Neurovnané právní vztahy vyvolaly pocit určité nejistoty v řadách jugoslávských Čechů. Již ve staré vlasti neměli zájem o politické dění a o politické strany a ani nyní neprojevovali mnoho zájmu o politická hnutí v Jugoslávii. Ačkoliv již roku 1908 se v Chorvatském Saboru nacházel jeden představitel Čechů, jejich poměr k politice se nijak podstatně nezměnil. Přece však se postupně objevuje silnější vliv ideologie Štěpána Radiče, zejména od doby jeho pobytu v Končenici roku 1901. Radič velmi

dobře využil znalost českých poměrů a českého jazyka, jakož i své styky s představiteli českého veřejného života. Od té doby, až do druhé světové války mezi Čechy v Chorvatsku a Slavonii roste vliv Chorvatské selské republikánské strany, zejména v osadách Končanica a Ivanovo Selo. Tento vliv byl tak silný, že např. Češi v Ivanově Sele odmítli hlásit se za Čechy a spolupracovat s představiteli českých organizací v Jugoslávii.

Mezi dělníky a řemeslníky byla politická situace značně odlišná než u rolnických mas. Byl mezi nimi velký počet přesvědčených a organizovaných socialistů, o čemž do jisté míry svědčí Dedierova kniha »Josip Broz Tito«, v níž autor při líčení pobytu J. Brože ve Velkém Trojstvu u Bělováru vzpomíná i několik jmen, která nepochybně patří Čechům. O Češích jako socialistech hovoří i M. Ettinger, avšak on jako farář vidí podle všeho socialistu v každém, kdo nechodí do kostela.

Česká inteligence, obchodníci a průmyslníci, usazení ve městech zaujímají na rozdíl od rolnických mas zcela jiné stanovisko k politickému dění. Všichni více méně následovali oficiální pražskou politiku a někdy jí sloužili a podporovali ji. Domnívali se, že jsou povoláni řídit politiku zdejších Čechů, v důsledku čehož docházelo k závažným nedorozuměním, zejména v prvních letech po vytvoření staré Jugoslávie.

Nemáme dnes zprávy o tom, jak zdejší Češi uvítali první světovou válku. Někteří z nich sloužili v chorvatských vojenských jednotkách, jiní opět v českých plucích, kam patřili jako občané Čech. V posledním roce války byla na území, kde sídlili Češi zaznamenána veliká aktivita »zelených kádrů«, nemáme však údaje o tom, kolik Čechů se tohoto hnutí zúčastnilo. Je však hodně dokladů o tom, že ideje Říjnové revoluce zasáhly i do těchto krajů. Charakteristický je pokus vytvoření republiky v Končenicích, čistě české osadě, kde většinu obyvatelstva tvoří drobní rolníci a nádeníci.

Prvá léta po I. světové válce jsou charakteristická i tím, že v nich došlo k pokusu o vytvoření dvou organizací, rozdílných svým pojetím a názory na politické dění. Jednou je Československý svaz a druhou politická strana, která měla zorganizovat české rolníky a tím znemožnit

pokusy ostatních politických stran, aby získaly hlasy českých voličů. Po delších přípravách byla dne 10. října 1920 založena v Daruvaru Československá pokroková rolnická strana. Vystoupila s velmi pokrokovým programem, avšak její slabá stránka byla v tom, že nevěnovala dost pozornosti těm, s nimiž počítala. Nemohla mít větší úspěch, neboť její selský program se kryl s programem Chorvatské selské nepublikánské strany a přitom byl vázán na bělehradský centralismus. Když vedení rozhodlo o samostatném vystoupení ve volbách do Konstituanty, byl tento tah již předem odsouzen k neúspěchu, neboť jeho odpůrci, tj. Chorvatská selská republikánská strana a Národní klerikální strana postavili v krajích, obývaných Čechy za své kandidáty Čechy. Československá pokroková selská strana získala ve volbách všeho všudy kolem 700 hlasů a utrpěla tak porážku, po níž přestala existovat. To ji a její představitele přimělo k tomu, že se odřekli, aspoň oficiálně, politické činnosti a věnovali se kulturnímu povznesení českých rolnických mas. Přece však ještě dlouho se v práci Československého svazu pociťovala přítomnost idejí, blízkých programu rozpuštěné strany. Zejména tu můžeme uvést podporu centralistické politiky jak v Jugoslávii, tak v Československu, zdůrazňování osudového spojení Čechů a Jugoslávců a odsouzení Radičovy politiky. To vše vedlo ke stálému oddalování rolnických mas od jejich pře/lstavitelů. Tento rozkol mezi představiteli Československého svazu, který podporoval úřední pražskou a bělehradskou politiku a rolnickými masami, které šly za Radičem, charakterizuje situaci v řadách jugoslávských Čechů až do okupace Československa, ba i dále po dobu války. Pro nevyjasněné politické vztahy mnozí Češi nepoznali, kde je jejich místo a nasedli různým politikům a stávali se tak stále více jazýčkem na váze, který rozhoduje o vítězství jedné či druhé politiky v kraji, který obývali. Pro takové stanovisko velkého počtu jugoslávských Čechů na venkově museli i představitelé centralistických směrů liberální buržoasie přistoupit na různé kompromisy. Tak např. svěcení Národního domu v Daruvaru provedl záhřebský arcibiskup, přičemž Beseda byla v té době prohlášena za středisko boje proti klerikalismu v celém kraji.

Nutno znovu zdůraznit, že v kraji, obývaném jugoslávskými Čechy nebyl žádný větší průmyslový podnik a že zde nebyla silnější a organizovaná dělnická třída, která by mohla silněji působit na rolnické masy. Přece však, díky vysokému národnímu uvědomění a demokratickým tradicím českých usedlíků, nemohli u nich počítat s nějakým větším úspěchem frankovci nebo různé fašistické živly. Jen tak můžeme objasnit semknutí řad všech těch jinak značně oddělených prvků ve chvíli, kdy bylo rozbito a okupováno Československo a kdy fašističtí dobyvatelé napadli Jugoslávii. Vědomí o veliké a slavné minulosti českého národa, vědomí společného osudu všech národů a národností na území Jugoslávie a rozhodné stanovisko vůči dobyvatelům se projevily zejména v těch místech, kde úspěšně a dlouho pracovala česká škola. Tady žádná propaganda nemohla odstranit nenávist proti německému fašismu, nenávist k fašistickým dobyvatelům. Boj jugoslávských národů o záchranu svobody a nezávislosti musel se stát i bojem za osvobození Československa, k němuž byli někteří přistěhovalci stále ještě poutáni těsnějšími či slabšími citovými pouty.

Bezprostředně před vypuknutím druhé světové války se stále jasněji projevuje toto protifašistické stanovisko jugoslávských Čechů. Dochází k jejich soustřeďování a spojování s opravdu demokraticky orientovanými Chorvaty a Srby. Toto období je charakteristické i konečně spojením se Slováky ve Vojvodině, s nimiž do té doby nebyly styky příliš rozvinuté. Tím tedy rozbití a okupace Československa přispěly k těsnému spojení Čechů a Slováků v Jugoslávii. Představitelé **Čechů** a Slováků se na schůzi v Daruvaru vyslovili pro jednotné a nedělitelné Československo ve chvíli, kdy jeho tragedie byla dokončena a kdy už existoval tzv. Slovenský stát. Nepochybně zde významnou roli hrálo i stanovisko jugoslávské veřejnosti, která pod vlivem SKJ žádala rozhodnou podporu Československa. O stanovisku Čechů a Slováků v této otázce svědčí prohlášení Československého svazu v Jugoslávii ze dne 22. dubna 1939, v němž se zdůrazňuje, že jugoslávští Češi a Slováci zůstávají věrni duchu a ideám T. G. Masaryka a M. R. Štefánika. Toto prohlášení uveřejnil i pařížský orgán českých emigrantů, zapojených

do boje proti německému fašismu »Československý boj«, což rovněž svědčí o stále těsnějším spojení jugoslávských Čechů a Slováků se všemi protifašistickými a demokratickými silami v Evropě. V těch dnech začíná v Záhřebě vycházet ilegální »Čehoslovački vjesnik« v chorvatském jazyce pro informaci jugoslávské veřejnosti o boji českého lidu proti okupantům a fašismu. Odhodlání k boji proti okupantům bylo manifestováno i u příležitosti otevření Národního domu v Daruvaru 6. VI. 1939, jakož i na posledních Obžínkových slavnostech v srpnu 1940 v Hercegovci. Tyto slavnosti současně předpovídaly společný boj jugoslávských národů a jugoslávských Čechů za svobodnou společnost rovnoprávných národů.

V těch dnech pracují na povznesení bojového ducha jugoslávských Čechů i jednotliví Češi a Slováci, členové Strany. Jejich práce se stále více pociťuje, takže zahájení ozbrojeného povstání našlo připraveny i jugoslávské Čechy a Slováky.

Z vystoupení jedné folklórní skupiny

L i t e r a t u r a :

- J. Auerhan: Čechoslováci v Jugoslávii, v Rumunsku, v Maďarsku a v Bulharsku. Praha, 1921.
- J. Auerhan: Československá větev v Jugoslávii. Praha 1930.
- J. Auerhan: Naše zahraničí, Praha 1920—1931
- O. Sobotka: Chceme žít. Praha 1937.
- O. Sobotka: Věrní v boji, věrní v práci. Brno 1948
- F. Kutnar: Počátky hromadného vystěhovalectví z Čech v období Bachova absolutismu. Praha 1964.
- V. Hubáček - O. Vojáček: V jugoslávských horách. Praha 1964.
- O. Sobotka: Rodinný kalendář 1929, 1930, 1931.
- J. Horáková: Kaptol. Praha 1933.
- J. Horáková: Česká beseda v Osijeku (rukopis).
- M. Stejskalová: Učitelská kolonie Komenský na Rábu v Dalmácii. Brno 1910.
- J. Matušek: Přehled 1962, 1963.
- J. Matušek: Památník Čs. besedy v Daruvaru 1907-1957
- J. Dittrich — O. Sobotka: Jugoslávští Čechoslováci 1923—1939.
- V. Režný: Československé listy.
Sborníky Československého svazu 1925—1926.
Česká beseda v Záhřebě 1874—1924.

ADOLF OKCT

Účast Čechů a Slováků v Jugoslávii v pokrokovém dělnickém hnutí a Národněosvobozené válce

Účast Čechů a Slováků v dělnickém hnutí jugoslávských zemí do První světové války

Národy Jugoslávie a Československa měly ve své novější historii mnoho příležitostí k tomu, aby se sešly a vzájemně si pomáhaly ve společném boji proti společnému nepříteli. Rada příkladů nám hovoří o tom, jak jednotliví synové českého a slovenského národa podporovali boj jugoslávských národů, byli s tímto bojem solidární a aktivně se ho zúčastnili, neboť nepřítel jugoslávských národů byl zároveň i jejich nepřítelem. Není náhodné, že došlo ke vzpouře rakousko-uherských námořníků v Boce Kotorské, které se zúčastnili Čechoslováci i Chorvaté, neboť tato vzpoura byla výsledkem společenských osvobozenéckých snah obou národů. Na témže popravišti padly pro společný cíl a pro společné ideály životy Čecha Františka Raši a Chorvatů Antonína Grabara, Jerka Šižgoriče a Mate Brničeviče.

Hroby zastřelených Čechoslováků v Kragujevci, příslušníků 71. pěšího pluku, kteří nechtěli bojovat proti srbskému vojsku svědčí o tom, že Češi i Slováci chovali sympatie vůči srbskému lidu a jeho boji za svobodu a že raději položili životy na popravišti jako vzbouřenci, než aby bojovali na straně Rakousko-Uherska proti svým slovanským bratrům.

Společné opouštění rakouských pluků na ruské frontě v První světové válce Chorvaty, Srby, Čechy i Slováky

a jejich přebíhání k Rusům jsou dalším výrazem svobodmilovných snah příslušníků těchto národů, kteří nechtěli sloužit nepříteli a bojovat proti němu na straně svých slovanských bratrů vstupováním do řad Rudé armády. V jejích řadách poskytli svůj příspěvek boji za osvobození svých národů.

Významná je i spolupráce na kulturně-politickém poli. Rada významných srbských a chorvatských kulturních a politických pracovníků vystudovala na Pražské univerzitě a řada Čechů a Slováků našla nový domov a plné pochopení u bratrských jugoslávských národů.

Účelem této práce je snaha je vylíčit stanovisko i boj Čechů a Slováků, kteří se za různých okolností a z různých důvodů trvale usadili v Jugoslávii, případně přišli do těchto krajů ještě před jejím vznikem a teprve později se dostali do rámce Království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Stali se tak příslušníky nového státu a jejich přání a snahy se prakticky nelišily od přání a snah jugoslávských národů. Ta přání spočívala v tom, aby se Jugoslávie stala bratrským společenstvím rovnoprávných národů, které ji tvořily.

Boj za takovou Jugoslávii byl dlouhý a velmi těžký. Byl skončen teprve po Druhé světové válce vytvořením Federativní lidové republiky Jugoslávie. V těžkém a pro národy Jugoslávie krvavém národněosvobozeneckém boji byl úplně zničen a vyřazen jakýkoliv vliv bývalých držitelů moci v čele s dynastií Karadordevičů, kteří Jugoslávii, vytvořenou roku 1918 považovali za svůj majetek a vládli v ní tak, že konečně přenechali národy Jugoslávie na milost a nemilost německému a italskému fašismu a jeho domácím služebníkům.

Největší tíhu tohoto boje nesli členové Komunistické strany Jugoslávie, kteří již od jejího založení se postavili do čela lidových mas, nelitující svých sil a životů v boji proti protilidovým režimům, které využívaly své moci k vydávání zákonů pro udržení této moci. Ostří těchto zákonů bylo v první řadě namířeno proti Komunistické straně a jejím členům. Obznana*, zákaz činnosti SKJ z roku

* Obznana, akt vlády král. SHS ze dne 29. XII. 1920, jimiž se znemožňuje legální¹ činnost KSJ.

1921 a diktatura šestého ledna krále Alexandra Karador-
đeviće měly znemožnit jakoukoliv práci KSJ, které se
držitelé moci báli nejvíc.

Avšak komunisté Jugoslávie vzdor všemu pronásle-
dování a masakrům nepřestali s prací, nýbrž pokračovali
v boji v ilegality a vstupovali do těch organizací, které
mohly volně pracovat a jejich prostřednictvím prováděli
linii své strany.

Nesčetné jsou příklady statečného držení členů KSJ
před třídním nepřítelem v té době. Velký počet členů
Strany, zejména vedoucích, prošel věznicemi a trestni-
cemi staré Jugoslávie a mnozí z nich byli různým způ-
sobem zavražděni.

Komunisté Jugoslávie však uměli i své útrapy přetvo-
řit ve vítězství nad nepřítelem. Trestnice se komunistům
staly školami, kde se i za nejtěžších podmínek učili a
získávali vědomosti pro budoucí úkoly a kde se připra-
vovaly kádry pro rozhodné zúčtování s nepřítelem děl-
nické třídy. K tomu zúčtování, k němuž muselo jednou
dojít, došlo v průběhu národněosvobozenického boje v
Jugoslávii, v letech 1941—1945.

Boje dělnické třídy Jugoslávie a jejího úsilí o lepší
život se zúčastnili i četní Češi a Slováci, trvale usazení
v Jugoslávii. I když Češi a Slováci v Jugoslávii jsou pře-
važnou většinou zemědělci, mnozí žili i ve městech jako
řemeslníci a dělníci a zde aktivně spolupracovali v děl-
nickém hnutí. ^

První údaje o účasti Čechů a Slováků v pokrokovém
dělnickém hnutí jugoslávských zemí nacházíme již v prv-
ních dělnických spolcích, které na území Chorvatska a
Slavonie vznikaly od roku 1867, kdy první takový spolek
byl založen v Osijeku. Od roku 1867 do roku 1894 v rámci
různých dělnických spolků v Osijeku kromě jiných pra-
covali: Václav Černohorský, Josef Fabián, František Fan-
ta, Jiří Franěk, Antonín Chudovský, Karel Jahoda, G.
Kernejský, Jan Komatka, Kubík, František Kysela, Ju-
lius Němeček, Nevídal, Julius Píša, Matěj Rožek, Fran-
tišek Smrž, Václav Trubáček, Václav Tůma, Antonín Pšik,
Vilém Zbořil a Antonín Veslák. Černohorský, Franěk,
Jahoda, Kysela; Němeček, Rožek a Trubáček byli povo-

láním krejčích a pracovali v rámci Společenstva krejčích a švadlen (Zajednica krojača i krojačica) v Osijeku, které bylo pod vlivem socialisticky orientovaných dělníků. Mezi uvedenými Čechy a Slováky, kteří působili v nejranějším období dělnického hnutí v Osijeku vyniká socialista Václav Tůma, rovněž povoláním krejčí, který po celých deset let (1870—1880) byl jednou z vedoucích osobností socialistického hnutí v Osijeku a členem výboru několika dělnických spolků. Pro tuto činnost byl Městským velitelstvím odsouzen 15. XI. 1880 k vyhoštění z Království Chorvatska a Slavonie.

Češi a Slováci, usazení v Záhřebě byli rovněž aktivní v Prvním záhřebském řemeslnicko-dělnickém spolku. Od roku 1873 nadále se připomínají jako členové výboru tohoto spolku: Wolfgang Hiža (Čhýša?), Josef Huzeš, Kopriva, Slavoljub Novotný, Jiří Sitař, Václav Pauša, (který byl členem záhřebského dělnického spolku a zakladatel Dělnického spolku »Napredak« (Pokrok) v Samoboru).

Mezi nejvýznamnější socialisty té doby patří i krejčovský tovaryš Wolfgang Hiža, rodem z Moravy, který pracoval v Záhřebě od roku 1873 a od té doby byl zároveň členem výboru záhřebského dělnického spolku. Hiža byl radikální socialista, který se stranil umírněných socialistů, nepovažoval se však za anarchistu, třebaš dostával a rozšiřoval anarchistický tisk a letáky. Působil i tajně, takže byl vídeňskou policií obviněn že je ve spojení s atentátory na policejního komisaře Hlubeka, kteří byli odsouzeni ve Vídni, a tak byl Hiža v Záhřebě zatčen. Roku 1884 byl odsouzen k šesti letům pevnostního vězení a vypovězen z Chorvatska a Slavonie. Hiža působil v Záhřebě v tajných socialistických kroužcích a ve zprávě Státního návladnictví se o tom praví:

»Již počátkem roku 1883 (což je chybné, mělo být roku 1873 — A. O.) se v městě Záhřebě objevil jako socialista Wolfgang Hiža, rodem z Moravy, který se pone/náhlu spřátelil s několika dělníky, kteří přišli z jiných zemí a začal je poučovat o snahách sociálních demokratů. "

Spočátku přicházeli tito dělníci k němu do bytu a když seskupil kolem sebe více takových stoupenců, namluvil je, aby se pravidelně scházeli dvakrát týdně v

některém hostinci. Tady se všichni tito stoupenci usadili za jeden stůl jako společnost, a pokaždé si zvolili jednoho z nich jako předsedu, který měl za úkol udržovat ve společnosti pořádek a dbát na to, aby jeden člen nepřerušoval druhého v hovoru. Veřejně se tady kritizoval špatný stav dělníků a současně se radili, jak dělníkům pomoci. Při těchto schůzkách, které po příkladu svých zahraničních stoupenců nazývali klub se sbíraly i peněžní příspěvky pro jejich stoupence ve Štýrském Hradci, ve Vídni a v Pešti, kteří pro své nebezpečné působení padli do rukou spravedlnosti.

Každý člen tohoto klubu byl povinen získávat co nejvíce členů, kteří by navštěvovali tyto schůzky. Četní dělníci vyhověli takovému pozvání a přicházeli do těch klubů na schůzky .. .«

Češi byli i v Prvním Požežském řemeslnicko-dělnickém spolku, založeném roku 1873. Jako člen správního výboru se u příležitosti založení spolku uvádí Václav Lesný a později jsou ve výboru také Václav Štěpánek a Josef Urban.

Prvním předsedou našického řemeslnicko-dělnického spolku byl Ferdinand Sládek (roku 1876) a v hospodářském výboru »Vukovarského všeobecného dělnického nemocenského podpůrného družstva« působil roku 1875 jako kontrolor Jan Doubek.

Také v pozdějších dobách, po založení Sociálnědemokratické strany Chorvatska a Slavonie (roku 1895) nacházíme Čechy a Slováky jako její aktivní členy. Přirozeně že účast Čechů a Slováků v dělnickém hnutí byla větší v těch městech, kde žili ve větším počtu buď přímo ve městě, nebo v jeho okolí. Jako příklad můžeme uvést Slavonskou Požegu, kde ve městě a okolí byly silné skupiny Čechů v osadách Kaptol, Běliševac, Jakšič, Pleternica aj. Tak na čtvrté výroční schůzi Svazu stavebních dělníků Chorvatska a Slavonie, požežský kraj zastupoval Jaroslav Pokorný. Na prvomájové oslavě v Požeze roku 1914 hovořil kromě jiných i zástupce osjecké sociálně demokratické organizace M. Benák, který je podle všeho rovněž českého původu.

Také ve Virovitickém kraji se Češi zúčastnili práce Sociálnědemokratické strany Chorvatska a Slavonie. Tak

při zakládání prvních odborových organizací v tomto kraji v letech 1912—1913 spolupracovalo i několik Čechů a sice: Karel (Dragutin) Korbelík, František Hlaváček, Josef Šafář, František Lipert a František Bendák.

Události, které následovaly po První světové válce znovu nám dokumentují účast Čechů ve veřejném i politickém životě, jakož i v revolučním dělnickém hnutí. Část českého a slovenského obyvatelstva, zejména ve Slavonii, odchází ještě před koncem války na znamení protestu proti válce a proti Rakousku do tzv. »zelených kád-rů«, čímž přispívá k pádu nenáviděné rakousko-uherské monarchie. Proto také v prozatímních orgánech moci — Národních výborech — nacházíme Čechy i Slováky. Tak koncem roku 1918 byli za členy Místního výboru Národního výboru v Požeze jmenováni Ivan Čepelák, Jaroslav Střecha a Jakub Fabián. Ježto tento výbor neuspokojoval zájmy lidových mas, byl u příležitosti obnovených voleb dne 6. XI. 1918 byl zvolen nový výbor, do něhož kromě jiných byli zvoleni: Josef Polášek, inženýr a Ivan Dvořáček, krejčí. Tento poslední byl členem sociálnědemo-kratické strany.

Na tomto místě je záhodno připomenout také spolupráci mezi českými a jugoslávskými válečnými zajatci v Rusku a to těmi, kteří přešli na stranu bolševiků a aktivně se zúčastnili Říjnové revoluce. Jedním z tehdejších účastníků byl i František Drobný. Zúčastnil se Říjnové revoluce od jejího začátku. Do Ruska přišel jako válečný zajatec. Byl umístěn v Novo Vozněsensku v tamějším zajateckém táboře, přidal se k bolševikům a jako voják Rudé armády zůstal v Rusku do roku 1919. V té době působil i jako organizátor mezi zajatci a zejména pracoval na rozvíjení spolupráce zajatců různých národností. Na úseku spolupráce mezi válečnými zajatci Čechoslova-ky a Jugoslávci rozvíjel zvláště agitační úsilí, aby se zúčastnili revoluce na straně bolševiků. Po Říjnové revoluci zůstal ještě nějakou dobu v Rusku, v Moskvě a na jaře roku 1919 byl ustanoven kurýrem mezi Jugoslávií a Maďarskem, ježto ovládal jak srbochorvatský, tak maďarský jazyk. V Maďarsku se setkal s Bélou Kunem a pak odešel do Jugoslávie, kde se spojil se stranickým vede-

FRANTIŠEK DROBNÝ

ním a společně s Ivanem Ferenčákem vykonával funkci pokladníka KSJ, přičemž cestoval po celé zemi.

U příležitosti obnovení Sociálnědemokratické strany počátkem roku 1919 v Pleternici byli do výboru zvoleni i Češi: za předsedu Nikola (Mikuláš) Tureček a Josef Mikšík a Josef Mička za členy. Také v Jakšiči byli do výboru sociálně demokratické organizace zvoleni tři Češi: František a Štěpán Pavlovi a Antonín Kocián.

Při obnovení sociálnědemokratické organizace ve Virovitici po První světové válce se v jejím vedení nachází rovněž několik Čechů. Jsou to František Bendák, Ivan Flegler, František Brázda a Augustin Rajhart.

Přínos Čechů a Slováků Komunistické straně Jugoslávie

Když roku 1919 došlo k rozštěpení v sociální demokracii a k vytvoření revoluční dělnické strany — Socialistické dělnické strany Jugoslávie (komunistů), většina Čechů a Slováků, kteří byli činní v dělnickém hnutí, vstoupila do nové strany. Ba co víc, podíl Čechů a Slováků v

SDSJ(k), resp. v pozdější Komunistické straně Jugoslávie je výraznější, než by to bylo možno předpokládat podle číselného poměru chorvatskosrbského a československého obyvatelstva, zejména ve Slavonii. Tento podíl zvláště vyniká ve vedení místních organizací SDSJ(k). Příznačné jsou v tom směru volby do obecních a městských zastupitelstev, konané na jaře roku 1920, jakož i volby do Ústavodárné skupštiny na podzim téhož roku. Tak z 24 kandidátů na kandidátce SDSJ(k) při volbách do městského zastupitelstva v Požeze jsou čtyři Češi, nebo původem Češi: Ferdo Kozák, František Melichar, Ivan Riciáš a Josef Veber. V Brodu na Sávě (dnešní Slavonský Brod) a Vukovaru byla situace obdobná. Tam ze 24 kandidátů byli vždy dva Češi nebo původem Češi. V Brodu Fridrich Procházka a Mato Štral a ve Vukovaru Ondřej Čapek a Josef Strach.

Ve volbách do Ústavodárné skupštiny byli na kandidátce KSJ v požežské župě také Janko Kubášek, Slovák, rolník z Banovy Jarugy a Alfons Syka ml., Čech, řeznický tovaryš z Požegy, významný komunista a účastník Kongresu sjednocení. V prizrenském volebním okrese byl poslancem Ústavodárného shromáždění zvolen Karel Brož, soukromý inženýr z Kumanova, původem Čech.

Při volbách do Ústavodárné skupštiny hlasoval pro kandidátku KSJ velký počet Čechů, většinou v těch městech a osadách, kde Češi žijí smíseni s chorvatským a srbským živlem. To byl případ v okresech Požega, Novska a Pakrac, zatímco Češi-rolníci z osad, v nichž tvoří většinu jako tomu je v okresech Daruvar, Grubišno Polje a Garešnica převážně hlasovali pro Radičovu CHRSS, na jejíž kandidátce byli i čeští kandidáti, např. Jan Janeček z Preloščice. Byl to spolupracovník a přítel Štěpána Radiče a byl zvolen za poslance skupštiny ve volebním okruhu Sisak.

Také místní organizace SDSJ(k) ve Virovitici měla ve svých řadách členy české národnosti. Ve vedení této organizace se nacházeli Češi Ivan Fleger, Dragutin Korbelík a Josef Bendák. Všichni z nich, zejména Josef Bendák zůstali po celý život věrni Komunistické straně Jugoslá-

JOSEF BENDÁK

vie a aktivně pracovali za různých okolností v období mezi dvěma válkami.

Češi byli také v jiných místech. Vzpomeňme jen ještě Josefa Motalu, zámečníka z Bělovaru, jednoho z prvních 11 členů KSJ v Bělovaru, jakož i to, že v osadách kolem Daruvaru byli v době založení KSJ jejími členy i Češi jako např.: Václav Kudrnovský z Daruvarského Brestovce, Ivan Tichý z Dežanovce aj.

Dík skutečnosti, že protilidové režimy Království Srbů, Chorvatů a Slovinců od samého začátku bojovaly proti komunistům a za tím účelem sestavovaly jejich evidenci, máme dnes k dispozici jeden takový seznam z roku 1921, z něhož se dovídáme o Čechách a Slovácích, kteří v období 1919-1921 byli činní jako komunisté. V tomto seznamu pod titulkem »Komunisté«, sestaveném ministerstvem vnitra Království SHS jsou uvedeni následující komunisté původem Češi, nebo narození na území Československa, kteří působili v Jugoslávii: vpředu uvedený František Bendák, stolařský dělník z Virovitice, uveden je jako nebezpečný komunistický agitátor;

Bonifác Ondříšek (Ondříček?), tesař, rodem z Bolešovic ČSR, dělník v dolech v Zenici; jako komunistický agitátor byl vypovězen roku 1921 do Československa; vpředu uvedený Karel Brož, v jehož charakteristice bylo uvedeno že je velmi agilní a energický a že v agitaci před ničím neustupuje;

Velický Jos«f, rozený v Somborn, působil v Sarajevě;

Mirko Veselý z Tuzly, člen tuzlanské organizace KSJ; pracoval společně s Mitrou Trifunovičem;

František Vlček, strojní zámečnický ze Sarajeva;

Karel Votava, který přišel do Jugoslávie z Československa, kde byl nejdříve redaktorem komunistického listu »Rovnost« v Brně a pak »Pravdy« v Plzni;

Milan Dvořák byl jedním z nejagilnějších komunistických agitátorů v Karlovci. Jeho bratr a sestra byli rovněž komunisté;

Doležel (pravděpodobně Doležal nebo Doležel), rodem z Moravy, působil a byl zatčen v Kotoru;

Josef Janovský, rodem z Moravy, zahradník na jednom velkostatku u Kisáče;

Alois Kopřiva, horník ve Slovinsku, nebezpečný komunistický agitátor;

Václav Lopata, dělník v Tuzle, původem Cech;

Karel Mrázek, rodem z Kladna, ČSR, dělník na pile Prometne banke v Bělehradě, rovněž vypovězen do ČSR;

Pavel Broda, rodem z Těšína, ČSR, dozorce v dolech v Zenici;

František Řehák, pracoval jako dělník v dole Kreka; podobně jako Mirko Veselý měl spojení s Mitrem Trifunovičem;

Alfons Syka (Zýka?) z Požegy a jeho již dříve uvedený syn téhož jména, oba známí komunističtí agitátoři;

Ivan Fleger, již dříve uváděný stolařský mistr z Virovitice;

Josef Husák, rodem z ČSR, dělník v dolech v Zenici.

Kromě uvedených jsou v seznamu ještě jména, která jsou nepochybně česká nebo slovenská, jako např.: František Tomšík, Vladimír Jedlička, Andrija Zalesník, Josef Záruba, Vladimír Janoušek, Slávko Cihlář, Jaroslav Červenka, Karlo Hernak, Josef Hladký, Procházka a další.

V uvedeném seznamu nejsou údaje, z nichž by bylo možno zjistit kdy a jak přišli do Jugoslávie, zda zde byli trvale usazeni, nebo zda je sem zavála válečná vichřice. Právě tak je dnes těžko zjistit, jaký byl jejich další osud.

Podle míst kde byli registrováni můžeme usuzovat, že jsou to jednotlivě přistěhovalí dělníci a řemeslníci, kteří se podle své třídní příslušnosti rozhodli a zapojili do řad KSJ v době, kdy Strana pracovala legálně. Tím přispěli k šíření třídního uvědomění a socialistických idejí ve svém okolí.

Ještě jedna zajímavá okolnost z těch dob svědčí o stanovisku a orientaci Čechů v Jugoslávii v prvních poválečných letech. V Daruvaru byl totiž roku 1919 založen fotbalový sociálnědemokratický klub »Marx«, který pracoval do roku 1922, kdy byl úřady zakázán, i když mezitím změnil své jméno na »Olympia«. Zakladateli klubu byli Rudi Muker a Milan Rupčić, oba propagátoři socialistických idejí. Kromě nich byli zakladateli klubu i Karel Jindra, Josef Drobník a Ivan Mekler, všichni tři Češi. Prvním předsedou byl Josef Drobník a prvními hráči byli: Štěpán Tujmer, Josef Diblík, Alois Valdgoni, Alois Veber, Ivan Mekler, Josef Tujmer, Karel Dřevíkovský, Josef Špikal, Ludvík Valdgoni, Václav Pešek, Albert Pap a František Heinzl — všichni Češi. Kromě nich ještě hráli: Lujo Horvat, Ivan Smak a Milan Pecikozić. Klub velkou měrou přispěl k rozvoji kopané v okolních místech, neboť hráči velmi pilně cvičili a na svůj náklad navštěvovali utkání a často na kolech zajížděli až do Požegy a do Kutiny.

Obznana a Zákon o ochraně státu projevily se přirozeně i na účasti Čechů a Slováků v jugoslávském dělnickém hnutí. Pod terorem buržoasie byla Komunistická strana Jugoslávie zahnána do ilegality a její členstvo se v důsledku toho rozptýlilo. Počet členů se značně snížil, avšak jedna část dělnictva a to i dělnictva českého a slovenského původu, působí dále prostřednictvím legálních organizací — Nezávislé dělnické strany a Nezávislých odborů — které jsou pod vlivem KSJ.

Teror a pronásledování všeho pokrokového, zejména komunistů, nepochybně postihly mnohé, které jsme vpře-

du uvedli. O mnohých z nich dodnes nemůžeme zjistit, co se s nimi stalo, tak jako i o řadě ostatních členů, kteří založili KSJ a položili základy nové společnosti ve své zemi. O některých však víme, že přežili toto utrpení mezi dvěma válkami a že se pak octli mezi prvními bojovníky proti fašismu v Druhé světové válce. Vzpomínáme v první řadě bratry Josefa a Františka Bendákovy z Virovitice a Janka Kubáška z Banovy Jarugy. Ti po celé to těžké, období zůstali členy KSJ a bojovali různým způsobem za vítězství idejí a linie Komunistické strany. Jejich boj přinesl výsledky a četní další Češi a Slováci šli jejich cestou a po konsolidaci KSJ v roce 1937 někteří dříve a jiní později vstupovali do jejích řad a pokračovali v práci. Jedním ze starých členů Strany, který až do konce života vytrval na této trnité cestě, byl Vincek Valenta, stolařský dělník, narozený roku 1880 v Markovci u Bělovaru. V První světové válce přeběhl z rakouskouherského vojska k Rusům a jako dobrovolník se zúčastnil Říjnové revoluce. Od roku 1910 byl členem Sociálnědemokratické, strany Chorvatska a Slavonie a roku 1919 byl přijat za člena bolševické strany. Do Jugoslávie se vrátil roku 1922, a hned se zapojil do práce v ilegální KSJ a byl zvolen do stranického vedení pro bělovarsko-křiževackou župu. Současně s ním byl členem vedení v této župě Josef Broz Tito, který v té době pracoval jako strojník ve mlýně Samuela Polaka ve Velkém Trojstvu u Bělovaru. Koncem roku 1924 Valenta onemocněl tuberkulózou a zemřel v březnu 1925. Komunisté mu uspořádali důstojný pohřeb, který se stal velkou dělnickou demonstrací. Soudruh Tito, který vysoce oceňoval práci a obětavost Valenty, rozloučil se s ním nad hrobem kratším projevem, v němž mimo jiné pravil: »My ti, soudruhu, přísaháme, že až do konce svého života budeme bojovat za ideu, které jsi byl tolik oddán.«

Kromě uvedených míst, byli i v dalších místech Jugoslávie jednotliví Češi a Slováci, kteří se v období illegality zapojili do práce v ilegální KSJ a stali se jejími členy. V tom hrála významnou roli Říjnová revoluce a občanská válka v Rusku, které byly podnětem pro silnější revoluční hnutí v celé Evropě.

Šestolednová diktatura krále Alexandra z roku 1929 způsobila další těžké rány jugoslávskému komunistickému hnutí. Četné kádry KSJ byly fyzicky zničeny a četné organizace rozbity. V takové situaci byly obnoveny i frakční boje, což hrozilo rozbitím Komunistické strany Jugoslávie. Teprve příchodem s. Tita do čela KSJ začíná proces jejího ozdravení a konsolidace. Pro vztah jugoslávských národností a národnostních menšin k politice KSJ bylo rozhodující upřesnění jejího stanoviska k národnostní otázce, přijatého ještě na Třetí konferenci a potvrzeného na Třetím kongresu KSJ v roce 1925. Tehdy bylo prohlášeno, že Jugoslávie je mnohonárodní stát, který má být vybudován jako demokratické společenství rovnoprávných národů. Vyhlášena byla zásada sebeurčení národů s právem na odtržení. Zdůrazněna byla i programová zásada, že KSJ bojuje i za práva národních menšin. Zadá pro ně politickou a občanskou rovnoprávnost, právo používání mateřského jazyka a výchovy dětí v mateřském jazyce.

Také na plenárním zasedání ÚV KSJ ve Splitě roku 1935 bylo konstatováno, že proti vládě buržoasie je všechen lid, včetně národních menšin a že budoucí revoluce musí být svým charakterem lidová. Tím byly vytvořeny předpoklady pro vytvoření bojového svazku dělnické třídy s rolníky a pokrokovou inteligencí.

Příchod Tita v čelo KSJ byl potvrzením těchto zásad. Také na Páté zemské konferenci KSJ, konané roku 1940, Strana ještě jednou, naposledy před válkou, formulovala své politické stanovisko vůči jugoslávské národnostní otázce. Byly narýsovány všechny základní obrysy budoucího federativního uspořádání, založeného na plné rovnoprávnosti všech národů a národnostních menšin Jugoslávie.

To všechno bylo neobyčejně důležité i pro stanovisko české a slovenské menšiny v Jugoslávii. Jasnou definicí svého stanoviska v otázce národnostních menšin byly vytvořeny možnosti pro uplatňování vlivu KSJ vůbec a definováním úlohy rolnictva v národněosvobozené boji byly vytvořeny podmínky pro působení Strany na vesnicích a tím i v těch, které jsou obývány příslušníky české

JOSEF VOJÁČEK
— TARAS

a slovenské menšiny. Tím se stalo, že ve Slavonii například, v předvečer války roku 1941 byl větší počet Čechů a Slováků, kteří byli členy ilegální KSJ nebo SKMJ (Svazu komunistické mládeže Jugoslávie).

Nejvíce členů Čechů a Slováků měla KSJ na počátku války v okrese Novska. Z celkového počtu 104 členů, kolik jich zde bylo, sedm jich bylo Čechů a patnáct jich bylo registrováno jako »ostatní«. Téměř všichni byli Slováci a Češi z Banové Jarugy: Janko Kubášek, Mišo Kmecík, Andrija Kmecík, Josef Vojáček, Stevo Leskovský, Josef Beleta, Simun Skvaro a Ivan Barančak, kandidát za člena KSJ. Sekretářem organizace v Banové Jaruze byl Josef Vojáček-Taras.

Ve stranické buňce Medjurič byli: Václav Ambrož a Janko Buhanovič. V Krivaji byli: kandidáti Slávek Němec a Antonín Stankovič. Ve stranické buňce Lipovljani, založené roku 1938 byli: Albert Nemet, Ivan Jukl, Martin Stankovič, Gustav Číž, Josef Vajs, Karel Nosil a Ivan Štengl.

Kromě členů a kandidátů KSJ bylo také ve skojevskó (mládežnické — od SKOJ — Savez komunističke omla-

BOHUMIL VOJÁČEK — JAMAK a KATEŘINA VOJÁČKOVÁ

dine Jugoslavijske) organizaci okresu Novska dosti příslušníků české a slovenské národnosti. Tak v Novsce byli členy SKOJ-e: Ivan Svantko, Ivan Lacko, Slávek Novák, Marko Vesecký a Mijo Cimbulek.

Ve skojevské skupině v Banové Jaruze byli členy: Vlado Huber, Vinko Maršan, František Kohout, Dragica Kubášek, František Suchoník, Dragan Toplišek, Ivan Ferinovič a Anka Baleta.

Ve skojevské skupině v Krivaji byli: Václav Pleskota, Emilie Mrázková, Karel Merhaut a Štěpán Cejpek. V Okučanech byl členem SKOJ-e Antonín Ducháček.

V okrese Daruvar byli členy KSJ: Josef Kopřiva, Hanževački (Koča), Rudolf Bažant, Stevo Bažant — všichni z Daruvaru; Antonín Matějka, Ivan Petržálek, Antonín Petržálek a Alois Vlasák z Otkop; Bohumil Vojáček z Hrastovce, Václav Kudrnovský z Dar. Brestovce a Ivan Tichý z Dežanovce.

V okrese Virovitica byli členy KSJ: bratři Václav, Josef a Vínko Vostřelové z Čemernice, Josef Bendák, František Bendák, Josef Paulík (Pavlík?), Adam Bergman a Ivan Gregor — všichni z Virovitice. Ti všichni byli čes-

MIŠO KMEČÍK
— FIZIR

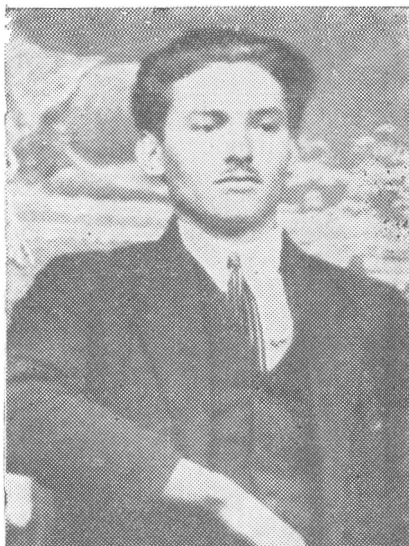
kého původu a jejich dědové, resp. otcové se přistěhovali z Čech. Ve Virovitici byl také větší počet českých omladinců a omladinek, členů SKOJ-e. Byli to: Josef Louvar, Josef Konečný, Jiří Konečný, Emil Řada, František Řada, Josef Klapko, Jelka Kořínková, Mirko Vostřel, Anička Vostřelová, Růženka Vostřelová, Slávka Bendáková, František Hlaváček a Ana Petrášová.

V okrese Grubišno Polje byli členy KSJ tito Češi: Vlado Koudela, Ivan Nykl a Josef Zalabák z Hrubečného Pole a František Peroutka, a Josef Vlček z Orlovce.

V okrese Našice ve vsi Jelisavac, kde žijí hlavně Slováci, byla roku 1940 založena stranická buňka s osmi členy, jejímž sekretářem byl Ivan Kukučka.

Také v okrese Pakrac bylo několik Čechů členy KSJ a česká jména nacházíme i v seznamech členstva KSJ také v ostatních slavonských okresech.

VÁCLAV VOSTRE!,

Tak v okrese Slavonský Brod byli členy KSJ: František Kučera, František Cejnar, Máto Matěj, Hugo Havlíček a další.

V okrese Nova Gradiška byli členy Strany: Karel Bednařík, Slávko Hanák, Antonín Šimek, Josef Dubovský, Ivan Svoboda a František Had.

V okrese Djakovo byli členy KSJ: Josef Bárta, Nada Dvořáková a Gašpar Androšek.

Na území okresu Slavonská Požega byli členy Strany Bratři Pospíšilové a další.

Komunistická strana Jugoslávie měla mezi Čechy a Slováky dosti sympatizujících, zejména v období okupace Československa, kdy jugoslávští komunisté požadovali od vlády organizaci pomoci pro Československo a vyslání dobrovolníků na pomoc v boji československých národů na obranu země proti fašismu. Avšak jugoslávská buržoasie už tehdy spojovala svou politiku s fašistickým Němcem a Itálií a tak úsilí komunistů zůstalo v tom směru bez úspěchu. Strana však přece jen vykonala co bylo možné. Krásný příklad solidarity a vytváření bratrství mezi slovanskými národy byl podán v Pakraci, když z

Prekopakry odcházeli Češi, občané ČSR, do Československa na výzvu k všeobecné mobilizaci před chystaným útokem Německa na Československo. Stranická organizace zorganizovala rozloučení s těmito bojovníky u příležitosti jejich odchodu na železniční stanici. Sešel se velký počet lidí, zpívala se Internacionála a jiné bojové písně a provolávalo se bratrství a jednota slovanských národů. Do Československa tehdy odjeli: Slávek Cimfe, bratři Bergmanové, bratři Černých, Josef a František Huškovi, Ludvík Háza, Štěpán Kulhavý, Karel Krátký, Zdeněk Stantejský, František Vancl, Ivan Křenek, Josef a Antonín Ducháčovi, Antonín Skalník, Josef Kutilek, Antonín Brož a další, všichni z Prekopakry. I když jejich odjezd do Československa nakonec neměl význam, neboť rozhodnutím velmocí bylo Československo bez boje předáno do pařátů fašistů, přece jen to mělo velký význam zde v Jugoslávii, neboť národy Jugoslávie projevovaly solidaritu s rozhodnutím národů Československa bojovat proti fašismu. Nutno také připomenout, že většina soudruhů se vrátila z Československa po vpádu Němců. Všichni se pak zúčastnili národněosvobozenického hnutí v Jugoslávii a někteří, jako Slávko Cimfe od samého počátku povstání ve svém kraji. V domě Slávka Cimfe v Prekopakři se koncem roku 1941 léčil Dušan Calie, jeden z organizátorů povstání ve Slavonii a v té době sekretář Krajského výboru KSCH v Nové Gradišce, třebaže všeho všudy asi 200 metrů od domu se nacházel nepřátelský bunker. (K podobným projevům solidarity jugoslávského lidu s československým docházelo i jinde, např. při odjezdu vojáků — čs. příslušníků z Daruvaru.)

Bezprostředně před vypuknutím války, když KSJ všemi silami pracovala na upevnění a posílení Jednotné lidové fronty, na seskupování pokrokových sil k odporu proti stále rostoucí fašizaci země, v práci Strany stále otevřeněji pracovali i jednotliví Češi.

Tak tehdy aktivně pracoval ve Virovitici Josef Benďák, sekretář Okresního výboru KSCH Virovitica. Společně s ním pracoval i Václav Vostřel, člen téhož výboru. Obcházeli jednotlivé osady a objasňovali linii KSJ a připravovali masy pro nastávající události.

VLADÌMIK KOTOBLA

Strana v té době získala mezi Čechy a Slováky mnoho sympatizujících, neboť její politika byla jedinečně přijatelná pro lidové masy. Komunistická strana Jugoslávie byla jediným bojovníkem proti fašistické agresii.

Na mobilizační výzvu se do armády staré Jugoslávie hlásili všichni vojenskou službou povinní Češi a Slováci, kteří si byli vědomi toho, že bráníce Jugoslávii, hájí i svoji svobodu a že jedinečně ve svobodné Jugoslávii mohou být jako svobodní občané. Když však vojsko staré Jugoslávie neuvěřitelně rychle kapitulovalo, díky zradě politiků a vojenského velení, četní Češi a Slováci, společně s ostatními vojáky jugoslávské armády se dostali do německého zajetí. Většina z nich se pak po dubnovém zhroucení 1941 vrátila domů. Mnozí z nich se smířili s okupací a považovali válku za skončenou. Jen členové Strany si byli vědomi svých úkolů a svědomitě je plnili.

Postavení Čechů a Slováků za okupace

V krátké dubnové válce roku 1941 fašistické mocnosti velmi rychle porazily Království Jugoslávii, zatížené hy-

potékou nevyřešených sociálních a národnostních problémů. Po porážce následovalo rozdělení kořisti a tak byla Jugoslávie rozdělena na 16 částí s různými právními statuty. Největší část české národnostní menšiny a část slovenské se při tom dělení ocitla na území fašistického výtvaru Nezavisne Države Hrvatske (Nezávislého státu Chorvatska).

Černé dny okupace neohrožovaly jen svobodu jugoslávských národů. Zejména Češi, i Slováci, usazení v Jugoslávii hned pocítili násilí a teror. Postavení Čechů v Nezávislém státě chorvatském bylo do jisté míry určováno i situací, v níž se tehdy nacházelo okupované Československo. Rozdělení Československa na Česko-moravský protektorát a návodně Nezávislé Slovensko pod Tisovou fašistickou správou se projevilo na právním postavení Čechů a Slováků v Nezávislém státě chorvatském. Češi byli právně považováni za příslušníky nepřátelského národa, zatímco Slováci byli právně považováni za příslušníky spojeneckého národa.

Tento rozdíl v právním postavení Čechů a Slováků v NDH se může nejlépe vidět v zákonném rozhodnutí Ministerstva bohosloví a vyučování ze dne 14. VI. 1941. Tímto rozhodnutím, které mělo působnost zákona, bylo stanoveno, že kromě zrušení srbských církevních škol a mateřských škol se zároveň zrušují i všechny české soukromé školy a školky, jakož i všechna česká oddělení na chorvatských obecných školách, na nichž se vyučovalo česky. Rozhodnutí platilo pro celé území NDH. Tímtéž rozhodnutím bylo zároveň stanoveno že se nezrušují ani soukromé slovenské školy, ani oddělení se slovenským vyučovacím jazykem na chorvatských školách.

Tímto aktem byla české menšině vzata i ta práva, která jí přiznávalo Království Jugoslávie, avšak slovenské menšině přiznána byla. Tím se stalo, že slovenská menšina ve Slavonii byla kromě německé jediná, již stát přiznal nějaká práva.

Provádění uvedeného nařízení znamenalo zavření českých soukromých škol a oddělení s českým vyučovacím jazykem na chorvatských školách. Toto rozhodnutí však mělo pro českou menšinu ještě dalekosáhlejší následky,

NÉMEC MIRKO »Bimba«

neboť jím byla dána možnost potlačování jakéhokoliv kulturního života Čechů v NDH. Byla zakázána činnost Československého svazu i Českých besed. Ustaše se snažili zničit i knihovny Českých besed, které měly v té době značný počet českých knih. Z kulturních domů, jejichž "výstavby se kromě Čechů zúčastnili i občané jiných národností byly v Daruvaru a v Hercegovci vytvořeny kasárny pro Ustaše a v ostatních místech v nich byly umístěny ustašské oddíly (tabori).

Ba co víc, úřady NDH prováděly takovou evidenci české menšiny, že to svědčilo o tom, že ji považovaly za nespolehlivý a nežádoucí živel. Také název Čech byl v úřední korespondenci a aktech úřadů NDH změněn a Češi byli v úředních aktech uváděni zkratkou »příslušník ČMP« tj. Českomoravského protektorátu. Tomuto ustašskému stanovisku napomáhala i skutečnost, že velký počet Čechů, usazených v Chorvatsku, zejména na vsích nepřijal jugoslávské občanství. Toto stanovisko ustašů se náhodou shodovalo s jejich politikou vytvoření národnostně čistého státu (kterou však prováděli velmi nedůsledně) a nátlakem se snažili přinutit příslušníky české

menšiny, aby se zřekli své národnosti a asimilovali. K tomu přispívala i skutečnost, že okupací a rozdělením Československa zmizel stát, který mohl chránit a hájit zájmy svých občanů v jiných státech.

Tyto ustašské snahy však měly mezitím opačný výsledek. V těch prvních měsících okupace, kdy na území Chorvatska a Slavonie nebyl dosud zorganizován ozbrojený odpor proti fašistické okupaci a ustašské moci, česká menšina, vyložená útisku ustašů, hledala jiné východisko z této situace. Při tom přišly vhod i tendence německé národnostní skupiny v NDH, které byla právními předpisy dána taková práva, že to bylo v rozporu se suverenitou jednoho státu. Uznání takových práv německé národnostní skupině v NDH vyvolalo z počátku reakci chorvatského obyvatelstva a části ustašů a vedlo to k rivalitě chorvatského a německého nacionalizmu. Kromě jiného se tyto dva nacionalizmy utkaly i v otázce české menšiny. Zatímco ustaše usilovali aby Čechy asimilací přetvořili na Chorvaty, Němci, kteří právně vycházeli z toho, že Českomoravský protektorát je součástí Třetí říše, usilovali přimět Čechy v NDH aby se vyslovili pro Německo a přihlásili za Němce, aby tím byla německá národnostní skupina v NDH posílena a zvýšila svůj vliv. Nebyl ani bezvýznamný boj o hmotný majetek bývalých českých spolků, zejména domů. Vzhledem k tomu, že Němci měli právo na své školy všude tam, kde se nacházel potřebný počet školoupovinných dětí, bylo pro ně důležité, aby v některých místech přiměli Čechy a Maďary aby se prohlásili za Němce a tím by německá menšina získala právo na další školy.

Postavena před volbu, přijmout jednu ze dvou nežádoucích možností, česká menšina v NDH jako celek nepřijala ani jednu z obou možností. Správně se počítalo s tím, že situace, vyvolaná okupací není trvalá a že dříve či později dojde k osvobozeneckému boji porobených národů. Pouze jednotlivci — vesměs z vypočítavosti — vstoupili do Kulturbundu a tím proti sobě vyvolali pohrdání u svých spoluobčanů. V některých osadách to byly i desítky lidí, takže se tím zabývaly i organizace KSJ, které v tom spatřovaly také nedostatek vlastní aktivity a v důsledku toho zesílily propagační činnost v těchto osa-

SLÁVKO NĚMEC

dách. I když byl na Čechy vykonáván silný nátlak jak se strany ustašů, tak se strany Kulturbunds Češi jako celek zůstali věrni svým demokratickým zásadám a v odporu proti fašismu, což se pak projevilo jak vstupováním do osvobozeneckých bojových jednotek, tak celkovou podporou národněosvobozenického boje.

Mezi ustaši a Němci se vedl o Čechy skrytý boj. Snahám ustašů, aby Čechy, kteří se jakž takž přikláněli k Němcům odvěkli, napomáhaly i vojenské neúspěchy Němců v Sovětském svazu. Paveličovým nařízením bylo v roce 1942 stanoveno, že všichni Češi, rození na území Chorvatska, se mají považovat za Chorvaty. Za Chorvaty že mají být považováni i ti, kteří požádali, nebo hodlají požádat o zdejší občanství. V roce 1943. bylo vydáno zákonné ustanovení o získávání občanství příslušníky Protektorátu (3. XII.). Tím měly být vytvořeny předpoklady pro asimilaci Čechů. Češi však velmi málo využili možnosti, získat občanství NDH. Jen někde (npř. na požežsku) využilo této možnosti větší počet bývalých čs. občanů.

Avšak veškeré tyto snahy už neměly většího významu pro »získávání« Čechů. Převážná většina českého o-

byvatelstva se již postavila na stranu národněosvobozenického boje národů Jugoslávie, o čemž nejlépe svědčí existence I. československé brigády Jana Žižky z Trocnova a její bojová cesta.

Češi a Slováci v Chorvatsku v hnutí odporu

Komunistická strana Jugoslávie připravovala se k válce již před jejím vypuknutím. Když došlo k přepadení Jugoslávie Německem a Itálií, Komunistická strana, věrná svým protifašistickým zásadám, vyzvala národy Jugoslávie, zejména pak členy Strany, aby se všemi silami postavili proti fašistické agresi. Avšak náhlý a neočekávaně rychlý rozpad jugoslávské armády postavil Stranu před nejtěžší a beze sporu i před nejosudovější úkol v dějinách jugoslávských národů. Strana na sebe vzala úkol organizovat ozbrojené povstání a řídit boj jugoslávských národů proti fašistickým vojskům do konečného vítězství. Byl to neobyčejně těžký úkol. Nejdříve bylo nutno vykonat přípravy pro ozbrojené povstání. Úkoly s tím spojené byly podle pokynů, které dal soudruh Tito na poradě se skupinou členů ÚV KSCH v Záhřebě několik dní po vstupu německého vojska do Záhřebe následující:

- posílit stranickou síť ve všech částech země doplňováním stranických jednotek a výborů, oslabených mobilizací a zatýkáním v prvních dnech okupace;
 - ustavit spojení mezi stranickými výbory v teněnu a zajistit stálé spojení s ÚV KSCH;
 - přivést do Strany a do SKOJ-e co největší počet antifašistů;
 - vyhledávat a shromažďovat válečný materiál: pušky, střelivo, bomby, sanitní materiál, výbušniny aj.;
 - vytvářet úderné skupiny pro akce a sabotáže a hned s nimi začít;
 - provádět rozsáhlou propagandu mezi lidem a to ústní i písemnou, provoláními, letáky apod, pro přípravu ozbrojeného povstání proti okupantům.
- Ústřední výbor KSCH pak vyslal na základě usnesení ÚV KSJ jednotlivé své členy do různých krajů Chorvatska, aby tam provedli přípravy pro ozbrojené povstání..

Legitimace VÁCLAVA ROHANA

Pro úsek Slavonie a Podraviny, kde žije největší počet Čechů v Jugoslávii byl tímto úkolem pověřen Pavle Gregorič, člen ŮV KSJ. Ihned se odebral do terénu a intenzívně se dal do práce na vzájemném spojení organizací a přípravy k povstání. Do práce se zapojili i jednotliví Češi a Slováci, kteří se s ostatními členy KSJ zúčastnili organizace povstání. Tak na stranické schůzi okresu Virovitica dne 18. května 1941 mimo jiné se zúčastnili Josef Bendák a Václav Vostřel. Na této konferenci přijali komunisté úkoly pro organizaci povstání.

Pro obvod Nova Gradiška se konference konala v Banové Jaruze dne 18. června 1941, rovněž za účasti Pavla Gregoriče. Konference se zúčastnili delegáti okresů: Nova Gradiška, Novska, Pakrac, Daruvar a Okučani. Kromě jiných byl přítomen i člen Krajského výboru KSCH Nova Gradiška Josef Vojáček.

Stranické konferenci pro Moslavinu byl jako delegát stranické organizace okresu Grubišno Polje přítomen Vlačný, do Koudela.

Po krajských konferencích konaly své konference i stranické buňky a rozvinuly živou aktivitu ve vesnicích.

Do práce se zapojili i Češi. Ti ve svých osadách navštěvovali jednotlivé občany a seznamovali je s bojovými cíly a organizovali práci na shromažďování potřebného materiálu a organizovali výbory pro pomoc národně osvobozenému hnutí.

Ve Virovitici byla tehdy založena nová skupina SKOJ-e a to v městské části, kde žije většina Čechů. V ní pracovalo několik omladinců a omladinek české národnosti.

Významnou pomoc poskytoval Pavlu Gregoričovi Václav Vostřel. Gregorič ho pověřil úkolem, aby v Kupinci navštívil Vladimíra Mačeka, předsedu Chorvatské selské strany a zjistil, zda by se nedal získat pro spolupráci s národněosvobozenickým hnutím. Vostřel navštívil Mačeka s nímž se znal už od dřívějšíka, v červenci 1941, ale bez výsledku. Maček již tehdy napojil svou politiku na ustaše a nikdy ji nezměnil.

Vostřel v té době navštívil s Pavlem Gregoričem řadu míst v okresech Daruvar, Podravská Slatina, Garešnica, Orahovica a Donji Miholjac a jeho dům, tak jako i domy jeho bratří v Cemernici byly základnami, do nichž se vraceli organizátoři povstání a kurýři, kteří byli spojkami pro práci stranických pracovníků a organizací.

Ustašské úřady a jejich němečtí páni nehleděli klidně na to, jak se komunisté organizují a připravují k boji, nýbrž již v prvních dnech okupace provedli zatčení četných komunistů, mezi nimiž byli i Češi a Slováci a to právě ti nejaktivnější. Tak na území bývalého okresu Novska byli již v prvních dnech zatčeni četní komunisté v Novsce a okolních osadách. To vyžadovalo od komunistů v Banově Jaruze a okolí ještě větší úsilí, aby ztráta, způsobená zatýkáním byla pocítována co nejméně.

Vlna pronásledování komunistů zesílila po útoku Německa na Sovětský svaz. Tehdy dne 14. července mezi prvními byl zatčen Janko Kubášek z Banovy Jarugy, člen KSJ od jejího založení. O několik dní později, 4. srpna byl ve Virovitici zatčen Josef Bendák s několika dalšími soudruhy a koncem roku 1941 byl zatčen i Ivan Kukučka, sekretář stranické organizace v Jelisavci.

Zatýkání Čechů a Slováků komunistů koncem roku 1941 ve Slavoniji byla ve spojení se vzplanutím ozbrojeného stále častější, což svědčí o účasti české a slovenské národnosti v národněosvobozeneckém boji. Tak v Lioovljanech byli kromě jiných zatčeni i členové strany Češi a Slováci: Gustav Číž, Martin Stankovič, Ivan Štengl, Albert Nemet, Ivan Jukl, Josef Vajs a Karel Nosil. Všichni byli odvezeni do tábora v Jasenovci, kde Číž a Stankovič byli zavražděni, zatímco ostatní byli počátkem roku 1942 propuštěni. Nemet a Vajs po návratu z tábora ke svým rodinám odešli k partyzánům.

Ve Virovitici byli v říjnu 1941 zatčeni bratři Vinko, Josef a Václav Vostřelové pro napomáhání Srbům, které ustaše stěhovali z virovitického kraje do Srbska. Po 14 dnech byli propuštěni pro nedostatek důkazů. V Daruvaru s jednou skupinou omladinců Srbů a Chorvatů byli koncem roku 1941 zatčeni Vlado Klubíčko a Rudolf Hanževački. V jasenovackém táboře byli do roku 1943. Také mezi zatčenými v okrese Slavonský Brod během roku 1941 se nacházejí česká jména: Josef Bárta, Gašpar Andrášek, Viktor Kučera, Rupert Kučera a Arnošt Kučera a Olga Veselská; z Nové Gradišky Karel Bednařík; z Borova Jugoslav Vincenc a Ivan Brandejs.

To jsou většinou jména členů Komunistické strany, kteří byli během roku 1941 zatčeni ve Slavonii. Kromě nich byl zatčen i větší počet nestraníků, které jednotlivě ustaše z okresů Pakrac a Grubišno Polje zbili v jejich domovech. Ani sliby, ani pokusy s organizací Kulturbundu v českých osadách, ani teror který okupanti a ustaše prováděli nemohly zastrašit a uklidnit národy Jugoslávie, vedené Komunistickou stranou a její politikou vytváření široké lidové fronty pro boj proti všem nepřátelům lidu. V tomto boji každý vlastenec mohl najít své místo a zapojit se do něho podle svých možností. To především pochopily lidové masy, jak Srbi a Chorvaté, tak i převážná většina Čechů a Slováků v Jugoslávii. Rok 1942 tak začíná dalším silněním národněosvobozenického hnutí, přístupováním nových stoupenců a odchodem jednotlivců do řad bojových jednotek, jakož i formováním organizací v jednotlivých místech a osadách. Tyto organizace měly

jako hlavní úkol pomáhat národněosvobozeneckému hnutí, dodávat mu živou sílu a hmotnou základnu.

To všechno sblížovalo Čechy a Slováky s národněosvobozeneckým hnutím. I když spočátku se nepříteli podařilo lživými sliby a nátlakem získat některé méně uvědomělé Čechy pro vstup do Kulturbundu a organizovat v Dar. Brestovci, Ivanově Selu, Ivanově Poli, Grubišnom Poli a jinde organizace Kulturbundu, nemohly se tyto organizace považovat za pevné, brzy se rozpadly a jejich členové postupně se připojovali k národněosvobozeneckému hnutí, nejdříve jako sympatizující a podporovatelé a později ve stále větším počtu i jako aktivní bojovníci.

Jen malý počet Čechů a Slováků a to zejména v těch osadách kde byl silný vliv rozpuštěné Chorvatské selské strany, se choval loyálně vůči představitelům NDH. To se ukázalo i tehdy, když úřady NDH, donuceny stále větším růstem národního povstání začaly volat do řad domobranců také Čechy. Koncem roku 1941 byli do domobraný zvaní nrvní Češi k odsloužení vojenské povinnosti a současně byly pozvány i starší ročníky jako rezervisté. Většina z nich byla poslána do Bosny do boje proti partyzánům. Mnozí z nich však byli domobraně málo na prospěch, neboť se již v prvních bojích se zbránění a ostatní válečnou výzbrojí vzdali partyzánům a pak se vrátili domů. Velmi málo bylo těch, kteří byli ochotni bojovat jako domobrancí. Největší odezva pro odchod do domobraný byla v Končenicí a Ivanově Sele. Třebas Končenicí a Ivanovo Selo jsou čistě české osady, měla zde velký vliv Chorv. selská strana a jednotlivci, jako František Holoubek a Josef Moravec byli v této straně velmi aktivní a spolupracovali i s okupanty.

Ještě méně Čechů vstoupilo mezi ustaše, i když takoví jednotlivci byli. Byli to: Dragutin Hájek z Hrubečného Pole, Ivan Purma z Ivanova Sela, Blaž Kysela, Slávko Vašek a Slávko Šelíř z Hrubečného Pole, Antonín Loucký z Trojeglavy, Stanko a Adolf Geler z Brestovce aj. Tito jednotlivci však nepožívali mezi Čechy žádné vážnosti, byli považováni za odrodilce a z toho důvodu nemohl mít žádný vliv na své prostředí.

Za takových okolností již roku 1941 začal mezi Čechy a Slováky růst vliv národněosvobozeneckého hnutí, nejen na území NDH, ale po celé Jugoslávii, ve všech místech kde byli usazeni. Ústředím, odkud se tento vliv šířil, byla Komunistická strana Jugoslávie a její členové, kteří byli národností nebo původem Češi nebo Slováci.

Sílení národněosvobozeneckého hnutí vedlo v druhé polovině roku 1941 k vytváření prvních ozbrojených skupin v místech, kde žije česká a slovenská menšina v Chorvatsku, tj. na území Slavonie a horního Chorvatska. Jednou z podmínek pro utváření těchto skupin byly zbraně. Již při zhroucení vojenské síly Království Jugoslávie stranické buňky nashromáždily určité množství zbraní a měly je připraveny pro případ potřeby. Podle svědectví Pavla Gregoriče vznikla takovým způsobem ve Slavonii tři až čtyři »skladiště« zbraní, která později posloužila pro vyzbrojení prvních partyzánských skupin.

Jedno z těchto »skladišť« se nacházelo u bratří Kmecíků v Banově Jaruze; ve své stodole měli ukryto 12 pušek, něco munice a ruční bomby. To byly v té době jediné známé zásoby zbraní v tomto kraji, kromě těch pušek a munice, které si jednotliví vojáci, většinou rolníci, po rozpadu jugoslávské armády přinesli domů a schovali. S těmito puškami a municí měli bratři Kmecíkové mnoho nepříjemností, neboť je museli schovávat po mnoho měsíců do začátku povstání. Za těžkých podmínek je museli přenášet z místa na místo, neboť již ode dříve byli známi jako komunisté a v jejich domě byly konány časté prohlídky. Vzdor všem potížím se jim však podařilo pušky uchránit do začátku povstání a na podzim roku 1941 jimi byla vyzbrojena první ozbrojená skupina v tomto kraji —• oddíl »Matija Gubec«.

V Jelisavci shromáždila stranická skupina 12 pušek, dvě bedny munice a bednu bomb. Další buňky na území okresu Našice shromáždily šest pušek. Tyto zbraně odvezl Lazo Kovačević do Gazije a vyzbrojil jimi papučko-krndijskou partyzánskou skupinu.

Ve Virovici byla uschována strojní puška, kterou Václav Vostřel spolu se synovcem Mírkem dopravili v listopadu 1941 partyzánům na Papuk.

Rozvoj národněosvobozenického hnutí, směřující k vytváření ozbrojených jednotek nemohl být zastaven ani pronásledováním ani zatýkáním, o němž jsme se vpředu zmínili. Pronásledování podněcovalo ještě k větší aktivitě a k národněosvobozenickému hnutí se stále více hlásili i nestraníci, zejména mládež. Na místo zatčených a zavražděných komunistů vstupovali jiní. Tak po zatčení Josefa Bendáka převzal jeho místo sekretáře Okresního výboru KSCH ve Virovitici Václav Vostřel, který spolu s Pavlem Gregoričem obcházel celou Slavonii a pracoval na vzájemném spojení stranických organizací a ilegálních skupin.

Pro potřeby národněosvobozenického hnutí byl poblíž Hrastovce zakoupen mlýn zvaný »Jáma«, v němž byl hospodářem Bohumil Vojáček se svou rodinou. V »Jámě« často dlel Pavel Gregorio a jiní straničtí pracovníci a organizátoři povstání. Tady se konala i řada schůzek ve spojení s organizací národněosvobozenického hnutí. V »Jámě« byl utvořen také oddíl »Matija Gubec«, v němž při jeho založení byli i Josef Vojáček jako jeho první velitel a Andrija Kmecík.

Na druhé straně, v Podravině rovněž probíhaly přípravy k založení ozbrojené skupiny, i když sekretář okresního výboru KSCH byl zatčen a zavražděn. Podle směrnic Pavla Gregorice vytvořily oddíl společně okresní výbory KSCH ve Virovitici, Našicích, Orahovici a Podravské Slatině. Na Papuku, mezi osadami Kokočaka a Slatinski Drenovac byl umístěn první prozatímní tábor, do kterého byli jednotlivě posíláni komunisté a ostatní vlastenci z uvedeného území.

Ve spojení se založením oddílu na Papupu Okresní výbor KSCH ve Virovitici konal počátkem října schůzi, na níž bylo rozhodnuto o úkolech komunistů ve spojení s přechodem k ozbrojeným akcím. Na této schůzi byl do OV SKCH Virovitice kooptován Ivan Samboliček Slávko.

Úkol, který virovitické stranické organizaci uložil Pavle Gregorio z velké části prováděl Václav Vostřel. Jako majetnější rolník byl ustašům a okupantům méně podezřelý a tak za pomoci svých příbuzných převážel vozem z Virovitice zbraně a potraviny do tábora oddílu.

Vzdor silné astmě, jíž po léta trpěl, neúnavně obcházel organizace v Podravíně a všude posiloval bojovnost a disciplínu. S Pavlem Gregoriíem se zúčastnil četných konferencí a schůzí. Byl mezi lesními dělníky v Garešnickém Brestovci, v Gakovu, v Dolním Miholjci, Orahovici, Podravské Slatině, Našicích, Daruvaru a dalších místech, všude tam kde se shromažďovaly zbraně a připravovaly první útoky na služebníky okupantů. V práci byl napojen na Zvonka Brkiće, ilegálního stranického pracovníka, na španělského dobrovolníka Pavla Vukomanoviče, Bohumila Vojáčka a jiné ilegální pracovníky. I při velkém počtu úkolů Vostřel, pokud mu to čas dovoľoval shromažďoval pro první ozbrojené skupiny zbraně, munici, papír, sanitní materiál a vše ostatní čeho byla zapotřebí.

Souběžně s vytvářením prvních ozbrojených jednotek se rozvíjela i politická práce mezi českým obyvatelstvem. Výsledkem této práce bylo koncem roku 1941 vytvoření výborů pro pomoc národněosvobozenckému hnutí. Tyto výbory se později přetvořily ve výbory Jednotné národněosvobozencké fronty.

V jednotlivých osadách Češi ještě roku 1941 vstoupili do výborů pro pomoc národněosvobozenckému hnutí. Jeden z prvních výborů byl založen v Uljaniku, kde kromě jiných byli členy také Mirko Němec a Karel Horský. V Dežanovci aktivně pracoval Ivan Tichý se svou soudružkou Marií. I když to byli již starší lidé, kteří se nemohli mnoho pohybovat, jejich vliv ve vsi byl velký. Jejich dům se nacházel na samotě a sloužil ke konání schůzek a pro udržování spojů.

V jednom mlýně v Daruvaru pracoval mlynář Miroslav Čhloupek. Jeho prostřednictvím udržovali spojení první bojovníci, kteří odešli z Daruvaru do ilegality. Právě tak byla navazována spojení v domě J. Koudely v Dolním Daruvaru, který svou polohou na rozcestí kde se dělila cesta do Virovitice a do Bělovaru byl velmi vhodný.

V Bereku, okres Bělovar, udržoval spojení s Moslavinou Václav Částek, který tam měl hostinec. Byl napojen na Vladu Janjióe Capa, člena TJV KSCH, který organizoval povstání v Podgariči. Částek během roku 1942

splnil řadu těžkých úkolů, avšak koncem roku 1942 musel z tohoto terénu odejít. Při odchodu společně s partyzány zapálil hostinec, aby ho nepřítel nemohl použít jako opěrného bodu a odešel do Daruvaru. Zde se ihned zapojil do práce a organizoval řadu jiných Čechů pro práci v národněosvobozeneckém hnutí.

V Holubňáku, osadě poblíž Daruvaru byl založen výbor pro pomoc národněosvobozeneckému hnutí na podzim roku 1941 a v prosinci téhož roku zorganizovali Češi zvláštní výbor, do něhož vstoupili: učitel Václav Milde[^] František Doležal, Josef Doležal, Jaroslav Cenger a Josef Bahník, třebaž ani jeden z nich nebyl dosud členem KSJ. Pracovali velmi aktivně, neboť do Holubňáku často přicházeli jednotliví organizátoři NO hnutí a tudy také procházelo spojení mezi slavonskými horami a Moslavinou. Tito soudruzi pracovali v hnutí po celou dobu války.

Jednotliví Češi přistupovali k NO hnutí na podkladě svého antifašistického přesvědčení již v roce 1941 a aktivně se zapojili do práce ve spojení se členy KSJ i např. v Ivaně Sele našel koncem roku 1941 útočiště u Pavlíny Homplové sekretář Okresního výboru KSCH Grubišno Polje Veljko Kovačević.

Z řad hrubešnopolských Čechů spolupracovali od roku 1941 s NO hnutím: Vladislav Novák, Marie Šterková, Rudolf Pap, František Křižić a František Dažbijan z Polány u Hrubečného Pole, který pro spolupráci s NO hnutím byl koncem roku 1941 zatčen a zbit.

V průběhu roku 1942 byly založeny výbory Jugoslávské fronty národního osvobození (JFNO) skoro ve všech místech kde žijí Češi a Slováci a v každém výboru byli představitelé Čechů a Slováků. V Daruvarském Brestovci byl založen ilegální výbor v lednu roku 1942 a jeho členy byli: Václav Kudrnovský, Antonín Herout, Josef Kudrnovský a Antonín Orct. Koncem léta byla založena také mládežnická organizace »Svaz mladé generace«, která velmi brzy měla značný počet Čechů. V lednu roku 1942 byl ilegální výbor založen také ve Střežanech Dolních (okres Daruvar) a jeho členy byli i Češi Stanislav Jareš a Josef Jareš. V Otkopech byl založen výbor v únoru roku 1942. V této osadě byla také stranická organizace.

Otkopy jsou malá vesnička, která však po celou dobu války svorně pracovala pro národněosvobozené hnutí. Do výboru, který byl v Otkopech zvolen počátkem roku 1942 za účasti skoro celé vesnice vstoupili: Ivan Petržálek, Antonín Matějka, Václav Petržálek, František Ambrož, Josef Král, Štěpán (Suturilo a Berislav Ljubojević. Poslední dva, i když nejsou Češi hovoří doma česky, jsou spříznění s českými rodinami a považují se za Čechy.

V Sibovci u Daruvaru, kde žijí Srbi a Češi, jedni i druzí se připojili k NO hnutí již v roce 1941, kdy koncem roku v této osadě dlela partyzánská skupina Pavla Vukomanoviče Stipe na cestě z Podgariće na Papuk. V hnutí od počátku pracovali Bohumil Březina a jeho manželka Františka.

V Uljaniku byl výbor v průběhu roku 1942 rozšířen a kromě jiných do něho vstoupili: František Novotný, Rudolf Šafařík, Ivan Vozáb, Karel Horský a Štěpán Dmejchal. Karel Horský byl v roce 1944 zatčen a zavražděn.

V Daruvarském Sokolovci byli ve výboru kromě jiných i Petr Bok a Josef Šnajder.

V Dolní Kovačici, okres Grubišno Polje byl výbor založen v dubnu roku 1942. Do výboru vstoupili následující Češi: Josef Rytina, Karel Zejdlíček a Ivan Peroutka. V Trojhlavě u Hrubečného Pole byl výbor založen na podzim roku 1942 a jeho členy byli: František Gebert, Josef Frantal a Antonín Gebert. Ve Velkých Zdeňcích byl ilegální výbor založen v červenci 1942 a z Čechů v něm byli Ivan Tichý a Ladislav Horský.

V Prekopakře, v bezprostřední blízkosti Pakrace a Lipiku, kde po celou dobu války byly silné nepřátelské posádky byla v květnu 1942 založena stranická organizace, čítající osm členů, z nichž bylo šest Čechů. František Huška byl kandidátem KSJ ještě před válkou a jako dělník se zúčastnil práce v dělnickém hnutí. Členy KSJ kromě něho byli: Slávko Cimfe, Karel Krátký, Josef Vondrák, Alois Bárta a Vinko Řehák. Současně byli do SKOJ-e přijati: Antonín Skalník, Leopold Jirout, Antonín Doležal, Mařenka Doležalová a Vlado Stárek. Všichni tito mládežníci odešli počátkem roku 1943 k partyzánům.

Aktivní činnost byla v roce 1942 zahájena i v Hercegovci, okres Garešnica, kde aktivně pracovali: Leopold Vojáček, František Šnajder, Mirko Pytlík a Voderek.

Výbor NO hnutí byly během roku 1942 založeny i v ostatních osadách kde žijí Češi: v Pakracké Polaně, Međurići, Krivaji a Dežanovci.

V těch vsích, kde nebylo možno založit výbory, našli se jednotlivci, kteří se ujali spolupráce s NO hnutím. Tak naDř. z Končenice během roku 1942 začali spolupracovat Josef Růžička, Josef Buzek a Josef Hejtmánek.

Velký význam měly výbory již koncem roku 1942 pokud se týče zásobování partyzánských jednotek, jejichž počet stále rostl. Srbské vesnice v nichž se partyzáni většinou zdržovali a kde byli zásobováni v roce 1941 a 1942 byly již na samém počátku národněosvobozenického boje vyloupeny a mnohé, zejména na území okresu Pakrac jako Dereza, Bučje a další spáleny. Proto bylo nutno zásobování přemístit do vsí, které nebyly v první době tolik vyrabovány. Na druhé straně stále více jednotek potřebovalo i jiný materiál, neboť nebyly žádné zásoby. Proto přišly vhod i hasičské uniformy, jakož i každá domobranská uniforma, která zůstala u těch, kteří domobranu opustili a to byli většinou Češi z okresů Daruvar,, Pakrac, Grubišno Polje, Garešnica aj.

Ranění bojovníci potřebovali léky a jiný zdravotnický materiál, který se dal opatřit hlavně ve městech. Opatřování tohoto materiálu a potřeb bylo v první době hlavním úkolem vytvořených výborů.

Koncem roku 1942 byl založen výbor i v Daruvaru,, kde již dříve bylo více spolupracovníků a spojek, o nichž jsme už hovořili. V Daruvaru se pracovalo na principu trojek. Tak v prosinci 1942 pracovali: Václav Částek, František Doležal a dr. Alexandr Vondráček. Každý z nich měl několik spolupracovníků. Z Daruvaru odeslali větší množství zdravotnického materiálu a léků a svým vlivem mnoho přispěli i k záchraně zatčených jednotlivců podplácením zodpovědných funkcionářů. Udržovali styky s jednotlivými domobranci v Daruvaru a sice s nadporučíkem Zezulou a poručíkem Čimičem.

V Dolním Daruvaru byli spolupracovníky František Žitka a Josef Koudela. Prostřednictvím Koudely byla

udržováno spojení s vedoucím radiotelegrafní a šifrovací služby domobranské divize Vrsalovičem, který poskytoval NO hnutí velmi cenné informace. Koudela velmi aktivně pracoval až do jedné šňáry v roce 1943, kdy byl zatčen a ve vězení ve Sremské Mitrovici zabit. Kromě něho samotného i celá jeho rodina se aktivně zúčastnila práce v NO hnutí a sice synové Vladimír, Stanislav a Jaroslav a manželka Františka.

V průběhu roku 1942 byla aktivizována zejména mládež, která stále ve větším počtu vstupovala do Svazu mladé generace, chápajíc potřebu spojení s národněosvobozeneckým hnutím. Mládež na vesnicích i ve středních školách v Pakraci a v Daruvaru v roce 1942 aktivně se zúčastnila práce v NO hnutí. Mládež plnila různé úkoly jako psaní hesel, opatřování zbraní a munice a jiné úkoly, svěřené výborům NO hnutí. Kromě toho se mládežníci připravovali i na odchod do partyzánských oddílů.

Organizace Svazu mladé generace byly v roce 1942 založeny v četných vsích a vstupovali do nich i čeští mládežníci. V Horním Daruvaru byli činní Antonín Rejfek (odešel k partyzánům na podzim 1942 a v roce 1943 zahynul), František Liber a Bohumil Hašpl. Všichni tři byli téhož roku přijati za členy SKOJ-e.

V Šibovci v roce 1942 aktivně pracovali: Jaroslav Březina, Věna Novák, Josef Volšanský, František Volšanský, Karel Draštata, Vinko Vrbka a Vilko Bratránek. V Holubňáku pracovali: Slávek Růžička, Václav Vávra a Stanislav Bahník; v Dolanech Gustav Matějka; v Trojhlavě Gustav Hojka, Edo Křivánek, Bohouš Brzobohatý, Jarmila Novotná, Vlasta Čuličová, Vlasta Novotná a Pavlína Nováková. Ti všichni byli v roce 1942 přijati do SKOJ-e, přičemž Křivánek a Hojka na podzim téhož roku odešli k partyzánům.

V Daruvarském Brestovci byl Svaz mladé generace založen na podzim roku 1942. Čítal 20 mládežníků, z nichž jedenáct odešlo 4. prosince k partyzánům. Všichni byli Češi. V Prekopakře byla rovněž založena SKOJ-evská skupina. V Pakracké Polaně byli činní: bratři František a Josef Konývka (oba zahynuli jako partyzáni), Slávek Derfl, Věna Uzel a několik dalších mládežníků Čechů.

V Uljaniku aktivně pracovali mládežníci: Štěpán Bažant, Ljubica Bažantová, Jenda Saliger, Jaroslav Saliger; v Međurići: František Solil, Vínko Hladík, Milan Hladík, Josef Kubíček, Ivan Režný, Vlado Klášterka, Ivan Kosina, Slávek Vavrek, Josef Baxa a Antonín Somer. Někteří z nich ještě v roce 1942 odešli k partyzánům, další počátkem roku 1943.

V Hercegovci pracovali: Mirko Pytlík, Vlado Vojáček, Mirko Jarý, Huf, Janda Láznický a další. V Pavlovci (okres Grubišno Polje) byli v roce 1942 členy SKOJ-e: Miroslav Tomášek, Antonín Sojka, Milka Butková, Anděla Macháčková a Ivan Bačovský. Také mládež v Pavlovci byla v roce 1942 organizována ve Svazu mladé generace, v němž pracovalo několik Čechů.

V Daruvaru bylo v roce 1942 několik mládežnických organizací. Jednou z nejaktivnějších byla mládežnická organizace na gymnasiu, avšak tito mladí, tehdy chlapci od 14 do 16 let pracovali příliš otevřeně, takže skupina byla v prosinci 1941 odhalena a zatčena a za 14 dní po výprasku puštěna domů. Úkoly této skupiny spočívaly v psaní hesel po městě, rozšiřování letáků apod. V této skupině byli i Jan Macko a Miroslav Chloupek. Oba dva ještě s několika omladinci museli v létě 1942 prchnout k partyzánům, neboť jim hrozilo nové zatčení.

V druhé mládežnické skupině v Daruvaru pracovalo několik mládežnic: Milka Daňková, Libuše Daňková a Mira Volencová. V březnu roku 1942 byly přijaty do SKOJ-e. Skupina byla odhalena a v červnu 1942 zatčena a odvedena do tábora ve Staré Gradišće. Společně s uvedenými soudružkami byly zatčeny a odvedeny do tábora i Zdenka Horvat a Pepica Razbornik. Mira Volencová zemřela v táboře na tyfus a ostatní mládežnice se vrátily z tábora v dubnu roku 1943. Po návratu se opět zapojily do práce.

Svou aktivitou se vyznamenal i Bohouš Plzák. Třebas byl těžce nemocen, naléhal na soudruhy kteří byli spojky s NO hnutím, aby mu svěřovali úkoly, které velmi svědomitě plnil.

Na podzim a zejména koncem roku 1942, jakož i počátkem roku 1943 se začalo se zakládáním výborů Antifašistické fronty žen. Během roku 1943 bylo tyto výbory

zakládány i v českých osadách. Také tyto výbory značně přispěly k rozvoji národněosvobozenického hnutí. Ženy organizovaně prováděly sběr potřebných věcí pro nemocnice, praly partyzánům prádlo a prováděly četné jiné úkoly.

V jednotkách národněosvobozenické armády byl velký počet soudružek, zejména mládežnic a také v Československé brigádě jich bylo několik. Některé pracovaly v různých zařízeních a nemocnicích. Jednou z velmi aktivních Češek v průběhu národněosvobozenického boje byla Terynka Vojáčková, manželka Josefa Vojáčka. Velmi aktivní byly také: Zdenka Matinová z Daruvarského Brestovce, Fana Benáková z Lipovce, Fanyinka Březinová ze Šibovce, Slávka Mildová z Uljaniku, Fanyinka Koudelová z Dolního Daruvaru, Marie Tichá z Dežanovce a četné další, které jako matky, sestry a manželky bojovníků národněosvobozenické armády vyvíjely veliké úsilí aby co nejvíce pomohly NO hnutí a NO armádě. To se projevovalo zejména u příležitosti příchodu brigád do českých osad. Nejoblíbenější byla sice Československá brigáda, avšak s nemenší pozorností a péčí byly vítány i ostatní jednotky NO vojska.

Ženy vynikaly zejména ve sběru potřeb pro nemocnice, v čemž jim byla nápomocna i mládež, která téměř pravidelně navštěvovala nemocné a raněné. Při tom mládež a ženy přinášeli do nemocnic dary a různé jiné potřebné věci.

Kromě toho české ženy a mládež spolupracovali i v jiných akcích jak ve svých obcích, tak i odchodem na různé akce a kulturní podniky na osvobozeném území. Pomáhali při obdělávání opuštěných polí a rodinám, které neměly dost pracovních sil. Příslušníci české menšiny odcházeli na pomoc při setí do vesnic pod Bilogorou a zorganizovali i obdělávání půdy v osadách, které opustili nepřátelé lidu.

Výstavba aparátu lidové moci

Komunistická strana Jugoslávie si na počátku národněosvobozenického boje postavila za základní cíl vyhnání okupantů ze země a zničení jejich pomocníků, ustašů a

četníků. Současně však byly prováděny základní přípravy pro ustavení lidové moci v naší zemi. Zárodky této moci byly výbory pro pomoc NO hnutí, které byly ve vesnicích zakládány nejdříve ilegálně a později, když byla osvobozena jednotlivá území a posíleny bojové jednotky, se tyto výbory přetvořily na skutečné orgány lidové moci a vykonávaly na svém území všechny příslušné úkoly. Veškerá dosavadní moc byla likvidována, neboť sloužila okupantům a jednotliví funkcionáři, kteří měli čisté ruce – přistoupili k NO hnutí.

Ježto vytvářením stále silnějších vojenských jednotek rostlo národněosvobozenecské vojsko, národněosvobozenecské výbory na osvobozeném území měly stále větší význam. Na některých územích již v roce 1942 vykonávaly svou moc a plnily úkoly, spojené s poskytováním pomoci NO vojsku až po soudní a další úřední funkce. Orgány lidové moci byly vytvářeny i v osadách na poloosvobozeném území. Tím také i v osadách, obývaných Čechy a Slováky tyto národněosvobozenecské výbory získávaly stále větší význam, takže již v roce 1943 nebylo téměř osady, kde by neexistoval NO výbor.

Činnost NO výborů měla ohromný význam pro NO hnutí. Bojové jednotky v průběhu roku 1943 tak sesílily, že se mohly zásobovat zbraněmi, získanými v boji s nepřitelem. Potraviny však bylo nutno opatřovat po vesnicích, neboť i osvobozená města byla velmi nedostatečně nebo vůbec nebyla zásobována potravinami. Na druhé straně vzhledem k neustálým bojům velký počet bojovníků ležel raněn v nemocnicích a těmto raněným bylo rovněž zapotřebí zajistit potraviny. To vše vytvářelo velké množství úkolů pro NO výbory jak na poloosvobozeném, tak na neosvobozeném území a výbory je svědomitě plnily.

V květnu roku 1943 byl ustaven i Okresní národněosvobozenecský výbor v Daruvaru. Někteří jeho členové byli Češi. Byli to: Zdeněk Matina z Dar. Brestovce, který zároveň vykonával funkci vedoucího zdravotního odboru, Václav Milde, učitel z Holubňáku, který vykonával funkci tajemníka, Josef Šnajder ze Sokolovce, vedoucí odboru pro obnovu a techniku, Alois Bok z Dežanovce, vedoucí soudního odboru. Kromě uvedených odborů okresní NO>

-výbor měl ještě odbory: hospodářský, dopravní, zásobovací, osvětový, sociální, propagační a podle potřeby i další.

V samotném Daruvaru byl utvořen Městský NO výbor. Po dobu války byli jeho členy následující Češi: dr. Alexandr Vondráček, Jan Macko, František Káňský, Fanny Koudelová, Štěpán Veltruský, Václav Částek a Antonín Kocman.

Na jaře roku 1943 byly zakládány i obecní národně-osvobozené výbory, v nichž měli své zástupce i Češi.

V Obecním NO výboru v Trojehlavě byli členy: Emil Bok z Dežanovce, František Valenta z Dežanovce a Josef Dušek z Dol. Střežan.

V Obecním NO výboru Šibovec byli tito čeští členové: Stanislav Bahník ze Sibovce a Josef Bahník z Holubňáku.

V Obecním NO výboru Uljanik byli: Jaroslav Horský, Tomislav Matašín a Ferdinand Bažant, všichni z Uljaniku.

V Obecním NO výboru Imsovac byl Josef Šnajder ze Sokolovce.

V Obecním NO výboru v Dar. Brestovci byli: Josef Kudrnovský, Antonín Orct, František Šanda a Antonín Herout.

Všude tam, kde to podmínky dovozovaly, byly tyto místní NO výbory voleny na veřejných shromážděních, aby jako orgány lidové moci měly co nejdemokratičtější charakter a větší autoritu, kterou potřebovaly pro plnění svých úkolů. Tak jako v okrese Daruvar, tak i v ostatních krajích byli do NO výborů voleni 'představitelé všech národností, mezi nimi i Češi a Slováci.

Tento rozvoj orgánů revoluční lidové moci a spoluúčast Čechů a Slováků v národně-osvobozeném boji se projevil i ve složení nejvyššího lidového zastupitelského orgánu v Chorvatsku, tj. Zemské antifašistické rady národního osvobození Chorvatska (Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske — zkratka ZAVNOH, jíž budeme nadále používat). Před ustavující schůzí ZAVNOH-a ÚV KSCH stanovil, aby kandidáty do ZAVNOH byli představitelé všech národností, žijících v

Chorvatsku a že by proto bylo žádoucí, aby mezi kandidáty byli také představitelé Čechů, Slováků, Maďarů a Němců.

Za představitele Čechů a Slováků v Chorvatsku byl zvolen Josef Vojáček. Je zajímavé, že svůj projev na Druhém zasedání ZAVNOH-a (14-15. X. 1943) začal česky, aby tak symbolicky ukázal rovnoprávnost všech národů.

Nepřátelský teror nad československou menšinou

Teror, který okupanti a jejich sluhové ustaše prováděli nad národy Jugoslávie, neminul ani Čechy a Slováky. Již roku 1941 četní Češi okusili ustašská vězení a tábory a někteří byli i usmrceni. Zpočátku se teror ustašů zaměřoval na komunisty a amfifašisty, kteří byli zatýkáni a zavíráni a bez soudu mučeni a vražděni.

Mezi prvními padli komunisté Josef Bendák a Janko Kubášek. Oba byli zatčeni v srpnu 1941, Bendák ve Virovitici a Kubášek v Banové Jaruze. Bendák byl několik dní po zatčení zastřelen v Záhřebě a Kubášek byl uvězněn v koncentračním táboře v Jasenovci, kde byl i zavražděn.

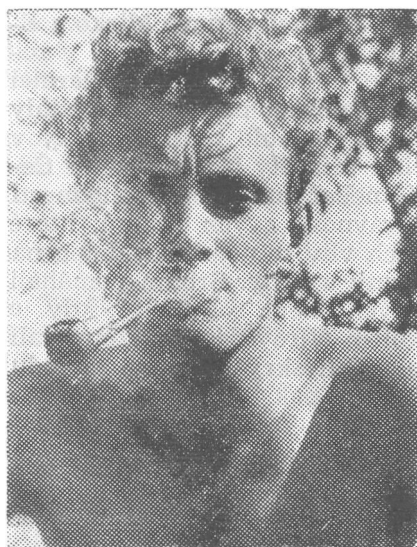
Počátkem roku 1942 postihla českou menšinu v Chorvatsku jedna z největších ztrát. Počátkem února byl zatčen Václav Vostřel Vaso, sekretář Okresního výboru KSCH Virovitica a člen Krajského výboru KSCH v Bělovaru. On a jeho rodina splnili četné úkoly a vykonali neocenitelné služby pro národněosvobozené hnutí. Rodina Vostřelových pocházela ze vsi Čemernica u Virovitice. Václav a jeho bratři Josef a Vínko byli poměrně majetní rolníci, neboť vlastnili přes 50 kat. jiter půdy. Vzdor tomu se bezvýhradně postavili do řad dělnického hnutí ještě za existence Království Jugoslávie a stali se členy KSJ. Jako první byl přijat za člena Václav a to v roce 1939 po delší spolupráci s Bendákem, Mirou Pljačkovič, tehdejší učitelkou v Čemernici, Slobodanem Hicem Čičou a dalšími komunisty v okrese. Jeho bratři Vínko a Josef byli přijati za členy v roce 1940. V prvních měsících okupace Václav vyvinul veliké úsilí pro organizaci národněosvobozeného hnutí. Hned v prvních dnech povstání se celá rodina zapojila do NO hnutí, ne-

jen Václav a jeho bratři, ale i Josefovi synové Mirko a Eduard a Václavovy dcery Anežka a Růženka. Ještě v roce 1941 se stali členy SKOJ-e. Jejich domy v Čemerníci byly hlavní základnou pro organizaci povstání a zůstaly jí po celou dobu války. Jejich rozsáhlé rodinné styky v mnoha českých osadách velmi přispěly k tomu, že se Češi připojovali k NO hnutí, neboť oni svou rozhodností přesvědčovali každého o správnosti svých názorů, které byly vždy na linii KSJ. Jejich vliv se neomezoval jen na Čechy, ale i na četné Chorvaty a Srby. Srbům pomáhali jak slovy tak skutky v těžkých dnech roku 1941, kdy je ustaše vyháněli z vesnic kolem Virovitice. Povzbuzovali je a pomáhali jim, aby se mohli skrýt. Z toho důvodu b-di všichni tři bratři zatčeni, ale pak byli propuštěni pro nedostatek důkazů.

Sám Václav v letech 1941-1942 mnoho vykonal pro aktivizaci Čechů v NO hnutí. Neúnavně navštěvoval lidi a přesvědčoval je o správnosti boje proti fašismu. Již jeho vystoupení a zjev byly velmi sugestivní. Proto, že pracoval na organizaci NO hnutí nejen mezi Čechy ale všeobecně jako sekretář Okresního výboru KSCH Virovitica a jako člen Krajského výboru KSCH Bělovar stihl ho krutý osud. Byl zatčen ustaši ve chvíli, kdy se vracel z úspěšně vykonaného úkolu. Byl odvezen do Virovitice,, odkud byl po několika dnech dopraven do Orahovice. V tamním vězení byl mučen a bit a potom zvířecky zavražděn u vsi Kočaku, na místě, kde ještě před několika dny byl partizánský tábor.

Pro zásluhy a statečnost před třídním nepřítelem byl Václav Vostřel prohlášen za národního hrdinu.

Od roku 1942 se pronásledování českých lidí stalo masovější a krvavější. Tak v Dežanovci v srpnu 1942 byl pro spolupráci s NO hnutím zatčen větší počet mládežníků a starších lidí. Zatčení byli dopraveni do ustašského vězení v Lipiku, kde byli mučeni a bití. Tehdy byli zatčeni mládežníci: Vlado Daněk, Adolf Částek, Stanislav Boček (kterému se podařilo uprchnout hned po zatčení), Jaroslav Mareš a kromě nich také Ivan Tichý a jeho družka Marie, Václav Bok, Alois Kužílek, Ferda Král, Antonín Růžička a Emil Bok. Roku 1943 byli v Dežanovci zatčeni

BORIS KOLBABA

Václav Přibíl, Václav Sura a Antonín F. Doležal. Všichni byli po několika měsících propuštěni z vězení, kromě Doležala, který roku 1944 v koncentráku zahynul. Ostatní po opuštění tábora pokračovali ve spolupráci s NO hnutím a Daněk, Částek, Přibíl a Král odešli do jednotek NO vojska.

V Záhřebě byl dne 10. srpna 1942 pro spolupráci s NO hnutím zatčen Čech Boris Kolbaba, žák průmyslové školy. Spolu s ním bylo zatčeno několik dalších mládežníků a jeho sestra Nada. Tak jako i jiní, i Boris prošel ustašskými vězeními v Záhřebě, kde byl mučen a bit. Byl odsouzen k smrti a zastřelen 1. října 1942. Jeho sestra Nada byla po mučení propuštěna domů.

Borisův kamarád Zdeněk Vavruška, rovněž žák průmyslové školy byl zatčen dne 15. listopadu 1942 a po mučení v záhřebských věznicích odsouzen na dva roky do vězení a dopraven do tábora v Jasenovci. Zde strávil osm měsíců, načež byl převezen do tábora ve Staré Gradisce a později do trestnice v Lepoglavě. Z Lepoglavy byl v roce 1945 dopraven spolu s dalšími odsouzcenci do Jasenovce na popravu. Podařilo se mu z vlaku uprchnout,

FRANJO FOFOŇKA

avšak s ostatními, kteří se pokusili o útěk byl dopaden a odveden do Záhřeba. Zde po něm mizí každá další stopa. Bylo to v době, kdy ustaše likvidovali všechny vězně.

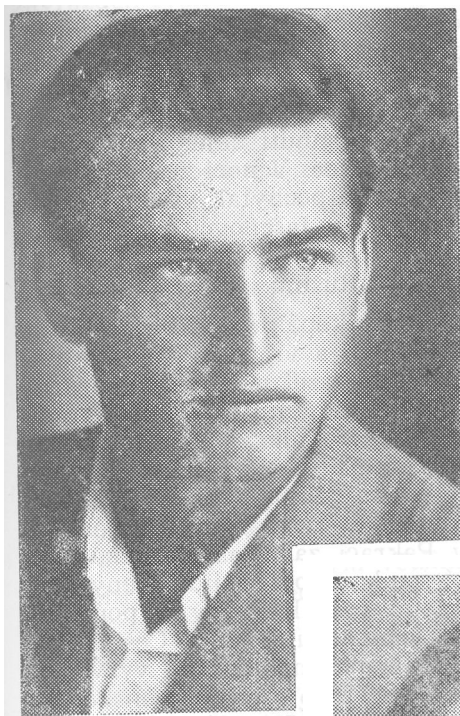
V listopadu 1943 byl v Hercegovci zatčen a v Garešnici zavražden František Fofonka, učitel, rodem z Dežanovce. Vystudoval učitelský ústav a od roku 1940 pracoval jako učitel ve Zdenčaci, okres Garešnica, kde ho zastihla okupace. Již počátkem roku 1942 začal aktivně spolupracovat s NO hnutím. Jako učitel se mohl volněji pohybovat a dlouho působil jako spojka podgaričských partyzánů s Bělovarem a na příkaz NO hnutí zajížděl i do Záhřeba. Byl to velmi schopný pracovník, neboť i když ho ustaše brzy podezřívali a prováděli u něho prohlídky, dlouho nemohli nic najít z čeho by ho mohli obvinít a odsoudit. Byl pak zastřelen v Bělovaru 22. XII. 1943 spolu s 30 dalšími soudruhy. Z vězení se mu podařilo propašovat manželce dva dopisy. V jednom z nich psal:

»Opět jsem byl vyslýchán. Situace se znovu zhoršila, nevím, jak to se mnou skončí. Jestliže se vrátím domů, bude nám dobře, a jestliže se nevrátím, pak to bude jen malá oběť ve srovnání s tím, co se děje ve světě. Buď statečná, máš děti a s nimi ti jednou bude určitě dobře.« Z těchto slov se vidí jeho duch a rozhodnost, jakož i to, že si byl vědom oběti kterou přináší ve prospěch celku. Svědek, v té době rovněž vězeň, Votruba z Bělovaru říká, že toho dne byli mezi těmi, kteří byli odpočítáni aby byli zastřeleni i takoví, kteří plakali. Fofonka se však držel velmi statečně. Ve válce zahynul v jednotce NO vojska i jeho mladší bratr Edo.

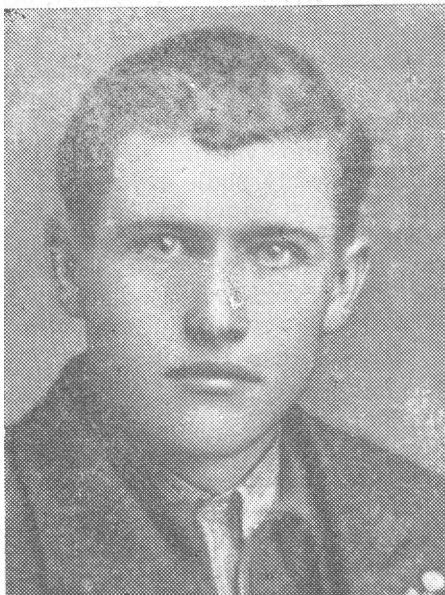
Jedním z nejkrvavějších zločinů, spáchaných na Čechách v Jugoslávii byl zločin, spáchaný četniky v osadě Nová Ves u Bosanského Kobáše. Z této osady, v níž před válkou žilo na 60 českých rodin více než 30 mládežníků a mládežnic bylo v různých jednotkách NO vojska v Bosně a několik jich bylo i v Československé brigádě. Sedm jich padlo jako bojovníci NO vojska. Četnici přepadli vesnici pro spolupráci s partyzány a 22. srpna 1944 upálili v jedné stodole deset žen, jejichž bratři či synové byli v NO vojsku. Upáleny byly: Žofie Stručková, její dcera Kristýna a snacha Mařenka, Ludmila a Žofie Kraftovy, Žofie Vlková, Adéla Holoubková, Františka Holoubková, Olea Vašková a Tonička Gajdová.

V Nové Vsi měla XII. slavonská úderná brigáda svou základnu v době svého pobytu na Motajíci, kam byla vyslána do boje proti četníkům. Její pobyt v tomto kraji přispěl značně k rozvoji povstání v tomto kraji. Způsobilo to, že i Češi ze sousední osady Korovi se připojili k NO hnutí. To bylo důvodem, že četnici roku 1944 zavraždili Antonína Červenku a Josefa Červenku, obyvatele této osady.

Snad největším zločinem, který okupanti a jejich sluhové vykonali nad Čechy a Slováky v Jugoslávii byl masakr nad obyvateli Lipovljan. Lipovljani jsou pokroková vesnice při železniční trati Záhřeb-Bělehrad, poblíž Novsky. Před válkou zde svorně pohromadě žili Chorvaté, Češi, Slováci, Rusini a jednotlivci dalších národností. V roce 1923 byla v Lipovljanech založena Česká besada.

ZDENĚK ČÁSTEK

ADOLF ČÁSTEK

která velmi dobře pracovala. Roku 1938 zde byla založena ilegální buňka KSJ, jejímiž členy byli většinou Češi a Slováci. Všichni byli pozatýkáni již roku 1941, ale zločin, který ustaše spáchali v roce 1944 byl pomstou za rozsáhlou práci ve prospěch NO hnutí nejen v Lipovíjanech, ale v českých osadách vůbec. V noci ze dne 19. na 20. září obklopili ustaše vesnici a pochytili všechny muže nad 14 let, odvedli je do tábora v Jasenovci a tam je povraždili. Mezi 170 zavražděnými bylo více než polovina Čechů a Slováků a více než 30 Rusínů.

Také čeští obyvatelé vsi Prekopakra byli pro aktivní pomoc NO hnutí pronásledováni a vražděni. V této vesnici, v níž se do října 1944 nacházel nepřátelský opěrný bod, byly již před válkou silně rozvinuty revoluční tradice. Jednotliví Češi z Prekopakry jako František Huška, Josef Chudý a František Kejklíček se seznámili s dělnickým hnutím a byli ve spojení s dělníky a členy KS, kteří již před válkou pracovali na organizování dělníků. Když byla roku 1934 v Pakraci založena dělnická knihovna a čítárna, uvedení soudruzi byli jejími členy a udržovali s pakrackými dělníky stálé styky a pomáhali jim v jejich boji. Bylo již vzpomenuťo jak se Češi z Prekopakry roku 1938 odezvali na mobilizační výzvu do československé armády. Když bylo Československo bez boje vydáno, všichni se vrátili do Jugoslávie a skoro všichni, každý podle svých možností, spolupracovali v NO hnutí. Mnozí z nich byli zatčeni a týráni, ale nikdy nebyli zlomeni. Mezi zatčenými žáky učitelského ústavu v Pakraci roku 1943 byli i žáci z Prekopakry: Stanislav Bervida, Jiřina Kozáková a Vlado Stárek. Bervida a Kozáková se z tábora vrátili, Stárek byl zabit.

V roce 1942-1943 byli dále zatčeni: František Huška, Josef Bergman, Tomáš Huška, Milan Huška, Václav Černý, Karel Krátký, Antonín Doležal, Ludvík Jirotko, František Kejklíček, Vínko Řehák, František Kubálek, Antonín Ducháč, Adéla Pejšová, Mařenka Pejšová, Viktor Pícek.

Také četní další Češi platili hlavou svou účast NO hnutí. Nepřítel s nimi neměl žádného slitování. Tak při plnění ilegálních úkolů padl ustašům do rukou a byl

zavražděn Ivan Petržálek, zvaný Kapetan z Otkop, ze vsi, kde dvacet českých rodin žilo z práce v rybníkářství a kde byli již před válkou organizováni v odborářských organizacích. Skoro všichni dospělí Češi z této osady, v počtu 23 byli bojovníky Československé brigády, mezi nimi i velitel brigády, národní hrdina Josef Růžička. V národně osvobozené boji jich osm padlo.

Ustaše zavraždili i Josefa Koudelu z Dolního Daruvaru, který po dlouhou dobu byl spojkou mezi jednotlivými domobranci v Daruvaru a zpravodajským důstojníkem NO vojska Brankem Bosancem. Pro spolupráci s NO hnutím okupanti a jejich sluhové v průběhu války dále pochytili a nejsurovějším způsobem povraždili: Jendů Kopeckého, Františka Zítku, Jaroslava Andrese, Františka Koťu a Antonína Životu z Daruvaru, Petra Boka ze Sokolovce, Adolfa Stáňu a Josefa Simetu z Dar. Brestovce a mnoho dalších.

V Kranji, ve Slovinsku, žilo do okupace asi 150 českých rodin, hlavně dělníků v textilním průmyslu, z nichž již během roku 1941 byla většina odvečena do různých koncentráků v Německu. Tam někteří z nich zahynuli a ti, kteří zůstali na živu se po válce vrátili do Československa.

Avšak ať jakkoliv sveřepý byl teror, který měl české a slovenské obyvatelstvo odvrátit od spolupráce s NO hnutím, měl právě opačný výsledek. Projevilo se to tím, že Češi a Slováci nejen napomáhali NO hnutí, ale ve stále větším počtu vstupovali do ozbrojených jednotek Národněosvobozené vojska Jugoslávie.

Vstupování Čechů a Slováků do ozbrojených jednotek NOVJ

Abychom mohli zhodnotit vstupování Čechů a Slováků do partyzánských oddílů a později do jednotek Národněosvobozené vojska Jugoslávie, musíme si uvědomit rozvoj ozbrojeného boje ve Slavonii a horním Chorvatsku, kde žije nejvíce Čechů a Slováků. V těchto krajích se ozbrojený boj rozvíjely postupně. První ozbrojené skupiny tvořili hlavně členové KSJ a po té, přílivem

ostatního obyvatelstva, zejména Srbů, se tyto ozbrojené jednotky stávaly stále početnější. V roce 1941 a v první polovině roku 1942 odcházeli Češi k partyzánům jednotlivě, zatímco v druhé polovině roku 1942 se začali hlásit do NO jednotek ve stále větším počtu. Důvodů pro to bylo více. V tomto období okupace, kdy fašisté si podrobili skoro celou Evropu a pronikli hluboko do Sovětského svazu, bylo velmi nesnadno přesvědčit obyčejného člověka, aby šel do boje proti síle, kterou tehdy fašismu představoval, přesvědčit ho aby vzal do ruky pušku s pouhými pěti až desíti náboji. Přitom však tu pušku a náboje bylo nutno často teprve najít, nebo ji sebrat některému fašistovi v boji, neboť ji vzít tomu, komu ji fašisté dali; v zimě bylo nutno spát v nějaké boudě nebo nejčastěji na volném prostoru pod bukem a bez ohně a nejčastěji o hladu. Přitom se tehdy mnozí vyhýbali jakékoliv vojenské službě, nebo, v nejhorším případě chtěli aby byli mobilizováni do domobrany, kde měli jakž takž vyhlídku že budou sloužit v nějakých kasárnách. Důležité pro každého bylo nejít do války a když už musel do boje, pak nejlepším východiskem bylo rychlé vzdání se partyzánům a pravděpodobný návrat domů. Byly to doby, kdy se před každým rozhodnutím mnoho uvažovalo. Mnozí, aby se vyhnuli odchodu kamkoliv, vymýšleli si tehdy stovky způsobů a důvodů, od ukrývání v různých bunkrech, simulování různých nemocí, usekávání prstů až po úmyslné zlomeniny kostí na rukou i nohou. Pro někoho bylo východiskem i sebezmrzačení. Bylo zapotřebí velké dávky uvědomění a osobní statečnosti k rozhodnutí odejít k partyzánům. Takové uvědomění bylo u většiny členů KSJ a jejich příkladu postupně následovali další. Bylo proto žádoucí, aby komunisté v prvním období povstání věnovali velké úsilí tomu, aby co největší počet lidí seznámili se svou linií boje, ukázali na jeho nutnost, ale i na nebezpečí, které tento boj sebou přináší, zároveň však přesvědčovali i o jistém konečném vítězství. Něco jiného totiž bylo vstoupit do ilegálního výboru, kde jeden věděl o druhém a kde pouze oni se zúčastňovali tajných schůzí a něco jiného bylo odejít do bojové jednotky, z níž byl návrat velmi pochybný a kde každého očekávalo mnoho odříkání a útrap.

JOSEF RŮŽICKA

Proto není divu, že mnozí při všem svém souhlasu a sympatiích k NO hnutí dělali vše možné, aby nějakým způsobem oddálili odchod do jednotek NO vojska a mohli zůstat doma.

Přece však vzdor tomu všemu bylo stále více těch, kteří se rozhodli odejít k partyzánům. Mezi prvními to byli členové Strany a tak v prvních ozbrojených jednotkách v roce 1941 se octli i Češi a Slováci jako Josef Vojáček, Andrija Kmecík, Mišo Kmecík z Banovy Jarugy, Antonín Ducháček, člen SKOJ-e z Okučan a počátkem roku 1942 přicházejí další. Byli to Alois Jelínek z Okučan a Josef Hanzl z Horního Daruvaru, který utekl z domobrany a odešel k partyzánům. Zapojil se do úderné skupiny, která se v té době tvořila v okrese Daruvar a v létě 1942 se stal její velitelem. V dubnu roku 1942 utekl z domobrany i Josef Růžicka z Otkop a přidává se k partyzánům na Garići. V červnu odcházejí k partyzánům Antonín Doležal z Dežanovce, František Solil a Vlado Klášterka z Mezurače, Miroslav Chloupek a Jan Macko z Daruvaru, oba mladíci šestnáctiletí, kteří už před tím

plnili v Daruvaru různé úkoly, a Slávko Růžička z Holubňáku.

V druhé polovině roku 1942 se NO hnutí stále více šířilo díky tomu, že stále větší počet mládežníků Čechů a Slováků přistupoval do bojových jednotek.

Úderná skupina které velel Josef Hanzl neúnavně procházela českými vesnicemi, sbírala různý potřebný materiál a dopravovala ho na osvobozené území, kde byly umístěny různé instituce NO hnutí; skupina také likvidovala významné fašisty ve vesnicích, odebírala domobráncům, kteří přicházeli na dovolenou, uniformy a výzbroj, zabráňovala šmelinářům v odchodu do nepřátelských základen a pálila obecní radnice a archívy. Při plnění těchto úkolů skupině byly velmi nápomocny mládežnické skupiny ve vsích, které se tím způsobem zocelovaly a připravovaly své členy pro odchod k partyzánům.

Tímtéž způsobem pracoval s jednou skupinou Josef Růžička. V okolí Garešnice a Bělovaru se soudruhy Bucou a Čačou provedl na jaře 1942 několik úspěšných akcí. Na cestě Ivanjska-Berek jeho skupina odzbrojila deset domobránců; velmi obratně sebrali pokladníkovi nemocnice v Popovači 3.000.000 kun, určených k výplatě ustašům, kteří hlídali nemocnici; bezprostředně po této akci skupina odzbrojila šest ustašů, kterým postavili nástrahu na cestě do Mezurače. Při jiné příležitosti Růžička se svými soudruhy znovu vnikl do nemocnice v Popovači a odnesli odtud zdravotnický materiál, třebaže v sousední budově byla ustašská posádka.

V druhé polovině roku 1942 odešli k partyzánům následující soudruzi:

Karel Draštata, Josef Volšanský, Jaroslav Březina, František Volšanský, Vilko Bratránek a Věno Novák — všichni ze Šibovce;

Mirko Tomášek a Bohumil Stolař z Pavlovce;

Gustav Hojka a Edo Křivánek z Trojhlavy;

Josef Kabíček, Ivan Režný, Milko Hladík, Věno Hladík, Josef Baxa a Ivan Kosina z Mezurače;

Věno Maršan a Josef Sádlo z Banové Jarugy;

Miroslav Vostřel a bratři Jiří a Josef Konečný z Virovitice;

ANTONÍN DOLEŽAL

bratři Josef a František Konývkové a Alois Borovec
z Pakracké Polány;

Štěpán Bažant a Zdeněk Sakař z Uljaniku;

František Lacina z Begovače;

František Štrapač z Markovce, okres Našice;

Rudolf Lamza z Batiňan;

František Kazda z Velkého Grdjevce;

Vinko Vachovec ze Stupovače;

Ludvík Březina, Karel Matina, Bohumil Klapal, Ivan
Ambrož, Josef Klígl, Adolf Orct, František Kvický, Bo-
humil Nerad, Ludvík Kadlec, Josef Herout a Valent Lu-
janac — všichni z Dar. Brestovce.

Zatímco soudruzi z různých vesnic odcházeli k par-
tyzánům jednotlivě, mládežníci z Daruvarského Brestov-
ce odešli hromadně a byli posláni do mobilizačního stře-
diska v Rogolje. Jejich příchod byl nadšeně pozdraven
vedením NO hnutí, jakož i mládežníky Srby a Chorvaty,
kteří se v tomto středisku nacházeli.

Skupina se zdržela ve středisku několik dní. Zde se
její členové seznámili v hrubých rysech se zbraněmi, ne-
boť ani jeden z mladíků nebyl dosud na vojně. Po něko-

lika dnech, spolu se stovkou dalších mládežníků byli odesláni ze střediska do bojových jednotek IV. divize NO vojska, která se v té době právě tvořila. Neuplynul ani měsíc co mládežníci opustili svůj rodný Brestovec a již první z nich položil svůj život. V boji o Orljavac padl dne 26. prosince Bohumil Klapal, zasažen nepřátelskou kulou.

Poté jako bojovník XII. brigády padl dne 9. ledna 1943 při obsazování nepřátelského opěrného bodu ve Vočinu Karel Matina. Ze skupiny brestovských mladíků padli v průběhu války ještě Valent Lujanac roku 1944 u Kutjeva a František Kvický roku 1945 u Garešnice. Z dříve uvedených bojovníků padli: Josef Růžička a Antonín Doležal jako velitelé Československé brigády, Mirko Hladík a Josef Kabíček jako velitelé praporu, František Štrapač jako komisař praporu, Josef Konývka jako komisař čety, Miroslav Chloupek jako mládežnický vedoucí praporu a Antonín Refjek, Gustav Matějka, Věno Novák, Jiří Konečný a Josef Sádlo jako bojovníci.

Při uvážení číselného počtu Čechů a Slováků ve Slavonii mohl být jejich počet v ozbrojených jednotkách ještě větší. Koncem roku 1942 bylo konstatováno, že Češi a Slováci s nadšením vítají a stravují partyzány, že by však jejich příliv do ozbrojených jednotek mohl být lepší. Rovněž tak bylo konstatováno, s ohledem na situaci a náladu Čechů a Slováků, že nejsou dosud využity všechny možnosti pro jejich rozsáhlejší mobilizaci. Proto štáb Třetí operativní zóny vydal dne 24. XII. 1942 provolání, jímž zve všechny vlastence od 18 do 50 let věku, aby vstoupili do ozbrojených jednotek. V tomto provolání se praví: »Zveme k mobilizaci i Srby, i Chorvaty, i Čechy, i Němce, i Maďary, jedním slovem zveme všechnen lid Slavonie a Srěmu, aby vstoupil do řad národněosvobozenec-kého vojska.

Také na stranické poradě pro Slavonii, konané ve dnech 25. — 27. XII. 1942 bylo usneseno věnovat velkou pozornost národnostním menšinám a dosáhnout toho, aby se Češi a Slováci zúčastnili národněosvobozenec-kého boje, který i jim přinese svobodu.

Přece však do té doby dosažené výsledky umožnily delegátu Čechovi z Velkého Grace, že mohl na Prvním

antiifasistickém kongrese mládeže Jugoslávie, konaném ve dnech 27.—29. prosince 1942 říci: »Česká mládež dnes se zbraní v ruce bojuje společně se srbskou a chorvatskou mládeží proti fašismu.«

Intensivní práce na zapojení Cechů a Slováků do NO vojska přinášela počátkem roku 1943 své výsledky. Stále více se jich, zejména mládežníků, rozhoduje vzít pušku do rukou. Dřívějších příkladů následuje počátkem roku 1943 řada dalších mladíků, v první řadě těch, kteří byli během roku 1942 přijati do mládežnické organizace a kteří všude po vsích již plnili úkoly, důležité pro rozvoj NO hnutí. Jejich odchodem do NO vojska uvolněná místa přebírali noví mládežníci a dívky, kteří pokračovali v jejich práci.

Počátkem roku 1943 odešli k jednotkám NO vojska:

Emil Řada, Josef Klapal a Mirko Jirouš z Virovitice;

Valent Bačarka a Drago Hlavatý z Našic;

Otylie Záhorová a Václav Lukáš z Končenice;

Slávko Toman ze Stražeman;

Slávko Šuster z Kamenska;

Jan Láznický a Mirko Pytlík z Hercegovce;

František Minks z Kosovce;

Antonín Roček a František Kopřiva z Velkých Bastá-

jí;

Růžena Hynková z Dišniku;

František Rakoš z Veliký;

Štěpán Vaněk a Štěpán Jarža z Dežanovce;

Fanda Vávrová ze Šibovce;

František Cupa z Jelisavce;

Mirko Klimpl z Dolního Daruvaru;

Milka Bastagová z Dolních Střežan;

Ivan Švantko, Antonín Švantko a Marjánka Švantko z Nové Subocke;

Jindřich Král z Velkých Zdenců;

Josef Doležal a František Vacátko z Prekopakry;

Josef Frantal z Ivanova Sela;

Alois Vaněk z Okučan;

Viktor Drlý z Vukovje;

Jenda Saliger z Uljaniku;

Véna Horák a Véna Kubiznjak z Horního Daruvaru;
Václav Vávra z Holubňáku;
Andula Velická z Ivanova Pole;
Václav Petrlik, Alois Klapal, Karel Čuchnil a Filip
Jan z Daruvarského Brestovce;
Antonín Somer z Mezurače;
Bohumil Tomášek a Alois Křivský z Končenic.

Podle míst, odkud mládežníci odcházeli k partyzánům
je zřejmo, že NO hnutí zachvátilo převážnou část osad,
v nichž žijí Češi a Slováci a že tím byly vytvořeny pod-
mínky pro masovou mobilizaci.

Stále hromadnější vstupování Čechů a Slováků do
NO vojska Jugoslávie bylo konkrétním příspěvkem k
vytváření bratrství a jednoty národů a národnostních
menšin Jugoslávie. Komunistická strana prostřednictvím
Jednotné národněosvobozené fronty zvala všechen lid
do boje proti fašismu a pro osvobození země. V Jugoslá-
vské národněosvobozené frontě (JNOF) se o průběhu
války hovořilo skoro na každé schůzi. Byli odhalováni
nepřátelé lidu ve službě okupantů, jakož i ti, kteří jako
Maček usilovali odvrátit lid od ozbrojeného boje a odcho-
du do NO vojska a doporučovali politiku vyčkávání pod
heslem že dosud nepřišel čas. Rudá armáda v té době
už pronásledovala fašisty na široké frontě. Po Prvním
zasedání AVNOJ-e (Antifašističkog vijeća narodnog os-
lobodenja Jugoslavije — Antifašistická rada národního
osvobození Jugoslávie) v Bihači, na kterém byl utvořen
Výbor národního osvobození Jugoslávie, bylo Národně-
osvobozené vojsko postaveno před nové úkoly a mož-
nosti. Dosavadní dobrovolnost odchodu k partyzánům se
stala povinností každého občana Jugoslávie, povinností
bojovat proti fašistům a jejich domácích služebníkům a
příspěť tak k co nejrychlejšímu osvobození země. Za tím
účelem stranické, vojenské i politické vedení, jakož i jed-
notlivé instituce a organizace vydaly provolání k náro-
dům Jugoslávie a volaly je do boje.

Jedno z těchto provolání vydalo i Pověřenectvo ÚV
KSCH pro slavonii a Srěm a Štáb Třetí operativní zóny.
V provolání se praví:

Přišla chvíle, kdy se rozhoduje o vašem osudu a budoucnosti. Přišla chvíle konečného zúčtování s okupanty a jejich žoldnéři, chvíle, kdy každý jednotlivec bude muset podat lidu vyúčtování z toho, co vykonal pro národní osvobození. Nečekejte, vstupujte odhodlaně do boje za své osvobození. Do zbraně! V jednotné frontě pro konečné zničení fašismu. Bořte tratě a mosty, rozkopávejte cesty, znemožňujte okupantům a jejich sluhům veškerou dopravu. Organizujte masovou sabotáž v továrnách, dílnách i úřadech. Provádějte dezorganizaci ustašské administrativy.

Upevňujme naše zázemí, naši lidovou moc přetvářejme v národněosvobozené výbory. Upevňujme jednotu zázemí a fronty. Organizujme rozsáhlou pomoc našemu Národněosvobozenému vojsku.

Neposlouchejte ty, kteří se chvějí před vaším osvobozením, kteří vás chtějí znovu uvrhnout do otroctví, ty, kteří vám našeptávají »Ještě není čas k boji« a potají spolupracují s okupanty a tím rozbíjejí národněosvobozený boj. Vaše odpověď takovým budiž: ani zrno obilí, ani jedno dobytče pro okupanty a jejich ustašské žoldnéře, ani jednu kunu daní pro ustašské katy, ani jednoho člověka na východní bojiště proti našim bratrům, hrdinému Národněosvobozenému vojsku, ani jednoho člověka na otrockou práci do Německa. Všichni do Národněosvobozeného vojska. Vše pro frontu, vše pro vítězství.«

Toto svolání přineslo výsledky. Proces stále masovějšího zapojování Čechů a Slováků do NO hnutí a NO vojska nezadržitelně pokračoval.

Vylíčili jsme zde v základních rysech proces vstupování Čechů a Slováků do NOVJ ve Slavonii, čímž byly vytvořeny podmínky pro založení první československé ozbrojené jednotky NOV v Jugoslávii. Avšak i v ostatních krajích Jugoslávie, všude tam, kde byli Češi a Slováci, probíhal tentýž proces, někde rychleji, někde pomaleji. Pro ilustraci uvádíme několik příkladů:

Na úseku Moslaviny rovněž žil větší počet Čechů ve vsích Malá a Velká Ludina, Donja Vlahinička a dalších osadách. Tito Češi se rovněž zapojili do NO hnutí. Na 80

bojovníků české národnosti z těchto osad bojovalo v jednotkách Moslaviny a devět z nich padlo jako bojovníci NOV.

V Bosně, v okolí Derventě i v samotné Derventě rovněž žije větší počet Čechů, z nichž někteří jednotlivci ještě před válkou se aktivně zúčastnili práce v dělnickém hnutí a někteří byli i členy KSJ. Roku 1936 byli členy KSJ následující: Michal Velický Josefův z Derventy, František Kučera Štěpánův, stolařský tovaryš z Bosenského Brodu, Josef Mikulášek, obuvník z Derventy, Ladislav Melčický a Pavel Uličník rovněž z Derventy. Češi z tohoto kraje působili v jednotkách, operujících v tomto kraji.

Vpředu jsme připomněli že národněosvobozenického boje se aktivně zúčastnili i Češi z Nové Vsi a Korova u Bosanského Kobáše a že z Nové Vsi i 30 mládežníků a mládežnic bojovalo v různých jednotkách v Bosně a několik také ve Slavonii.

Ve Splitě žilo před válkou několik českých rodin, nejvíce řemeslníků. Ve Splitě pracovala i Česká beseda. Splitští Češi se v průběhu války postavili většinou na stranu NO hnutí a aktivně se zúčastnili boje. Jednou z nejaktivnějších českých rodin ve Splitě byla rodina Josefa Doležala. Jeho pět synů bylo na straně NO hnutí a tři z nich položili i své životy. Nejstarší z nich, Adolf byl odsouzen dne 14. října 1941 fašistickým tribunálem pro účast v NO hnutí k smrti v nepřítomnosti; zahynul pak 17. II. 1942 v Rupaninách jako bojovník NOV. Jeho bratr Tadeáš zahynul jako bojovník NOV 5. dubna 1944 na Vlačské, Třetí bratr Tomáš byl raněn jako bojovník NOV a převezen do nemocnice v Bari v Itálii, kde podlehl ranám a zemřel 12. X. 1944. Zůstali dva bratři, Jenda a Miroslav, kteří ukončili válku jako důstojníci Jugoslávské lidové armády.

Slováci z okolí Iloku rovněž aktivně pracovali v NO hnutí a národněosvobozenickému vojsku dali více než 80 bojovníků, kteří bojovali ve vojvodánských jednotkách. Osmnáct jich zahynulo, mezi nimi: Michal Orničák, komisař Frušogorského partyzánského oddílu, Jan Dubovský velitel čety, Pavel Dubovský, komisař praporu, Michal Fábry, velitel čety, Michal Krásný, velitel čety. Pro spo—

lupráci s NO hnutím okupanti a jejich sluhové zavraždili: sedm Slováků z Iloku a okolí.

Větší počet Cechů se zúčastnil NO hnutí také z Dubravy u Čazmy. Již v roce 1942 zde byl ustaven náročně-osvobozenecký výbor, v němž pracovali: František Smerda, Josef Zouhar, Štěpán Zouhar, Josef Škaredský, Mirko Kolařík a jeho sestra Marie Kolaříková. Všichni zahynuli během války jako bojovníci a spolupracovníci NO hnutí.

V Banátu žijí Češi v Bele Crkvě, Kruščici a Fabiánu Češko Selo. Také z těchto míst se větší počet Cechů zapojil do NO boje. Z Českého Sela bylo 12 mládežníků v NOV a čtyři z nich zahynuli.

Z Čechů, žijících v Sarajevě zahynuli v NO boji: Kacetl, Pohorský, Roubíček, Vinternic a dr. Čihák.

Zde nutno připomenout také ty Čechy, kteří v průběhu války různým způsobem přišli do Jugoslávie, aby se zde zúčastnili boje proti fašismu a bojujíce bok po boku s jugoslávskými národy, přispěli i k osvobození své vlasti. Deset jich bojovalo v rámci Československé brigády »Jan Žižka z Trocnova«. Byli to:

Jasmín Arnošt, zvaný Maroko, který přišel do Jugoslávie na podzim roku 1942. Nějaký čas byl v partyzánských jednotkách na Kalniku a na jaře roku 1943 u příležitosti zakládání Prvního československého praporu přešel do Slavonie. Byl členem štábu praporu, ale ježto stále postonával, opustil po několika měsících jednotku a pracoval v zázemí. V prvních dnech formování Československého praporu značně přispěl k vojenské výchově bojovníků, ježto byl dříve aktivním poddůstojníkem československé armády. Po válce se vrátil do Československa.

Jan Štefanovič, Slovák, přišel do Československé brigády 15. dubna 1944. Byl to dobrý bojovník a později zastával v brigádě hodnost velitele roty. Po válce se vrátil do Československa.

Filip Jan vstoupil do brigády 27. března 1944. Byl neohroženým bojovníkem a kulometčík. Později zastával v brigádě různé hodnosti. Zahynul v boji u Djakova 4. prosince 1944 jako komisař 3. čety III. praporu Československé brigády.

Josef Ptáček přišel do Jugoslávie v roce 1943 a do Československého praporu vstoupil 12. VI. 1943. Zastával

hodnost velitele roty a byl povýšen na hodnost podporučíka JLA. Po válce se vrátil do Československa.

Vlado Horký, student medicíny, vstoupil do brigády 19. dubna 1944. Pro nedostatek kádrů vykonával oo jednu dobu funkci referenta pro zdravotnictví Československé brigády. Také on se po válce vrátil do Československa.

Ludvík Daneš přišel do brigády koncem roku 1943. Vykonával různé funkce až po zástupce velitele praporu.

Kromě uvedených byli v Československé brigádě ještě následující: Jan Janeček od 13. V. 1944, Vladimír Mlikovský od 22. VI. 1944, Franta Lažan od 14. IX. 1944, Rastislav Řepík od 10. IX. 1944 a František Bundža od 10. IX. 1944.

Tito soudruzi přišli do Jugoslávie různými cestami. Někteří jednotlivě přeběhli přes Maďarsko nebo Rakousko s přesným cílem —• dostat se do partyzánských jednotek v Jugoslávii. Tak sem přišli Jan Štefanovié, Jan Filip, Josef Ptáček, Ludvík Daneš, Jan Janáček, Vlado Mlíkovský a další, zatímco ostatní přeběhli k partyzánům z německých jednotek, do nichž byli zmobilizováni jako občané Česko-moravského protektorátu.

Zde nutno vzpomenout i Věru Hynkovu Vojvodovu. Rozená v Praze, již jako studentka se seznámila s dělnickým hnutím Československa. Velmi aktivně se zúčastnila práce mezi mládeží a stala se členkou Komunistické strany Československa. Roku 1936 byla na mládežnickém kongrese v Paříži, odkud se španělskou delegací přešla do Španělska, kde v řadách interbrigadistů bojovala na straně revoluce. Po porážce republikánů byla internována ve Francii, odkud se jí v roce 1941 podařilo přejít do Jugoslávie. Zde se usadila v Karlovcí, spojila se s členy KSJ a zapojila do revoluční práce. Téhož roku vstoupila do ozbrojené skupiny aby společně s jugoslávskými soudruhy bojovala za svobodu.

Věře Hynkové však nebylo souzeno aby se dočkala osvobození. Italští fašisté obklíčili partyzánský tábor, nacházející se v lese nad Presikou. Při úniku z obklíčení zabila Věra Hynková z pistole jednoho italského důstojníka, avšak sama při tom rovněž zahynula.

PŘÍPRAVY K ZALOŽENÍ PRVNÍ ČESKOSLOVENSKÉ JEDNOTKY NOV V JUGOSLÁVII

V první části předchozí kapitoly byl vylíčen proces vstupování Čechů a Slováků ve Slavonii a Moslavině do jednotek Národněosvobozenického vojska. Tím způsobem se na těchto územích koncem roku 1942 sešlo v bojových jednotkách několik desítek Čechů a Slováků. Tento počet byl postačující, aby se mohlo přistoupit k založení jedné československé jednotky.

Důležitost této otázky byla uznána i na Slavonské stranické poradě koncem roku 1942. A tak ve Slavonii, kde vzhledem na počet Čechů a Slováků byl tento problém vojensky i politicky nejaktuálnější, byly podniknuty první kroky k vytvoření partyzánské jednotky, sestavené z Čechů a Slováků. Ze to byl v první řadě problém politického rázu o tom svědčí skutečnost, že podnět vyšel z politických míst, od Komunistické strany Chorvatska.

Základním úkolem československé ozbrojené jednotky (tak jako i maďarské a německé, které byly rovněž založeny) bylo, aby v prvním období pracovala politicky v krajích, kde žijí Češi a Slováci, aby působila ve směru co nejhromadnějšího vstupování do NO hnutí a jeho prostřednictvím do NOV. To byla zároveň podmínka a cesta k jejímu vlastnímu růstu a přetvoření na skutečnou (funkčně) ozbrojenou jednotku, k čemuž také došlo.

Z těchto předpokladů vycházela také Slavonská stranická porada, když koncem roku 1942 rozhodla, aby byla založena partyzánská jednotka, sestavená z Čechů a Slováků.

Toto rozhodnutí o vytvoření československé ozbrojené jednotky přišlo v době, kdy fašistické armády na africké a zejména na východní frontě byly postihovány velkými ztrátami a to právě nejelitnějších jednotek, v době, kdy se začal bořit mýtus o neporazitelnosti fašistické válečné mašinérie. Německé velitelství usilovalo nahradit ztrátu velikého počtu divizí, kromě jiného i z řad československé národnostní menšiny v Jugoslávii. Tvrdili při tom, že Češi musí bojovat na straně Německa proto, že pocházejí z Česko-moravského protektorátu, který se má zapojit do velkoněmeckého státu. Z toho důvodu, tvr-

dili Němci, nemohou Češi zůstat stranou německého boje za »nový řád v Evropě«.

V této skutečnosti byl jeden důvodů pro založení československé partyzánské jednotky a v tom spočíval i její úkol, znemožnit německé plány v tomto směru.

Na tyto úmysly Němců poukazuje i Prozatímní oblastní NO výbor pro Slavonii v jednom svém svolání, v němž se kromě jiného praví:

»Všichni Srbi, Chorvaté, Češi, Maďaři a ostatní porobené národy musí odpovědět na násilí okupantů vstupováním do Národněosvobozenického vojska. Ani jeden voják ze Slavonie nesmí ani dobrovolně, ani z donucení vstoupit do vojska okupantů nebo domácích zrádců. Jen vstupem do Národněosvobozenického vojska zachráníte životy vašich synů a dcer, bratří i otců a zajistíte, aby nebyli nahnáni na Východní frontu, do Hitlerových továren atd.«

Pokud se týče československé partyzánské jednotky,, převzal uskutečnění rozhodnutí Slavonské stranické rady Stáb Třetí operativní zóny. Tento štáb zaslal dne 19. února 1943 svým podřízeným jednotkám akt následujícího obsahu:

»Rozhodnutím Štábu III. operativního pásma bylo rozhodnuto založit operativní jednotku z bojovníků Národněosvobozenického vojska české a slovenské národnosti. Proto ihned po přijetí tohoto dopisu pošlete bojovníky české a slovenské národnosti do Zvečevo.«

Na základě tohoto nařízení začaly jednotky vyřazovat ze svých řad bojovníky Čechy a Slováky a posílat je na Zvečevo. Tak např. XVII. národněosvobozenická brigáda poslala počátkem března 1943 šestnáct svých bojovníků. K založení jednotky však nedošlo. Důvod byl ten, že právě v březnu 1943 nepřátelské síly podnikly jednu ze svých nejprudších ofenzív proti jednotkám NOV ve Slavonii, ofenzívu »Braun«. Tato ofenzíva odložila založení československé partyzánské jednotky, avšak Štáb pásma s ní počítal i v době před zahájením uvedené ofenzívy. Svědčí o tom jeho zpráva Hlavnímu štábu NOV a Partyzánských oddílů Chorvatska ze dne 16. března 1943, tedy z doby, kdy nepřítel plnou parou připravoval ofenzívu. Ve zprávě se praví:

»Na území III. operativního pásma je značný počet příslušníků československé menšiny, jak v srbských, tak v chorvatských osadách. Nepřítel se k nim chová tak jako k Chorvatům. Nahání je do vojska, na práci atd. V našich jednotkách, ještě od začátku partyzánského hnutí se nachází určitý počet soudruhů Čechoslováků partyzánů, ba i vedoucích soudruhů. Na podkladě toho nyní přistupujeme k založení jedné čistě československé jednotky a v tom směru jsme již vydali příslušná nařízení, aby ze všech jak operativních jednotek, tak z velitelství stráží, dílen a ostatních zařízení byli vyřazeni soudruzi Čechoslováci. Domníváme se, že v prvním období by bylo možno založit jednu rotu o 70—80 bojovnících, která by pak byla vyslána do krajů, kde jsou usazeni Čechoslováci, aby tam mobilizovala vše potřebné k boji. Pro to jsou dobré předpoklady a domníváme se že se podaří zvýšit počet těchto jednotek až na prapor, ba i brigádu. Vytvoření takové jednotky bude mít pro nás velký politický význam«.

Ofenzíva »Braun« skončila úplným zhroucením. Jen v bitvě u Šušnjar byl na hlavu poražen tzv. »Slavonský zdruk« (pluk). Nepřítel ztratil přes 1000 lidí, celé vozotajstvo, baterii houfnic a archiv. V protiofenzívě jednotky NOV vrátily a upevnily osvobozené území. Tyto úspěchy způsobily příliv nových bojovníků a vytváření nových jednotek. Za této situace bylo přistoupeno k založení československého praporu »Jan Žižka z Trocnova« — první československé partyzánské jednotky na území Jugoslávie, po té, když v osadách, kde žijí Češi a Slováci, hlavně v okresech Daruvar a Pakrac byla předběžně uspořádána řada shromáždění.

Partyzáni u ohně (viněta)

JOSEF HANZL

Bojová cesta Československé brigády „Jan Žižka z Trocnova“

ZALOŽENÍ ČESKOSLOVENSKÉHO PRAPORU »JAN ŽIŽKA Z TROCNOVA«

Zrodila se první československá jednotka NOV

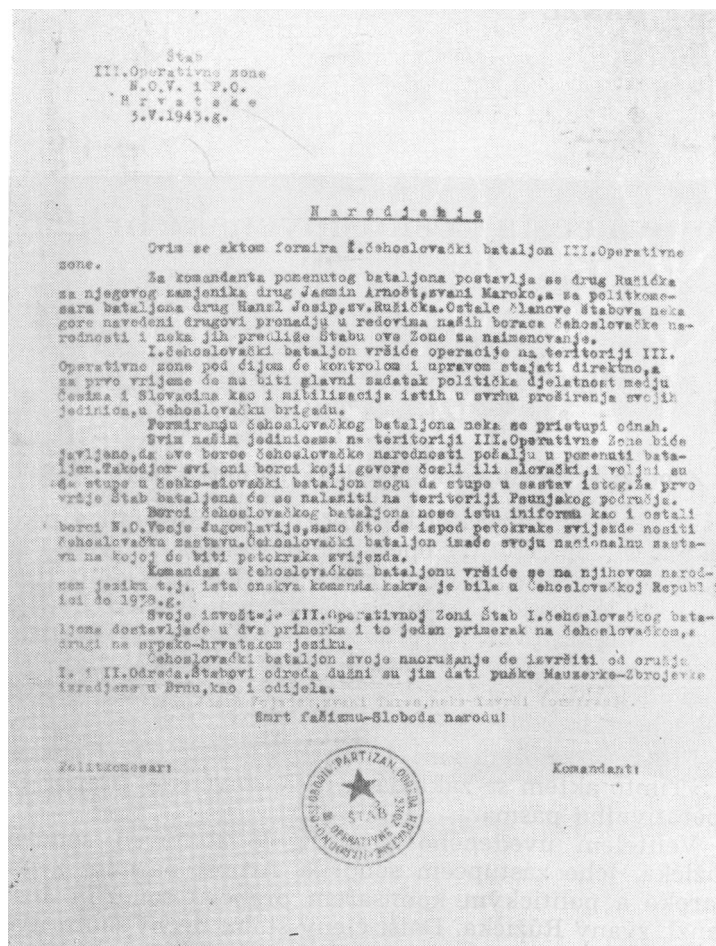
Po skončení nepřátelské ofenzívy na Slavonii a podle příkazu Štábu Třetího operativního pásma NOV a Partyzánských jednotek Chorvatska ze dne 3. května 1943 byl v malé osadě Cikote na západních svazích Papuku založen Československý prapor »Jan Žižka z Trocnova«, který dostal jméno po legendárním českém hrdinovi a vojevůdci, který úspěšně válčil a vedl vojska v husitských válkách v 15. století.

Příkaz k založení zní:

»Tímto aktem se zakládá **I.** československý prapor **III.** Operativního pásma.

Velitelem uvedeného praporu je stanoven soudruh Růžička, jeho zástupcem soudruh Arnošt Jasmín, zvaný Maroko a politickým komisařem praporu soudruh Josef Hanzl, zvaný Růžička. Další členy štábu nechť shora uvedení soudruzi vyhledají z řad našich bojovníků československé národnosti a předloží je Štábu tohoto pásma ke jmenování.

I. československý prapor bude operovat na území **III.** operativního pásma a bude pod jeho přímou kontrolou a správou. V prvním období bude jeho hlavním úkolem politická činnost mezi Čechy a Slováky a jejich mobilizace za účelem rozšíření jednotky na československou brigádu..

Faksmile Nařízení o založení I. Československého praporu

K založení československého praporu je nutno přistoupit ihned.

Všem našim jednotkám na území III. Operativního pásma bude oznámeno, aby všechny bojovníky českoslo-

Vedení I. Československé brigády (Josef Vojáček-Taras, Antonín Doležal, Josef Hanzl, Josef Růžička a Arnošt Jasmin-Maroko)

venské národnosti poslali do uvedeného praporu. Také všichni ostatní bojovníci, kteří mluví česky nebo slovensky a jsou ochotni vstoupit do česko-slovenského praporu mohou do něho vstoupit. Štáb praporu se bude v prvním období nacházet na území teritoria Psunj.

Bojovníci československého praporu budou nosit tutéž uniformu jako ostatní bojovníci NO vojska Jugoslávie, s tím, že pod pěticípou hvězdou budou mít československou vlajku.

Československý prapor bude mít svůj národní prapor, na němž bude pěticípá hvězda.

Velení v československém praporu bude v jejich národním jazyce, tj. takové, jaké bylo v Československu do roku 1938. '

Zprávy a hlášení III. Operativnímu pásmu bude Štáb I. československého praporu posílat ve dvou exemplářích

a to jeden exemplář v československém a jeden v srbsko-chorvatském jazyce.

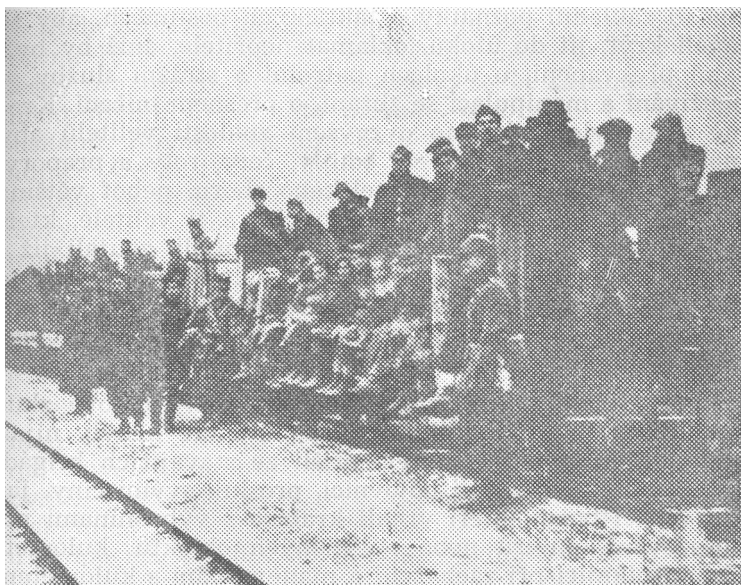
Československý prapor bude vyzbrojen zbraněmi I. a II. oddílu. Štáby oddílů jsou povinny vydat jim pušky Mauser-Zbrojovka, vyrobené v Brně, jakož i oděvy.

Prvním úkolem nově vytvořeného praporu byla vojenská výchova (Cikote, květen 1943)

Založení provede soudruh Josef Vojáček, zvaný Taras.«

Na podkladě tohoto nařízení shromáždila se v Cikotech většina bojovníků — Čechů a Slováků z partyzánských brigád Slavonie. Přišli i noví mladíci a dívky. Po svém založení měl prapor 146 bojovníků. Velitelem praporu byl jmenován Josef Růžička, komisařem Josef Hanzl, zástupcem velitele Arnošt Jasmín, zvaný Maroko, zástupcem politického komisaře Antonín Doležal. Velitelem 1. roty se stal Gustav Matějka a velitelem 2. roty Josef Kabíček.

Převoz bojovníků partyzánskou železnicí Vučjak—Zvečevo

Tento prapor se vyznačoval zvláštními znaky: hovořilo se v něm a psalo česky, předeepsáno bylo velení podle bývalé československé armády, bojovníci a velitelé měli na čapkách československou národní vlaječku a pod ní se nacházela pěticípá hvězda. Razítko praporu pro úřední korespondenci bylo rovněž v českém jazyce. Nad textem čtyřhranného razítka se nacházela národní vlajka s pěticípou hvězdou uprostřed.

Souběžně se založením této jednotky se intenzívně pracovalo na výchově bojovníků vzhledem na to, že jak bojovníci, tak vedoucí kádry této jednotky byli v převážné většině mladí lidé, kteří neměli bojových zkušeností v podmínkách, charakteristických pro partyzánskou válku v Jugoslávii. To bylo novinkou i pro ty, kteří vystudovali vojenskou akademii před druhou světovou válkou.

V průběhu výuky, kterou prováděl hlavně zástupce velitele bylo dbáno hlavně na to, aby bojovníci i velitelé

získali základní poznatky o taktických postupech, aby se uměli krýt, jít do útoku, oklamat nepřítele, aniž by byli sami překvapeni, o úkolech patrolní a strážní služby, o používání a manipulaci se zbraní, o přesném míření. Kromě toho bylo usilováno o zvýšení znalostí velitelů aby mohli s úspěchem vést své oddíly, čety, roty a prapory. To byl problém celého velitelského sboru, neboť většina jeho členů dosud nevěděla jednotkám a ti velitelé, kteří byli vedoucími v jednotkách z nichž přišli, zaujali již i vyšší odpovědné hodnosti. To vše bylo nezbytně nutno pro bojovníky — partyzány, kteří měli bojovat a vítězit nad nepřítelem, silnějším počtem, výzbrojí, s lepší vojenskou přípravou.

Při výuce byly nejvyšší měrou využity bojové zkušenosti starších bojovníků a velitelů, které nebyly nijak malé, zejména u těch, kteří přišli ze stávajících brigád, neboť mezi nimi byli i bojovníci, proslulí svými činy, jako: vrhači bomb, kteří vrhali krabice s výbušninami při obsazování bunkrů nebo opevněných objektů, kulometčíci, vynikající při zacházení a manévrování s kulometem tak aby nepřítel měl dojem že se jedná o velký počet automatických zbraní a tím že je v akci větší jednotka než ve skutečnosti byla atd.

Ve vojenských přednáškách a na schůzích se usilovalo vlít do krve, zejména mladým bojovníkům, aby pečlivě chránili zbraň a munici, protože na jejich získání byly riskovány životy, a skladů z nichž by bylo možno zbraně dostat, nebylo. To se také podařilo. Bojovníci Československé brigády si právě proto zamilovali své zbraně, pečovali o ně a udržovali je neustále v bezvadném stavu, dbali o to aby získali v boji nové a mohli tak ozbrojit mladé bojovníky, kteří doplňovali prapor a později brigádu.

V sestavě XVII. brigády

Až do 17. června 1943 byl prapor po linii intendantského zásobování pro psunský obvod bezprostředně podřízen Štábu Třetího operativního pásma. Po tomto datu vešel do sestavení XVII. brigády, jako její 4. prapor.

Štáb XVII. brigády v operativní zprávě ze dne 24. června 1943 sděluje: »Do sestavení naší brigády vešel Český prapor, čítající 146 soudruhů se 74 karabinami, zatímco zbytek byl v této brigádě vyzbrojen 4 strojními puškami. Rovněž tak jim bylo dáno potřebné množství munice. Co se týče tohoto našeho 4. praporu, konala se schůzka se štábem praporu, jakož i s nižšími vedoucími kádry, jak s vojenskými, tak s politickými. Tento prapor neměl úplný velitelský sbor, který jsme doplnili. Velitel a jeho zástupce jsou na léčení a vykonavatelem hodnosti velitele praporu byl ustanoven prozatímně soudruh Dušan Čorković, který byl tomuto praporu přidělen, dokud nebude vytvořena nová brigáda.

Při zakládání a výuce bojovníků praporu poskytl velikou pomoc tehdejší velitel XVII. brigády Nikola Demonja, člověk a soudruh, schopný velitel a rutinovaný bojovník. Často přicházel mezi naše bojovníky a velitele a poskytoval jim morální i vojenskou pomoc. Při jmenování vedoucích kádru v nové, mladé jednotce nebylo rozhodování snadné vzhledem k tomu, že v té době přišlo z jiných jednotek jen několik vedoucích. Soudruh Demonja byl rozhodný, radil Štábu praporu aby na vedoucí místa byli jmenováni svobodní, stateční, dobří a zkušení bojovníci, kteří se vyznamenali v dosavadních bojích, bez ohledu na to, zda byli vedoucími či nikoliv.

Křest ohněm

Další budování a výuku praporu přerušila červencová fašistická ofenzíva na Slavonii, která byla sice krátká, ale prudká. Pro tuto ofenzívu připravil nepřítel na 30—40 tisíc svých vojáků, domobranců a ustašů. I tentokrát všemožně usiloval, aby zlomil fyzický i mravní odpor lidu a bojovníků Slavonie. Za tím účelem sem vyslal své elitní oddíly z jiných bojišť. To se mu však nepodařilo, tak jako se mu to nepodařilo v dřívějších podobných akcích.

Československý prapor prodělal v této ofenzívě své první boje a svůj křest ohněm. Tento ohnivý křest zažil již prvního dne ofenzívy u vsi Koturié, kde prapor po několik hodin bojoval s Němci.

Dne 9. července 1943 ráno, jen co bylo dáno znamení ke vstávání, přispěl do Štábu praporu kurýr s nařízením, v němž se pravilo, že ve směru k Pakraci se připravuje ofenzíva na osvobozené území. Štáb XVII. brigády nařizuje: prapor bez jedné roty nechť ihned provede pochod z Cikotů, přejde komunikaci Bučje-Kamensko, obsadí postavení na Jastrebovači (východně od Bučje) a z tohoto postavení nechť zamezuje průchod Němcům do Bučja a Kamenska; jednu rotu ať nechá jako ochranu u Zabrdského Tisovce. Jen co roty skončily snídani, která byla toho rána urychleně připravena, začal štěkot strojních pušek, výbuchy min a hřmění německé motorizace, kterou jednotky XVII. brigády očekávaly v nástraze na cestě u Bučja.

Toho dne Němci a Quislingové s pěšími a tankovými oddíly provedli rozdělení osvobozeného území na menší části, aby se následujícího dne vydali na bezúčelné křížování po slavonských horách.

Prapor bez jedné roty, která zůstala v záloze u vsi Zabrdski Tisovac, zaujal určené stanoviště toho dne do 8 hodin. Němci však, vzhledem na ztráty, utrpěné na cestě u Bučja, které jim způsobily jednotky XVII. brigády nešli hned dále, ale začali s průzkumem a ostřelovali dělostřelectvem okolní lesíky před vesnicí, o nichž se domnívali, že by tam mohli být partyzáni. Při tom bylo ostřelováno i stanoviště praporu. Teprve potom následoval opatrný postup k Jastrebovači, kde byl rozmístěn prapor. Když se Němcům kolem jedenácté hodiny podařilo proniknout cestou jižně od Jastrebovače, prapor zaujal u Koturiče nové postavení z něhož hájil přístupy k vesnici.

Boj s Němci u Koturiče trval pozdě do noci. Němci se několikrát pokoušeli vpadnout do vsi a zapálit ji, jako to udělali v jiných vesnicích severně od Bučja, vždy však byli se ztrátami odraženi. Toho dne na pozici praporu dopadl velký počet německých střel ze zbraní pěšáků i dělostřelectva, bojovníci však nepovolili a byli hrdí na to, že se jim podařilo zachránit obyvatelům Koturiče střechy nad hlavami. V této bitvě se ukázala bojová hodnota praporu, přičemž byly plně využity bojové zkušenosti starých bojovníků, jakož i teoretické znalosti, které jak

Mládež z Otkop na první přehlídce mládeže Slavonie
ve Slavonské Orahovici v roce 1943

bojovníci, tak velitelé získali na školení v Cikotách. Tato, v pořadí první bitva ukázala také mladým bojovníkům že každá kulka netrefí, což mohli vidět i na příkladu starších bojovníků, kteří co chvíli měnili bojové postavení strojních pušek a byli hned na jednom, hned na druhém konci základny. To mohli vidět zejména na příkladu velitele Růžičky, který vzpřímen procházel v dešti německých střel jednotlivé pozice a povzbuzoval bojovníky, aniž by se mu co stalo.

PRVNÍ POCHOD DO BANIJE

Brigáda mění směr pochodu

Když se setmělo, prapor opustil základnu u Koturiće a vydal se na další akce. Všichni byli šťastni že první bitva přinesla dobré výsledky a že prospěli lidu, který byl neoddělitelnou částí boje za svobodu. Ve Štábu praporu nikdo dosud nemohl ani tušit, kam se jde. Nejméně kdo tušil, že prapor má před sebou tak dalekou a únavnou cestu. Je totiž známo, že nižší velitelské složky nikdy nejsou podrobně informovány o úkolech a úmyslech vyššího velení. Informace jsou ve většině případů dávány jen v tom rozsahu, aby bylo možno bez překážek a bez nesnází splnit úkol. Tento způsob práce nebyl přijat snad proto, že nebyla důvěra ve velitelské kádry, nýbrž z důvodů opatrnosti. Vyšší velení usilovalo o to, aby bojová činnost i jiné akce byly prováděny v co největší tajnosti, v době kdy se toho nepřítel může nejméně nadat. Takováto taktika umožňovala bít nepřítele početně silnějšího. Teprve po návratu z Banije se seznalo, že velitelství VI. sboru poslalo část sil na plnění úkolů západně od řeky Ilovy a druhou část do Banije, zatímco síly, které zůstaly ve Slavonii měly za úkol vhodnými pohyby chránit osvobozené území, nemocnice a místa srazů.

Pochod byl proveden přes Metlu a dále po hřebenu na Velký Javorník, kde už byly shromážděny prapory brigády. Zde byl velitelem brigády vydán ústní rozkaz, že brigáda má přejít do rovinatého kraje daruvarského okresu, aby se tak dostala ze sevření, které se Němcům podařilo vytvořit obsazením jednotlivých komunikací. Přesun byl proveden najednou celou brigádou v jedné koloně přes Malý Javorník a Grahovljane. Ježto však cesta Sirač—Dragovići byla obsazena silnými německo-ustašskými oddíly a nebylo možno ji překročit bez velkých ztrát, Štáb brigády po krátkém boji předních jednotek ustoupil od tohoto pochodu, a nařídil, aby se jednotky vrátily na Javorník a Metlu. Na tomto hřebeni jednotky obsadily všechny cesty a stezky, vedoucí na samotný hřeben od jihu a ze zánadu, aby druhého dne

mohly chránit sraz lidu, který utíkal před Němci, aby se uchýlil na Ravnu Goru.

V průběhu dne (dne 10. července 1943) kromě přes-
třelek nedošlo k větším bojům. Bojovníci zaujali na pozi-
cích příhodné kryty, maskovali je a čekali na nepřítele.
V předvečer, aniž by se ještě vědělo o přesunu, bylo
kuchyni praporu povoleno připravit večeři. Zatím však,
jen co voda v kotlech začala vřít, Štáb brigády nařídil
přesun s tím, aby byly zakopány všechny těžké zbraně
a výzbroj: děla, minomety i kuchyň, aby byli zabezpečeni
ranění a nemocní soudruzi. Tím začaly přípravy k po-
chodu do Banije, z něhož pozůstalí bojovníci Českoslo-
venského praporu dodnes mají upomínku na veliké zkouš-
ky ve válce, vedené za svobodu našich národů.

Přesun začal s Javorníku po setmění, za tmavé a vlhké
noci. Těžké černé mraky se skoro dotýkaly korun buků.
Pochod netrval ještě ani hodinu a na kolonu, která sestu-
povala úžlabinami na jižních svazích Javorníku se spustil
déšť. Úžlabinou tekla hustá žlutá voda, způsobená lijá-
kem. Tmavá noc znemožňovala udržování vzájemného
spojení mezi bojovnicemi zrakem a spojení se udržovalo
úderem zbraní nebo dupáním nohou. Zatím co kolona se-
stupovala na cestu u Dragovićů, velký počet bojovniců
byl vytažen z vody, která prudce stékala, zároveň s kolo-
nou ze strmého svahu, jakoby ji chtěla předstihnout. Hu-
kot vody zastíral pohyb brigády. Komunikaci Pakrac—
Kamensko brigáda přešla u Dragoviće někdy kolem půl-
noci. Bezprostředně před přechodem cesty byla zpozoro-
vána německá hlídka. Nebyla zahájena střelba, nýbrž vo-
jáci byli přepadeni a chyceni živí a bylo pak pokračováno
v pochodu přes severní svahy Psunje. Do rozednění došla
brigáda do lesa Hajdučka kosa, kde ztrávila celý den.
Němci sice toho dne nezpokojovali pozemními útoky jed-
notky, zato však se jim podařilo útočit ze vzduchu, což
jim umožňoval krásný, slunečný den. Počasí jakoby bylo
cele nakloněno nepříteli. A tak, zatímco bojovníci v noci
pochodovali po výmolech plných vody, cestou necestou,
v prudkém lijáku a v temné noci, jasný a slunečný den
umožnil Němcům použít letadla, která bila do všeho, co
se jim zdálo jen poněkud podezřelé. Proto bylo jednot-

kám nařízeno aby se dobře maskovaly a pohyby aby se omezily na to nejnutnější: na strážní službu, patroly a kurýrní službu. Hlad však nedbal na následky, které mohou přijít v důsledku zapálení ohňů. A tak se i stalo. Někteří bojovníci rozdělali oheň, aby si na něm opekli hovězí maso, jedinou potravu kterou ten den měli a které dostali toho dne po příchodu na Hajdučku kosu od intendanta. Německé letectvo to zjistilo a hned zahájilo kulometnou palbu a vrhlo bomby. Přelety a palba trvaly asi půl hodiny. Ježto ohně byly hned uhašeny a jednotky dobře maskované, nepřátelská letadla pak jen občas přelétla, aniž by už zahájila palbu, ani neshazovala bomby.

Další postup do Banije byl zahájen v pozdních odpoledních hodinách přes cestu Lipik—Dolní Cagliò. Tím měl být proveden přesun do Trokutu (Trojúhelníka) — jak byl v době NOB nazýván prostor mezi komunikacemi Lipik—Okučani—Banova Jaruga—Lipik) do blízkosti vesnice Kričke. Zde měl být oddech před dlouhým a obtížným pochodem, při němž měla být překročena železniční trať Záhřeb—Bělehrad a řeka Sáva.

Jakmile přední jednotky stihly na cestu Lipik—Dolní Cagliò, narazily na skupiny nepřítele. V kratší strážce byl nepřítel zahnán směrem k Lipiku a Dolnímu Caglici, načež brigáda začala s přechodem cesty při neustálém bočním zajištění na cestě. Tohoto zajištění se zúčastnil i Cs. prapor s kulometným oddílem.

Na Kričko brdo se brigáda dostala k ránu 15. července. Zde strávila den a vykonala přípravy k dalšímu pochodu, který byl nejtěžší a nejdelší. Za jednu noc bylo nutno urazit asi 40 km, od Kričaku do lesa na pravém břehu Sávy, západně od Jasenovce. To bylo možno dokázat při dobré kondici, kterou bojovníci také měli a pečlivou přípravou pochodu. Proto měli toho dne velitelé hodně starostí s přípravou rot na tento úkol. Plná pozornost musela být věnována stravování bojovníků, neboť již čtyři dny nejedli vařenou stravu, při čemž suchá strava pozůstávala z kousku chleba denně. Ježto kuchyně byly zakopané na Javorníku a ani oheň se nesměl rozdělat, aby oddíly nebyly zjištěny německým letectvem,

Československá brigáda — skupina bojovníků

které v těch dnech stále kroužilo nad tímto územím Slavonie a bombardovalo a zasypávalo kulometnou palbou vše, co se mu jen poněkud zdálo podezřelé, byla suchá strava opatřena v okolních osadách. Potraviny však stály jen právě na ten den a ani jich nebylo dost, vzhledem k tomu, že bylo možno je opatřit jen od malého počtu rolníků o nichž bylo jisto, že neprozradí přítomnost brigády. Kromě toho přechod trati Záhřeb—Bělehrad byl vždy spojen s potížemi vzhledem k tomu, že Němci a ustaše museli trať stále střežit před diversemi našich jednotek. Nepřítel vybudoval podél trati na důležitých přechodech celý systém pevnůstek. Ty byly i u mostů, kde nad to byly ještě silné posádky. Na všech železničních

stanicích byly posádky v síle od několika desítek do několika set vojáků. Kromě toho po trati procházely silné hlídky v počtu 20 až 100 vojáků, a projížděly obrněné vlaky, které střežily úseky mezi jednotlivými posádkami. To vyžadovalo bezvadnou práci informační služby, aby pro přechod byla zvolena chvíle, kdy nejsou hlídky tak časté.

Ustaše hájí přechody přes Sávu (16. VII. 1943)

Ještě před setměním byla sestavena pochodová kolona a pokračováno v pochodu za pěkné noci přes Lipovljany, Kraljevu Veliku, Lonjsko Polje a druhého dne po východu slunce dlouhá kolona došla k Sávě, na její levý břeh u vsi Puske, 15 km severozápadně od zlověstné mučírny lidí — Jasenovce. Pospíchalo se k Sávě aby byl co nejdříve proveden přechod na pravý břeh, neboť nebylo možno se zdržovat v blízkosti silných německo-ustašských základů. Když se kolona přiblížila na dostřel k Puski, ustaše v této vsi zahájili na kolonu palbu, ta se však nezastavila a pokračovala v pochodu. Československý prapor (bez jedné rot) byl určen aby za pochodu očistil vesnici od ustašů a zajistil tak přechod přes Sávu. Když ustaše spatřili jak se dlouhá kolona blíží, v panickém strachu opustili Pusku a stáhli se na základnu Krapje, vzdálenou necelé 4 kilometry a společně s ustaši Krapja kladli zuřivý odpor. Krapje, kde se shromáždilo na 160 ustašů bylo příliš blízko přechodu přes Sávu, takže i když nebylo cílem útoku, ani nebyla v programu jeho likvidace, musela být tato základna napadena, aby ustaše nemohli překážet koloně v přechodu přes Sávu. Vzhledem na počet ustašů, s nímž se nepočítalo, byly k útoku na Krapje určeny 1. a 3. prapor, neboť pro Československý prapor, oslabený o jednu rotu byl to byl obtížný úkol. Ustaše se zatím stáhli do kostela, z něhož kladli zoufalý odpor. Roty Československého praporu několikrát zaútočily na kostel a usilovaly zničit ustaše, ale to se jim nepodařilo. Zatím co se bojovalo, ustaše v Jasenovci se pokoušeli poskytnout pomoc základně v Krapji, byli však uvítáni palbou 1. a 3. praporu a odrazeni. Boj v Krapju trval do 15 hodin, načež Československý prapor pod ochranou 1.

Československá brigáda na pochodu Slavoníí

praporu přešel Sávu. Hle, co o tomto boji a přechodu říká zpráva Štábu XVII. úderné brigády ze dne 28. VII. 1943:

»Dále jsme překročili dvě cesty a dvě tratě a dne 16. ráno jsme se octli u Sávy u osad Puska a Krapje. V těchto osadách se nacházela banda z Krapje, která se za střelby stáhla do kostela a odtud kladla odpor. Pokoušeli jsme se bandu vyhnat z kostela, protože nám překážela v přechodu přes Sávu, neboť prám se nacházel pod kostelem. Ježto jsme v tak krátké době nemohli Krapje likvidovat a ve vsi Puska bylo 10 člunů, bylo provedeno postupné převážení bojovníků těmito čluny. Kolem jedné hodiny přišla skupina ustašů z Jasenovce na pomoc ustašům v Krapji, naše jednotky je však rozbily a zahnaly na útěk, přičemž zabily 12 banditů a jednoho majora. Jeden bandita byl chycen živý, byl však na dvou místech raněn do nohy. Poté se i naše jednotky z Krapje vydaly k Sávě a přešly na druhou stranu. Banda i dále na nás útočila, takže přechod poslední skupiny se dál pod ochrannou palbou dvou těžkých a několika lehkých kulometů z pravého břehu Sávy.«

Tato bitva byla pro prapor ještě jednou novou zkušeností. Prapor ukázal že je dobrou a organizovanou jednotkou, jejíž kvality se projevily následujícího dne v boji s legionáři v lese Zelenika. Při útoku na Krapje dalo životy 12 soudruhů, mezi nimi i velitel 1. roty Gustav Matějka, zástupce velitele 1. roty Josip Bakić, desátník Josip Saldo. V boji padli i bombometčíci, jejichž rukama byly vrženy bomby, které otřásly celým kostelem a skosily vše co bylo v jejím suterénu. I když počet obětí byl pro tak mladou jednotku značný, nebyly dány lacino, svými životy za 'ně zaplatil daleko větší počet ustašů ze základny Krapje.

Po přechodu na pravý břeh Sávy se unavená kolona znovu dala na pochod směrem k Ivanjskému a Crkvenom Boku. Obyvatelé těchto osad s radostí uvítali své bojovníky a nasýtili je, aby po nutném oddechu mohli pokračovat v cestě a přijít do cíle — Banije, která už nebyla daleko. Večeři měl prapor v Crkvenom Boku před 22 hodinou (jediné jídlo toho dne), načež pokračoval selskou cestou přes Orlovačko polje do lesa Ilijina Greda, kde se kolona zastavila. Nějakých 100 metrů před Československým praporem šel 3. prapor a 1. a 2. prapor se štábem brigády a orgány štábu II. sboru zůstali v Crkvenom Boku.

Němci a ustaše připravují léčku v lesa Ilijina Greda (17. VII. 1943)

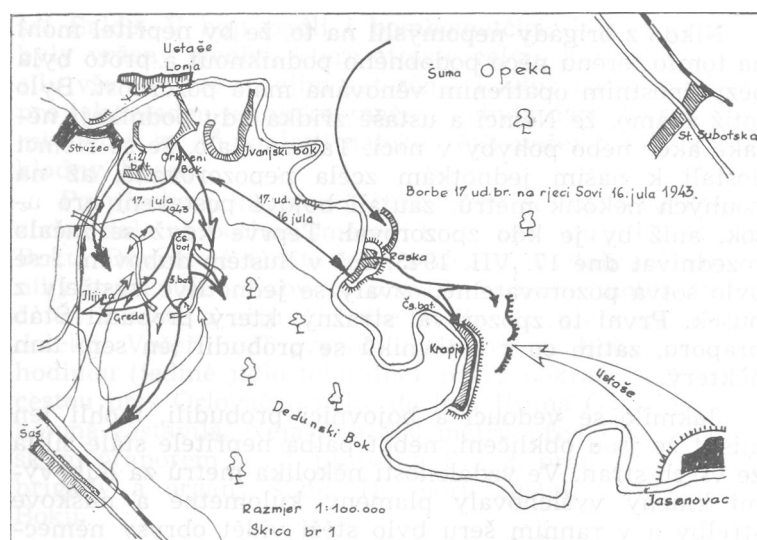
Jakmile se kolona zastavila, bojovníci přemožení velkou únavou si lehli a ihned usnuli. Z celého praporu bděl pouze jeden bojovník, určený ke strážní službě zástupcem velitele praporu. Nikdo nemohl tušit, že Němci a ustaše připravují našim jednotkám léčku právě zde, kde jsme odpočívali. Němci s ustaši tentokrát připravili velmi solidní plán, založený na tvrdé vojenské logice, který měl velkou naději na úspěch. Byli totiž informováni o pochodu 1000 unavených, hladových a špatně oblečených partyzánů, takže nepochybovali, že s nimi budou brzy hotovi. Za tím účelem nařídili umístit na levý břeh Sávy těžké kulomety v rajonu obce Lonja a legionáři z 373. divize, kteří byli pro tento útok dopraveni speciálními

vozy z jiných základen od osad Šaš a Krnteši na železniční trati Záhřeb—Sisak, měli kolem našich jednotek utvořit podkovu. Oba konce této podpovy se opíraly o Sávu, kde byli ustaše. Les Ilijina Greda měl být tímto způsobem do rána obklíčen. To se také Němcům a ustašům podařilo.

Nikdo z brigády nepomyslel na to, že by nepřítel mohl na tomto terénu něco podobného podniknout a proto byla bezpečnostním opatřením věnována malá pozornost. Bylo totiž známo, že Němci a ustaše zřídka kdy podnikají nějaké akce nebo pohyby v noci. Tak se stalo, že se Němci dostali k našim jednotkám zcela nepozorovaně, až na pouhých několik metrů, zaujali bojové postavení pro útok, aniž by je kdo upozoroval. Teprve když se začalo rozednívat dne 17. VII. 1943, což v hustém dubovém lese bylo sotva pozorovatelné, ozvaly se jednotlivé výstřely z pušek. První to upozoroval strážný, který probudil Štáb praporu, zatím co z bojovníků se probudil jen sem tam některý.

Jakmile se vedoucí a bojovníci probudili, mohli jen zjistit že jsou obklíčení, neboť palba nepřítele stále sílila ze všech stran. Ve vzdálenosti několika metrů za dubovými kmeny vyšlehovaly plameny kulometné a puškové střelby a v ranním šeru bylo stěží vidět obrysy německých helem. Němcům se podařilo připravit partyzánům takové překvapení, jaké oni sami jim připravovali uo celou dobu války. V první chvíli bojovníci, nacházející se v neznámém kraji, jakoby byli shozeni padáky do tohoto lesa, byli zmateni a nevěděli co dělat. Avšak díky duchapřítomnosti vedoucích a přítomnosti velitele brigády Nikoly Demonji, který se náhodou octl u praporu, byla zahájena na nepřítele palba ze všech zbraní a hned poté šel prapor do útoku. Les Ilijina Greda hřměl výstřely kulometů a pušek a občasné detonaee ručních bomb doplňovaly svým rachotem dějiště bitvy. Počáteční útok byl úspěšný, což povzbudilo bojovníky, kteří nezadržitelně pronásledovali a bili zelené uniformy. Jednotlivé skupiny nepřítele kladly houževnatý odpor, avšak hrdiní bombometčící praporu, mezi nimi Antonín Novák, velitel čety s pomocí ručních bomb s nimi udělali rychlý

konec. Když byla zničena organizovaná ohniska odporu, prapor společně s ostatními jednotkami začal pronásledovat Němce a po necelých dvou hodinách boje byli Němci z lesa vyhnáni a hnáni nepřetržitou palbou na východní místo.

Schema, bojů v Ivanjského a Crkveného Boku

Tak selhal německo-ustašský plán na zničení partyzánů v prostoru lesa Ilijina Greda. Ustaše neměli ani možnost uvítat partyzány svými kulomety na levém břehu Sávy. Dopadlo to obráceně: rolníci Crkvenog Boka vidlemi a sekyrami odzbrojili na dvacet legionářů.

Německo-ustašské vedení nebralo v úvahu nejvýznamnější zbraň partyzánů — morálku, která ani v nejtěžších chvílích nebyla zviklána. Počítali jen s početní převahou zbraní a lidí, což se však neprojevalo jako rozhodující činitel.

Na místě boje, zejména v lese Ilijina Greda legionáři zanechali desítky raněných a mrtvých, desítky zajatých a mnoho rozházených zbraní a výzbroje.

Československý prapor ztratil tři soudruhy, mezi nimi i Antonína Nováka, velmi zručného bombometčíka, známého ještě z XII. brigády zručností, s níž vracel odjištěné ruční bomby. Tuto zručnost využil Antonín Novák i v Ilijině Gredě, avšak při posledním pokusu s ruční bombou zahynul, když ji zvedal se země, aby ji vrátil jednomu německému vojákovvi.

V této bitvě se prapor z velké části mohl převléci do zelených uniforem, úplně se vyzbrojil téměř novými mauserovkami a získal tak neočekávaně lepší vzhled. Bojovníci totiž v převážně většině měli velmi chatrný civilní nebo vojenský oděv. Tím měl Československý prapor v průběhu necelých sedmi dní tři velmi zdařilé, ale těžké bitvy, které jeho bojovníky a vedoucí obohatily bojovými zkušenostmi, což jim umožnilo, aby v následujícím období ještě úspěšněji bojovali proti nepříteli.

V Dedierově »Deníku« (Dedier — Dnevnik), druhý díl strana 552 je o této bitvě zaznamenáno:

»Během noci vyslal nepřítel nové síly a obklíčil Slavonce. Naši soudruzi byli v těžkém postavení. Se dvou stran byly řeky Sáva a Una a na třetí straně Trojúhelníku (Trokut — tak se jmenuje tato část Banije) prochází železniční trať Bělehrad—Záhřeb a široká cesta. Němci vrhli v této noci proti Slavoncům tři prapory 373. divize a na železniční trať přivezli pancéřový vlak. Časně ráno obklíčil nepřítel Slavonce se všech stran a přešel k útoku. Němci nejdříve zaútočili na Československý prapor »Jan Žižka«. S Čechy zde byl soudruh Demonja a oni hned přešli k protiútoku. To bylo znamením pro ostatní naše prapory aby vstoupily do boje.

Boj byl neobyčejně prudký, ale velmi krátký, netrval ani hodinu. Němci byli na hlavu poraženi, neboť podle zpráv ustašů se domnívali, že v lese pouze několik set partyzánů. Nepřítel měl asi 380 mrtvých a zajatých. My jsme měli 22 mrtvé soudruhy a 44 raněných. V této bitvě se zvláště vyznamenal Československý prapor »Jan Žižka.«

Po skončeném boji se prapor společně s ostatními jednotkami brigády rozliž všeho všudy asi 4 km od místa boje s úmyslem odpočinout si a nasytit. Po celou tu dobu

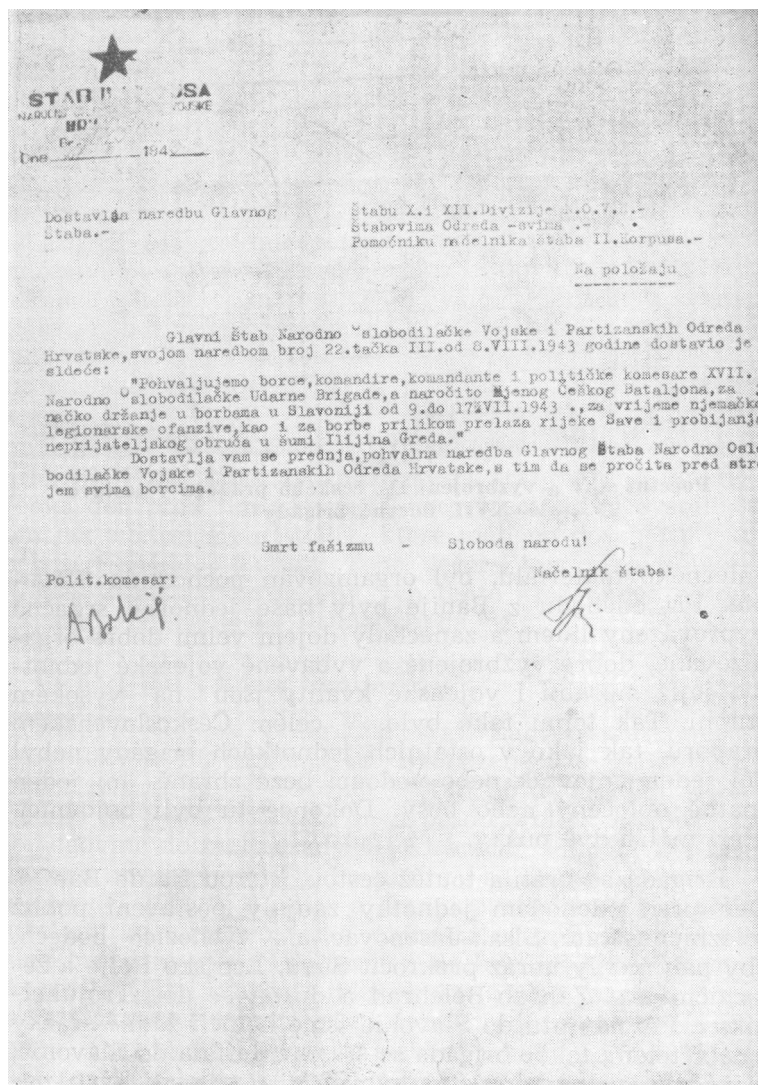
německé letectvo pátralo, ostřelovalo a bombardovalo místo kde se bojovalo v domněnku, že na bojišti se stále ještě nacházejí naše jednotky. Zatím však jejich náklady munice a bomb padaly naprázdno. I když toho dne letectvo stále kroužilo nad lesem Ilijina Greda, lid Strmene, Ivanjskog a Crkvenog Boka přinášel svým bojovníkům potraviny, šťasten že okupant byl aspoň poněkud potrestán za zvěrstva, páchaná v naší zemi. Vydávající se v nebezpečí, ženy a dívky těchto vsí přinesly dostatečné množství potravin až na postavení. Bojovníkům přinesly dokonce i koláče¹. Na tvářích obyvatel vesnic bylo vidět radost, neboť věděli že mohou svobodně žít, dokud se brigáda nachází v jejich blízkosti. Věděli však i to, že s jejím odchodem přijde strašlivá nejistota, co přinese zítřejší den.

Další pochod do Banije byl zahájen ještě před soumrakem. Po setmění brigáda přešla trať na místě, kde Němci den před tím zastavili vlakové soupravy a snili o tom jak zúčtují s partyzány, které měli na dosah ruky a měli být snadnou kořistí. Toho večera tam však nebyli. Zmizeli z místa boje jakoby jich tento kraj vůbec nikdy nespátřil. Zejména les Ilijina Greda.

Čtrnáct dní s lidem Banije

Jakmile kolona překročila trať Záhřeb—Jasenovac, vstoupila dne 18. července na osvobozené území Banije a prapor se octl ve vsi Svinjici, odkud po dvoudenním odpočinku se vydal na cestu přes osadu Velika Kladuša a Komogovine do malé osady G. Klasnića. Odpočinek v této osadě trval celý týden. Po tu dobu se dávaly do pořádku zbraně, výzbroj a oděv, a organizovala se a prováděla intenzivní kulturně-politická činnost, při čemž byly ve vsích pořádány různé kulturní podniky. Lid tohoto kraje nás přijal velmi srdečně, takže bojovníci se tu cítili jako doma. Také strava byla velmi dobrá. Lidé ji sami připravovali a přinášeli s takovou láskou, jakoby se jednalo o některou banijskou jednotku a třebaže naše jednotka byla z opačného konce naší země a jiné národnosti.

Po čtrnáctidenním oddechu, když brigáda dostala od Hlavního štábu NOV a PO Chorvatska určité množství

Pochvala českého praporu v sestavě XVII. úderné brigády

Proslulou cestu do Banije, vykonanou ve dnech 15.—18. července 1943) budou mít navždy v paměti bojovníci Československého praporu, kteří ji přežili. Na této cestě při nesmírné fyzické námaze získali veliké zkušenosti, zvítězili nad daleko silnějším nepřítelem, ztratili půl druhé desítky nejlepších soudruhů. Právě proto, že tato cesta si vyžádala i značné oběti, zůstane pýchou, drahou a nezapomenutelnou vzpomínkou na minulou válku, v níž bojovníci Československého praporu dali svůj podíl v boji proti fašismu.

Za dosažené úspěchy v bojích na cestě do Banije byla XVII. brigáda prohlášena za údernou. Od toho dne Československý prapor rovněž nesl název úderný. Kromě toho Hlavní štáb Národněosvobozenického vojska a partyzánských oddílů Chorvatska svým nařízením ze dne 8. srpna 1943 pochválil bojovníky a vedoucí brigády za statečné chování v bojích od 9. do 17. července 1943.

VSTŘÍC ZALOŽENÍ ČESKOSLOVENSKÉ BRIGÁDY

Likvidace nepřátelské základny Mali Bastaji (18. VIII. 1943)

Krátce po návratu do Slavonie XVII. brigáda se zapojila do ofenzivních operací NOV na tomto území. Tyto operace měly nejen způsobit nepříteli škody, nýbrž měly odhalit i lživost jeho propagandy, že partyzáni jsou zničeni. XVII. brigáda se svými dvěma prapory a jednou rotou byla připojena jako pomoc jednotkám XII. divize, které dne 18. července podnikly útok na nepřátelskou základnu Mali Bastaji. Československý prapor při té příležitosti zajišťoval útok. Po sedmihodinovém boji byl odpor základny zlomen a asi ze 300 vojáků kteří odešli do M. Bastaji jich bylo asi 75 zabito a 42 zajato. Ukořistěno bylo značné množství výzbroje a válečného materiálu. K tomuto úspěchu přispěl i Československý prapor.

Po této akci byl Československý prapor přemístěn spolu se XVII. brigádou na východní svahy Dilja.

Velitel I. českého praporu Josef Růžička mluví před nastoupeným praporem

Čistění vesnic na východních výbězcích Dilj-gory (25.-28. VIII. 1943)

Přípravy k likvidaci ustašsko-kulturbundášských základů na východních svazích Dilj-gory byly zahájeny hned po návratu z Banije. Těchto akcí se zúčastnil i Československý prapor. Jako první byly na řadě základny Drenjski Slatinik a Drenje, které byly likvidovány v noci z 25. na 26. srpna a v noci ze 27. na 28. srpna byla likvidována také kulturbundášská posádka v Krndiji. Akce na vesnici Krndije se bezprostředně zúčastnil Československý prapor bez jedné roty, zatímco při likvidaci prvních dvou základů Československý prapor akce zajišťoval. Zničením posádek v těchto vsích bylo rozšířeno osvobozené území až po komunikaci Djakovo-Osijek, čímž bylo znemožněno loupení a zvěrstva ustašů a Němců nad obyvatelstvem tohoto kraje.

Akce ve východní Slavonii, jakož i na ostatních úsecích neměly za účel jen likvidaci té či oné posádky, nýbrž to byla zároveň protiakce, odpověď na nepřátelskou ofen-

Máňa a Otylka
jsou už »staré« bojovnice

zívu která právě přestala a po jejímž skončení Němci a ustaše velkohubě prohlašovali, jak očistili slavonské lesy od partyzánů. Bylo však skutečností a jakýmsi nepsaným pravidlem v NOB, že partyzáni z nepřátelských ofenzív vycházeli početnější a silnější jak v lidech tak ve zbraňích a po skončení těchto ofenzív zadávali nepříteli ještě těžší údery, tak jako tomu bylo po nezdařené červencové ofenzívě roku 1943.

Boje a jiné akce v rámci XVII. brigády obohatily bojovníky a vedoucí Československého praporu »Jan Žižka« novými praktickými poznatky pro bojovou činnost i za nejtěžších podmínek. Tím se tato jednotka stala solidním jádrem, které mohlo v příštích měsících do svého rámce přijmout desítky a desítky nových bojovníků.

Oceňujíc výsledky dosažené Československým praporem, odhodlání československé menšiny k odporu, jakož i to, že byly vytvořeny podmínky pro rozšíření praporu na brigádu, velitelství VI. sboru NOV a PO nařídilo, aby XVII. úderná brigáda vyřadila ze svého složení Československý prapor. V následujících týdnech, do založení brigády prapor intenzívně pracoval na přípravách a shromažďoval chlapce a dívky do svých řad. V té době se nacházel pod přímým velením Štábu VI. sboru a deset dní před založením brigády byl při Štábu Západní skupiny.

Seskupování mladíků pro Československou brigádu

Zatím co se prováděly přípravy pro založení brigády, prapor podnikl několik menších akcí a zúčastnil se ochrany sklizně před lupičstvím ustašských band, hájil základny směrem k Daruvaru při útoku na Pakrac (12.-13. X.). Činnost na seskupování bojovníků československé národnostní menšiny se v té době rozvíjela hlavně na Daruvarsku, ježto v tom kraji žije velký počet Čechů a Slováků. Touto akcí byly zároveň zachyceny české a slovenské osady v Moslavině a Požežské kotlině, odkud rovněž se hlásili mladíci a doplňovali tak řady Československého praporu.

Jakési sběrné středisko — základna se nacházela většinou v Grahovljanech na osvobozeném území. Odtud skoro každé noci odcházeli bojovníci do osad kolem Daruvaru, aby tam konali shromáždění s obyvateli vsí a odváděli pak desítky mladíků a dívek, nových bojovníků, do praporu.

BRIGÁDA — PÝCHA ČS. MENŠINY V JUGOSLÁVIÍ

Brigáda je založena (26. X. 1943)

Již v říjnu roku 1943 se počet bojovníků Československého praporu zdvojnásobil, takže byly splněny podmínky pro založení brigády. Založení této jednotky bylo provedeno dne 26. října 1943, pouhých několik set metrů od Bučja, odkud se nově založená brigáda vydala k plnění úkolů společně s ostatními slavonskými jednotkami.

Pro založení Československé brigády »Jan Žižka z Trocnova« vydal Štáb VI. sboru rozkaz v chorvatskosrbském a českém jazyce.

Text rozkazu zní:

1. Zakládá se Československá brigáda Národněosvobozeneckého vojska Jugoslávie »Jan Žižka«.

2. Do sestavy Brigády vstupuje I. Československý úderný prapor, I. Posávský úderný prapor a části XII. Úderné brigády, jakož i Západní Skupiny Oddílu a Východní Skupiny Oddílu.

3. Jmenuje se Štáb Československé brigády »Jan Zížka«.

Velitel: Milan Joka, dosavadní velitel I. Posavského úderného praporu.

Politický komisař: Josef Vojáček.

Zástupce velitele: Arnošt Jasmín, zástupce velitele I. Československého úderného praporu.

Zástupce politického komisaře: Alexandr Jovanovic, dosavadní zástupce polit, komisaře XVIII. brigády.

Náčelník Štábu: Antonín Doležal, dosavadní zástupce polit, komisaře I. Československého úderného praporu.

Informační důstojník: Josef Hanzl, dosavadní politický komisař I. Československého úderného praporu.

4. Československá brigáda »Jan Zížka« vstupuje do sestavy XII. Divize VI. Sboru.

Při určení místa pro založení Československé brigády spolupracoval i Štáb Západní skupiny oddílů. Kromě jiného tento Štáb svým aktem číslo 37 ze dne 20. X. 1943 bezprostředně s podřízenými rozhodl, že založení Československé brigády »Jan Zížka z Trocnova« bude provedeno dne 26. října 1943, kdy u osady Bučje musí být přítomny Československý a Posavský úderný prapor, které budou prozatím tvořit brigádu. Vlastnímu aktu založení byli přítomni členové Štábu VI. sboru s velitelem Petrem Drapšinem a Štáb XII. divize, do jehož sestavy brigáda po založení vstoupila a v němž se s kratšími přestávkami nacházela do konce války.

Svým složením měla brigáda tři útvary. Měla tři prapory, každý po třech rotách, průvodní rotu a štábní jednotky jako: spojovací oddíl a zdravotní oddíl. V čele brigády, resp. praporů byli velitelé a komisaři, kteří buď přímo, nebo prostřednictvím svých štábu řídili jednotky.

Složení štábů

Složení štábů brigády, jakož i štábů jednotlivých praporů bylo: velitel Milan Joka, zástupce velitele Arnošt Jasmín, komisař Josef Vojáček, náčelník štábu Antonín

100-1000
100-1000
100-1000
100-1000

N A R E D B A Broj: 16
Štaba VI. korpusa Narodno-oslobodilačke Vojske i Partizanskih
Odredu Jugoslavije
od 26. oktobra 1943 god.

1.- Formira se Čehoslovačka Brigada Narodno-oslobodilačke Vojske
 Jugoslavije "Jan Žižka".

2.- U sastav Brigade ulazi I. Čehoslovački Udarni bataljon, I. Posse-
 vni Udarni bataljon i delovi XII. Udarne Brigade, te Zapadne Grupe Odreda i
 Istočne Grupe Odreda.

3.- Postaviše se Štab Čehoslovačke Brigade "Jan Žižka"
 Komandant: Milan Joka, dosadašnji komandant I. Possevnog Udar-
 nog bataljona.
 Polit. komesar Josip Vojšek.
 Zam. komandanta Jan Jamnik zam. komandanta I. Čehoslovačkog Udar-
 nog bataljona.
 Zam. polit. komesara Aleksandar Jovanović dosadašnji zam. polit. ko-
 mesara XVIII. Brigade
 Mešinski štab: Antun Baložai, dosadašnji zam. polit. komesara I.
 Čehoslovačkog Udarog bataljona.
 Informativni oficir: Marink Jozef dosadašnji polit. komesar I. Čeho-
 slovačkog Udarog bataljona.

4.- Čehoslovačka Brigada "Jan Žižka" ulazi u sastav XII. Divizije
 VI. korpusa.

Spart i sloboda - sloboda naroda !

Polit. komesari: Komandant:
 M. J. Petar Drapšin v. r.

Postavljeno dana 26. X. 1943 god.

Štabu XII. Divizije
 Štabu XVIII. Divizije
 II. Pomoćnik Mešinskog Štaba
 Štabu Istočne Grupe 100. Odreda
 Štabu Zapadne Grupe 100. Odreda
 Štabu Artiljerijskog Divizion
 Štabu Divertantskog bataljona.

100-1000

Štab
 Zapadne Grupe 100. Odreda
 Broj: 16.
 dana 26. X. 1943 god.

Štab Possevnog 100. Odreda
 Štab Artiljerijskog 100. Odreda
 Štab Divertantskog 100. Odreda
 26. X. 1943.

Postaviše se Čehoslovačka Brigada broj 16 Štaba VI. korpusa
 Narodno-oslobodilačke Vojske i Partizanskih Odredu Jugoslavije.
 Komandant: Milan Joka - sloboda naroda !
 Polit. komesar: Josip Vojšek
 Zam. komandanta: Jan Jamnik
 Zam. polit. komesara: Aleksandar Jovanović
 Mešinski štab: Antun Baložai
 Informativni oficir: Marink Jozef

Faksimile Rozkazu, č. 16. o založení I. Československé brigády
 Jana Žižky z Trocnova (chorvatský text)

ROZKAZ Číslo 16.

Stábu VI. Korpusu Národní-osvobozeneckého vojska a Partizánských oddílů
Jihomoravské.

1. - Formuje se Československá Brigáda Národní-osvobozeneckého vojska
na "Jana Žižky z Trocnova".

2. - Do stavu brigády vcházejí 1. Československý úderní prapor, 1.
posavský úderní prapor a díly XII. Úderní brigády a západních i východ-
ních oddílů.

3. - Jmenuje se štáb 1. Československé brigády Jana Žižky z Trocnova
Komandant Milan Joka, bývalí komandant 1. posavského praporu.
Polit. komisař Josef Vojáček

Zást. komandanta Jan Jasmín, bývalí zást. komandanta 1. Českoslo-
venského praporu.
Zást. polit. komisaře Alexandr Jovanovič, bývalí zást. polit. komi-
saře v XVIII. brigádě.

Náčelník štábu Antonín Doležal, bývalí zást. polit. komisaře 1.
Československého praporu.

Informační oficer Hanzl Josef, bývalí zást. komisař 1. Česko-
slovenského praporu.

4. - Československá brigáda Jana Žižky z Trocnova vchází do stavu
XII. divize VI. Korpusu.

Smrt fašismu-Svoboda národu!

Polit. komisař:

J. D.

Komandant:

Milan Joka

POSTAVIJE SE 26. K. 1943.
Stábu XII. divize

Brig 138

43.

Faksimile Rozkazu č. 16. o založení I. Československé brigády
Jana Žižky z Trocnova (český text)

Doležal, pomocník politkomisaře Alexandr Jovanović, informační důstojník Josef Hanzl, zdravotní referent Žarko Cvetković, intendant Rudi Klobučar, šéf Štábu Josef Mareš.

I. prapor: velitel Josef Kabíček, komisař Josef Křivka, zástupce velitele Marko Kljaić, pomocník politkomisaře Štěpán Brunovič.

II. prapor: velitel Dušan Majetić, zvaný Braco, komisař Đuro Konjović, zástupce velitele Vinko Maršon, pomocník politkomisaře Mirko Vostřel.

III. prapor: velitel Milan Svrabić, komisař Franjo Štrapač, zástupce velitele Vinko Hladík, pomocník politkomisaře Antonín Ducháček.

PO ZALOŽENÍ K CINŮM

V oblasti Bučja zůstala brigáda do 30. října. Celá ta doba byla využita k organizačnímu zajištění, jak je tomu zvykem u nově založených jednotek, přičemž druhý prapor byl po tu dobu vyslán podle nařízení Štábu XII. divize do daruvarského okresu, aby tam opatřil potraviny.. Kromě toho každý den po čtyři hodiny se konala vojenská výchova: strážní služba, praktický výcvik a taktická výchova.

Dne 29. října Štáb brigády byl uvědoměn o příchodu jednoho pluku ustašů do Daruvaru za účelem útoku ra osvobozené území. Aby překazila plány ustašů, brigáda zřídila léčky na západních svazích Javorníku. Ježto však ustaše toho dne neopustili Daruvar, jednotky byly ze svých stanovišek ve 12 hodin odvolány.

Na pozicích u Špišić Bukovice (7. XI. 1943)

Koncem roku 1943 se osvobozené území Jugoslávie stále více zvětšovalo a to i v severní části Chorvatska. Bylo málo případů, že by se nepřítel odvážil držet v menších místech nebo stanovištích posádky v síle několika desítek lidí. S takovými případy bylo možno se setkat ponejvíce podél magistrály Záhřeb—Bělehrad, zatímco.

Štáb brigády: K. Kulenović, A. Doležal, M. Joka, J. Vojáček a J. Hanzl v pozicích

pás severně od této magistrály až do jugoslávsko-maďarské hranice byl svobodný a nacházel se v rukách NOV. Nepřítel měl v tomto prostoru obsazena pouze větší místa,, kde mohl být opěrný bod a posádka několika set zločinců, kteří občas přepadali svobodné území za účelem loupení a násilí nad nevinnými lidmi.

Útoky ustašských band a Němců na osvobozené území nezůstávaly však nepotrestány, bez ohledu na jejich velikost, počet lidí a množství výzbroje. Jednotky na území Slavonie a Chorvatského záhoří všemi silami útočily na tyto opěrné body. Kromě toho Hlavní štáb NOV a PO Chorvatska nařídil všem jednotkám na tomto území, aby napadaly nepřítel na železniční trati Záhřeb—Bělehrad a znemožňovaly její použití. V důsledků toho byly tratě Banova Jaruga—Slavonský Brod, Batrina—Našice a Slavonský Brod—Vrpolje—Osijek pod stálými údery slavonských jednotek. Rovněž tak bylo nařízeno, aby byly obsazeny nepřátelské opěrné body v prostoru Daruvar—Banova Jaruga a Slavonská Požega—Našice. Jednotkám v prostoru Moslavina a Chorvatské záhoří bylo nařízeno,

aby útočily na nepřítele a ničily tratě Záhřeb—Banova Jaruga, Záhřeb—Varaždin a Záhřeb—Rogaška Slatina.

Podobné operace podnikalo NOV ve všech částech iatské země, takže poslední měsíce roku 1943 znamenaly obrat v ozbrojeném boji lidu Jugoslávie, což demoralizovalo nepřítele. Výsledkem toho bylo, zejména ve Slavonii a v Záhřebské oblasti, masové přecházení domobranců na stranu NOV.

Dne 30. října 1943 Štáb XII. divize nařídil, aby se československá brigáda přemístila do vsí Macute a Čeralije, jižně od Podravské Slatiny. Byla to vlastně koncentrace jednotek pro připravovaný útok na velmi silnou základnu ve Virovitici. Ježto tyto osady byly vzdáleny přes 50 km a bylo nutno přejít Papuk, pochod byl proveden na dvakrát. První část pochodu byla do Vočinu a druhá do Macute—Čeralije, kde brigáda zůstala do 4. listopadu, načež pokračovala v pochodu na Bilogoru. Po příchodu na Bilogoru dne 7. listopadu dostala za úkol zajistit útok na Virovitici a sice směrem na ustašské základny Đurđevac a Bjelovar. Léčky byly vytvořeny dvěma prapory severozápadně od vesnice Špišič-Bukovica, zatímco 2. prapor zřídil past se dvěma rotami pod Velikou Pisanicí a Velkým Grđevcem a jedna rota tohoto praporu zůstala k dispozici Štábu XII. divize. Na těchto svých postaveních brigáda nebojovala, protože ustaše z uvedených základen se neobjevili. Bylo pochyťáno jen 15 domobranců, kteří se pokusili utéci z obklíčené Virovitice směrem k Đurđevci. Ze zajišťovacích pozic se brigáda stáhla dne 8. listopadu v 23 hodin a odešla na osvobozené území na Bilogoře do vsí Mala a Velika Dapčevica. Při pochodu do Malé Dapčevice se brigáda utkala s ustaši. V této srážce byli zabiti tři ustaše a tolikéž jich bylo raněno. V období do 1. prosince prováděla brigáda diverzantské akce na područí Podravska Slatina—Đakovo. Z Bilogory přešla brigáda přes Veliké Bastaje do Podraviny, kde zničila trať v úseku Virovitica—Podravska Slatina v délce 2000 metrů. Tyto akce trvaly do 22. listopadu. Ve dnech 23. a 24. listopadu brigáda odpočívala a dávala se do pořádku ve vsích Aleksandrovac, Hercegovac a Mijljevci. Zde dostala za úkol pobořit trať v úseku Mikleuš

Predrijeva byl jednou z řady intervencí ustašů, když partyzáni, zejména silnější jednotky se octli poblíž základny, Viljevo, Donji Miholjac nebo Valpovo.

Zde, ve vsi Crnac, Štáb Československé brigády se dověděl od člena Štábu divize, že Brodská brigáda zaútočí na základnu Čačinci a že v rámci tohoto útoku má Československá brigáda za úkol svými dvěma prapory znemožnit proniknutí nepřítele směrem od Feričanců a třetí prapor má znemožnit útěk gestapáků z Čačinců. Do zásedy od Feričanců byly umístěny 1. a 3. prapor, zatímco 3. prapor byl umístěn před základnu Čačinci s tím, že jedna rota tohoto praporu se nacházela v záloze při Štábu divize. V noci ze 27. na 28. listopadu ustaše z opěrných bodů Feričanci, Đurđevac a Našice nevycházeli, avšak po stažení s postavení směrem k vesnicím Nová Jošava a Crkvari dorazil silný německý oddíl, který 1. a 3. praporu přerušil cestu Feričanci—Čačinci právě ve chvíli, kdy ji chtěly oba prapory překročit. V té době se 2. prapor nacházel u Štábu brigády. V této situaci bylo nutno postupovat rychle a rozhodně, bez jakéhokoliv otálení, protože v blízkosti se nacházela cesta kterou bylo nutno překročit bez ohledu na to, že se na ní nacházely německé tanky. Jakákoliv myšlenka na návrat znamenala šílenství, přímo vystavení se nebezpečí zničení německými tanky tím spíše, že nebyly k dispozici žádné účinné protitankové zbraně, kromě jedné protitankové pušky pouze s několika náboji. V této situaci přicházel v úvahu jen co nejrychlejší přechod přes kopcovitý terén severně od komunikace Orahovica—Feričanci. Proto byly rychle vydány rozkazy k útoku, jemuž předcházela krátká, ale velmi silná palba všech zbraní 3. praporu a štábních oddílů. Bvl to silný a rozhodný pohyb palebných prostředků směrem k cestě a přes ni. Po příchodu tanků se prapor octl v řídkém lesíku ve vzdálenosti všeho všudy asi 100—150 metrů od cesty. Když Němci zjistili nebezpečí, Němci unikli s tanky směrem k Orahovici a cestou sebrali své mrtvé a raněné. Na cestě zanechali jeden poškozený lehký tank, zasažený protitankovou puškou, kterou mířil velitel brigády Milan Joka. Tak 3. prapor se štábními oddíly vzdor tomu že se octl ve velmi těžké situaci, beze zbraní které by byly schopny ničit tanky, silným útokem a dobře or-

Skupina bojovníků a velitelů Československé brigády

ganizovanou palbou z pušek, strojních pušek a protitan-
kové pušky si zajistil přechod přes cestu, při čemž byl
raněn pouze jeden bojovník.

1. prapor přešel cestu o něco později než 3. prapor.
Těžce bojoval s tankovým oddílem. Bylo to způsobeno
tím, že nemohl zorganizovat komplexní přechod přes ce-
stu Feričanci—Orahovica, nýbrž přechod byl prováděn
po částech, s málo početnými rotami, které nebyly dost
silné, aby se mohly postavit na odpor tankům.

I když brigáda v boji s německými tanky utrpěla ztrá-
ty, což platí zejména o 1. praporu, hlavně jeho zadních
částech, které tanky překvapily v Orahovici, bojovníci i
vedoucí přišli k pevnému názoru, že je možno bojovat i
proti tankům, jestliže je boj veden organizovaně a roz-
hodně. O boji s německými tanky a ustaši se v operativní
zprávě Štábu brigády ze dne 2. XII. 1943 praví:

»V těchto bojích s tanky a s ustaši u Bukovice jsme
se přesvědčili, že jen rychlost rozhoduje o úspěchu bitvy,
tj. o zničení nepřítele. Tak jsme v boji s tanky viděli, že
pouze odvážný a rozhodný útok zachrání útočící jednotku.
Prudký útok našeho 3. praporu zachránil nejen samotný
prapor, ale i Štáb brigády. Viděli jsme také i to, že tanky,
i když mají velkou tonáž se neodvážují přejít do proti-
útoků, jakmile jsou zasypány palbou. Tentokrát bojovníci
3. praporu viděli a stále o tom vypravují, že tanky pro ně
nic neznamenaají. Před několika dny či týdny měli zcela
jiný názor o tancích, než mají dnes.«

Boje o Đakovo a v Đakovštine (3.—13. XII. 1943)

Průlom XII. divize do Podraviny a Đakovštiny spadá
do doby rozhodujících vojensko-politických událostí: spo-
jenci převzali na všech frontách plnou iniciativu, NOV
mělo koncem listopadu osm armádních sborů, v jejichž
složení bylo 26 divizí a více než 10 samostatných brigád,
108 partyzánských oddílů a řada dalších menších jedno-
tek. Více než polovina země byla osvobozena a na osvobo-
zeném území byla celá síť krajských, okresních a selských
národněosvobozeneckých výborů. Tento rozmach revoluce
vyžadoval, aby byly vybudovány základy nového spole-

Přehlídka jednotek Československé brigády

čenství zbratřených národů. To se stalo 29. XI. 1943 v Jajci, na dějinném zasedání Antifašistické rady národního osvobození Jugoslávie, kterého se zúčastnilo 142 delegátů ze všech částí naší země. Na tomto zasedání národy Jugoslávie prostřednictvím svých zástupců projevily pevné rozhodnutí, že chtějí žít společně ve svém novém státě, ve společenství bratrských a rovnoprávných národů. Toho dne byly uzákoněny vymoženosti revoluce. Druhé zasedání Antifašistické rady národního osvobození Jugoslávie představovalo syntézu úspěchů národněosvobozeneckého boje. Mělo velikou odezvu ve světě a výsledkem této odezvy bylo i rozhodnutí, aby byla NOV v Jugoslávii poskytnuta materiální pomoc. Zasedání v Jajci a usnesení na něm přijatá posílily víru v zítřek, odhalily nové perspektivy a přiměly k aktivnímu boji ty, kteří dosud jen po straně přihlíželi k událostem v zemi.

Ve vsích kolem Orahovice a v samotné Orahoviciůstala brigáda do 30. listopadu a dne 1. prosince byla přemístěna do obvodu Slatinského Drenovce a rozmístila se v osadách Rijenei, Sekulinci a Smude. Po dvou dnech byla brigáda přemístěna do Dakovštiny, kde zůstala 10

dní. V té době bylo provedeno soustředění ostatních jednotek divize za účelem připravovaného útoku na Đakovo. Československá brigáda dostala za úkol zajistit útok od Osijeka a Našice a to tím způsobem, že její 3. prapor se dvěma rotami měl přímo zúčastnit útoku na Đakovo od západu. Zatím co se bojovalo o likvidaci základny Đakovo, nepřítel nic nepodnikal proti jednotkám brigády, nacházejícím se v léčce. Pouze patrola 2. praporu, která ve Viškovích hledala spojení s Osjeckým oddílem odzbrojila domácí Kulturbund, zabavila jednu strojní pušku s 20 pásy nábojů, 20 pušek a 5 beden munice. Při té příležitosti byla zničena železniční stanice Viškovci, kde bylo zapáleno 10 vagónů a pokažena lokomotiva, která přijela z Osijeka. Trať byla na několika místech přerušena.

Třetí prapor bez jedné roty byl vyslán do boje druhého dne útoku výměnou za část XVIII. brigády, která útočila po cestě na západní straně lihovaru. Ve chvíli nástupu 3. praporu byl nepřítel soustředěn v několika pevnostkách, stavebních objektech ve středu města, v nichž se zoufale bránil a nedovoloval ani nejmenší pohyb a přístup k těmto objektům. Vyčištěný prostor a ostatní přístupy hájil přesnou kulometnou a puškovou střelbou. Měl přehled o všech přístupech a jakmile se mu zdálo někde něco podezřelého, hned zahájil na to místo palbu. Stačilo nasadit čepici na pušku a vystrčit ji za roh, byla určitě zasažena. Tím způsobem zahynul velitel 3. roty tohoto praporu Stojan Marković, zvaný Traktor, když vedl rotu k útoku a vystrčil hlavu za jeden roh. Kromě nepatrného přiblížení k ustašským opevněním a oboustranného střeleckého souboje prapor nic nedokázal. V této akci ukořistil prapor několik pušek, samopalů, určité množství nábojů do pušek a výbavy.

Bezprostředně po útoku na Đakovo dostala brigáda za úkol zajistit útok na vesnici Gorjane. V této akci se 1. a 3. prapor zúčastnily léčky u vsi Bračevci a zajišťovaly tak divizi ve směru od základny Našice a 2. prapor zaujal pozici v lese v bezprostřední blízkosti opěrného bodu Krndija. Ze základny Našice nepřítel nepodnikal žádné akce na pomoc opěrnému bodu Gorjani, za to však volksdojčeři z Krndije se vydali na pomoc a narazili na past,

Bojovníci ve chvíli oddechu

nastraženou 2. praporem. Byli uvítáni palbou tohoto praporu a stáhli se v panickém útěku do Krndije, odkud už více nevyšli. V operační zprávě Štábu brigády ze dne 19. XII. 1943 se o tom píše:

»Při akci na nepřátelský opěrný bod Gorjanči se tento prapor nacházel v zásedě v lese Krndija. Jeho úkolem bylo zamezit přístup bandy k napadenému opěrnému bodu. O. 7. hodině ráno se vydala banda z Krndije třemi směry k postavením která zaujímal prapor. Bojovníci praporu je nechali přijít na blízkou vzdálenost a zahájili na ně palbu. Boj trval půl hodiny. V boji bylo zabito deset nepřátelských vojáků.

V AKCI PODLE ROZKAZU VRCHNÍHO VELITELE SOUDRUHA TITA

Útok na Sibirj a Gromačnik (23.-23. XII. 1943)

Po desetidenních bojích a akcích ve východní Slavonii dostala brigáda několik dní odpočinku ve vsích Levanjska Varoš a Slobodna Vlast. Tato doba byla využita pro organizační uspořádání a vojensko-politickou práci. V těchto dnech byl také proveden rozbor vykonané cesty z Bučje,, kde byla brigáda založena, byl zhodnocen její pobyt na Bilo-goře, v Podravině a Bakovštině, jakož i všechny akce provedené na této cestě. Došlo se k závěru, že brigáda úspěšně splnila uložené úkoly a že tak vytvořila solidní základnu pro plnění složitějších úkolů. Těmito složitějšími úkoly se rozuměly útoky na nepřátelské základny a opěrné body. Tyto úkoly přijímaly partyzánské jednotky vždy s hrdostí. Taková nálada panovala i mezi bojovníky a vedoucími Československé brigády. O bojových schopnostech brigády píše v těch dnech Štáb XII. divize:

»Co se týče bojovnosti je možno konstatovat velký pokrok. Bojovníci při útoku na Rášenici prokázali, že mohou splnit i obtížné úkoly a pokud se týče elánu a hrdinství, které tam ukázali, jsou na veliké výši. Kdykoliv navštívíme jednotku, vždy se ptají, kdy půjdou ra akci, nikoliv však jen do zasedy, ale do útoku.

Stávající úkol uložený brigádě uspokojí přání bojovníků i vedoucích. Pro brigádu to bude třetí útočná akce v necelých dvou měsících od jejího založení: Rášenica, Ivanovo Selo a Sibirj—Gromačnik. Avšak akce na Sibirj a Gromačnik je složitější než dvě předchozí, neboť nepřítel v těchto místech byl početnější a útočilo se současně ze dvou míst při vlastním zajištění na tak citlivém místě jako je železniční trať Bělehrad—Záhřeb. Kromě toho se obě místa nacházejí pouze 12 km od Slavonského Brodu, kudy probíhala čilá doprava německých souprav na Balkán i na Východní frontu. Z těchto důvodů to byl pro brigádu velmi delikátní úkol. Přípravě pro útok na Sibirj

Hlášení veliteli
po vítězné bitvě

byla věnována zvláštní péče, aby překvapení pro jednotku bylo co nejméně. Kromě jiného bylo stanoveno, že opěrný bod Sibirj bude neustále pod dohledem zpravodajsko-průzkumné služby za účelem zjištění složení a síly posádky a ostatních německo-ustašských jednotek, které by se mohly v Sibirji v době útoku nacházet. To vše bylo nutno mít na zřeteli aby bylo možno zjistit poměr sil při útoku na jednotlivé objekty, které se mohly stát středisky odporu, jakož i za účelem vypracování plánů a jiných podrobností útoku na Sibirj.

Tato akce brigády byla zařazena do rámce operací, které v té době divize prováděla při útocích a boření tratě Záhřeb—Bělehrad. Tyto akce byly prováděny na příkaz Vrchního velitele NOV a POJ — maršála Jugoslávie, soudruha Tita a měly ulehčit našim jednotkám jižně od Sávy, v Bosně od nepřítele, který v té době podnikal na tomto území ofenzívu. Brigáda musela napnout všechny síly, což ostatně dělaly i ostatní jednotky divize vzhledem k důležitosti úkolů, které slavanským jednotkám uložil Vrchní velitel. Z toho důvodu se brigáda kromě útoku na Sibirj zúčastnila jedním praporem útoku na Gromačnik, kde měl nepřítel uskladněnu municí, převážně pro potřebu základny v Slavonském Brodě. Pokud se týče útoku na Sibirj byl před brigádu postaven alternativní úkol, což je zřejmo z rozkazu, neboť síla nepřítele se zde stále měnila. V opěrném bodě tvořili stálou po-

sádku četníci (žandáři), ale ježto se místo nachází na hlavní trati, zastavovaly se zde německé transporty při odchodu nebo při návratu z Východní fronty a z Balkánu. Kromě toho se sem často uchýlovala posádka ze Slavonského Brodu pro časté bombardování tohoto dopravního uzlu. Za útoku byla v Sibirji 6. rota, která měla šest automobilových čet s 25 kamiony, které doprovázeli vojáci různých národností, většinou Rakušané. Bylo tedy nutno provést co nejprudší útok na magistrálu Bělehrad—Záhřeb, zničit co největší počet nepřátel a na určitou dobu paralyzovat dopravu. Pro koordinovaný útok na Sibirj a Gromačnik vydal Štáb brigády následující rozkaz:

»Za účelem podpory našich jednotek, proti nimž nepřítel zahájil ofenzívu a podle rozkazu Vrchního velitele maršála Jugoslávie¹ Tita, naše divize podnikne ofenzívu proti nepříteli útokem na trať Záhřeb—Bělehrad—Čaglin—Pleternica, jakož i na nepřátelský opěrný bod Gromačnik.

Naše brigáda dostala jeden z nejčestnějších úkolů, který musí splnit v celku a sice: náš II. prapor s jedním praporem Diljského oddílu má za úkol zlikvidovat nepřátelský opěrný bod Gromačnik.

Náš I. a III. prapor mají za úkol likvidaci nepřátelského opěrného bodu Sibirje, kde¹ se nachází stálá posádka 20—25 žandárů a kromě nich se zde přechodně nachází na odpočinku 300 Rakušanů s 50 kamiony, které vezou od Kyjeva staré motory a staré železo.

Jejich výzbroj nám není známa, ale podle získaných zpráv jsou slabě vyzbrojeni. Tento doprovod je sestaven ze starších rezervistů (Rakušanů), kteří mají slabou morálku, něco je Poláků a příslušníků jiných národností. Proto tento Štáb

Na ř i z u j e :

I. prapor:

roty »a« a »b« budou postupovat směrem na Sibirjský vinohrad až k východní části vesnice Andrijevcí a západní části Sibirje, tj. rota »a« vyrazí přesně mezi vesnicemi Andrijevcí a Sibirj, odkud bude postupovat směrem k Východní části vesnice Sibirj a obsadí levou a pravou stranu vesnice. S rotou »b« postupuje z Sibirjských vinohradů směrem ke kostelu v Sibirji. Tato rota má za úkol

proniknout do středu vesnice, kde se podle zprávy nacházejí kamiony. Kamiony se nacházejí podél cesty a kolem kostela. Úkolem rot »a« a »b« je, aby společně pronikly do středu vesnice, kde se nacházejí shora uvedené kamiony. Tyto dvě rotu udržují navzájem těsné spojení, tj. rota »a« udržuje spojení na svém levém křídle s rotou »b« svého praporu, rota »b« I. praporu udržuje na svém křídle spojení s rotou »a« III. praporu, který postupuje cestou, vedoucí mezi Završjem a cestou, která vede ze Sibirských vinohradů směrem ke kostelu.

Rota »c« se dá po cestě, tj. po mostě mezi vesnicemi Andrijevci a Sibirj. Tato rota. má za úkol, aby na tomto mostě zajistila rotu »a«, která útočí na opěrný bod Sibirj. To znamená, že kdyby se v Andrijevci nacházela nějaká banda, iato rotai má zamezit aby napadla naše jednotky s boku. Tato rota musí mít těžký kulomet a podle možnosti i protitankovou pušku. Kdyby se nepřítel pokusil napadnout z Andrijevců naše jednotky s boku, tato rota musí přejít do protiútoku a za každou cenu ho odrazit. Tato rota udržuje spojení s rotou »a« svého praporu, která útočí po cestě na nepřátelský opěrný bod Sibirj.

III. prapor:

Rota »a« nastupuje cestou, vedoucí mezi vesnicí Završje a cestou ze Sibirských vinohradů ke kostelu. Tato rota má za úkol proniknout do středu vesnice, kde se nacházejí shora uvedené kamiony a udržuje spojení na svém pravém křídle s rotou »b« I. praporu a na levém křídle s rotou »b« svého praporu. Rota »b« nastupuje cestou, vedoucí do vsi Završje a pokračuje přes vesnici Završje a vyjde na cestu, vedoucí do Varošje-Andrijevců, kde ji překročí a postupuje jižní částí vsi Sibirj. Tato rota má za úkol proniknout k řece, k cestě a ke mlýnu, který se nachází mezi tratí a vesnicí Sibirj. Tato rota musí věnovat pozornost své levé straně, tj. železniční trati, na níž se pravděpodobně nachází část rjosádkv. Avšak bez ohledu na to musí proniknout až ke mlýnu, odkud pak musí proniknout ke kamionům, které se nacházejí kolem kostela. Tato rota bude moci proniknout až k samotným kamionům, přičemž může využít potoka jako ochrany. Úkolem roty je rovněž i to, aby nedovolila nepříteli pohyb směrem k železniční stanici. Tato rota udržuje spojení na svém levém křídle s rotou »a« I. praporu a svém pravém křídle s rotou »a« svého praporu.

Rota »c« má za úkol se Skupinou diversantů projít osadou Završje a přímo u názvu kot. 118 jít kolem železniční tratě. Tato rota »a« má za úkol aby se skupinou diversantů přerušila koleje a rozrušila trať a pokračovala v ničení telegrafních sloupů. Každý sloup musí být přeříznut na dvou místech. Trať podle možnosti přerušit nad potokem, tj. na mostě který se nachází před železniční stanicí. Kdyby nepřítel trať hájil, pak ji přerušit na nejvhodnějším místě.

a) Začátek útoku:

Útok na opěrný bod spojený s ničením tratě (bude zahájen přesně ve 20,30 hodin dne 23. XII. 1943. Do té doby se musejí všechny uvedené jednotky, tj. rota »a« a »b« I. praporu a rota »a« a »to« III. praporu připlazit k vlastnímu opěrnému bodu v největší tichosti. Velitelé rot musejí se dvěma spolehlivými soudruhy prozkoumat terén před rotou a provést průzkum postavení které má být obsazeno, pak se vrátit k jednotce a posunout se s ní na vyhlédnuté postavení. To znamená že rotý musejí postupovat s přestávkami. Útok musí být rychlý a prudký, tak aby se nepřítel nemohl vzpamatovat. Ve shora uvedené dotoč musejí být všechny jednotky připraveny k palbě, která musí nepříteli demoralizovat. Po prudké palbě musí následovat prudký útok který nesmí za žádnou cenu selhat, nesmí se stát, aby některá jednotka neprovedla to, co je shora stanoveno.

b) Poznávací heslo:

Pro noc z 23. na 24. XII. 1943 — NAŠE—VÍTĚZSTVÍ. Pro den 24. XII. t.r. Výzva: Pušku ve vodorovné poloze pravou rukou vymřstit na stranu. Odpověď: Levou ruku zvednout -tříkrát do výšky.

c) Evakuace raněných:

Ranění soudruzů budou evakuováni ve směru: Glogovica-Ruševo-Slobodna Vlast do Paučja.

Štáb praiDorů zorganizují pro svou potřetou obvaziště. Brigádní obvaziště se bude nacházet ve vsi Završje, kde je zřídi sanitní referent této brigády za pomoci intendantů brigády. Štáb I. praporu odešle své raněné přes vinohrady do vsi Završje. S raněnými soudruhy půjde pouze tolik lidí, kolik je nezbytně zapotřebí pro přenos.

d) Evakuace kořisti:

Kořist bude dopravena do vsi Zdenoi, ukořistěné kamiony, jakož i ostatní motorová vozidla budou na místě spáleny, rovněž tak toude spálena četnická (žandárská) stanice.

e) Spojení:

Štáby praporů budou každou hodinu posílat zprávu Štábu brigád- velitelé rot musí informovat svůj štáb každé půl hodiny. Nesmí se stát aby spojení selhalo, aj. alby kurýr nemohl projít apod. Uvažte že dobré spojení přináší vítězství.

f) Ústup:

Jednotky ustoupí 24. XII. t. r. v 5,30 hodin, žádná jednotka nesmí ustoupit před označenou hodinou. Kromě určení této hodiny Štáb brigády vydá písemný rozkaz a v mimořádném případě budou vypáleny 4 červené rakety jedna za druhou. Rakety vypálí Štáb Divize, který se nachází východně od našich pozic. Rakety vynálí také Štáb této Brigády. Po skončeném boji se jednotky stáhnou do nynějších postavení, tj. do vsi Zdenoi, kde budou umístěny.

Část velitelského
sboru na koních

•g) Zvláštní připomínky:

Odchod z dosavadního místa provést přesně ve 13 hodin a to v tomto směru: I. prapor směrem ke vsi Andrijevci, odkud pak nastoupí k likvidaci nepřátelského opěrného bodu Sibinj. III. prapor směrem ke vsi Završje, odkud nastoupí k likvidaci nepřátelského opěrného bodu Sibinj.

Štáb I. praporu věnuje pozornost vesnici Andrijevci, ježto podle získaných informací i tam přišlo něco banditu. Proto rota, která vytvoří past mezi Sibinjí a Andrijevcemi musí mít těžký kulomet a podle možnosti i protitankovou pušku. Pokud nebude ve vsi žádná banda, rota zůstane v rezervě k dispozici štábu a těžký kulomet bude přidělen rotě, která bude¹ útočit na opěrný bod Sibinj.

Je možné, že nepřítel opustí uvedené místo tj. že tato banda s kamiony odjede směrem ke Kapele Batrině. Pokud nepřítel opustí shora uvedené opěrné body, je nutno přistoupit k likvidaci četnické stanice, která se nachází někde poblíž kostela. V tom případě je zbytečné aby útočily čtyři rotý a bude postupováno následovně: Rota »a« I. praporu a rota »b« III. praporu provedou likvidaci četnické stanice, rota »b« III. praporu ponechá jeden oddíl ve shora uvedeném mlýně. Úkolem tohoto oddílu bude aby znemožnil útěk bandy k železniční stanici, případně

aby znemožnil eventuální pomoc, která by mohla pospíšet ze železniční stanice směrem k Sibirji.

Štáby praporů musejí přísně dbát na to, aby soudruzi nepostupovali cestou, nýbrž aby využili pravé a levé strany vesnice, tj. domů.

Štáby praporů se postarají o dostatečný počet vůdců v nynějších základnách a při samotném útoku je nutno použít rolníky, kteří musí vést jednotku a ukázat jí, kde se nachází opěrný bod. Rota »e« III. praporu se musí postarat o dostatečné množství nářadí pro boření tratě, jakož, i pro podminování cest.

Štáb brigády bude ve vsi Završje a zároveň s ním tam. bude spojovací rota a ostatní pomocné části. Štáb III. praporu od roty »c«, která půjde s minéry na trať ponechá, jednu desítku, která bude zajišťovat minéry při podminování cesty.

Znovu připomínáme štábům praporů, že bleskový a prudký útok, který bude dobře organizován rozhodne o výsledku a spojení přinese vítězství.

Štábu I. praporu se přiděluje na pomoc náčelník této brigády soudruh Antonín Doležal. III. prapor přidělí desítku která zůstane pro zajišťování minérů svou protitankovou pušku.«

Bylo nutno plánovat do detailů

Jak je z rozkazu zřejmo, útok byl plánován do největších podrobností v každém směru, od základní jednotky (roty) až po brigádu jako celek. Odchod brigády k útoku započal ze vsi Zdenci, kam přišla o den dříve s úmyslem, přiblížit se místu útoku. Toho dne bojovníci i vedoucí složili přísahu. V určené době zaujaly jednotky výchozí postavení pro útok na severní straně Sibirje. Tato postavení vévodila nade vsí, což vyhovovalo průzkumu a programu. Útok byl zahájen přesně ve 20,30 hodin dne 23. XII. 1943. Jednotky spočátku rychle pronikaly vesnicí. Ničily nebo zajímaly menší nepřátelské skupiny a zapalovaly kamiony, které se nacházely na cestě.

Jeden exemplář schéma útoku na Sibirj se nachází v Československém svazu v Daruvaru.

Tlak 1. praporu se západní a 3. praporu s východní strany vsi byl stále prudší vzhledem k tomu, že se nepříteli podařilo seskupit se v sokolovně a v několika okolních domech, čímž bylo tempo útoku poněkud oslabeno. Bitva byla vedena ve středu vesnice, bojovalo se o každý dům, přičemž se nepříteli podařilo provést jeden místní protiútok, který však byl zmařen. Při tomto protiútku se nepříteli podařilo zajmout a postřelit jednoho bojovníka, kterého pak jednotky po odraženém útoku našly zalitého krví a poslaly ho do nemocnice, kde byl vyléčen. Po vyléčení se vrátil do brigády a bojoval do konce války a dodnes žije. Jednotlivé nepřátelské skupiny projevovaly značný odpor, takže jejich likvidace byla možná jen tak, že shořeli v zapálených domech, jakýkoliv přístup k těmto skupinám byl nebezpečný. Při tom zahynul i Mladen Knežević, zástupce politického komisaře 3. roty III. praporu, když se pokoušel likvidovat skupinu německých vojáků na půdě jednoho domu. Boj o Sibinj trval až "io 06,00 hodin dne 24. prosince 1943. Až do té doby byli Němci a četníci shromážděni v sokolovně, veliké budově, postavené z tvrdého materiálu, která mohla být zničena jen za cenu velkých obětí, což nebylo žádoucí, nebo za použití těžkých zbraní, které brigáda v té době neměla. Proto byl dán rozkaz k odchodu na jižní svahy Dilje do osady Brodski Zdenci, kde brigáda den-dva odpočívala a vydala se pak na nové úkoly.

Při útoku na Sibinj měla brigáda dva mrtvé a 15 raněných bojovníků a vedoucího. V operativní zprávě Štábu brigády ze dne 26. XII. 1943 se praví:

»V této bitvě 'byly splněny, stanovené úkoly, tj. opěrný bod nebyl sice úplně likvidován, ale byly splněny určené a předpokládané úkoly a dosaženy výsledky jak následuje:

I. zapáleno bylo 98 kamionů

II. zapáleno bylo 20 motocyklů

III. zapáleno bylo 30 nových gum pro auta jakož i ostatní autovýzbroj

IV. zapálen byl jeden lehký kulomet s pěti šváby

V. zajato bylo pět rusů (Ukrajinců), jeden ital a tři švábi

VI. Ukořistěny byly dva lehké kulomety a jeden protiletadlový kulomet, jeden samopal, tři pistole, jedna automatická ruská puška, osm pušek a 1000 nábojů, 300 samopalových nábojů, 10 bomb. 60 párů bot a čížem a dosti jiného materiálu. Nepřítel měl 30 mrtvých a 9 zajatých vojáků.«

Kromě toho se ve zprávě uvádí, že brigáda spotřebovala 4000 nábojů, vrhla 27 ručních bomb a 20 lahví s benzinem na kamiony.

Gromačnik nebylo možno dobýt

V té době druhý prapor s jednotkami Diljského oddílu prudce bojoval s ustašsko-domobranskou posádkou v Gromačniku. Ježto však nepřítel měl vybudována silná protiněšácká opevnění obehnaná ostnatým drátem, praporu se nepodařilo posádku likvidovat a před rozedněním se vrátil k brigádě.

Z Brodských Zdenců se brigáda opět vrátila přes Ruševo do Slobodne Vlasti, kde zůstala ve dnech 26. a 27. XII. 1943. Zde dostala rozkaz, aby 2. a 3. prapor se přemístil na jižní svahy Psunje a 1. prapor se Štábními jednotkami přes Londice a Kutjevo do Vočinu. S 2. a 3. praporem odešli zástupce velitele a komisař brigády. Odchod brigády ze Slobodne Vlasti zahájily současně obě skupiny dne 28. XII. tak, že 2. a 3. prapor šly přes západní část Dilja, při čemž cestou zničily u vsi Koprivnica železniční trať na úseku Pleternica-Nova Kapela a přes Babju Goru a jižní výběžky Psunje se octly u Okučan. Dne 31. prosince 3. prapor napadl tento opěrný bod a 2. prapor postavil léčku u vsi Borovec a zajišťoval tak tento útok od západu. Současně Štáb brigády a 1. prapor a štábní jednotky postupoval přes východní svahy Krndije kolem Kutjeva a Orahovice a dne 31. prosince přišel do Vočina.

Zatímco se 2. a 3. prapor nacházely mimo brigádu, prováděly všechny úkoly podle rozkazů Operativní skupiny, která byla prozatímně utvořena pro řízení akcí na úseku Okučani.

Diverze u Okučan měly za účel vázat co největší nepřátelské síly a tím znemožnit jejich účast na poskytnutí pomoci obsazené Banja Luce, na kterou v té době útočily jednotky V. bosenského sboru. Nepřítel velmi rychle a vší svou silou reagoval na přítomnost našich jednotek u Okučan, při čemž použil i takové jednotky, s nimiž náš 2. prapor bojoval u Bijeje Stijene dne 7. ledna 1944.

Třetí prapor, který útočil na Okučany obsadil několik bunkrů, musel se však vzhledem na početnou nepřátel-

skou posádku v tomto opěrném bodě stáhnout. Druhý prapor dostal za úkol pobořit trať a pořezat sloupy telegrafního vedení na trati u Okučan. Tento úkol splnil, i když mu v tom překážel obrněný vlak, který se nacházel na trati.

První prapor se štábními jednotkami v té době nebojoval, kromě toho, že gestapácká skupina z Kuly očekávala čelo praporu při vstupu do Kutjeva, při čemž zahynul velitel roty Véno Uzel z Pakracké Polány.

PODRUHÉ DO BANIJE

Doprovod válečného materiálu

Po boji o Okučany, boření tratě a sloupů a po boji u Bijeje Stijene a Korita byl dán brigádě rozkaz k pochodu do Banije. Tento pochod byl zahájen dne 8. ledna 1944. Hlavním úkolem brigády byl doprovod 40 vozů, naložených novinovým papírem, který měl být dopraven do Hlavního Štábu NOV a PO Chorvatska a na zpáteční cestě měla brigáda doprovázet náklad munice a zbraní, které byly k dispozici na území, na němž kapitulovaly italské divize. Byl to úkol velmi delikátní a fyzicky obtížný, neboť s početným transportem a velkým množstvím materiálu bylo nutno překonat vzdálenost několika set kilometrů, většinou na nočních pochodech, překročit trať Záhřeb-Bělehrad a řeky Sávu a Kupu, kde všude byla silná ustašská opevnění. Tento pochod do Banije zahájila brigáda na západních výběžcích Psunje z vesnice Kričke, přes Mezurač, Veliké Vukovje, Podgarić, Čazmu, Ivanić Grad, Pokupsko a skončil až v Glině. Délka trasy byla v jednom směru asi 200 km. Obtížností a nebezpečím se nepochodil prvním pochodu do Banije. Sáva a magistrála Bělehrad-Záhřeb byly úseky, které bylo nutno respektovat vzhledem k tomu že jednotka měla za sebou jednu zkušenost ještě z roku 1943, což se opakovalo i tentokrát. Proto také přípravám na přechod tak citlivých míst musela být věnována zvláštní pozornost a péče, zejména plavidlům pro přechod přes Sávu. Plavidel bylo málo, nebo na některých místech vůbec nebyla, neboť ustaše je buď

zničili nebo odvěkli z míst, kde by je mohli partyzáni použít. Náklad, který brigáda doprovázela oběma směry stěžoval pohyb, protože kolona několika desítek selských povozů byla vázána na špatné selské cesty, které nad to ustaše na přechodech přes silnice kontrolovali nebo na nich zřídili léčky. Čluny, s nimiž se jedině mohlo počítat pro přechod přes Sávu a které i tak bylo možno nesnadno najít nemohly převážet vozy, takže bylo nutno na druhé straně řeky zaopatřit nové vozy. Nemohlo tedy být ani řeči o nějaké naprosté tajnosti transportu, což bylo jinak samozřejmým pravidlem. Proto také nepřítel sledoval pochodovou kolonu od jejího počátku, zejména pak při návratu z Banije.

Dříve, než se dala jednotka na pochod, brigáda se zbavila vši nepotřebné přítěže (kotlů, vozů, tažných koní) a vzala sebou pouze koně pro přenos těžkých kulometů a munice a několik jezdeckých koní. Všichni ranění a těžce nemocní byli odesláni na osvobozené území nebo do nemocnic. Stravování bojovníků na pochodu se provádělo ve vsích kde kolona odpočívala nebo trávila den. Třebaže byl leden, počasí bylo mimořádně příznivé pro rychlý pochod, zejména v těchto rozměrech. Ve dne bylo většinou slunečno a v noci slabý mráz, který však přes to bosí a špatně odění bojovníci a vedoucí těžce snášeli. Den před pochodem i po dobu pochodu informační služba brigády vysílala své průzkumné skupiny, které měly za úkol prozkoumat terén kudy se měla kolona ubírat a včas podat zprávu o nepříteli a jiných otázkách, které měly význam pro pohyb brigády. Přirozeně se to dělo ve spolupráci s územními organizacemi, s pomocí kterých zpravodajská služba mohla jedině pracovat.

Brigáda se vydala na pochod dne 8. ledna 1944. V čele útvaru šel první prapor. Měl za úkol provést zajištění boků na trati od Pakracké Polány do Banovy Jarugy, kterou ustaše ve dne v noci střežili hlídkovými skupinami. Po překročení tratě Pakracká Polana-Banova Jaruga brigáda až do Čazmy pochodovala územím, které bylo pod kontrolou našich jednotek. Do Čazmy přišla po dvou denním pochodu, načež odpočívala do 13. ledna, přijala k doprovodu vozy, naložené novinovým papírem a vydala

Pochod brigády siavonskými horami

se na další cestu přes železniční magistrálu a přes Sávu, aby co nejdříve dostihla Vukomeričke Gorice, které byly v rukách NOV.

Na podkladě získaných informací o nepříteli bylo rozhodnuto překročit trať Záhřeb-Kutina asi 3 km východně od Ivanić Gradu, na úseku, který nebyl ustaši v takové míře kontrolován. Ježto z Čazmy ke trati je asi 20 km, pochod byl zahájen dopoledne a v 21,0 hodin při silném bočním zajištění zejména směrem k Ivanić Gradu začal přechod přes trať tak, abychom byli co nejdříve za ní,

neboť každou chvíli se mohl objevit nepřítel s obrněným vlakem a přetrhnout pochoduující útvar. Avšak kromě výstřelů pušek a kulometů, které se ojediněle ozvaly když nepřítel zaslechl rachot vozů, nebylo žádné jiné reakce. Potíže začaly po přechodu trati, když se útvar dostal na močálovité území, vzniklé vystoupením řeky Lonje z koryta. V důsledku toho se brigáda pohybovala velmi zvolna, neboť blátivé polní cesty nebylo možno použít. V mnoha případech bojovníci museli rukama vytahovat vozy z bahna, aby unaveným koním umožnili dostat se z rozbahnělého terénu. Necelých 20 km cesty lesem Žutice brigáda zvládla teprve za 15 hodin, takže teprve dne 14. ledna ve 12 hodin stanula na levém břehu Sávy u vsi Luke.

Jakmile stanula brigáda na břehu Sávy byl jí dán krátký oddech a zároveň úkol provést přípravy k přechodu přes Sávu, zjistit do jaké míry nepřítel kontroluje prostor mezi Sávou a Vukomerickými Goricemi. Z prvních zpráv informační služby bylo zřejmo, že nepřítel tento prostor kontroluje a že přechod nebude snadný, neboť skoro ve všech vesnicích kolem trati a na trati se nacházely nepřátelské posádky. Proto se od jednotek požadovalo, aby jakmile proniknou na trať Záhřeb-Sisak energicky a rychle postupovaly. Nebylo možno se zdržovat, neboť čas pracoval pro nepřítele, tím spíše že nikdo nevěděl co očekává brigádu v prostoru mezi Sávou a Vukomerickými Goricemi. Nebylo vyloučeno že nepřítel je o pochodu informován a že na trase pochodu budou připraveny větší síly.

Ustaše nepřijali boj a Čerkesové jsou překvapeni (15.-16. I. 1944)

O 12. hodině dne 15. ledna byl zahájen převoz materiálu přes Sávu a kolem 22. hodiny přechod přes trať Záhřeb-Sisak u vsi Greda, severozápadně od Sisku. Trať kontrolovaly ustašské hlídky, na důležitých přechodech měli bunkry s posádkami a útvar pochodoval ve vzdálenosti několika set metrů od nich. Ustaše však v nich byli zalezlí jakoby byli zařezaní. Po přechodu trati předvoj brigády narazil na ustašskou léčku u osady Dužica. Nastala kritická situace, neboť jsme nevěděli, jak je nepřítel

Skupina bojovníků ve zničené vesnici Vrhovci

silný a zda boj rychle skončí. Východiskem z této situace mohl být pouze útok na léčku, v rychlém zničení ustašů a v dalším pochodu, neboť brigádu nesměl v tomto terénu překvapit den. Proto štáb brigády rozhodl aby 1. a 2. prapor zničili léčku a zajistili další postup útvaru. Proto byla hned za pochodu rozvinuta střelecká linie a prapor zaútočil. Ustaše však nepřijali boj, ustoupili a tak byla zdolána další překážka a pokračováno v pochodu. Mělo se za to, že nebezpečné území je již překročeno, protože brigáda se už blížila k Vukomerickým Goricím aniž tušila, že ve vsi Poljani se nacházejí Čerkesi (tak se zvali příslušníci divize generála Vlasova). Avšak ani oni nebyli informováni o příchodu brigády. Při pochodu směrem ke vsi

Cerje brigáda se nacházela asi jeden kilometr od Poljany, kde překvapení Čerkesi spustili poplach. Avšak nežli se vzpamatovali, brigáda už minula nebezpečné území.

Čerkesi se s tím však nespokojili, nýbrž začali napadat zadní část útvaru. Na zajištění pochodu byl určen jako ochránce 1. prapor, který snadno odrazil útoky Čerkesů, takže brigáda bez lidských obětí o desáté hodině dne 16. ledna přišla do Cerje. Téhož dne bylo pokračováno v pochodu přes Pokupsko, kde brigáda překročila Kupu a dne 17. ledna 1944 se dostala do Gliny. Tam předala drahocenný náklad a současně převzala na 60 povozů materiálu, který pak provázela do Slavonie.

Nejtíž snášeli pochod ti bojovníci, kteří neměli obuv a těch bylo asi 10 v každém praporu. Ti jeli na vozech. Když však se jejich jednotka octla v boji, zařadili se do bitevní linie, což byl příklad s bojovníky 1. praporu, když tato jednotka dostala za úkol ochranu brigády. Toho dne dupalo po zmrzlé zemi, z níž vyčuhovaly ledové jehlice, několik bosých bojovníků z tohoto praporu. Ledové jehlice jim probodávaly rudou kůži na naběhlých nohách, z nichž tekla krev.

Po desítidenním odpočinku a organizačním a materiálním uspořádání a vzhledem k tomu, že Hlavní štáb NOV Chorvatska věnoval potřebnou obuv a oděv špatně obutým a oblečeným bojovníkům, brigáda dne 28. ledna zahájila zpáteční pochod přes Baniju (Komogovina, Svinjica, Lonja) do Slavonie. V Banijském Trojúhelníku u vsi Velika Kladuša a Svinjice došlo k boji s Čerkesy a zde, na území Banije ztratila brigáda několik bojovníků. Dne 6. února se dlouhý útvar octl u Sávy. Nepřítel sledoval její pohyb a jednotka podruhé na témže místě, v Ivanjsku a Crkvenom Boku bojovala na život a na smrt, bojujíc se silnějším nepřítelem, tentokrát však v daleko těžších podmínkách, neboť musela chránit před zničením drahocenný náklad. Kromě toho dlužno připomenout, že na rozdíl od prvního pobytu československé jednotky v Baniji nepřítel tentokrát častěji podnikal ze svých opěrných bodů útoky na svobodné území a že pohyby menších skupin bojovníků, ať ve dne či v noci nemohly zůstat nepozorovány. V

U hrobu zahynulého bojovníka

té době totiž bylo ve vsích kolem Sunje a Crkveného Boku mnoho četníků, kteří informovali o pohybu brigády ustaše, čehož nebylo v roce 1943, kdy bylo zapotřebí se zajistit pouze proti ustašům.

**Boj na život a na smrt u Ivanjského Boku
(7. II. 1944)**

Pochod z Veliké a Malé Kladuše byl zahájen dne 6. února 1944 hned po setmění. Před tím, již v odpoledních hodinách byl vyslán jeden oddíl k Sávě, aby zjistil jaka je situace na cestě kudy měla brigáda procházet a zajistit přechod přes Sávu v obvodu Ivanjského, případně Crkve-

ného Boku. Dne 7. února se brigáda bez překážek dostala, na pravý břeh Sávy v obvodu Ivanjski Bok. Nikdo se nenadál, že Němci toho dne vnutí brigádě boj, zejména ne v takovém rozsahu. Po příchodu do Ivanjského Boku Štáb brigády nařídil, aby se jednotky rozešly po domech u snídani. Štáb předpokládal, že po krátkém odpočinku bude zahájen převoz materiálu a jednotek na levý břeh Sávy. Zajištění jednotky nebyla věnována žádná zvláštní pozornost, vzhledem k tomu, že zajištění směrem od Sunje prováděly jednotky VII. banijské úderné divize. To byl pravděpodobně důvod, že Štáb brigády poskytl jednotkám oddech a přechod přes Sávu odložil na pozdější dobu.

Nepřítel, který byl dobře informován o pohybu brigády, začal o desáté hodině s přelety dvěma »Čápy« (tak jsme tehdy nazývali dvouplošníky), pravděpodobně proto, aby si ověřil správnost údajů, získaných od četnicko-ustašských band. Neminulo ani 30 minut a bylo zahájeno bombardování a ostřelování Ivanjského Boku, v důsledku čehož se objevily první požáry zapálených domů. Bombardování a ostřelování se opakovalo několikrát za sebou. Nepřítel při každém náletu použil tři »štuky« a dva bombardéry. Domy Ivanjského Boku, které jsou postaveny na kmenech asi metr nad zemí se chvěly při výbuších leteckých bomb, jakoby se nacházely na rozbouřené hladině. Podle intenzity bombardování se dalo lehce usoudit, že nepřítel se nespokojí jen tím, ale že připravuje útok pozemními silami. Proto byly přestávky mezi nálety využity k převozu válečného materiálu přes řeku.

Po dvouhodinové letecké přípravě nepřátelského letectva se ozval od proslulého lesa Zelenik štěkot kulometů. To už s Němci bojoval 3. prapor 1. brigády VII. banijské úderné divize, který chránil přechod brigády přes Sávu. Ježto tento prapor, napadený silnějšími německými silami, podporovanými tanky začal ustupovat, brigáda sálem 15. hodiny přijala boj s nepřátelskou pěchotou, počemž nastoupily i nepřátelské tanky. Rozpoutal se zuřivý boj. Brigáda se octla čelem proti čelu s Němci, kteří, aby ji zničili, použili veškerou techniku, kterou znala druhá světová válka: pěchotu, tanky a letadla. Kromě toho byla

brigáda vůči Němcům v nevýhodném postavení, neboť .se bránila z náspu Sávy, tísněna s jedné strany rozvodněnou řekou a s druhé strany Němci. Prapory kladly nepříteli tuhý odpor, snažíce se za každou cenu udržet ve svých rukách Ivanjski Bok, zejména jeho severní část, kde se nacházel vyložený válečný materiál, připravený k přepravě přes Sávu. Němcům se podařilo postupně zatlačit naše jednotky, zejména při současném útoku letadel. Největšího úspěchu dosáhli na pravém křídle a ve středu obrany brigády, neboť tam použili tanky, přičemž brigáda kromě jedné protitankové pušky neměla žádné protitankové zbraně, aby mohla klást účinný odpor.

Také tentokrát byla noc spojencem

Po jednohodinovém boji se Němcům podařilo obsadit západní část Ivanjského Boku. Vyrázejí před Osmanovo Polje a zabírají Oštru Luku, kde je však brigáda, využívající východní části vesnice, zastavuje. Všechny další útoky Němců byly bez úspěchu a byly odraženy. Přichází vhodná chvíle. Končí krize, v níž se brigáda před jednou — dvěma hodinami octla. O čtvrté hodině odpoledne začíná zapadat slunce a hlásí se soumrak, noc, stálý spojenec partyzánů.

Od té chvíle se nepřátelské letectvo už neobjevilo a bez něho byly další útoky Němců neúčinné. Přišla chvíle kdy brigáda mohla podniknout účinné kroky, tím spíše, že válečný materiál byl na dosah nepřítele a bylo nebezpečí že ho zapálí, neboť se nacházel mezi bojovou linií brigády a Němci. První a třetí prapor byly ve velmi těžké situaci; ústup a nerozhodnost musely stranou, neboť Sáva byla nějakých 200—300 metrů za nimi. Pokud se týče manévrování měl nejprůhodnější situaci 2. prapor, který se nacházel na levém křídle brigády a zaujímal postavení směrem k Osmanovu Poli, zatím co 1. a 3. prapor byly tísněny od západu Němci a od východu Sávou. V této nezáviděníhodné situaci nastává obrat ve prospěch brigády.

Před zahájením boje, jakož i v jeho průběhu část štábních jednotek přešla na levý břeh Sávy a z obvodu Lonje střelbou podporovaly boj 3. praporu. I když se oba prapory našly v těžkém postavení, iniciativa k protiútoku

vyšla od jejich velitelů. Třetí prapor usměrnil svou činnost pravým křídlem podél náspu na břehu Sávy směrem k severní části Crkveného Boku a 1. prapor ke kostelíku Crkveného Boku, zatím co 2. prapor přes jižní část Ivanjského a Crkveného Boku. Prapory nastoupily do útoku poté, když zasypaly Němce palbou. Prudká palba automatických zbraní, kulometů a více než 100 samopalů, které byly bojovníkům předány aby je převezli do Slavonie a k tomu proslulé vojenské »Urá« zachvěly německými řadami. Pocítivše silný tlak, Němci začali ustupovat k směrem k Crkvenému Boku, zejména když pocítili útok 2. praporu na pravý bok. Protiútok praporu byl krátký a skončil za půl hodiny. Za tu dobu byli Němci zahnáni na panický útěk a ustupovali přes les Zelenik směrem ke vsi Kostreša.

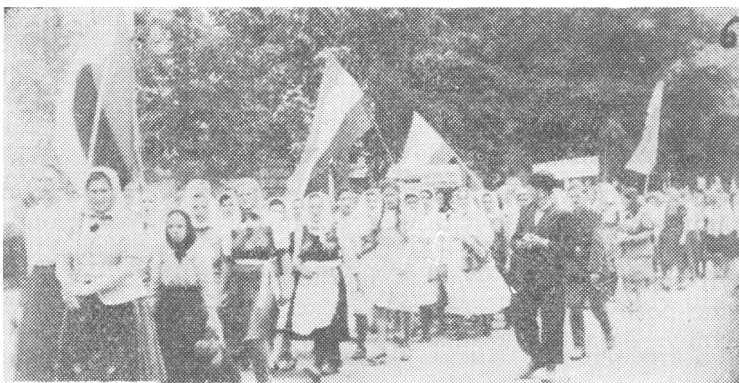
Schéma boje u Ivanjskog Boka se nachází v Československém svazu.

V operativní zprávě Štábu brigády ze dne 13. února 1944 pod bodem 1, 7, 8 a 9 je o těchto bojích uvedeno:

1. Popis postavení:

Postavení, na němž se odehrál boj byla rovina, jediné násyp kolem Sávy tvořil vyvýšeninu, která chránila postup našich jednotek, i jejich obranu. Terén byl v celku rovný a bez lesa.

Nepřítel vrhl na tento úsek 11 letadel, která se zúčastnila boje. Při prvním náletu přiletělo jedno průzkumné letadlo, které fotografovalo a ostřelovalo z kulometu. Za hodinu poté přiletěly tři štuky a 2 lehké bombardéry, které bombardovaly Ivanjski Bok i naši kolonu. Pak nastoupila nepřátelská pěchota, po 50 minutách se vrátila letadla s plným nákladem nad naše pozice a znovu začala bombardovat a spustila kulometnou palbu. Nepřátelská pěchota se neustále přibližovala k našim jednotkám pod ochranou svého letectva. Během boje letadla odletěla směrem k Záhřebu. V té chvíli se nepřátelská pěchota srazila s naší a došlo k prudkému boji. V krátkém boji, trvajícím 70 minut byl nepřítel odražen a zahnán na útěk, zanechávaje: na bojišti mrtvé a raněné.

Lid Slavonie hromadně přichází na schůze, pořádané brigádou

7. Průběh boje:

Nepřítel v jedné chvíli pod ochranou letadel prováděl silný tlak na naše pozice, v důsledku čehož jsme byli přinuceni k ústupu. Po odletu letadel se situace pro nás zlepšila a podnikli jsme protiútok, který rozhodl o osudu materiálu který jsme doprovázeli, jakož i o osudu 3. praporu I. brigády VII. úderné divize. Boj byl skončen na polích mezi Crkvenim Bokem a lesem Zelenik — Ilijina Greda K 96. Až do shora uvedeného místa byl nepřítel pronásledován. Nepříteli se podařilo rychle ustoupit, ježto měl k dispozici dostatečný počet kamionů a ochranných bojových vozů.

8. Výsledek boje:

V tomto boji byly splněny stanovené úkoly a to vcelku. Výsledky boje jsou následující: Kořist:

1. ukořistěny 2 německé lehké kulomety,
2. ukořistěn jeden puškokulomet,
3. ukořistěno 7 pušek »Mauser«,
4. ukořistěna 1 pistole pro samopalnou municii,
5. ukořistěno několik párů bot a vysokých bot, jakož i uniforem.

V boji ztratil nepřítel 20 mrtvých, které jsme našli na bojišti a podle názoru jednoho civilisty který boj pozoroval, naložil nepřítel jeden kamion mrtvými a raněnými.

Mězi těmito raněnými se nacházel jeden mrtvý poručík a jeden raněný a mezi mrtvými na bojišti byl známý vojvoda Jovan Bogović ze vsi Velika Gradusa, kterého poznal jeden soudruh z 3. praporu I. brigády VII. úderné divize.

9. Naše ztráty v tomto boji činí:

Naše ztráty v tomto boji byly následující: 2 mrtví soudruzi a 13 raněných. Mezi těmito 13 raněnými jsou 2 velitelé rot a sice: Marčeta Golub a Cupa František, kteří byli raněni při protiútoky nepřátelské jednotky. V boji jsme pozbyli jeden samopal, který byl zničen explozí bomby. Zajatých a zmizelých soudruhů nebylo.

Pokračování pochodu do Slavonie

Boj s nepřítelem skončil po setmění, načež bylo pokračováno v převozu materiálu na protější břeh Sávy a současně provedena mobilizace rolníků a vozů, které z Lonje převezly materiál do Slavonie. Převoz materiálu a přesun jednotek brigády přes řeku skončil kolem 22.00 hodiny, načež ve vánici začal pochod přes les Opeka, východně od Lipovljan a dne 8. února brigáda přišla do Novského trojúhelníku, kde předala válečný materiál Brodské brigádě a sama odešla na odpočinek do Požežské kotliny.

Tím skončila druhá tzv. »Banijská cesta«, plná dynamiky a vážných situací pro Československou brigádu. Vzdor tomu však brigáda, tak jako v létě 1943 Československý prapor, úplně a se zdarem splnila určený úkol. dopravila do Slavonie cenný materiál, za který jinak mladí bojovníci kladli mladé životy.

REORGANIZACE BRIGÁDY

Brigáda po namahavé cestě odpočívala v Požežské kotlině v Orljavci, odkud pak přešla do Kaptola. V té době z jejího složení odešel 3. prapor, který se měl stát jádrem nové jednotky — Osjecké brigády. Po odchodu tohoto praporu a části štábu brigády následovala reorganizace štábů jednotlivých složek. Velitelem brigády byl jmeno-

ván Josef Růžička, sekretářem Stevo Brunović, komisařem Josef Vojáček, náčelníkem štábu Antonín Doležal, operačním důstojníkem Josef Hanzl, informačním důstojníkem Slávko Šuster, zpravodajským důstojníkem Crnelič, zvaný »Tarzan«, zdravotnickým referentem František Macháček a intendantem Rudi Klokočar. Ve štábu 1. praporu nedošlo k větším změnám: velitelem zůstal Josef Kabíček, komisařem Vlado Koudela, zástupcem velitele Slávko Růžička a pomocníkem politkomisaře byl jmenován Adolf Orct. Brigáda byla zmenšena a místo tří praporů měla pouze dva se štábními jednotkami. Vedoucími štábů praporů, veliteli rot, oddílů, komisaři a delegáty byli vesměs vedoucí československé národnosti. Reorganizace brigády byla ukončena do 25. února 1944. V době, kdy brigáda odpočívala, nebyla pověřena jinými úkoly. Po přechodu z Orljavce do Kaptolu nepřítel napadl kombinovaným oddílem pěchoty a tanků brigádu. V boji byla těžce raněna Ankica Hosijak, která po převozu do nemocnice zemřela.

Boj na Ilově a na pozicích u Dubovce (11.—18. III. 1944)

Z požezské kotliny přešla brigáda do vesnic východně od Bilogory, nejdříve do Dulovse a potom do Munije, kde z postavení na pravém břehu řeky Ilovy znemožňovala ustašům z Daruvaru vpády na svobodné území, páchání násilností na lidu a loupení. Z tohoto postavení odrazila několik takových pokusů. Stalo se tak i 11. března ráno. Toho dne se nepřítel pokoušel proniknout do Ivanova Se-la, narazil však na 2. prapor a byl odražen, načež odtáhl směrem k Maslenjači a Borové Kose. Při ústupu narazil na jednotky 1. praporu v obvodu Maslenjače, přičemž utrpěl ztráty a dva nepřátelští vojáci byli zajati.

Zatímco se brigáda nacházela v Muniji, Němci prováděli přesun několika svých divizí do Maďarska přes Banovu Jarugu, Daruvar, Viroviticu a Barč. Tento přesun znemožňovala XXVIII. divize na cestě severně od Dulovse. Do akcí byla zapojena i Československá brigáda. Dostala za úkol obsadit pozice mezi Dulovsí a Pivnicí dne 16. března. V tomto obvodu se měla spojit s jednotkami

XXVIII. divize, které už bojovaly s Němci a přepadaly jejich jednotky na cestě. Na těchto pozicích zůstala brigáda dva dny. Kromě palby na procházející oddíly a odpočívání na německou palbu touže nebo silnější palbou nebyly podnikány žádné jiné akce, neboť Němci s dominujících okolních vrchů kolem komunikace zajišťovali přechod svých esalonů. Každý pokus o jakoukoliv akci Němci měli přesnou střelbou z flaků, děl a minometů. Proto se další akce jednotek na tomto úseku omezily pouze na to, aby byl znemožněn jakýkoliv vpád Němců na svobodné území.

Znovu na postaveních u vsi Munije

Pozice u Dulovse opustila brigáda dne 18. března a vrátila se opět do vsi Munije. Následujícího dne jedna, rota, která na cestě do Maslenjače vytvořila léčku, zajala dva německé vojáky. Tito Němci byli posláni z Maslenjače, kde se toho dne nacházela německá jednotka, čítající asi 200 vojáků, aby zajistili levý bok hlavního oddílu při přechodu z Daruvaru do Virovitice¹. Při výsledku sdělili že měli za úkol zjistit postavení partyzánů na řece Hově. K dalším intervencím Němců z Maslenjače nedošlo, kromě toho, že dělostřelbou zasypali pozice jednotky která zde vytvořila léčku. Brigáda při tom neutrpěla žádné, ztráty, kromě jednoho těžce raněného soudruha.

V operativní zprávě o bojích u Ivanova Sela a Maslenjače Štáb brigády dne 12. III. 1944 po příchodu do tohoto obvodu píše:

»Nepřítel vrhl na tento úsek 500—600 ustašů a domobranců horského pluku. Banda, která směřovala do tohoto prostoru, přemístila přes Ilovu 300 ustašů a domobranců, zatímco ostatní čekali v Maslenjači s těžkými zbraněmi, tj. vrhači min a kulomety. Naše hlídka, která byla na průzkumu u Maslenjače, nacházela se v té chvíli 200 metrů od mostu, který se nachází na cestě Maslenjača — Ivanovo Selo a přetíná Ilovu. Při tomto průzkumu spatřila na mostě nějaké vojáky. Vedoucí hlídky na ně zavolal »Kdo je tam«, načež oni odpověděli »partyzáni«. Zeptali se jich znovu, načež banda se rozvinula do střeleckého řetězu a zasypala palbou z těžkého kulometu naši hlídku.«

Vesnické obyvatelstvo přináší bojovníkům potraviny v průběhu národněsvobozenecké války

Dále se praví: »Tato banda odešla do Ivanova Sela, kde se srazila s hlídkou 2. praporu, která se nacházela ve vsi Hrastovac. Štáb 2. praporu hned po té, jak zaslechl střelbu dal jednotkám rozkaz aby zaujaly bojové postavení a po jednohodinové bitce banda utekla směrem k Hově. Uvitán palbou jednotek I. praporu, nepřítel nemohl překročit most směrem k Maslenjači, nýbrž přeplaval přímo přes řeku, rozvodněnou v důsledku tání sněhu a odtáhl do kopců směrem k Borové Kose.

Dne 20. března o 11. hodině brigáda odešla z Muniže do Veliké Trnovitice, kde zůstala několik dní. V té době

se konalo několik shromáždění s obyvatelstvem v okolních vesnicích. Po té zůstala brigáda několik dní v Trnovitických Vinohradech, kde prováděla vojensko-politickou výchovu, uspořádání jednotek a byla využita každá volná chvíle pro práci s lidmi. Poté byla brigáda vyslána do Dubravy a do okolních vesnic, což mělo za účel vejít do bezprostředního styku s tamními lidmi a zapojit mladé lidi české a slovenské národnosti do brigády.

Boj u Dubravy

Z Velké Trnovitice se brigáda dostala přes Horní Garešnici, Miklauš a Čazmu do úseku Dubrava. První prapor byl umístěn ve vsi Zetkan, 2. prapor se štábem brigády zůstal v samotné Dubravě. Odpoledne byly provedeny přípravy pro mítink a zábavu v Dubravě. V té době podnikala nájezdy do okolních vesnic jedna čerkeská divize, umístěná v Bělovaru a některé její části ve vsi Narta.

Mítink v Dubravě se konal večer a po něm při účinkování brigádní hudby se rozvinula zábava, která trvala dlouho do noci. Druhý den ráno štáb 1. praporu podnikl bezpečnostní opatření, ježto počítal s možností útoků Čerkesů. Tato opatření se vyplatila. Dvě roty byly umístěny na postavení a třetí rota zůstala v rezervě. Bojové postavení bylo zaujato na okraji vsi, na návrší, které se táhlo podél Dubravy. Netrvalo dlouho — bylo asi 9 hodin ráno — když směrem od Dubravy bylo slyšet silnou střelbu. Podle směru palby bylo zjištěno, že 2. prapor ustupuje. Velitel 1. praporu proto rozhodl jít 2. praporu na pomoc tím, že obrátí pozornost nepřítele na sebe. Proto byla směrem k Dubravě vypálena raketa a 1. rota 1. praporu zahájila palbu. Brzy poté byla zahájena minometná palba na postavení 1. roty. Druhá rota zatím nezahájila palbu a čekala, až začne nepřítel postupovat ke vsi Zetkan. Nepřítel se však v tom směru neobjevil na postaveních, které zaujala 2. rota, nýbrž se znenadání objevil z pravého boku. Když byl spatřen, nacházel se již ve střeleckém řetězu na téže vyvýšenině, vzdálen asi 250 m od postavení. Druhá rota musela v důsledku toho změnit postavení a otočit se o 80 stupňů, aby se mohla postavit čelem proti nepříteli. Za nepřátelské palby rota úspěšně provedla

přesun a zahájila palbu na postupujícího nepřítele, který tím byl zastaven a přinucen zůstat na místě a zalehnout. V té době 1. rota bojovala s nepřítelem, který chtěl z Dubravy proniknout do vsi Zetkan. Minometná palba stále sílila a zasypávala střelecká hnízda, zejména jedno, z něhož řádil »šarac«, u něhož se nacházel Franta Nechvíle. Podařilo se mu úspěšně manévrovat a zaměřoval se po každé na jiný bod. Důsledkem vstupu 1. praporu do boje bylo, že palba v Dubravě přestala a boj se soustředil ve směru k Zetkanu. To umožnilo 2. praporu aby se soustředil a stáhl z Dubravy na levo od Zetkanu.

Druhá rota 1. praporu i nadále statečně vzdorovala nepříteli. V této srážce se zejména vyznamenaly soudružky Milka Bastaga a Fanda. V jedné chvíli »manlicherovka« Fandy selhala. Patrona se vzpříčila a ona nemohla pohnout uzávěrem. Vedle ní ležel komisař 2. roty Josef Konývka, který vzal její pušku a ve stoje se pokoušel nohou otevřít uzávěr. Tato nešťastná okolnost ho stála život. Zasažen nepřátelskou kulkou do hlavy byl na místě mrtev. Když štáb 1. praporu viděl že boj v Dubravě přestal, rozhodl stáhnout 2. rotu z jejího postavení ve vsi a se zadrženou 1. rotou hájil ústup, dokud 2. rota neopustila Zetkan. Druhá rota se stáhla ze Zetkanu a vzala sebou i mrtvého komisaře. Mezitím však nepřítel ustal v útočení a stáhl se směrem k Dubravě. Tady se ukázalo jak člověk, bojovník-partyzán, proniknut vírou v to zač bojuje, může vydržet i nadlidskou námahu. Tuto námahu nevydrželi větší tažní a jezdecké koně a několik jich na cestě zemdlelo.

Druhého dne byl zahájen pochod do Slavonie. Za všeho všudy tři dny a tři noci brigáda urazila cestu z Dubravy k opěrnému bodu Podravská Slatina.

OSVOBOZENÍ PODRAVSKE SLATINY

Sílení bojových akcí

Posíleny lidmi, zbraněmi a jinými potřebami pro vedení stále složitějších operací, slavonské jednotky přebíraly stále složitější úkoly. Byly podnikány stále otevře-

nější boje s nepřítelem, které trvaly až několik dní a počtem zúčastněných lidí a množstvím technických prostředků se tyto bojové akce stále více podobaly frontové válce, neboť z jedné i s druhé strany se boje zúčastnilo až několik tisíc lidí. Kromě ofenzív se nepřítel zřídka kdy odvážil zajít hlouběji na osvobozené území. A jestli tak i učinil, zřídka kdy vysílal jednotky o 100 nebo 200 lidech, neboť takové jednotky by byly úplně zničeny. Proto objekty útočných akcí slavonských jednotek do konce roku 1944 byly: Podravská Slatina, Virovitica, Našice, Slavonská Požega, železniční trať Banova Jaruga — Vinkovci a transporty které po ní byly dopravovány. Toto roku bylo těžko najít menší opěrné body vhodné pro přepadení. Na území Slavonie byly jediné podél magistrály Záhřeb-Bělehrad, kde byl nepřítel velmi citlivý a opatrný, než aby dovolil přerušení dopravy, neboť tato trať byla pro něho životně důležitá. Proto také akce jednotek VI. sboru podél této magistrály byly velmi časté a to současně vždy na několika místech při minimálním riziku. Hlavní bojové akce na území Slavonie byly v té době synchronizovány s akcemi V. bosenského sboru, který se nacházel jižně od Sávy.

Útok na Podravskou Slatinu (4.-7. IV 1944)

V rámci těchto akcí Štáb VI. sboru rozhodl napadnout silný a dobře hájený opěrný bod Podravskou Slatinu. Osvobozením tohoto podravského městečka by bylo zničeno další ustašské vosí hnízdo mezi Osijekem a Virovitici. Osvobozením tohoto území byla by v hospodářském pohledu získána silná základna, což by usnadnilo zásobování potravinami, neboť vesnice na dosavadním osvobozeném území byly již značně vyčerpány neustálým ničením a loupežením nepřítele.

Likvidace nepřátelského opěrného bodu Podravská Slatina se zúčastnily skoro všechny slavonské jednotky, včetně partyzánských oddílů. K vůli této akci přerušuje Československá brigáda svůj pobyt u Dubravy a rychle přechází k objektu útoku. Při zahájení útoku, který začal dne 4. dubna dostává od jednotky XXVIII. divize za úkol být k dispozici sboru ve vsi Ivan Breg. Tady však zůstává

Brigadni rozvědka na koních

jen krátkou dobu a Štáb VI. sboru ukládá brigádě aby uzavřela přístupy od Osijeka a D. Miholjce a společně s Osjeckou brigádou aby nepříteli znemožnila průlom směrem k napadenému opěrnému bodu.

I když byly jednotky čs. brigády unaveny předcházejícím pochodem, rychle absolvovaly cestu z Ivan Bregu na postavení u kanálu Karašica, kde úspěšně odrážely útoky nepřítele od Osijeka.

Československá brigáda společně s ostatními zajišťovacími jednotkami zadržela nepřátelské deblokující síly tak dlouho, dokud nepřátelský odpor v Podravske Slatině nebyl zlomen a dokud nebyla odvezena kořist. V průběhu boje se Československá brigáda přesunula na linii Mikleuš-Aleksandrovac-Nova Bukovica. Všechny pokusy nepřítele o průlom této linie byly odraženy. Teprve dne 7. dubna se brigáda společně ostatními jednotkami stáhla na nové pozice.

V bojích o Podravskou Slatinu a kolem ní bylo vyřazeno z boje na 660 nepřátelských vojáků a ukořistěno velké množství zbraní, munice a válečného materiálu.

V těchto bojích a zejména při protiútoků Československé brigády ve vsi D. Bazije se zvláště vyznamenaly ženy — bojovnice 2. praporu: Anna Frišteková, Anna Velická, Anna Kurucová a Františka Macková, které neúnavně útočily neohlížejíce se na silnou nepřátelskou palbu.

Po bojích v Podravíně se brigáda dne 12. dubna 1944 přesunula do Čačinců, kde uspořádala tábor lidu a po dva dny odpočívala. Potom se přesunula přes Slatinski Drenovac, Voćin, Katince, Potočany a Ivanovo Selo na Daruvarsko.

Přesun brigády na toto území zahrnoval také provedení určitých akcí a měl nepříteli znemožnit loupení a teror nad obyvatelstvem okolních vesnic. Dále bylo zapotřebí uspořádat mítinky ve vesnicích a tím působit na lid, aby každý občan ještě větší měrou podpořil národněosvobozenický boj.

ZNOVU V OKOLÍ DARUVARU A GAREŠNICE

Vytvoření ideálních podmínek pro přístup většího počtu nových bojovníků

Pro brigádu měl pobyt na území Daruvaru, Hrubečného Pole a Garešnice mimořádně velký význam. Byl to pro ni oddech v pravém slova smyslu, neboť bojovníci při průchodu vesnicemi se zastavili ve svých domovech, navštívili svoje rodiny, což politicky velmi příznivě působilo i na ostatní mladé lidi, kteří pak doplňovali brigádu. Bylo velmi žádoucí provést nábor všech těch, kteří dosud nebyli zapojeni do ozbrojených jednotek a tím zvýšit sílu NOV pro konečné zúctování s okupanty a domácími zrádci. Dále se jednalo o početní posílení jednotek brigády vzhledem k tomu, že prapory měly v té době všeho všudy po 120 bojovnících. Podmínky pro přijetí většího počtu nových bojovníků byly ideální, neboť nové bojovníky by mezi sebe přijalo v bojích zocelené jádro i velitelský sbor, který získal v dosavadních bojích bohaté zkušenosti.

Příchod na Daruvarsko nemohl zůstat nepozorován nepřitelem a manévrování na tomto velmi těsném prostoru

mezi opěrnými body Daruvar, Pakrac, Garešnica, Hrubečné Pole nebylo pro tak velkou jednotku snadné. Proto také byla věnována mimořádná pozornost bezpečnostním opatřením, zejména pokud brigáda dlela poblíž uvedených opěrných bodů. Aby byl nepříteli znemožněn soustředěný útok na brigádu, brigáda se nikdy neshromažďovala celá na jednom místě, nýbrž jen po praporech a při tom ve dne přebývala hlavně v lesích, do nichž se ustaše neradi odvažovali. Tím bylo znemožněno její prozrazení a pokud by došlo k nějakému boji, vyhnulo by se zapalování a boření vesnic, což bylo v NOB častým zjevem, jestliže došlo k boji ve vesnici, neboť ustaše pravidelně z pomsty zapálili vesnici.

Boj u vsi Duhovi (19. dubna 1944)

V prvních třech čtyřech dnech pobytu brigády se konalo několik schůzí s lidem, byly pobořeny mosty na Ilově a Čavlovici, na což nepřítel vůbec nereagoval. Brigáda pak v menších skupinách, v rotách nebo praporech zřizovala léčky. Nepřítel však nevycházel ze svých opěrných bodů. Teprve po několika dnech, strávených v tomto kraji začaly z opěrných bodů vycházet menší skupiny ustašů k útokům. Jejich činnost spočívala v tom, že několikrát vystřelili do lesa, o němž předpokládali, že by se tam mohli skrývat partyzáni. Nepřítel však přece jen nezůstal v klidu. Začal proti brigádě podnikat i akce větších rozměrů a zapojoval do nich větší počet setnin z Daruvaru, Pakrace a Hrubečného Pole, aby zničil »lesní bandity«. Avšak při vši své, dosti značné, početnosti se spokojoval tím, že se pohyboval po hlavních cestách, vyhýbaje se lesům, v nichž by bylo nutno bojovat a hynout. Proto k žádné vážné srážce s nepřítelem nedošlo, kromě ve vsi Duhovi, která skončila pro brigádu nepříznivě. Dne **19. dubna** totiž nepřítel postupoval z Kutiny, Garešnice a Polány do Uljaniku, kde odebíral lidem obilí a dobytek. Nebylo však známo, zda chce pak postupovat směrem k západní části lesa V. Mokreš, kde 1. prapor postavil léčku. Když byly získány přesné zprávy o úmyslech nepřítele, 1. prapor byl přesunut do vsi Duhovi, kde byla zřízena léčka. Umístění praporu v léčce bylo provedeno tak, že

•dvě roty byly postaveny po obou stranách silnice a jedna rota byla umístěna bokem k silnici směrem k řece Čavlovici. Předpokládalo se, že Němci půjdou od Uljaniku po silnici, takže by se dostali do křížové palby a byli by zničeni. Od Antunovce měl prapor umístěny pouze pozorovatele, domníváje se, že odtud nehrozí žádná nebezpečí.

Podle všech předpokladů měla akce velmi rychle skončit po prvních salvách naprostým úspěchem pro brigádu, bez jakéhokoli rizika pro bojovníky. S neúspěchem se vůbec nepočítalo, neboť zúčtování s nějakými 30—40 Němci nepředstavovalo pro 1. prapor žádný zvláštní problém. Po půl hodině, když prapor zaujal své postavení v zahradách vesnice Duhovi a čekal příchod nepřítele od Uljaniku a od Hrastovce, kde se nacházelo obyvatelstvo německého původu, přijal jeden kamion plný Němců. Od civilistů se Němci dověděli o postavené lince a po 10 minutách vyrazili v střelecké linii proti postavením. Ještě než mohli přijít k řece Čavlovici, byly na ně vypáleny salvy. Němci jako skoseni zalehli na zem. Pro palbu a pro svůj malý počet nemohli dál. Nastala nejistota když se zjistilo, že Němci tyto předsunuté části podporují střelbou z kulometů z jižního okraje Uljaniku. To přimělo prapor že ustoupil od původního plánu, přejít po prvních salvách do útoku. Neuplynulo ani půl hodiny a z Gárešnice přijelo 8 kamionů německých vojáků se dvěma bojovými vozy. Jejich tlak na postavení praporu bylo hned cítit. Boj stále více planul. Pozice praporu byly zasypány i palbou minometů a po ní nastupoval hustý střelecký řetěz. Současně hrozilo praporu nebezpečí i ze zadu.

Po 45 minutách boje se Němcům podařilo proniknout cestou směrem k Antunovci a ohrozit rotu, která se nacházela na volném prostranství, stočena bokem směrem k silnici. Když prapor viděl přesilu nepřítele dal se na ústup a to jedna rota směrem k Marinom Selu a dvě další do lesa východně od vsi Duchovi. A tak akce, která byla zahájena s pevným přesvědčením v jisté vítězství, skončila pro 1. prapor nepříznivě, což bylo kromě jiného zaviněno tím, že se nepředpokládalo, že by Němci mohli v tak krátké době přijít s tak velikými posilami a že tuto svou akci koordinovali s třemi kamiony ustašů z Polán,

Skupina kurýrů Československé brigády při svém pobytu
v Daruvaru

takže s těmito značnými silami se prapor nemohl nijak vypořádat. První prapor v této akci ztratil pět mrtvých a tři raněné soudruhy.

Dne 20. dubna zakončila brigáda akci na území Daruvaru, Garešnice a přes osadu Otkopy se přesunula do Ivanova Sela. V operační zprávě Štábu brigády ze dne 3. května 1944 o akcích v daruvarském okrese se uvádí, že všechny pohyby musejí být prováděny v největší tajnosti, neboť v těchto vesnicích má nepřítel dobře organizovanou zpravodajskou službu. Připomíná se: »Jestliže se jednotky nacházejí dva tři dny v tomtéž místě, nepřítel je o tom informován a se všech stran podniká akce.«

O boji ve vsi Duchovi se uvádí: Poučením bylo rovněž to, že v minulém boji, který probíhal na daruvarském úseku, že jsme byli příliš jisti vítězstvím a zatím nás ci-

vilisté zradili, takže rota, která po vypálení salvy byla připravena k útoku, měla pak při ústupu veliké ztráty proto, že se nacházela na exponovaném místě a když nepřítel s velkými silami zaútočil, nemohla se beze ztrát přesunout.

Útok na Hercegovac (11. V. 1944)

Za pobytu brigády na Daruvarsku nepřítel velkými silami, přibližně asi 35.000 vojáky a 100 tanky, dělostřelectvem a menšími leteckými silami podnikl ofenzívu na osvobozené území Slavonie s tím, aby zároveň našel a zničil skrýše potravin a nemocnice. Ofenzíva trvala od 26. dubna do 9. května a odehrávala se na území horského věnce¹, který obklopuje Požežskou kotlinu a to hlavně na Papuku a Psunji. V těchto operacích utrpěl nepřítel značné ztráty na lidech a materiálu, aniž dosáhl cílů které si stanovil.

Československá brigáda neměla v té době žádné významnější srážky s nepřítelem a celou tu dobu strávila prováděním politických akcí v osadách na Daruvarsku a zřizujíc léčky, které však neměly úspěch.

Brigáda se dne 11. května zúčastnila akce na Hercegovac, který byl napaden jednotkami XVIII. divize. V této akci, lépe řečeno operaci, neboť se jí zúčastnilo kromě divize několik dalších jednotek, brigáda dostala za úkol znemožnit nepříteli z Daruvaru, aby přispěl na pomoc opěrnému bodu Hercegovac. Za tím účelem zaujala postavení na východním okraji lesa Zdenački gaj a to tak, že 2. rota 2. praporu zaujala pozice směrem k Pavlovci. Boje o Hercegovac byly velmi těžké, zejména pro jednotky, které zajišťovaly útok od Garešnice. V tomto směru nepřítel ostře reagoval velkými silami, zatímco od Daruvaru, kromě menších šarvátek vůbec nereagoval, takže brigáda se bojů s nepřítelem ani nezúčastnila. Boje se zúčastnila pouze 2. rota 2. praporu, na niž narazilo směrem od Pavlovce asi 80—100 nepřátelských vojáků, kteří pak byli palbou roty odrazeni. Akce na opěrný bod Hercegovac nebyla ukončena, neboť nepřítel použil pro rozbití obléhání velkou přesilu svých sil z Garešnice a.

Bělovaru, takže všem jednotkám bylo nařízeno, aby se stáhly směrem k severozápadu a Československá brigáda se přesunula přes Iloyu do Stražance. Po několikadenním pobytu v daruvarském okrese dostala brigáda dne 28. května ústní rozkaz od Štábu VI. sboru, že má vstoupit do složení XII. divize, kde plnila akce a bojovala až do svého rozpuštění, k němuž pak došlo v dubnu roku 1945. Současně bylo brigádě nařízeno, aby přešla přes Požežskou kotlinu do Dakovštiny, kde se v té době nacházela XII. divize a aby při přechodu Požežskou kotlinou zřizovala léčky ustašům a Čerkesům, kteří z Požegy, Pleternice a Kuly každodenně přepadali a rabovali okolní vesnice. Léčky byly zřizovány jednotlivými prapory i rotami, neboť nepřítel vycházel z opěrných bodů v menších skupinách, zřídka kdy početnějších než 100 vojáků.

Při plnění těchto úkolů zůstala brigáda v Požežské kotlině do 7. června 1944. Byly zřízeny léčky u Kaptolu, Vetova, Jakšioe a na několika dalších místech. Avšak kromě několika menších výpadů nepřítele z opěrných bodů a kratších přestřelek na větší vzdálenosti k nějaké vážnější srážce nedošlo, neboť nepřítel vycházel jen na podkladě získaných informací o místě pobytu brigády.

ÚKOLY V ĐAKOVŠTINE

Pochod přes Dilje

Rozkaz k dalšímu pochodu dostala brigáda v době, když její jednotky hlídaly léčku mezi Pleternicí a Jakšioem. Odtud ještě za dne 7. června byl zahájen pochod přes Gradac a Granici do vsí Veliko a Malo Nadbrđe. Za účelem rychlejšího a bezpečnějšího pochodu byly dvě roty poslány na Lipovici, které tak zároveň chránily pozadí divize při pochodu tímto směrem do Dakovštiny. Po příchodu do tohoto kraje jednotky divize měly kromě řady jiných menších úkolů likvidovat opěrný bod Podgorač, jediný, který se nacházel na komunikaci Đakovo—Našice a kde se nacházela německá folkspolicie. Až do této akce udržuje brigáda léčku na Lipovci a pak se dne 9. června

přesunuje do Slatniku a to tak, že jeden prapor drží léčku ve vsi Podvinje. Pak se přesunuje přes vesnici Slobodna Vlast do Trnavy a 13. června zajišťuje od Đakova akci proti trati a do 20. června, když byl proveden útok na Podgorač, jeden prapor zajišťuje převoz materiálu od VI. sboru XII. divizi. Dne 17. června s 2. praporem zajišťují konferenci představitelů Chorvatské selské strany, která se konala na Dilju.

Útok na Podgorač (19.—20. VI. 1944)

Při útoku na opěrný bod Podgorač Československá brigáda pečuje o zajištění XII. brigády, která útočí na opěrný bod od Osijeka na Polích Platnik—Rudolfovac. Na tento úkol odešla brigáda s jinými jednotkami divize dne 19. června v odpoledních hodinách za velmi pěkného počasí přes osadu Razbijišta a přibližovala se k opěrnému bodu od severovýchodu. Dlouhá řada se pohybovala po rovinatém terénu a mohla být dalekohledem lehce spatřena z osad na komunikaci i z Podgorače, neboť tento terén byl od jihu poněkud vyvýšen. Čím více se kolona blížila objektu útoku, stále více míjel den a brigády se začaly oddělovat, každá k plnění svého úkolu. XII. Proletářská jde k opěrnému bodu Podgorač a Československá, která pochodovala za ní, odchází na postavení, která zaujala z 19. na 20. června.

Boj o Podgorač započal setměním a skončil druhého dne v dopoledních hodinách, kdy byla posádka tohoto opěrného bodu, čítající několik set vojáků, zcela zničena. Směrem od Osijeka se nepřítel ani nepokusil něco podniknout na pomoc posádce Podgorače, takže brigáda neměla v léčce ani příležitost k boji, kromě toho, že po okolních polích chytala německé vojáky, kterým se podařilo z opěrného bodu utéci. Z 15 či 20 vojáků, které jednotky zajaly šest jich bylo zabito při kladení odporu při zajímání. Po této akci, až do 29. června, brigáda doprovázela z Dakovštiny válečný materiál pro Štáb VI. sboru a znovu se přes Čaglin vrátila do sektoru Ruševo—Djedina Rijeka ke své divizi.

Boj na Dilju s opilými Čerkesy

Po návratu na Dilj, po pochodu několik desítek kilometrů dlouhém brigáda odpočívala. Nebyl to však odpočinek v pravém slova smyslu, tj. bez nebezpečí před útoky nepřítele z blízkých opěrných bodů. Operativní jednotky brigády neodcházely na odpočinek nikdy do nitra osvobozeného území, nýbrž zůstávaly na jeho okraji, aby svým umístěním znemožnily útoky nepřítele, loupení, vraždění lidí a vypalování osvobozených vesnic, neboť právě v těch dnech Čerkesi s velkými silami vpadli na osvobozené území od Ďakova přes Levanjsku Varoš a Paku s úmyslem probít se k Pleternici. Této ozbrojené sebrance se na cestě k Pleternici postavily do cesty některé slavonské jednotky a Československá brigáda částí svých jednotek obsazuje horský přechod na cestě, vedoucí od Sovského Dolu k Ruševu. Zbytek jednotek je umístěn na jižní straně cesty s tím, aby Čerkesům, až budou zatlačeni, vpadly do boku.

Ježto Čerkesi už vstoupili do Sovského Dolu, rotý chtěly proniknout na horský přechod před nepřítelem. Když se již blížili k vrcholku, Čerkesi rovněž v sevřeném střeleckém řetězu pospíchali, aby přechod obsadili. Tím byl zahájen boj s opilou chátrou, která nehleděla na oběti, nýbrž s kulomety a plnými lahvemi kořalky potácejíc se hnala se kupředu. Borba jednotek s Čerkesy na přechodu trvala půl druhé hodiny a byla ukončena ve skutečnosti teprve po setmění dne 1. července 1944.

I když byly Čerkesům způsobeny značné ztráty, jednotky brigády mohly dosáhnout ještě většího úspěchu, kdyby byly dříve zpraveny o jejich příchodu. Včasné informace by byly umožnily aby horský přechod byl dříve obsazen a opevněn a provedena příprava tak, aby nepřítel byl uvítán soutředěnou palbou a tak znemožněno pronikání opilé chátry. Podle vyprávění bojovníků kteří s Čerkesy bojovali, někteří Čerkesi šli do útoku beze zbraní, jen s lahví v ruce a řvali »Urá«. Střelecké salvy a kulometná palba v té chvíli pro ně nebyly ničím, takže na bojišti zůstalo mnoho mrtvých, při čemž mnozí byli za-

biti vlastními zbraněmi, neboť v opilosti mnozí z nic nevěděli co dělají, aniž věděli kdo je před nimi a kolem nich.

PŘI ZAJIŠŤOVÁNÍ TJRODY

Likvidace posádky na Sjenjaku (6.—7. VII. 1944)

V průběhu žní přestaly bojové akce většího rozsahu. Všechny jednotky, stejně jako obyvatelstvo byli zaneprázdněni tím, aby co největší množství obilí bylo zajištěno pro nemocnice, jednotky a instituce na osvobozeném území. Současně byl dán úkol znemožnit nepříteli zásobování obilím pod heslem: »Ano zrno obilí okupantům a domácím zrádcům«. Pro uskutečnění tohoto hesla bylo podniknuto vše, počínaje ničením mlátiček, pronásledováním pověřenců, které ustašský režim vysílal na vesnice, zapalováním objektů, do nichž ustaše uskladovali obilí až po ničení ustašsko-domobranských útvarů, které nepřítel umístil v hospodářský silných vesnicích, aby svou přítomností umožnili odebrání obilí.

Zatímco bylo ustašskému režimu znemožňováno odvážení obilí do měst a do Německa, byly potřebné zásoby obilí přiváženy do »bunkrů« nebo »zemljanek«, které buď dovaly příslušné orgány na osvobozeném území.

Přebytky obilí byly převáženy ze Slavonie do Banije, Kordunu a Liky, kde se projevoval nedostatek potravin. Pro dopravu tohoto obilí byly začasť používány celé brigády, neboť obilím naložené vozy bylo zapotřebí chránit zejména při přechodu tratě Záhřeb—Bělehrad a při dopravě přes Sávu, jakož i na úsecích, které nepřítel kontroloval velkými silami a stálými posádkami.

Dne 2. července brigáda dospěla do Požežské kotliny, bohaté na obilí. Šla tam přes Slobodnu Vlast, Paučje a Tromede do Kutjeva, kam přispěla druhého dne. Zde zůstala do 6. července, přičemž neustále vysílala hlídky směrem k nepřátelským opěrným bodům, aby byly stále po ruce zprávy o úmyslech nepřítel. Jako vždy, informační služba osobním průzkumem a prostřednictvím

sympatizujících občanů v terénu věděla o síle posádek v opěrných bodech Pleternica a Požega. Tak dala brigádě také zprávu, že posádku Sjenjak v bezprostřední blízkosti silné základny Požega tvoří asi 60 domobranců. Hned bylo rozhodnuto, aby posádka byla likvidována. Zároveň bylo zřejmo, že akce musí být blesková, neboť jakékoliv otálení a případná velmi rychlá intervence ustašů z Požegy by mohla akci překazit. Proto bylo rozhodnuto aby část sil provedla likvidaci posádky a druhá část aby vytvořila zajištění vůči Požeze.

První útok jednotek zbavil domobrance jakékoliv odvahy, tím spíše že podle všeho nechtěli klást žádný zvláštní odpor. Po několika salvách se jednotkám podařilo posádku na Sjenjaku rozbít. Většina domobranců utekla do Požegy. Mrtvých bylo sedm a tři zajatí. Ukořistěn byl jeden těžký kulomet, několik pušek, munice a jiná výzbroj. Posádka na Sjenjaku byla likvidovaná, ale jednotky brigády, které byly vysunuté směrem k Požeze bojovaly celou noc a pak ještě skoro do odpoledne 7. července. Byli přepadeni Čerkesy a domobranci, jimž překážela přítomnost brigády v bezprostřední blízkosti opěrného bodu.

Dne 23. července brigáda tak jako ostatní slavonské jednotky zajišťovala žně v Požežské kotlině a v okrese Pakrac. V tom období absolvovala menší boje kolem Trenkova s ustaši, kteří z Požegy přepadali okolní vesnice.

Zahynul oblíbený velitel

Dne 24. července Štáb divize nařídil brigádě přesun do Novského Trojúhelníka, kde měl u Lipovljan chránit přepravu obilí přes železniční trať ze Slavonie do Liky. Po příchodu do Lipovljan dne 24. července se 1. prapor rozmístil na pozice na jižním okraji vesnice a 2. prapor uzavřel cestu Krivaj—Banova Jaruga. Prvnímu praporu bylo dále uloženo aby sbořil most na železniční trati a tím znemožnil po trati průjezd obrněnému vlaku z Novsky do Banovy Jarugy. Nebylo však známo že most je strážěn ustaši, kteří střelbou znemožňovali jakýkoliv přístup k mostu. Obranu mostu zorganizovali ustaše z náspu,

na němž se zakopali. Když 1. rota 1. praporu, která dostala za úkol sboření mostu přešla trať a dala se směrem k mostu, ustaše na ni zahájili kulometnou palbu. Rota ihned zalehla směrem k mostu odkud šla střelba a ustašům odpověděla střelbou ze všech zbraní.

V té době se u 1. roty 1. praporu nacházel i velitel praporu Josef Kabíček, schopný vedoucí a velitel, statečný bojovník a dobrý člověk, kterého bojovníci neobvykle milovali a vážili si ho. Vždy byl připraven úplně a do konce splnit úkol, který byl před jeho prapor postaven. Také tentokrát byl s bojovníky v prvních řadách. Důsledný sám k sobě, jako vždy vedl rotu k útoku. První rota se octla v nezáviděníhodném postavení, zalehla na louce rovné jako dlaň, jsouc ostřelována ustašskou palbou. V této těžké situaci hledal velitel Kabíček řešení, které viděl jedině v zúčtování s hrdlořezy. Vedl rotu do útoku. Jakmile se však zvedl, skosila ho kulometná střelba. Brigáda tak ztratila oblíbeného velitele praporu, uvědomělého a velmi nadaného vojáka, dobrého bojovníka, člověka a komunistu. Avšak i vzdor této veliké oběti bojovníci 1. praporu splnili daný úkol.

Dne 25. července ráno brigáda zaujala pozice nad vesnicí Jamarica které obsadil 1. prapor a druhý prapor na trojmezí Jamarice a Janja Lípy. Tyto pozice držela až do soumraku a když setmělo, znovu se spustila na trať u Lipovljan, plníc tak úkol jako v předchozí noci s tím rozdílem, že noc z 25. na 26. VII. byla klidná a bez boje.

Výchova vedoucích a bojovníků

Z Trojúhelníku se brigáda znovu přesunula do Požežské kotliny, do Čaglinu, kde zůstala do 1. srpna 1944. Této doby využila pro organizační uspořádání, pro vojensko-politickou práci, pro seřizení zbraní a výstroje. Kromě vojensko-odborné problematiky se v té době věnovala pozornost výchově vedoucích v topografii, aby se mohli orientovat na každém území s ohledem na časté přemísťování ve dne i v noci v různých terénech. Na první pohled jsou to maličkosti. Avšak bez znalosti těchto maličkostí nebylo možno si představit dokonalého vedoucího partyzánské jednotky. On musel mít základní vědomosti

aby mohl samostatně plnit úkoly, které se ponejvíce prováděly v noci a k tomu ještě ponejvíce v neznámém kraji. Brigáda, tak jako tomu bylo i u ostatních jednotek, byla hned v Dakovštině, aby několik dní po té plnila úkoly u Bilo-gory, nebo někde u Virovitice či Daruvaru či na jiném místě.

Politické a kulturně-osvětové práci byla věnována mimořádná pozornost, neboť vzdor tomu že vedoucím a bojovníkům byly jasné zásady ozbrojené revoluce, zůstaly politické problémy, tím spíše, že jednotky a bojovníci sami nestačili. Úkolem a posláním bojovníka — vojáka lidové revoluce Jugoslávie bylo a muselo být, že všude tam, kam přišel, musel mobilizačně působit na lidi, kteří dosud nebyli zapojeni do všennárodního odporu proti nepříteli, jakož i na ty, kteří jako reakcionáři nebo lhostejní otupovali ostří revoluce. V podstatě se práce politických komisařů, komunistů a velitelů na politicko-osvětovém poli rozvíjela většinou v zátiší, při odpočinku. Oddech a odpočinek byly kromě vojenské výchovy vyplněny politickou a kulturně-osvětovou prací. Úsilí bylo zaměřeno zvláště na práci s nově došlými soudruhy, neboť to byli většinou mladíci bez jakékoliv politické a vojenské výchovy, avšak odhodlaní bojovat všemi svými silami proti okupantům a domácím zrádcům. Proto bylo nutno těmito lidem vysvětlit úkoly lidového bojovníka, na což často upozorňovalo vyšší velení jak komisaře, tak i velitele jako celek.

BOJE KOLEM DARUVARU

Přípravy k útoku na nepřátelský opěrný bod Končenići

Z Požežské kotliny se brigáda s ostatními jednotkami XII. divize přemístila v prvních dnech srpna 1944 na pozice u Daruvaru, Garešnice a Pakrace. Příchod tak značných sil na toto území představoval pro nepřítel nebezpečí, zejména pro malé opěrné body, neboť věděl, že s některými bude jednou pro vždy konec. V tomto

případě byl na řadě nepřátelský opěrný bod Končenic. Ve dnech 6. a 7. srpna 1944 se Československá brigáda přiblížila k tomuto opěrnému bodu a rozmístila své jednotky ve vsi Daruvarský Brestovec tak, že jeden prapor měla na severovýchodním okraji jako zajištění proti Končenic.

Po příchodu do Brestova ještě nikdo nevěděl o úmyslu Štábu XII. divize, likvidovat domobranci a Němce v Končenic, dokud Štáb brigády nedostal příslušný rozkaz. Vzdor tomu však byla podniknuta rozsáhlá průzkumná činnost. Za dva dny pobytu v bezprostřední blízkosti opěrného bodu bylo provedeno několik diverzí a převlečení partyzáni byli posíláni do opěrného bodu. Kromě toho obyvatelé Končenic byli vesměs na straně NO hnutí a velký počet mladých lidí z této vesnice se nacházel v řadách Československé brigády, takže nebylo problémem získat o posádce potřebné údaje. Štáb brigády měl k dispozici údaje o tom, kde se nacházejí zbraně, opevnění, miny i drátěné překážky a dokonce měl v ruce plán jak chce posádka překonat odpor v případě že bude napadena. Opevnění objektů, z nichž měla posádka klást odpor, druh a jakost výzbroje umožňoval posádce tuhý a dlouhý odpor. Proto bylo nutno jednotky, které měly útočit, připravit tak, aby akce co nejdříve skončila. Nejdůležitější bylo, aby vše bylo provedeno s co nejmenšími ztrátami, což bylo charakteristické pro bojové podniky v NOB.

Rozkaz k likvidaci opěrného bodu Končenic dostala brigáda od Štábu XII. divize odpoledne dne 8. srpna 1944. V tomto rozkaze byly dány pouze směrnice k útoku. Štáb divize se nezabýval podrobnostmi, celý plán útoku a vše co bylo s akcí ve spojení přenechal Štábu brigády, pro nějž to nebylo za těžko zorganizovat, neboť měl k dispozici potřebné údaje o nepříteli. Hned po obdržení rozkazu velitel brigády Josef Růžička shromáždil svůj štáb ke společnému prostudování rozkazu. V průběhu tohoto zkoumání se rodily nápady, jak a kterým způsobem jednou pro vždy udělat konec ustašské tyranii v tomto kraji. Po seznámení s úkolem který byl brigádě uložen byla provedena krátká výměna názorů, která umožnila veliteli aby

rozhodl o akci. Toto rozhodnutí byli všichni povinni provést a všemožně usilovat o jeho splnění. Velitel brigády, takto rodák z blízké osady, vzdálené od Končenic pouhé 3 km velmi dobře znal podmínky a situaci v této vesnici, takže snadno určil postup a způsob účasti jednotek při útoku. Den před útokem vydal Stáb brigády následující rozkaz:

Podle rozkazu Štábu XII. divize dostala naše brigáda za úkol likvidovat nepřátelský opěrný bod Končanic. V tomto opěrném bodě se nachází 61 nepřátelských vojáků, vyzbrojených dvěma těžkými kulomety a 4 kulomety brněnské Zbrojovky. Za účelem likvidace tohoto opěrného bodu

n a ř i z u j e m e :

1. I. prapor

v sestavě:

3 roty

1 John-Bull

1 těžký kulomet

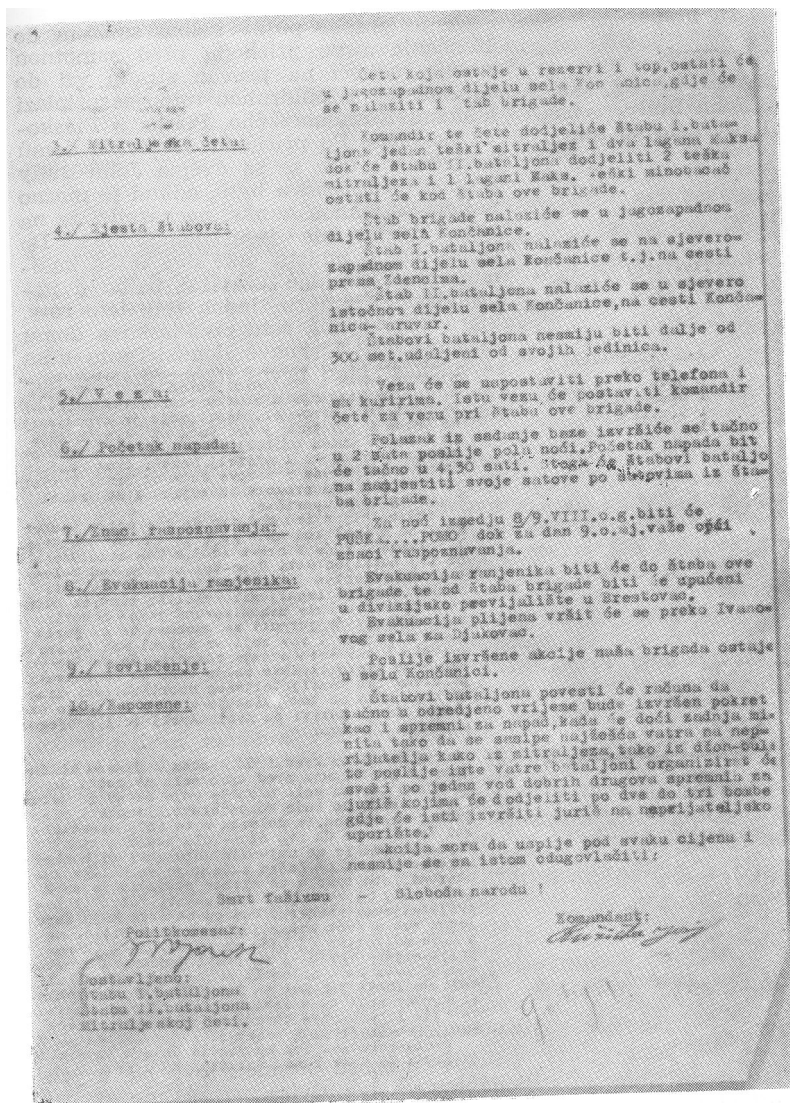
a ostatní

příslušenství

vyjde ze své nynější základny cestou k Vaněčkově ulici v Končenicích. Ípode vsí Končenic bude pokračovat v pohybu směrem křižovatce cest Daruvar—Brestovec—Veliki Zdenci, kde s jednou a půl rotou obsadí domy a sice: Heřmanův dům kde bydlela učitelka Svobodová a v němž je nyní učitel Beneš; druhý dům řeznictví Elvódy a oba Trnkovy domy. Okna v těchto domech využít k útoku na opěrný bod.

Tento prapor má za úkol likvidovat bunkr, nacházející se u domu kde jsou domobranci, tj. mezi domem a kostelem směrem ke Zdencům. Proto dá tento prapor »Jonh-bull« do Málkova domu tak, aby odtud mohl z okna zasáhnout bunkr. Po vypálení několika min z John-fouJla je nutno vypravit desítku bombometčíků, kteří vyrazí a útokem obsadí bunkr a zákop, který se u bunkru nachází.

Půldruhé zbývající roty se rozmístí za školou a ve školní zahradě tak, aby byl vytvořen půlkruh kolem nepřátelského bodu. Soudruzi kteří budou na tomto postavení se musejí dobře zakopat a dávat pozor, aby nepřítel neuprchl směrem ke Zdencům.

Rozkaz Štábu I. československé brigády »Jan Želka z Trocnova«
k likvidaci opěrného bodu Končevice (Esime 2. strana)

2. II. prapor
v sestavě:
3 roty
3 John-Bully
1 p-t dělo 45 mm

Tento prapor půjde cestou směrem do Končanic a po příchodu před samotnou vesnicí odbočí na pravou stranu vsi do zahrad, kde s půldruhou rotou se připlazí k domu Kutnohorského. Piáska a Piáskova hostince. Po příchodu do těchto domů se rozmístí tak, že se dvěma John-Bully půjdou do Piáskova bytu, odkud je možno nejlépe zasáhnout bunkr, nacházející se na rohu domu kde jsou domobránci. Do těchto domů umístit také dva těžké kulomety, které ibudou uzavírat palbu z nepřátelského bunkru. Jedna četa této roty, která také vysílá četou do Piásikova domu se umístí v Horynově domě. Tento dům se nachází jako první u nepřátelské budovy u cesty Končenice—Brestovec. Do tohoto domu umístit jeden John-Bull, který má za úkol likvidovat nepřátelský bunkr který se nachází v zahradě mezi Horynovým domem a domem, v němž jsou domobránci. Třetí rota. zůstane v rezervě.

Protitankové dělo bude použito jen v tom případě, kdyby se banda nacházela na kostelní věži.

Rota, která zůstává v rezervě a dělo, zůstanou v jihozápadní části Končenic, kde bude i Štáb brigády.

3. Kulometná rota:

Veliteli této roty přidělí Štábu 1. praporu jeden těžký kulomet a dva lehké Maxy a Štábu 2. praporu přidělí 2 těžké kulomety a 1 lehký Max. Těžký minomet zůstane u Štábu této i brigády.

4. Umístění štábů:

Štáb brigády bude umístěn v jihozápadní části vesnice Končenice.

Štáb 1. praporu bude umístěn v severozápadní části vesnice Končenice, tj. na cestě ke Zdencům.

Štáb 2. praporu bude umístěn v severovýchodní části vsi Končenice. na¹ cestě Končenice—Daruvar.

Štáby praporů nesmějí být od svých jednotek vzdáleny více než 300 metrů.

5. Spojení:

Spojení bude udržováno telefonicky a kurýry. Toto spojení zřídí velitel roty pro spoje při štábu této brigády.

6. Začátek útoku: Odchod z dosavadní základny začne přesně ve dvě hodiny po půlnoci. Začátek útoku bude přesně ve 4,30 hodin. Proto Štáby praporů nařídí své hodinky podle hodinek ve Štábu brigády.
7. Heslo: Pro noc mezi 8. a 9. VIII. t. r. bude heslo Puška — Pomoc, zatímco pro den 9. t. m. platí obecná poznávací znamení.
8. Evakuace raněných: Evakuace raněných se bude provádět do Štábu této brigády a odtud budou ranění dopraveni na divizní obvazíště v Brestově.
Evakuace kořisti bude provedena přes Ivanovo Selo do Ďakovice.
9. Ústup: Po skončení akce zůstane naše brigáda ve vsi Končenicích.
10. Poznámky: Štáby praporů se postarají, aby odchod byl zahájen v určenou dobu a aby byly provedeny přípravy k útoku tak, aby jakmile přijde určená minuta se na nepřítele sesypala nejprudší palba jak z kulometů, tak z John-Bullů. Po střelecké přípravě prapory sestaví po jedné četě dobrých soudruhů připravených k útoku, jimž dá DO dvou třech bombách, aby provedli útok na nepřátelský opěrný bod.
Akce se musí za každou cenu zdařit a nesmí se na dlouho protahovat.

Z rozkazu Štábu brigády, jakož i ze schématu je zřejmo, že jednotky musely provést vhodný manévr tak, aby bez větší námahy a ztrát získaly vhodnou oporu pro přepad a co nejvíce se přiblížily k objektu přepadení. Proto byla snaha, aby jednotky před zahájením přepadu obsadily domy na severozápadní straně vesnice, naproti objektu který měl být přepaden vzhledem k tomu, že přístup z jihozápadní strany mohl být nebezpečný, neboť s té strany domobrancí a ustaše zřídili drátěnou překážku s minami.

I když byl rozkaz dosti podrobný, štáby praporů a velitelství štábních jednotek dostali řadu ústních informací, zejména pokud se týče bezpečnostních opatření. Vše bylo vypočítáno tak, aby se chránily životy bojovníků a vedoucích, aniž by při tom bylo ohroženo splnění daného

úkolů. Nutno také uvážit, že v této posádce se kromě domobranců nacházelo také několik Němců a ustašů v roli instruktorů a jejich přítomnost v opěrném bodě měla působit mobilizačně na posádku, aby se houževnatě bránila.

Přepadení bylo plánováno tak, že posádce bude doručena písemná výzva aby se vzdala. Jestliže posádka tuto výzvu odmítne, bude k tomu donucena útokem, přirozeně se všemi následky které z toho vyplývají. Zajištění útoku na Končenicí prováděly od Daruvaru jednotky XII. Proletářské brigády.

Posádka v Končenicí je ozbrojena (9. VIII. 1944)

Přesně v určenou dobu byl zahájen pohyb jednotek, jak to bylo určeno v rozkaze. Všechny pohyby na určená místa byly díky dobré organizaci provedeny, aniž je nepřítel zpozoroval do 3,30 hodin 9. srpna 1944, takže posádka mohla pak jen konstatovat, že se nachází v pasti, z níž se nemůže dostat.

Výchozí pozice se nacházely přes cestu od nepřítele, ve vzdálenosti pouhých 30 až 40 metrů. Teprve zde velitelé oddílů, čet i rot, jakož i velitelé praporů zpřesnili celou řadu podrobností, což nemohlo být dříve provedeno, ani uvedeno v dokumentu, vydaném pro tento přepad. Velitelé několikrát obešli bojovníky v pozicích a vysvětlili jim to, co bylo dříve považováno za méně významné. Zvláště dlouho se zdrželi u obsluhy těžkých kulometů a »John Bulla« a poučovali, jak se zachází s touto zbraní před útokem.

Příchod jednotek a jejich rozmístění k útoku značně překvapil obyvatelstvo, ne snad proto že se báli partyzánů, nýbrž proto že nevěděli jak to skončí a iak budou reagovat Němci a ustaše z jiných opěrných bodů. Ostatně i kdyby nepočítali s pronásledováním od ustašů po skončení akce, stačilo připomenout si, že z oken jejich domů jsou namířeny pušky a kulomety směrem k nepřátelským bunkrům a střílnám, z nichž bude posádka odpovídat palbou na střelbu partyzánů, což znamenalo střelbu na jejich domy. Všechny přípravy k útoku byly vykonány včas. Počasí také bylo brigádě příznivo. Bylo takové, ja-

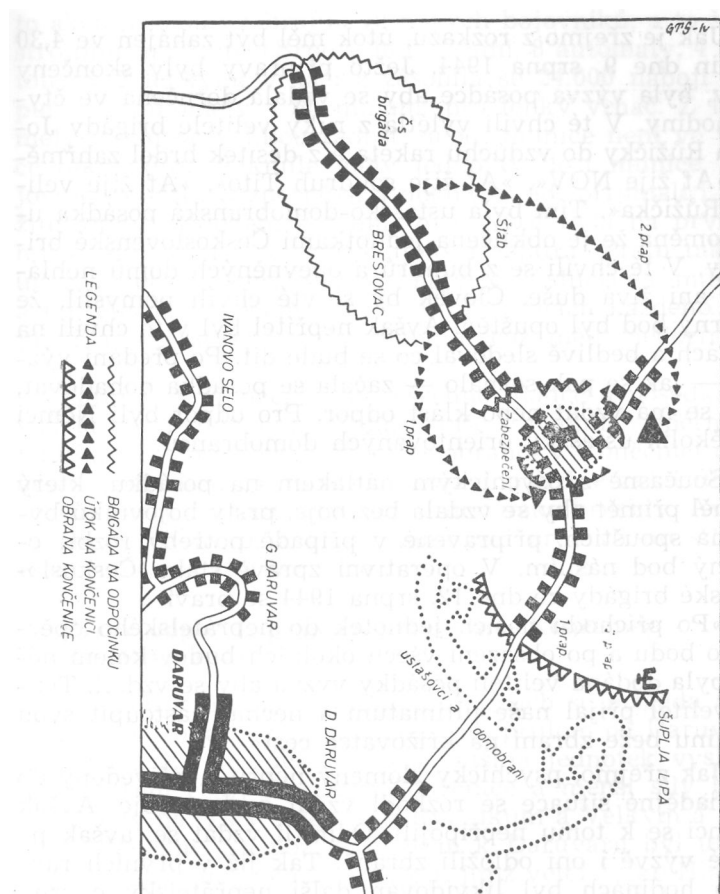

Schéma útoku a bojů kolem opěrného bodu Končence

ké jen si bylo možno za těch okolností přát. Ježto se blížil okamžik, kdy měla být předána nepříteli výzva aby se vzdal a počátek útoku s výbuchy »John Bulla«, bomb a salvami kulometné a puškové střelby v případě, že odpověď na výzvu bude negativní, rostl u bojovníků i vedoucích neklid. To bojovníci i vedoucí za takových okolností ostatně vždy prožívali, dokonce i ti, kteří byli známi jako neohrožení bojovníci.

Jak je zřejmo z rozkazu, útok měl být zahájen ve 4,30 hodin dne 9. srpna 1944. Ježto přípravy byly skončeny dřív, byla výzva posádce aby se vzdala doručena ve čtyři hodiny. V té chvíli vylétla z ruky velitele brigády Josefa Růžičky do vzduchu raketa a z desítek hrdel zahřmělo »Ať žije NOV«, »Ať žije soudruh Tito«, »Ať žije velitel Růžička«. Tím byla ustašsko-domobranská posádka uvědoměna že je obklíčena jednotkami Československé brigády. V té chvíli se z bunkrů a opevněných domů nehlásila ani živá duše. Člověk by si v té chvíli pomyslel, že opěrný bod byl opuštěn. Avšak nepřítel byl v té chvíli na nohách a bedlivě sledoval co se bude dít. Po předání výzvy — jak se pak seznalo — začala se posádka dohadovat, zda se má vzdát nebo klást odpor. Pro odpor byli Němci a několik ustašsky orientovaných domobranců.

Současně s psychickým nátlakem na posádku, který ji měl přimět aby se vzdala bez boje, prsty bojovníků byly na spouštích, připravené v případě potřeby rozbít opěrný bod násilím. V operativní zprávě štábu Československé brigády ze dne 12. srpna 1944 se praví:

»Po příchodu našich jednotek do nepřátelského opěrného bodu a po obsazení všech okolních budov kolem něho byla dodána veliteli posádky výzva aby se vzdali. Tento velitel přijal naše ultimatum a nechal nastoupit svou setninu beze zbraní na křižovatce cest«.

Jak zřejmo, psychicky zlomený nepřítel, přivedený do beznadějně situace se rozhodl vzdát se bez boje. Avšak Němci se k tomu nepřipojili. Odmítli vzdát se, avšak po nové výzvě i oni odložili zbraně. Tak již v prvních raních hodinách byl likvidován další nepřátelský opěrný bod v daruvarském okrese a tím rozšířeno osvobozené území, po němž už nebude šlapat fašistická bota jako dosud.

Nastoupená a odzbrojená posádka opěrného bodu v čele se svým velitelem poručíkem Šimuničem, který za několik měsíců poté zahynul jako partyzán, byla připravena k odchodu do Daruvarského Brestovce v doprovodu bojovníků brigády. Po jejím odchodu z Končenice se rozproudilo velké společné veselí lidu a bojovníků, které potrvало pozdě do noci ze dne 9. na 10. srpna 1944. Po té-

to akci brigáda vyzbrojila 70 nových bojovníků, a to šesti strojnými puškami »Brno«, 40 puškami, 8 automaty, 4 pistolemi, 2 lehkými vrhači a zásobila se 24.000 náboji pro pušky a kulomety a 60 minami pro lehký vrhač. Z toho měly jednotky velikou radost, neboť munice není ve válce nikdy dost. Jakmile měly jednotky dost munice, bojovníci se cítili bezpečnější a dokonce rádi přijímali i složitější úkoly vzhledem k tomu, že v NOV byla na prvním místě munice a pak teprve jídlo a ostatní. Proto také z ukořistěného materiálu byla nejvíce hodnocena munice a po této akci v Končenicích se v nábojnicích každého bojovníka ocitl značný počet nábojů, což mělo nedožrnnou cenu.

Zatímco v Končenicích šlo všechno hladce a posádka se vzdala bez jediného výstřelu, ustaše v okolních opěrných bodech nelenili. Věděli, že s domobranci v Končenicích není něco v pořádku. Proto nepřítel již dopoledne začal útočit od Daruvaru na jednotky XII. proletářské brigády. Avšak všechny pokusy ustašů aby toho dne pronikli do středu Končenic zůstaly bez úspěchu.

Tvrđý odpor 1. praporu při obraně Končenic (10. VIII. 1944)

Následujícího dne v ranních hodinách se brigáda soustředila na to, aby zamezila nepříteli průlom od Daruvaru a Zdenců. Za tím účelem byla většina jednotek vyslána na uzavření cesty Daruvar-Končenic a menší síly byly postaveny na cesty směrem k Rybníkům a Velkým a Malým Zdencům. Na pozici směrem k Daruvaru byl určen 1. prapor a jedna rota 2. praporu, jimž velel Vilko Hladík. Dvě rot y tohoto praporu byly umístěny u hřbitova a odtud dále směrem k západní části lesa Lipovac. Úkolem těchto oddílů bylo zamezit přístup do vsi s východní a jihovýchodní strany. Jedna rota 1. praporu a 2. rota 2. praporu zaujaly pozice severně od hřbitova směrem ke kóťe 185 zámek Dioš s úkolem znemožnit ustašům průlom směrem k západu od severovýchodu.

Druhý prapor bez jedné rot y, jemuž velel Štěpán Dmejchal držel pozice u Rybníků a úspěšně kontroloval prostor od osady Otkopy do Borisovy salaše. Na účet pra-

poru byla angažována i průvodní rota brigády, rozložená do rámce bojové sestavy praporu.

Boj započal dne 10. srpna 1944 o šesté hodině ranní a skončil ve 13,45 hodin. Toho dne se 1. prapor urputně bránil daleko silnějšimu nepříteli. Do tohoto boje vrhl nepřítel z Daruvaru dvě setniny ustašů, dvě setniny domobrany ze IV. horského pluku, které byly v té době umístěny v opěrném bodě Daruvar a jednu rotu Němců, podporovaných několika tanky.

V prvních ranních hodinách začal nepřítel ostřelovat postavení 1. praporu, hlavně při silnici, minometnou a kulometnou palbou. Podle síly střelby se dalo předpokládat, že v příštích hodinách dojde k tuhým bojům, rozsáhlejším než jaké v těchto místech den předtím sváděla XII. proletářská brigáda. Třebaže pozice praporu byly zasypávány mohutnou střelbou, bojovníci neztráceli vůli k odporu, a vražednou palbou bili nepřátelské skupiny, které se chtěly přiblížit k jejich pozicím. V odpoledních hodinách se ustaše několikrát pokoušeli prolomit obranu podél silnice, ale nepodařilo se jim to. Kolem 11. hodiny se pokusili obejít s jednou skupinou levé křídlo 2. roty 2. praporu přes Šuplju Lípu, ale to se jim rovněž nepodařilo.

Když Štáb XII. divize viděl že 1. prapor nebude moci odolat daleko silnějšimu nepříteli, nařídil 18. brigádě, která byla na cestě přes Končenici do Šuplje Lipy, aby jeden její prapor obsadil část pozic 1. praporu. Stalo se tak proto, aby se zkrátila obranná fronta jednotek a vytvořil se tak správný poměr sil vzhledem k počtu ustašů kteří útočili podél cesty. Zatím však se 3. prapor 18. brigády nezúčastnil celý boje, nýbrž pouze jeho 3. rota, takže tím obrana proti Daruvaru nebyla nijak zvlášť posílena.

Když ustaše viděli že průlom pozic podél silnice je nemožný, snažili se najít východisko manévrem na boky, čímž byly jednotky překvapeny a nemohly se ustašům opřít. Přemístění jednotek z levého křídla na pravé, případně kde ustaše nezamýšleli v takovém rozsahu a s takovou silou útočit bylo nemožné a Štáb brigády neměl žádné rezervy, jimiž by mohl ovlivnit průběh boje. Dvě

setniny ustašů vyrazily znovu k útoku z lesa Lipovac, provedly obchvat pravého boku 1. praporu a vtrhly mu do zad. Tím byly jednotky jižně od silnice a na samotné silnici přivedeny do poloobklíčení a do velmi obtížné situace, neboť ze všeho nejméně se očekávalo že budou odtud napadeny. Když ustaše zaútočili na pravý bok, začal útok na cestu, po níž vyjel tank, který před sebou strkal válec, s jehož pomocí byly zneškodňovány protitankové miny. Jakmile miny explodovaly, cesta pro tank byla volná. Tak byla zlomena obrana bojovníků 1. praporu, který statečně bojoval plných 7 a půl hodiny. S bojovníky v prvních řadách bojoval hrdinně a se zdarem velel svému praporu mladý velitel Vilko Hladík, který v tomto boji zahynul právě tak jako jeho předchůdce Josef Kabíček, od něhož před měsícem prapor převzal. Tento prapor v krátké době ztratil navždy své dva velitele.

Boj s ustaši a Němci u Končenic byl pro brigádu nejtěžší od jejího založení až do konce války. V tomto boji 1. prapor, vlastně jeho 1. rota, která se hájila na cestě, ztratila sedm bojovníků, mezi nimi i svého velitele. Boj Československé brigády u Končenic zůstal v upomínce jak bojovníkům, kteří se ho zúčastnili, tak obyvatelům této vesnice, kteří v nitru přáli úspěšné zakončení boje své brigády a ve svých srdcích nesli smutek za zahynulé bojovníky, kteří odpočívají na končenském hřbitově.

Druhý prapor bez jedné rot, který tvořil léčku od Zdenců a Hrubečného Pole toho dne neměl žádné boje s nepřítelem.

Boje na Petrově vrchu

Z Končenic se brigáda přesunula na východ od Daruvaru do vsi Markovac. Zde trvale udržovala silné zajištění severně od vesnice na hřebenu od Vraněviny na Petrov vrch, neboť odtud hrozilo nebezpečí vzhledem k tomu, že vesnice se nacházela přímo pod hřebenem. Tyto předtuchy se také uskutečnily. Časně ráno dne 12. srpna 1944 hlídky vyslané směrem k opěrnému bodu Daruvar hlásily, že nepřítel táhne směrem k Vraněvině. Stáb brigády nařídil obsazení pozic a sice: část jednotek měla ob-

sadit hřeben vedoucí na Petrův vrch a část jednotek měla zaujmout pozice podél cesty severně od Markovce. O sedmé hodině začaly první boje s ustaši a Čerkesy. Jednotky nacházející se přímo na hřebeni přijaly boj s nepřítelem, který postupoval od Daruvarských Vinohradů přes Vraněvinu s úmyslem vpadnout do Markovce od severu. Ježto boj přijaly pouze části 2. praporu nacházející se na hřebenu, byl pak do boje zapojen celý prapor. O průběhu boje se v operativní zprávě Štábu Československé brigády ze dne 12. srpna 1944 praví:

»Nepřítel měl v úmyslu loupit ve vsi Markovec, což se mu nepodařilo. Naše jednotky zaujaly postavení na cestě nad Markovcem, kóta 359 a 426. Při příchodu na kótu 341 naše jednotky zahájily prudkou palbu a zastavily nepřítele na tomto místě. Po delší době byl nepřítel donucen k útěku a stáhnout se do svého opěrného bodu Daruvar v důsledku našeho útoku.«

V průběhu dne nepodnikl nepřítel žádné další akce, jedině občas zahájil na naše jednotky palbu z velké vzdálenosti. Zatímco zanechal pokusů proniknout od západu, velmi houževnatě se snažil o proniknutí od severu podél hřebene. Proto také boj na hřebeni byl rozhodující a trval do 13 hodin a byl ukončen útokem na kótu 426 a zahánáním ustašů směrem k Daruvaru.

V uvedené zprávě dne bylo podáno následující hodnocení této akce:

»Při provádění této operace bylo dosaženo stanovených cílů natolik, že jsme nepříteli nedovolili vstup do vsi Markovac, ani na naše pozice. Úkoly, které byly našim jednotkám stanoveny, byly cele splněny«.

V boji u Markovce, při útoku a výpadu na kótu 426 zahynul ustašskou kulkou zástupce velitele 1. roty 2. praporu Zdeněk Horyna z Dar. Brestovce a mezi raněnými byl i delegát 2. roty 2. praporu František Hlušíčka z Horního Daruvaru. Nepřítel utrpěl mnohem větší ztráty.

V těchto dnech se ve vsích jihozápadně od Daruvaru nacházely jednotky XII. proletářské brigády a po dvou dnech přišla i XVI. mládežnická brigáda. Nepřítel tyto jednotky zpozoroval a velkými silami útočil z opěrného bodu Daruvar směrem k Bořkům. Kromě ustašů a domo-

Na »partyzánské stezce« ve Středních Borkách u Daruvaru

branců se útoků zúčastnili i Čerkesi. Ježto Štáb brigády věděl o připravovaném útoku nepřítele na osvobozené území, stáhl jednotky z Markovce na hřeben Vraněvina-Petrův vrch, přičemž 1. prapor s průvodní rotou zaujal pozice severně od kóty 615 na pokraji lesa, v pozadí shořené horské chaty a současně byl jeden oddíl umístěn severně od Markovce na kótě 426. Úkolem praporu bylo znemožnit nepříteli proniknutí po hřebenu na Petrův vrch a dále směrem k Bořkům. Pokud by nepřítel na tomto úseku použil větší síly, prapor by se musel za neustálého kladení odporu stáhnout směrem k Bořkům, kde měl společně s jednotkami XII. proletářské brigády za každou cenu znemožnit ustašům vpád do vesnce.

Na levém křídle 1. praporu, na Dugim njivama se nacházel 4. prapor XII. proletářské brigády.

Boj na hřebeni Vraněvina-Petrův vrch začal v 06,30 hodin dne 14. srpna 1944. Nepřítel postupoval po hřebenu směrem k Petrovu vrchu, kde byl uvítán palbou oddílu s kóty 426 severně od Markovce. Tento oddíl byl vysunut

před pozicí jako bojové zajištění, což nepřítele přinutilo aby se rozvinul a tím ztratil na čase. Zanedlouho se oddíl stáhl směrem k Petrovu vrchu a zaujal pozice v sestavě 1. praporu. Vzhledem k tomu že nepřítel byl ostřelován z kóty 426, postupoval dále velmi pomalu a bázlivě. Když se objevil na východním okraji mýtiny, jednotky brigády zahájily silnou puškovou a kulometnou palbu. Za chvíli nastalo v řadách nepřítele hemžení, zdálo se že je buď odražen, nebo že připravuje útok na pozice 1. praporu. Ježto byl odtud uvítán silnou palbou a viděl že se mu nepodaří prorazit postavení směrem ke zbořeně horské chatě, neboť by bylo nutno přejít mýtinu širokou 300 až 400 metrů, pokoušel se obejít pozice 1. praporu s kóty 421, kam umístil větší síly a ohrozil tím postavení střední části. V důsledku toho byl 1. prapor přinucen k ústupu přes potok Stančevac a zaujmout nové pozice nad Dolními Bořky, odkud bránil nepřítele v proniknutí směrem na Střední a Horní Bořky. Toho dne trval boj do 14. hodiny. Pokusy nepřítele proniknout do Středních a Horních Bořek se nezdařily a byl se ztrátami odražen.

Likvidace opěrných bodů Hrubečné Pole a Velké Zdence

V odpoledních hodinách dne 14. srpna přišel rozkaz štábu XII. divize, aby se jednotky brigády přesunuly na Petrův vrch. Po příchodu na Petrův vrch bylo navázáno spojení s XVI. mládežnickou brigádou, která se zde nacházela se svými třemi prapory. To byla ve skutečnosti příprava k jedné větší akci, které se měly zúčastnit jednotky XII. a XI. divize a s nimi oddíly z tohoto úseku. Na řadě byly nepřátelské opěrné body Hrubečné Pole a Veliké Zdence. Československá brigáda měla po dobu útoku na Hrubečné Pole udržovat léčku od Velkých Zdenců a později se měla zúčastnit útoku na tento opěrný bod.

Odchod z Petrova vrchu byl proveden podle rozkazu Štábu XII. divize, na jehož podkladě Štáb Československé brigády vydal svůj rozkaz ze dne 17. VIII. 1944 v němž se praví:

Podle rozkazu Štábu XII. divize Op. č. 553 byla naše brigáda pověřena úkolem zřídit léčku směrem k nepříteli-

skému opěrnému bodu Velké Zdence na vozové cestě Malé Zdence-kostel-hřbitov a na mostě přes říčku Šavarnici ke mlýnu nacházejícímu se na řece Hově u rybníků. Proto tento štáb nařizuje:

1. 2. prapor:
v sestavení
3 roty
doprovodná rota
vyjde ze své dosavadní základny přes Dobrou Kuču—Vükovje—Dolní Vrijeska a DO hřebeinu do Cikoš salaše a odtud přes Rybníky do Malých Zdenců, kde obsadí pozice od kostela přes hřbitov a střelecký řetěz se musí táhnout až ke mlýnu, který se nachází poblíž cesty Končenice'—Velké Zdence.
2. 1. prapor:
v sestavení
3 roty
doprovodná rota
Vyjde tímž směrem jako 2. prapor s tím, že obsadí jednou rotou pozice od kostela 'k mostu na říčce Šavarnici a své dvě další roty ponechá v brigádní rezervě.
3. Umístění štábů:
Štáb brigády bude v přilehlých domech u kostela. Štáb 2. praporu bude v pozadí svých jednotek, štáb 1- praporu rovněž v pozadí svých pozic.
4. Spojení:
Spojení mezi štáby praporů a štábem brigády bude udržováno pomocí 'kurýra.
5. Heslo:
Pro noc ze 17. na 18. srpna: SOUD — LIDOVÝ. Pro den 18. VIII.: výzva: Levou ruku zvednout do výše, odpověď: čepice zvednutá pravou rukou do výše.
6. Připomínky:
Štáby praporů se postarají, aby jejich bojovníci se na pozicích dobře zakopali, aby se nestalo jak tomu často bývá že se jim nechce vykopat zákopy a když pak: zaútočí nepřítel, teprve potom shledá, že zákop je potřebný.
Štáb 2. praporu podminuje cestu před svými pozicemi. Na svém levém křídle bude udržovat spojení s jednotkami Osjecké brigády a štáb 1. praporu na svém pravém křídle s jednotkami XL. divize.
7. Ústup:
Ústup bude proveden na podkládě písemného rozkazu nebo na podkladě znamení dohodnutých tímto štábem a sice jedna¹ červená, dvě bílé a jedna zelená raketa, vypálené postupně jedna za druhou směrem k Velkým Zdencům. Pokud nebude dalšího rozkazu, ústup bude proveden přes Hrubečné Pole do Malé Peratovice.

8. Doba odchodu: Odchod bude proveden dnes přesně o 6. hodině 30 minutách. V tu chvíli musí být celá brigáda seřazena na Petrově vrchu.

Zajatí domobranců

Jednotky obsadily pozice na krajním západním okraji osady Malé Zdence. Vzdálenost mezi posledními domy této osady a Velkými Zdenci obnášela všeho všudy několik desítek metrů. Organizace obrany byla těchto pozicích provedena do rozednění. Zatímco co jednotky obsazovaly pozice, v Hruběčném Poli vřelo jako v kotli, proletáři tam útočili na takzvanou nedobytnou ustašskou »Pevnost«. Jakmile jednotky zřídili systém palby, aby mohly klást co nejúčinnější odpor nepříteli, pokud by tento zahájil útok od Velkých Zdenců, kde se nacházelo více než 150 domobranců a ustašů, začal průzkum hlídek. Kromě toho se začínalo s prováděním různých diversí tím, že na opěrný bod bylo vrženo několik min z minometu 81 mm. Avšak posádka toho místa jakoby zmizela, neoizval se odtud ani jediný výstřel. Hlídky se několikrát přiblížily až k bunkru, přičemž jim rolníci sdělili, že posádka se nachází v opěrném bodě v bunkrech, ale že neodpovídá na palbu ani nic nepodniká za účelem výpadu k Malým Zdencům.

Přibližně kolem 09,30 hodin dne 18. srpna 1944 bojovníci 1. praporu oznámili, že od Hruběčného Pole směrem k Daruvaru pronikají skupiny nepřátelských vojáků. Tyto skupiny byly pevně rozhodnuty vyhnout se zajetí. Po příchodu k léčce zřízené jednotkami 1. praporu byly vyzvány aby se vzdaly. Vojáci však neuposlechli a využívají nerovnosti terénu chtěli uniknout zajetí a začali utíkat směrem k Hově a rybníkům. Avšak bojovníci 1. praporu a štábních oddílů, kteří je překvapili, zahájili na ně palbu, což domobrance přimělo aby zalehli. Potom byli pochyťáni a odzbrojeni, což bylo skončeno za něco víc než půl hodiny. Ustaše i domobrance pak předali zbraně, které už více nebyly použity k zabíjení nevinných lidí.

Památník na Bučji, kde byla založena Československá brigáda
»Jan Žižka z Trocnova«

Z 89 domobranců, ustašů a příslušníků milice bylo zajato 65 domobranců a příslušníků milice. Jeden poručík a 12 domobranců bylo zabito a 14 se podařilo utéci směrem ke Končenicí. Ukořistěno bylo 40 pušek, jeden těžký kulomet typu »Schwarzlose«, 2 kulomety »Zbrojovka Brno« a 9 samopalů.

Posádka z Velkých Zdenců utíká (18. VIII. 1944)

Neuplynulo ani půl hodiny od této akce a hlídky už hlásily, že posádka z Velkých Zdenců ustupuje k Hercegovci. Do opěrného bodu byly hned vyslány jednotky, které však mohly jen konstatovat že Velké Zdence jsou po tak dlouhé době prosty od nepřítele, i když ještě před hodinou vyčnívaly ze střílen bunkrů ocelové hlavně, které měly chránit přístup k opěrnému bodu v případě úto-

ku. Avšak zbabělost učinila svoje, zejména když se domobranci a ustaše z Velkých Zdenců dověděli co se dalo a jak to skončilo v Hrubečném Poli, které bylo hájeno několikrát početnějšími silami.

Vstup brigády a jednotek XL. divize do Velkých Zdenců znamenal pro lid vesnice osvobození. Od vstupu jednotek do Velkých Zdenců až pozdě do noci bylo slyšet zpěv a rozvinula se lidová veselice, jakou si lid této vesnice nemohl dovolit od začátku okupace.

Likvidací Hrubečného Pole a Zdenců bylo vytvořeno rozsáhlé svobodné území na levé i pravé straně Ilovy. Od Bělovaru, Hercegovce, Daruvaru i Pakrace, napojeno na Bilo-goru se prostíralo svobodné území, které se nepřítel už ani nepokoušel držet ve svých rukách. Po pádu Hrubečného Pole a Velkých Zdenců nepřítel prováděl pouze krátké vpády za účelem loupežení a vracel se ihned do svých opěrných bodů. Tyto vpády byly ponejvíce doprovázeny srážkami, neboť na tomto území se vždy nacházela některá partyzánská jednotka.

Opěrný bod Hrubečné Pole byl pečlivě střežen početnou ustašskou posádkou a byl dobře opevněn. Tento opěrný bod byl poměrně pozdě napaden jednotkami NOV, třebaže byl na dosah Bilo-gory. Ustaše byli dokonce přesvědčeni, že partyzáni tento bod nemohou likvidovat, přičemž v případě přepadení počítali také s pomocí Bělovaru nebo Daruvaru. Avšak v den přepadení nepřítel neprojevila žádnou zvláštní reakci, kromě přeletů letadel, které občas přilétaly ze Záhřebe a v tom směru také odlétaly. Kromě toho několik set ustašů a domobranců přišlo z Daruvaru do Končenice nad rybníky, odkud prováděli průzkum obvodu Hrubečného Pole a Velkých Zdenců, ale neodvážili se překročit rybníky, kde se nacházela léčka •Československé brigády a jednotek XL divize. Po pádu Hrubečného Pole a útěku posádky z Velkých Zdenců nepřítel po několik dní na tento terén nepřicházel. Nad tímto krajem v těch dnech občas přelétali tak zvaní »Čápi« a život se skoro úplně normalizoval. Skoro by se řeklo, že sem už nikdy nevkročí ustašská nebo německá bota,

POCHOD DO POŽEŽSKÉ KOTLINY A DAKOVŠTINY

Po akcích XII. a XL. divize v okolí Hercegovce a Bélováru zastavily se jednotky při svém návratu do Požežské kotliny ve vsích severně od Rybníků. Pochod těchto jednotek byl prováděn současně přes Velké Zdence a Hrubečné Pole za krásného letního dne. Byly to nepřehledné řady. Tento pochod jednotek, nějakých šest brigád působil mohutným dojmem. Právě ve chvíli kdy Československá brigáda se nacházela ve Velkých Zdeňcích při pochodu do Polány u Hrubečného Pole, začala přelétat kolonu letadla a ostřelovat ji z kulometů. To však jednotky nijak nevzrušilo, kromě toho že poplazení koně poněkud porušovali pochodový pořádek. Zatímco bojovníci zahájili střelbu na letadla vznikl dojem, že se rozvinula prudká bitva. Výsledkem byla dvě sestřelená letadla a ostatní hned odletěla směrem k Záhřebu.

Boj u osady Polány (22. VIII. 1944)

Druhého dne, 22. srpna 1944 se nepřítel rozhodl napadnout naše jednotky v prostoru Hrubečného Pole. Tohoto útoku se zúčastnily početné oddíly Čerkesů, ustašů a milice. Útok zastihl Československou brigádu v Poiane, XII. proletářskou v Hrubečném Poli, Virovitickou v Malých Zdeňcích a Brodskou brigádu v Rášenici. Možno říci, že tento útok překvapil všechny jednotky. Nikdo si nemohl představit, že by nepřítel podnikl akci takových rozměrů a s takovými silami. Proto byl jednotkám povolen oddech: čistily se zbraně a připravoval se kulturně-umělecký program, který měl být příštího večera předveden obyvatelům Polány.

Asi kolem 10. hodiny bylo slyšet směrem od Hrubečného Pole několik výstřelů z pušky, čemuž nebyla přikládána žádná zvláštní pozornost. Byla domněnka, že některá jednotka XII. proletářské zkouší zbraně po vyčištění. Zajímavé bylo pouze to, že střely při těchto výstřelech letěly od Hrubečného Pole přes Polanu kde se nacházela brigáda, avšak ani to nebyl důvod pro přítomnost nepřítele. Vždyť ve válce se často stávalo, že některý

výstřel byl vypálen nechtě. Avšak tentokrát to nebyly nevinné výstřely, nýbrž opravý bojový kontakt Čerkesů s XII. proletářskou brigádou v Hruběčném Poli. Důkazem toho bylo, že po prvních výstřelech se ozývaly stále hustší a hustší salvy kulometů, kterými byli ozbrojeni Čerkesi. Zdá se, že ani jednotky XII. proletářské brigády tento útok neočekávaly. Vzdor tomu přijaly ostrý boj, který jim v tomto místě Čerkesi vnutili. Boj řídil přímo velitel XII. proletářské brigády, který osobně vedl své bojovníky do útoku, vystavuje sám sebe jistě smrti, což se také stalo. Smrtelně raněn, zemřel při dopravě do partyzánské nemocnice milovaný velitel XII. proletářské brigády Ivan Senja Ujak.

Zatímco se boj mezi Čerkesy a proletáři stále více šířil, situace na západním okraji Polány, který držel v rukách 2. prapor byla klidná. Tam nebylo možno pozorovat nic zvláštního, kromě toho, že hlídka Virovitické brigády oznámila, že brigáda bojuje v Malých Zdeňcích a že bude za několik minut ustupovat přes Polanu směrem k Rášenici. Avšak třebaže hlídka přišla z místa, kde 2. prapor měl obsazeny pozice a očekával nepřítele, nevěděla, že ustaše a milice jsou jí téměř v patách. To nevěděli ani zvědové 2. praporu, neboť území mezi Rybníky a Malými Zdenci bylo pokryto zemědělskými kulturami, což umožnilo ustašům, aby se nepozorovaně přiblížili na všeho všudy několik desítek metrů před pozice 2. praporu. Když se ustaše a milice objevili před pozicemi 2. praporu, odění do civilních šatů, nastalo pokřikování a zvaní, neboť bojovníci se domnívali, že se jedná o jednotky Virovitické brigády. Když ustaše viděli že klamání nepomáhá, zahájili útok a současně i palbu na pozice 2. praporu. Po krátkém boji začal prapor ustupovat k východní části osady a potom směrem k Horní Rášenici. Podobně postupoval i 1. prapor, který se dvěma rotami držel pozice na cestě vedoucí z Hruběčného Pole do Rášenice, neboť nepřítel postupoval i od Hruběčného Pole. Tím se ustašům podařilo obsadit Polanu, z níž pak nepodnikali další útoky.

Boje kolem Kutjeva (12. IX. 1944)

Po boji u Polány brigáda pokračovala v pochodu do Požežské kotliny a do Dakovštiny. V Požežské kotlině se zdržela do poloviny září. Dne. 2. září vedla brigáda prudkou bitku s velkými silami Čerkesů, kteří se chtěli probít po cestě z Pleternice do Kutjeva. Kromě Čerkesů se útoku na pozice brigády zúčastnili i domobrancí Osmého stíhacího pluku, kteří se svou bojovností vyrovnali ustašům. Výpady z opěrných bodů Požega, Pleternica a Kula do okolních vesnic byly často podnikány, zejména Čerkesy. Účelem těchto výpadů byla loupež a vraždění. Zúčastňovaly se jich skupiny 40 až několika set Čerkesů nebo ustašů, podle toho, čeho chtěli dosáhnout. Větší nebo velmi silné jednotky vycházely tehdy, když byly informovány o přítomnosti větších partyzánských jednotek, brigád apod., nebo pokud se jim jednalo i za cenu ztrát dosáhnout určitého cíle.

Zpravodajská služba se toho dne dověděla, že nepřítel má v úmyslu většími silami podniknout akce ve směru Kutjeva. To bylo potvrzeno průzkumem hlídek, které již v ranních hodinách přišly do styku s předvojem nepřítele na cestě Kutjevo-Pleternica. Seznav o úmyslu nepřítele, Štáb brigády nařídil praporům aby obsadily pozice jižně od Kutjeva a osady Mitrovac: 2. prapor od kóty 285 do kóty 300 a 1. prapor měl roty rozmístěné po obou stranách komunikace Kutjevo-Pleternica. Východně od Kutjeva byly umístěny slabší síly,, neboť se předpokládalo, že nepřítel nepůjde do lesa, kterého se vždy obával a kde by mohl ohrozit levý bok 1. praporu. Tentokrát však Čerkesi porušili svůj zvyk a právě tím směrem vyslali své silnější oddíly, čímž ohrozili levý bok bránících se jednotek. Boj začal v 7,00 hodin a trval do 11,45 hodin. Za tu dobu vypálili Čerkesi na pozice našich jednotek velký počet kulometných sláv, jakož i řadu dělových a minometných výstřelů. Vzdor tomu však byl nepřítel uvítán dobře organizovanou palbou jednotek od osad Venie a Mitrovac, jakož i z obou stran cesty a nakonec byl odražen. Poté už se nepokoušel o frontální útok, nýbrž vrhl větší síly přes osadu Gradišta, čímž obchvátí levé křídlo 1. praporu, takže se mu podařilo probít se do Kutjeva.

Vpád Čerkesů do Kutjeva neměl dlouhého trvání, neboť jednotky jim byly přímo v patách a ostřelovali ulice s výšin, ovládajících vesnici. Proto se Čerkesi za krátko z tohoto místa stáhli a v odpoledních hodinách se vrátili do výchozího opěrného bodu.

V boji u Kutjeva měla brigáda jednoho mrtvého, zástupce velitele 3. roty 1. praporu a 4 raněné soudruhy. Čerkesi měli 8 mrtvých.

V následujících 2—3 dnech nepřítel nepodnikal žádné útoky, kromě vpádů menších oddílů do osad v bezprostřední blízkosti opěrného bodu. V té době se v Požežské kotlině nacházely i ostatní jednotky XII. divize, a to v bezprostřední blízkosti Požegy, nejsilnějšího opěrného bodu ve střední Slavonii. Bylo to v době, kdy začal náhlý úpadek domobrany — regulérního vojska Nezávislého Státu Chorvatska. Využívaje této situace pro útok na opěrný bod Požegu, Štáb XII. divize angažoval pro tento útok XII. proletářskou brigádu a ostatní jednotky určil pro zajištění.

Zřízení léčky u Eminovce a Dervišagy (4. IX. 1944)

V rámci uloženého úkolu se Československá brigáda postavila východně od Požegy a z pozice ve vesnici Gornji Emovci—Dervišaga znemožňovala ustašům průchod od Pleternice k Požeze. Byl to choulostivý a velmi odpovědný úkol, tím spíše, že k útoku na Požegu byla vyslána pouze XII. proletářská brigáda, která představovala příliš malou sílu, než aby mohla zúčtovat s tak silnou posádkou. Tím spíše, že kromě četných ustašských jednotek měl tento opěrný bod ve svém složení i německé jednotky. Rozkaz k zaujetí pozic byl přijat se zpožděním. Proto vzdor usilovnému pochodu, zejména 2. praporu jednotky nestihly včas zaujmout pozice a zakopat se na nich. Zdá se, že i Štáb XII. divize nepočítal s tím, že nepřítel bude od Pleternice intervenovat s tak početnými silami (3. prapor VIII. stíhacího pluku). Boj začal za nejnevýhodnějších podmínek pro 2. prapor, neboť ustaše se zde octli právě ve chvíli, kdy prapor přecházel přes řeku Orljavu a kdy zaujímal pozice na návrší nad vsí Dervišaga a

kótě 139, aniž byly rotám dosud určeny úkoly a aniž byl organizován systém palby.

První prapor v té době obsadil pozice na levém křídle praporu a svými křídly se opíral o osadu Eminovce.

Boj začal ve 22. hodin dne 4. září a trval do 03,30 hodin dne 5. září 1944. V operační zprávě Štábu Československé brigády se o něm praví:

»Nepřítel, který postupoval proti našim postavením, postupoval hlavně cestou Pleternica—Požega, pouze po boku ve střeleckém řetěze šlo na 200 nepřátelských vojáků ... Kolona která šla po oestě a probíjela se po trati a střelecký řetěz, který postupoval bokem od hlavního voje byly odraženy s dosti velkými ztrátami zpět na své pozice.«

Po návratu z této bitky bojovníci i vedoucí prohlašovali že se až zhrozili, když v bezprostřední blízkosti, všeho všudy ve vzdálenosti několika kroků spatřili obrysy vojáků, které vystupovaly ze tmy. Jednotky, které se bránily na levém břehu řeky Orljavy byly v situaci že byly nepřítele jen nazdařbůh, nesměly ho pustit do blízkosti, neboť by to mohlo mít těžké následky s ohledem na jeho početnost. Proto bylo rozhodnuto bít nepřítele jakmile se objeví. Avšak síly které šly po cestě byly početné a tak silně vyzbrojené, že bylo nesnadno je zadržet dokonce i několikanásobně početnějším silám a nejen málo početným rotám 2. praporu. Tak se ustašům podařilo proniknout do Požegy.

V tomto boji měla brigáda 7 raněných soudruhů. Mezi raněnými se nacházel i zpravodaj 2. praporu Vinko Maršon.

BOJE BRIGÁDY V ĐAKOVŠTINE

V létě 1944 byla Slavonie téměř z 90% osvobozena a pod kontrolou NOV. Pásmo mezi magistrálou Banova Jaruga—Brod—Vinkovci a Virovitica—Našice plně ovládaly partyzánské jednotky. Obyvatelé horských obvodů Papuku, Psunje, Krndije a Diije a jejich výběžků žiii

stále spořádaněji a jejich život se stále více přizpůsoboval mírovému období. Orgány lidové moci bezvadně fungovaly, měly plnou důvěru lidu a požívaly autority. Ve vsích už nebylo zapotřebí podnikat jakákoliv opatření za přispění ozbrojených jednotek. Vše co bylo potřeba vyřizovat, vykonávalo se prostřednictvím lidových orgánů /a plného porozumění lidu, bez ohledu na to zda se jednalo o potraviny pro výživu jednotek nebo o ochranu lidu před německo-ustašskými loupežemi, které nebyly vzácné ve vsích, nacházejících se poblíž ustašských opěrných bodů, zejména když nebyly přítomny ozbrojené jednotky NOV.

Další ofenziva jednotek NOV na území Slavonie probíhala směrem k Drávě a Sávě a opírala se o slavonska pohoří. Bylo to období prudkých bojů až do osvobození naší země a to proto, že po kapitulaci Itálie a po amnestii, kterou vyhlásil Nejvyšší štáb NOV a PJ pro domobrance, zůstala na straně okupantů nejhorší sběr, elementy topící se ve zločinech, jakož i proto, že přes Slavonii se prováděl směrem na západ přesun vojska všemožných barev, s nimiž nebylo lehké se vypořádat. Z toho důvodu byly prováděny neustálé útoky na magistrálu Záhřeb—Bělehrad, na níž měli ustaše a Němci vybudovánu celou soustavu opěrných bodů a pevnůstek, neboť usilovali za každou cenu udržet ve svých rukách tuto dopravní tepnu. Za tím účelem byl v první polovině září proveden přesun celé XII. divize do východní Slavonie, kde pak bylo její působišť.

Pozice v bezprostřední blízkosti Đakova (13. IX. 1944)

Jen co stihla z Požežské kotliny přes osady Londica a Tromede, jak se jmenují křižovatky cest v lese jižně od Našic, přes které v průběhu války ještě mnohokrát jednotky přešly, brigáda zaujala pozice na východním okraji osady Selce směrem k Đakovu. Současně vysunula svůj 2. prapor na východní okraj lesa u pustý Zeste, jehož pozice byly pak od středu Đakova vzdáleny necelé dva kilometry. V tomto umístění měl 2. prapor za úkol palbou minometů a kulometů ostřelovat opěrný bod Đakovo, kde se nacházeli gestapáci a jeden prapor ustašů zvaný

Sanitní četa 1. československé brigády v čele s
dr. Františkem Macháčkem

»Suljina bojna«. Na přítomnost 2. praporu v obvodu pusty Žeste nepřítel prudce reagoval. Podnikl nátlak velkými silami bez ohledu na utrpěné ztráty, neboť miny vrhané z minometů jakoby přenášeny rukama dopadaly do středu Ďakova a tak kromě ztrát vytvářely psychický nátlak a vyvolávaly v opěrném bodě všeobecnou nejistotu.

Dříve než byl z opěrného bodu podniknut útok, po delší dobu se rozvíjel palebný souboj mezi 2. praporem a nepřítelem. Po několika vypálených minách z minometů do Ďakova a po puškokulometné palbě protivná strana odoovídala ještě prudšími salvami. Najednou se objevil hustý střelecký oddíl, pohybující se od Ďakova, který, využívaje půdy porostlé zemědělskými kulturami, usiloval aby se co nejdříve dostal do lesa a tak vyhnal z pozic 2. prapor. To se mu také podařilo. Pod ochranou jednotek brigády byl 2. prapor přesunut na hlavní pozice východně od Selců, odkud nadále znemožňoval nepříteli pronikání na svobodné území.

Druhého dne, tj. 14. září neměla brigáda větších bojů, kromě několika vypálených ran směrem k lesu Žeste, z něhož ustaše ostřelovali pozice brigády.

Panika v řadách nepřátel v Đakovu

V těch dnech se opěrný bod Đakovo nacházel v choulostivé situaci, neboť ve vzdálenosti nouze několika kilometrů se nacházely ještě XII. proletářská a Osjecká brigáda. Proto ustaše a gestapáci byli velmi neklidní při každém výstřelu z naší strany. K vyvrcholení paniky u nepřítele došlo kolem poledne toho dne, když uslyšeli hluk motorů ode vsi Kondrié. Domnívali se že jsou to tanky, kts/ré tehdy partyzáni ve Slavonii nepochybně měli.

Jednalo se o klam, který vymyslili někteří důvtipní traktoristé — partyzáni. Z okolních pust, jak se tady nazývaly majetky velkostatkářů, vzali dva traktory, na které vpředu improvizovali ochranu, zeď z kolejnic. K tomu použili kolejnice z úzkokolejné tratě, nasekali je na délku jednoho metru, naskládali jednu na druhou a tím způsobem vyřešili problém ochrany před střelami. Když projížděli Selcemi, traktory s kolejnicemi působily na kamenité cestě strašlivý rámus, že to bylo slyšet až v Đakovu. Domnívajíce se že jsou to partyzánské tanky, ustaše se stáhli do opěrného bodu a žádali o posilu z Osijeka, kterou také dostali v odpoledních hodinách dne 14. září.

Boj na kanálu Košnica u Selců

Dne 15. září brigáda i nadále zůstala na svých pozicích východně od Selců, na pravém břehu kanálu Košnica a držela ve svých rukách území v šířce asi 6 km. Na levém křídle se nacházely jednotky XII. proletářské a na pravém jednotky Osjecké brigády. I když tyto pozice byly vhodné pro obranu před pěchotou vzhledem k tomu že byly nad úrovní prostranného pole, které museii gestapáci a ustaše přejít, avšak pro tanky to nebyl žádný problém. Celý prostor byl rovný a brigáda měla k dispozici pouze několik protitankových min a jednu protitankovou pušku. Předpokládalo se však, že kanál, nacházející se před pozicemi brigády, i když značně mělký, přece jen bude představovat určitou překážku. Kromě toho di-

versanti dostali příkaz aby vyhodili most vedoucí přes kanál na cestě Selce—Ďakovo.

Toto dne zahájila brigáda boj kolem deváté hodiny dopoledne. Jednalo se však o dobře organizovaný útok nepřítele, kterého se zúčastnilo několik set gestapáků z I. pluku XXII. SS divize, které podporovalo 7 tanků a 3 bojových vozů, jak jsme tehdy nazývali dopravní auta pro převoz pěchoty. Němci zahájili útok podél cesty Ďakovo—Selce. Vpředu jely tanky a za nimi postupovala pěchota, přičemž jednu skupinu vyslali proti 1. praporu, který hájil pozice na pravém křídle. Jakmile jednotky spatřily tanky a střelecké řady za nimi, zahájily na Němce palbu. Jediná protitanková puška v rukách statečného mířiče Václava Soukupa, kterou Němci velmi respektovali, nedovolila aby se černé siluety tanků hnuly kupředu.

Oboustranná přestřelka trvala plné tři hodiny, přičemž Němci nepostoupili více než o 500 metrů, což je vzdálenost od lesa Žeste ke kanálu Košnica. Často se pokoušeli o to, aby přešli rozsáhlou rovinku před pozicemi brigády, ale bití prudkou palbou našich zbraní, několikrát se po výpadu museli vrátit.

Konečně nepřítel vycítil, že brigáda přece jen nevyužívá všech možností, aby tankům znemožnila přechod kanálu. Diversantům se totiž nepodařilo vyhodit most přes kanál, neboť neměli po ruce potřebné výbušniny. Štáb brigády kriticky zhodnotil tento boj ve své operační zprávě ze dne 16. září 1944 a uvádí v ní, že se stalo »nedopatření tím, že když nebyly po ruce potřebné výbušniny, že nebyla podniknuta jiná opatření, aby se nepřítel za žádnou cenu nedostal do vsi. Napříště, až budeme držet takovou pozici, uvádí Štáb, bude nutno se dobře zajistit před tanky a pokud nebudou k dispozici prostředky pro vyhození mostu, bude nutno prokopat příkop přes cestu«.

Právě tento nedostatek Němci využili a po tříhodinovém boji pronikli do vesnice. Současně se brigáda svými křídly stáhla směrem ke vsi Kondrič a tak se Selce s Němci octly v poloobklíčení. Jakmile boj utichl, Štáb XII. divize vydal rozkaz k útoku na Němce kteří se v této

vesnici nacházeli. Útoky se měla zúčastnit Československá brigáda s částmi druhých brigád. Avšak mezitím co se jednotky chystaly k útoku, Němci opustili vesnici a vrátili se do Đakova.

V následujících dvou třech dnech zůstala brigáda v těchže pozicích a nepřítel z Đakova více nevycházel. Té doby bylo využito k hmotnému zásobení jednotek, k morálně-politické práci a k rozboru bojů, zejména s tanky. Bojovníkům bylo vysvětlováno, jak se mohou úspěšně postavit proti tankům i svými skromnými prostředky a možnostmi které v těch místech měli k dispozici a že tanky, dokonce i na rovině nejsou tak nebezpečné, pokud známe jejich slabé stránky a pokud tyto znalosti využijeme v boji s nimi, že však jsou současně i nebezpečné pro nerozhodnou jednotku.

Útok na trať Slavonský Brod—Vrpolje (18. IX. 1944)

Dne 18. září dostal Štáb brigády za úkol přesunout se k železniční trati Slavonský Brod—Vrpolje a aby tuto trať přerušil v úseku mezi vsí Andrijevcí a vsí Sapci. Tentokrát se boření tratě nemělo provádět obyčejným vytrháváním prachů jako tomu bylo dříve kdy nebyly k dispozici výbušniny a což nepřítel mohl poměrně rychle opravit, ale rozbíjením kolejnicových spojů trhavinou. Tím byl nepřítel donucen znovu a znovu vyměňovat kolejnice, případně je zkracovat, což vyžadovalo mnoho času. A o to se právě jednalo: znemožnil Němcům na den či dva používání tratě, to byla v těch dobách veliká věc. Znamenalo to zastavit dopravu válečného materiálu a oddílů na jugoslávská či jiná bojiště.

Úkol poškodit trať nemohl být osamocen a proto také přípravy nemohly být jednostranné, zvláště když i vlastní práce, zacházení s výbušninami při malém počtu zkušených bojovníků nebyl zrovna jednoduchý. Při tom bylo nutno myslet také na zajištění před opěrným bodem Andrijevcí, kde se nacházeli ustaše a odkud hrozila možnost nepřátelské intervence za použití obrněného vlaku. Bylo tedy zapotřebí zajistit diversantům (jak jsme tehdy nazývali bojovníky manipulující výbušninami) nerušenou

práci, aby mohli v klidu umístit výbušniny a zařízení pro jejich vznícení. Proto 2. prapor umístil ve směru andrijevců rotu s úkolem, aby fingovala útok na tento opěrný bod. Zajištění od Sapců bylo provedeno menšími silami.

Diverze byla zahájena dne 18. září v 21,40 hodin a skončila ve 3 hodiny 19. září. Byla to pravá kanonáda výbuchů, neboť pro roztržení spojů na kolejnicích muselo být použito značné množství výbušnin. Uvážíme-li, že boření tratě směrem k Brodu prováděly i další jednotky XII. divize, můžeme si představit kolik to bylo výbuchů. Nezasvěcený člověk by si jistě pomyslel že se v těch místech odehrává krutý boj za použití velkého množství děl.

Třebaže nepřítel na akce tohoto druhu ve většině případů bouřlivě reagoval, tentokrát, pravděpodobně poděšen četnými explozemi, nic nepodnikl. Pouze ustaše z Andrijevců reagovali palbou z kulometů a minometů, jakmile pocítili přítomnost částí 2. praporu, které provedly demonstrační útok na tento opěrný bod. Do 4.45 ráno se z trati stáhly i poslední jednotky brigády a nepřítel se odvážil na trať od Andrijevců ke vsi Sapci teprve mezi sedmou a osmou hodinu ranní aby zjistil, co je třeba zajistit pro opravu tratě. Podobné diverze prováděly na této trati také jednotky XII. divize i v následujících dvou třech dnech, načež se přesunuly do Podraviny, kde koncem září a v první polovině října proběhly prudké boje, katastrofální pro nepřítele'.

OFENZÍVA V PODRAVINE

První na řadě byl opěrný bod Podravsíká Slatina, nejpočetnější a nejsilnější opěrný bod mezi Osijekem a Virovitici. Současně s likvidací tohoto opěrného bodu byly zničeny menší ustašské posádky v bezprostřední blízkosti samotné Slatiny a byly vyhnány skupinky ustašů z vesnic, do nichž za dne přicházely.

Zatímco jednotky Brodské a Osijecké brigády napadly opěrný bod Slatinu, Československá brigáda tuto akci zajišťovala s jedním praporem XII. proletářské brigády od

Osijeka. Možno říci, že příchod slavonských jednotek do Podraviny představoval opravdovou ofenzívu, neboť se této operace zúčastnilo několik brigád, především na zajišťování celé akce. Toto období bojů je od té doby až do konce války charakteristické tím, že útoky na větší opěrné body nekončily za několik hodin, ale trvaly několik dní. Partyzánská válka se stále více přetvářela ve frontové a dlouhotrvající akce, kterých se na obou stranách zúčastnilo po několika tisících lidech.

Proto také zajištění některých důležitých akcí muselo být provedeno několikrát silnějšími jednotkami, než jaké byly použity pro sám útok, ježto se očekávala mnohem, silnější reakce ustašů ze všech stran, zejména od Našic a Osijeka. Tam totiž dobře věděli, že pádem Podravske-Slatiny ztrácejí centrální Podravinu.

V pozicích na Drávském kanálu (27. IX. 1944)

Při slatinské operaci Československá brigáda obsadila pozice na levém břehu Drávského kanálu, který byl výtečnou protitankovou překážkou. Tento kanál byl postaven ze strategických důvodů v rámci opevňovacích prací, které zde svého času prováděla jugoslávská armáda. Byly to pevnůstky z armovaného betonu, které dodnes stojí na náspu pravého břehu kanálu, ale nemohly být bohužel využity pro obranu, neboť střílny byly obráceny opačným směrem, k západu.

Brigáda umístila svůj 1. prapor na úseku od železničního mostu až po ústí Drávského kanálu. Šíře obranného pásma obnášela skoro 5 km, více, než mohla jednotka, čítající asi 200 lidí, kontrolovat. Na pravém křídle praporu, podle kanálu do Adolfovce, se nacházel v obranném postavení prapor XII. proletářské brigády. Od Adolfovce do Durin-Lugu byl umístěn 2. prapor. První i druhý prapor vyslaly před pozice směrem k Suhomlaci a Moslavině výzvědné hlídky, aby tak včas odkryli a sledovali pohyby nepřítele. Kromě toho, že pozice 1. a 2. praporu byly odděleny jednotkami XII. proletářské brigády, právě před nimi se táhl hustý dubový les v délce 15—20 km, takže prapory nemohly mezi sebou udržovat spojení, což:

Stáb Československé brigády koncem roku 1944: Adolf Orct, Josef Hanzl, Antonín Doležal a Mirko Vostřel

je nutné v případě že probíhají bojová akce. Vzájemné spojení bylo udržováno jen za pomoci hlídek.

Všechny jednotky zaujaly pozice podél náspu do rozzednění a do 07,00 hodin dne 27. září 1944 skončily hloubení individuálních krytů pro postavení ve stoje i v kleče. Takto opevněné pozice, doplněné kanálem jako překážkou, při solidně organizované kulometné palbě, která byla tomto území, rovném jako dlaň velmi účinná, umožnily praporům klást nepříteli velmi tuhý odpor. Pro tento účel byly prapory posíleny jedním oddílem kulometné roty brigády.

Jak den míjel, atmosféra na pozích byla stále napjatější. Bojovníci tušili že ten den nebude tak lehký, zejména když špehové informovali o pohybech nepřítele ode

vsi Moslavina. To sice nebylo pro jednotky nic nového, neboť bojovníci již nesčetněkrát prožívali takovéto vyčkávání a vždy s nepřítelem zúčtovali.

Boj začal v 09,30 hodin dne 27. září 1944 a trval až do soumraku. Když se nepřítel přiblížil na několik kilometrů před pozice 1. praporu, zahájil soustavný postup a vysunul před pochodové útvary skupiny v síle čtyři. Zdá se, že za pomoci svých zvěďů se mu podařilo vyzvědět rozdělení našich jednotek na Dravském kanálu. To bylo zřejmě i podle toho, že již asi 800 metrů před pozicemi 1. praporu přešel z pochodového útvaru do střeleckých řad a tím způsobem postupoval proti praporu. Když přední části narazily na pozice 1. praporu, nastalo přeskupování. Nepřítel byl velmi opatrný a první dotyk s našimi jednotkami měl zdá se za účel za každou cenu zjistit rozložení 1. praporu, zejména zjistit jeho slabiny. Když se nepřátelské jednotky přiblížily do vzdálenosti, vhodné pro použití zbraní, které měl prapor k dispozici, byla zahájena prudká palba ze všech zbraní. Na tuto odpověď nepřítel dělostřeleckou a minometnou palbou. Tato uragánská kanonáda z houfnic a minometů trvala asi půl hodiny. V té době začal nepřítel postupovat v střelecké řadě v takové šíři, že přesáhl pozice 1. praporu. Na štěstí dělostřelecká palba nebyla přesná. Střely nedopadaly tam kam je nepřítel chtěl umístit, nýbrž daleko za pozice 1. praporu, na louky a do zahrad vsi Čadavica, takže tato střelba nezpůsobila jednotkám žádné ztráty. Jakmile se nepřátelské řady objevily před pozicemi, bojovníci na ně zahájili ještě silnější palbu. Ani dělostřelecká a minometná palba která stále podporovala pěchotu, ani útoky nepřítel nezpůsobily 1. prapor k opuštění pozic. Intenzivní boj trval do 16,00 hodiny, kdy na levém křídle jednotky, severně od cesty Čadavica—Moslavina zeslábla palba pro nedostatek nábojů. Tím se 1. prapor ocitl ve vážné krizi, právě ve chvíli kdy měl být kladen největší odpor. Nepřítel to brzy zpozoroval, využil toho a přešel do útoku. Aby mohl překročit kanál, na násyp na opačné straně vyslal jeden tank, který z násypu úspěšně chránil přes přechod kanál. Tak došlo k průlomu obranných oozic 1. praporu a k ústupu 1. a 3. roty směrem ke vsi Ča-

čavice. Druhá rota však zůstala i nadále na svých pozicích, a když se dověděla o nedostatku munice u 1. a 3. roty, vypůjčila od 3. praporu XII. proletářské brigády 3000 puškových nábojů a poslala je ohroženým rotám.

Po doplnění munice a za spolupráce jednoho praporu XII. proletářské brigády byl proveden protiútok na nepřítele. Do 18,00 hodin byl znovu zahnán přes Drávský kanál a 1. prapor znovu obsadil dřívější pozice.

Kromě menší přestřelky s ustašskými oddíly, které toho dne přišly do vsi Suhomlaka, 2. prapor neměl žádné větší srážky. V boji u Čadavice zahynulo 6 a raněno bylo 11 bojovníků, většinou příslušníků 1. praporu a někteří z doprovodní roty brigády. Mezi zahynulými byl i delegát průvodní roty, 17 letý mladík Miroslav Chloupek, který spolupracoval s hnutím oboje od prvních dní revoluce a mezi partyzány přišel jako patnáctiletý gymnasta v první polovině roku 1942.

Bitka u Čadavice byla jednou z větších, které Československá brigáda prodělala v průběhu roku 1944. Bez ohledu na to že byla těžká, což dokazuje také počet mrtvých a raněných, brigáda splnila svůj úkol. Němcům a ustašům se nepodařil postup směrem k Podravské Slatině, aby tak zachránili tento důležitý opěrný bod před pádem. Zbylo jim jedině aby posbírali svých 30 mrtvých a ještě větší počet raněných a vrátili se směrem k Dolnímu Miholjci a Osijeku.

Na uvedených pozicích zůstala brigáda ještě několik dní, ale kromě menších srážek hlídek nebylo mezi jednotkami brigády a ustaši jiných bojů. Ustašům se nechtělo vycházet z opěrného bodu, byli zaujati starostmi kdy přijde řada na ně a kdy je stihne katastrofa, která postihla opěrný bod Podravskou Slatinu, která byla v každém směru mnohem silnější než byl Dolní Miholjac, Valpovo a jiná místa.

Na řadě je Virovitica (3.—5. X. 1944)

Po Podravské Slatině byla na řadě Virovitica, která jako opěrný bod byla již vícekrát napadena. Byl to velmi dobře hájený opěrný bod, s pevnými stavebními objekty,

v němž byly umístěny ustašsko-domobranecké jednotky. V tomto městě byly vždy vojenské posádky, počínaje Rakousko-Uherskem až po Nezávislý stát Chorvatský.

Útoky na vlastní opěrný bod se zúčastnily XII. proletářská a Osjecká brigáda, zatímco ostatní jednotky XII. divize, (Brodská a Československá brigáda), XL. divize a některé banijské jednotky prováděly zajišťování. Většina sil, tvořících zajištění byla seskupena směrem k západu, neboť od Koprivnice a Bělovaru se očekávala nepřátelská intervence silnými oddíly.

Kromě toho byly určeny jednotky, které ve směru Virovitica-Barč a Virovitica-Podravská Slatina vytvářely obruč, která měla znemožnit útek těm nepřátelským jednotkám, jimž by se podařilo proniknout z přepadeného opěrného bodu. Takto měli ustaše minimální podmínky že by se mohli spasit útekem.

Československá brigáda dostala za úkol obsadit pozice směrem k Barči druhým praporem a první měl zaujmout pozice směrem k Podravské Slatině. Druhému praporu bylo kromě toho uloženo aby obstaral povozy pro převoz raněných a aby zajistil ústředí divize, které ^e nacházelo ve vsi Lukač. Pozice mezi 1. a 2. praporem držely části 12. proletářské brigády.

Virovitická operace trvala od 3. do 5. října. Za tu dobu se z obleženého opěrného bodu podařil útek několika nepřátelským skupinám, které narazily na pozice XII. a Československé brigády. Nejsilnější byla skupina asi 200 ustašů, příslušníků milice a domobranecké školy, kteří se pokoušeli o útek severovýchodním směrem. Při tom narazili na jednotky XII. proletářské a menší část na pravé křídlo 1. praporu Československé brigády. Po kratším boji byla většina z nich zabita a menší část se vzdala. Z toho 1. prapor zajal 15 domobranců a ukořistil nějaké pušky aj. výstroj.

Vyhnáním nepřítele z Virovitice byla osvobozena celá severní Slavonie, kromě Osijeka a několika menších opěrných bodů. Od té doby se život ve střední Slavonii stále více normalizoval. Lidová moc se stále více stávala činitelem který řídil hospodářskou a kulturně-osvětovou čin-

nost. Také doprava se normalizovala: železniční doprava
•jzačala v Podravíně a směrem k Daruvaru. Začaly pracovat i školy.

PŘI AKCÍCH U BĚLOVARU A NA POZICÍCH U BARČE

Po několikadenním odpočinku, který brigáda strávila v okolí Bělovaru, dostala za úkol aby částí svých jednotek zajistila komunikaci Barč-Virovitica a ostatní její jednotky aby se zúčastnily akcí na Bělovarsku. Bylo to vlastně pokračování operace, kterou slavonské jednotky zahájily koncem září v Podravíně útokem na Podravskou Slatinu. Po pádu Virovitice byla likvidována ustašská hnízda v Đurđevci, Virji a Podravském Novigradu. To byly poslední opěrné body mezi Virovitici a Koprivnicí, vzdálené všeho všudy několik kilometrů jeden od druhého a představovaly vlastně jeden celek.

Třebaže pouze zajišťovala útok, Československá brigáda měla ožehavý úkol, zejména když uvážíme, že její jednotky byly odděleny jedna od druhé, jedna část se nacházela poblíž Drávy u Barče a druhá u Bělovaru. Pro zajištění dopravní cesty Barč-Virovitica byl určen 2. prapor, který zaujal pozice na severním okraji vesnice Lukač. Na této čáře byla fortifikační zařízení, které vybudovala bývalá jugoslávská armáda. Druhý prapor je z části využíval. Zajištění z tohoto směru bylo nezbytné, neboť nebylo možno věřit že by fašisté — horthyovci z Maďarska se nechtěli pokusit o přechod Drávy, aby vpadli na svobodné území. Ostatně se o to Horthyovci pokusili na jaře roku 1943, při prvním útoku slavonských jednotek na Virovitici. Tehdy přešli Drávu dokonce s obrněným vlakem, při čemž zahynula skoro celá rota mladíku.

První prapor, posílen částmi doprovodné roty brigády zaujal pozice severovýchodně od Bělovaru, ve vzdálenosti pouze 3—4 km od tohoto opěrného bodu a uzavřel tím železniční trať a všechny průchody ke Kloštaru. V sestavě praporu bylo horské dělo ráže 65 mm, které ostřelovalo opěrný bod Bělovar. Prapor podminoval na několika místech trať poblíž lesa Lug a pobořil důležité mos-

ty na cestách. O průběhu bitvy u Bělovaru se uvádí v operativní zprávě Štábu brigády ze dne 14. října 1944 toto:

»Boj započal po polednách 12. října 1944. Naše jednotky byly zakopané a očekávaly na svých pozicích nepřítele. Jakmile hlídka, která se nacházela v osadě Markovac oznámila, že nepřítel postupuje tímto směrem, bojovníci zalehli do bunkrů a ukryli se, aby je nepřítel nezpозoroval. Ihned jsme oznámili 2. praporu IV. brigády VII. banijské divize do vsi Kupinovac, aby nepřítele očekával, my že mu vpadneme do zad. Když však nepřítel začal ustupovat, hned jsme vyslali 1. rotu, posílenou další četou, aby mu přesekla cestu od Bělovaru, avšak rotě se nepodařilo cestu přeseknout, neboť nepříteli se během podařilo dříve dosáhnout cesty a utéci do Bělovaru«.

Dále se v operativní zprávě uvádí, že dělo velmi účinně ostřelovalo kasárna Vojnič. Nepřítel v Bělovaru tak bezprostředně pocítil přítomnost jednotek NOV a neodvážil se s nimi dát do křížku na otevřeném poli.

Uspořádání jednotek a pochod na Drávský kanál (14. X. 1944)

Zřízení léčky nepříteli kolem Bělovaru se 1. prapor zúčastnil ještě další tři dny, načež odchází do Lukače, kde se nacházel 2. prapor. Brigáda tak byla opět pohromadě a mohla se věnovat uspořádání jednotek, doplnit svůj početní stav a vybavení. V té době také probíhala práce na morálně-politickém povznesení a informování bojovníků o událostech na jugoslávských i jiných bojištích, neboť v té době se události tak rychle vyvíjely, že to co se stalo před dvěma třemi dny, zítra už úplně zastaralo. Mapa Evropy stále rychleji dostávala svůj původní tvar. Němečtí »panteři« a »tygři« — jak Němci pojmenovali své nejmodernější tanky, ani V-1 a V-2 nesplnily očekávané naděje. Německé a quislingovská sběh se stahovala se svěřenými hlavami do svých brlohů, kde byla také dobita.

Zatímco slavonské jednotky operovaly v prostoru Bělovaru, ustaše z Osijeka a Dolního Miholjce ohrožovali

Vedení štábu 2. praporu
Československé brigády
koncem roku 1944:
B. Doričák, A. Klapal,
A. Koček, S. Vaněk

svobodné území a usilovaly proniknout směrem k Podravské Slatině. Brigáda se proto vydala tím směrem a obsadila postavení na Drávském kanálu od Durdin-Lugu po Adolfovac. Zde zůstala dva dny. Po tu dobu ustaše nevycházel z jejich opěrných bodů.

V těchto podzimních dnech byla dopravní tepna Bělehrad-Záhřeb přeplněna vojskem různé barvy, folksdojčery, četníky, zajatými Italy. Všichni prchali na západ před úderem Rudé armády a silami NOV. Ve dne v noci proižděny kolony vozů, naložených trochou zavazadel a rodinami Němců, kteří opouštěli vesnice a města Srěmu. Báčky a Banátu. Převážná většina nemohla čekat na příchod jednotek NOV pro nepřátelské stanovisko a zločiny které spáchali a ti, kteří se neprovinili vražděním a proléváním krve, museli násilím opustit své domovy pod hrozbou smrti ze strany německých vojáků. V tomto případě byli zločinci tak tvrdí, že takové lidi, zejména staré, nelítostně povraždili a aniž je pochovali, nechali jejich mrtvoly na pospas kočkám, psům a krysám.

AKCE NA JIŽNÍCH SVAZÍCH DILJA

Operace slavonských jednotek se v druhé polovině října přenesly na místo pro nepřítele nejožehavější, na magistrálu Bělehrad-Záhřeb. Zde bylo možno stále najít vhodné cíle na které se útočilo, aby byly zejména Němcům způsobeny co největší ztráty a aby byla znemožněna nerušená doprava. Ve spojení s tím Československá brigáda přešla z Podraviny přes Orahovici do Požežské kotliny. Ve vsi Grabarije zůstala jeden den a odtud odešla na úsek Odvorci, jižní svah Dilje do základny Grižiéi-Jakačina Mala, odkud podnikala útoky na nepřítele při přechodu z Andrijevců do Starého Slatniku.

Útok na Starý Slatnik (25. X. 1944)

První akce na tomto sektoru byla provedena dne 25. října 1944 v obvodu Starý Slatnik. Zúčastnila se jí celá brigáda. V té době se ve Starém Slatniku jako stálá posádka nacházelo něco ustašů včetně posádky v bunkrech na trati jižně od vesnice. Kromě toho tu přechodně bylo něco Němců a asi 100 zajatců — Italů. K provedení útoku byl určen 2. prapor, posílený oddíly kulometné roty, zatímco jeden prapor byl určen k zajištění před opěrným bodem D. Andrijevcí, kde se nacházelo asi 300 ustašů a Němců. Vzdálenost mezi Starým Slatnikem a D. Andrijevcem činila všeho všudy asi 2 km. Měli tedy Němci a ustaše ideální možnost velmi rychle reagovat na útok a kromě toho ani Slavonský Brod nebyl nijak daleko a bylo možno odtud očekávat rychlý zásah nepřítele. Proto bylo nutno pracovat velmi rychle. Podaří-li se provést útok úspěšně během noci, bylo to vše co bylo možno v tomto Obvodu očekávat. Na tomto místě bylo možno postavit jedině léčky a bít všechno co na ně narazí.

Výchozí rozdělení jednotek pro útok a obsazení postavení pro zajištění přepadu bylo provedeno několik minut po půlnoci. Vlastní útok na Starý Slatnik začal v 00,30 hodin dne 25. října 1944. Úplné obklíčení opěrného bodu Starý Slatnik nebylo cílem, nýbrž mělo být nejdříve provedeno zúčtování s nepřítelem ve vesnici a teprve potom se měly jednotky přiblížit k trati za účelem

jejího zničení. To přimělo velitelství 2. praporu aby vesnice byla napadena od severovýchodu a od západu ve tvaru podkovy. Tím byly stanoveny orientační úkoly rotám: jedna šla cestou Grabik Dol a prováděla obchvat od východu a dvě roty od severozápadu. Při tom pochodu roty současně zahájily útok a zasypávaly Starý Slatník palbou z pušek a kulometů, neboť se nevědělo, na jaké nepřátelské síly se narazí. Počítalo se s jakýms takýms odporem, vzhledem k tomu, že nepřátelská posádka ve vsi se často měnila; chvíli zde byli Němci, chvíli ustaše atd. Zatím však na palbu jednotek a na jejich přibližování k vesnici skoro nikdo nereagoval, kromě několika výstřelů z vesnice a z bunkrů poblíž trati. Tak se 2. praporu podařilo zatlačit velmi rychle nepřítele do středu vesnice a několika salvami ho rozbít. Několik nepřátelských vojáků se rozuteklo a několik jich bylo zabito. Zajato bylo 12 Němců a 40 Italů a ukořistěno bylo 15 pušek, více než 40 koní a další vojenské potřeby. Po likvidaci nepřítele ve Starém Slatniku vyrazil 2. prapor na trať, trhavinami přerušil na šesti místech koleje a vyhodil do vzduchu jeden menší železniční most.

Ustaše a Němci z D. Andrijevců velmi brzy podnikli kroky, aby opěrnému bodu Starý Slatník poskytli pomoc. Již za půl hodiny se objevily první skupiny nepřítele od Andrijevců a ostře reagovaly na přítomnost 1. praporu v jejich bezprostřední blízkosti. Avšak všechny výpady ustašů z Andrijevců byly odraženy dobře organizovanou palbou praporu.

Boj o Starý Slatník a s ustaši z Andrijevců byl skončen po 4. hodině dne 25. října, kdy byly všechny jednotky brigády povolány k odpočinku do vesnic severně od Starého Slatniku. S jednotkami 2. praporu pochodovali i zajatci. Většina z nich byla předána Štábu XII. divize a několik Italů zůstalo dobrovolně u brigády a bojovalo v ní do konce války.

V operativní zprávě Štábu brigády ze dne 25. října 1944 se o chování jednotek a bojovníků praví:

»Uděluje se pochvala 2. rotě 1. praporu, která udržela pozici při útoku nepřítele, který usiloval přispět na pomoc napadenému nepříteli ve Starém Slatniku. Rovněž

se uděluje pochvala celému 2. praporu, který za krátkou dobu rozehnal nepřítele, pobil ho a rozbil».

Ježto boj skončil úspěšně a vlastní ztráty činily pouze tři raněné, jednotky spokojeně opustily vesnice na trati a odešly na zasloužený odpočinek. Nebylo možno tušit, že nepřátelská skupina, tzv. »trup« (ustašská nebo německá formace o síle 50—60 vojáků ozbrojených automatickými zbraněmi, která za pomoci ustašsky orientovaných skupin zřizovala léčky našim jednotkám, napadala vyšší jednotky, menší jednotky i zadní části vojáků, jakýsi druh protipartyzánské formace; objevili se koncem roku 1943) připraví 1. praporu léčku ve vsi Jakačina Mala, třebaže se vědělo že ustaše mají ve vsi Odvorci své zvědy, kteří je informovali o našich jednotkách. Tyto okolnosti šly na ruku ustašům, že se mohli nepozorovaně ukrýt v několika domech na číhané a očekávat 1. prapor, který nechali přijít na malou vzdálenost. Prapor se však brzy vzpamatoval a z pochodové formace přešel k útoku na ustaše a zahnal je na útek. Od toho dne pokud se brigáda nacházela v tomto obvodu ustaše se více neukázali.

V uvedené srážce zahynuli dva soudruzi: sekretář SKOJ-e 1. praporu Zdeněk Částek a pomocník komisaře roty Torno Smešnjak, oba velmi schopní vedoucí, dobří a stateční bojovníci.

V boji se také vyznamenali velitel oddělení těžkých zbraní Ivan Grgurié, dále Andrija Urban a Tomo Mraunac, kterého přepadli tři ustaše, on je však rozehnal a jednoho udeřil pažbou po hlavě.

Tato srážka byla draze zaplaceným poučením, že bezpečnostním opatřením mělo být věnována více pozornost, zejména na území, kde ustaše měli své informátory.

Opakovaný útok na Starý Slatník

Následující noci dostala brigáda za úkol znovu zaútočit na nepřítele ve Starém Slatniku. Ve spojení s tím dostaly jednotky podobné úkoly jako při prvním útoku na tuto vesnici. Rozdíl byl pouze v tom, že opětovaného útoku se zúčastnil 1. prapor a 2. prapor prováděl zajištění před opěrným bodem D. Andrijevcí. Kromě toho bylo 1.

praporu nařízeno, aby v případě že nepřítel nebude přítomen ve Starém Slatniku, svými dvěma rotami likvidoval bunkr na trati na úrovni východní části vesnice, v němž bylo asi 30 ustašů. Likvidace tohoto bunkru by umožnila účinnější demolování železniční tratě, co bylo také hlavním důvodem přítomnosti slavonských jednotek na tomto úseku.

První prapor zaujal včas výchozí postavení a začal vstupovat do vesnice, kde té noci nebyl žádný nepřítel. Prapor pokračoval v pochodu aby provedl diverzi na trati. Avšak zatím co se 1. prapor pohyboval podle plánu, 2. prapor, který směřem k D. Andrijevcům provázeli nezkušení průvodci, zbloudil v tmavé noci, takže zaujal své pozice teprve kolem 23,00 hodiny a to ještě ne ty, které měl obsadit. Toto bloudění zpozorovali ustaše z D. Andrijevců a obsadili most na cestě, na který měl 2. prapor přijít a obsadit ho. Tím byl 1. praporu znemožněn přístup k bunkru, který se nacházel ve vzdálenosti pouhých 500 metrů od mostu. Tím byl plán této akce z velké části znemožněn a bylo možno jen podminovat trať jižně od Starého Slatniku. Po tu dobu nedošlo k žádnému boji který by stál za řeč, kromě sporadických výstřelů s jedné i s druhé strany, což trvalo do 3,30 hodin 27. října, kdy se jednotky vrátily do vsi Odvorci.

Léčka a přepad u Starého Slatniku

Brigáda zůstala na tomto úseku ještě několik dní, ale ke trati se už nepřibližovala, nýbrž zřizovala léčky mezi Starým Slatnikem a Sibirí. Právě v těch dnech přicházely celé karavany uprchlíků, domácích i cizích Němců, Italů, Bulharů a četníků.

Tak dvě rot 2. praporu dočkaly u Starého Slatniku dne 28. října v 17,30 hodin kolonu kamionů a rozbily nepřitele. Do rukou jim padly bojové vozy, kamiony i luxusní automobil. Ježto nebyla možno bojové vozy a kamiony odtáhnout, byly zničeny.

Bitka toho odpoledne byla ve skutečnosti typickým přepadem, charakteristickým pro taktiku NOV, zejména v prvním období NO války. Akce malých jednotek na tak

choulostivých místech musely být prováděny rychle, rázně a ostře. Tak tomu bylo i tentokrát. Za půl hodiny bylo vše skončeno a roty se stáhly k praporu, který se nacházel v Odvorcích.

Druhého dne, 29. října, ještě před rozedněním, celá brigáda obsadila pozice severně od Starého Slatniku a D. Andrijevců až po sibinské vinohrady. Prostor u Slatniku měl obsazený první a nad D. Andrijevců druhý prapor, Doprovodní rota brigády plnila tentýž úkol a byla rozložena v rámci bojového uspořádání praporu. Na pravém křídle 1. praporu nad cestou směrem k západu se nacházely jednotky IV. brigády XII. divize. Poučen událostmi předchozích dnů nepřítel vyslal zvědy severně od Andrijevců a Slatniku, které byly uvítány palbou a rozbity. Nepřítel při tom však nezůstal. Početnější ustašské síly vyrazily proti pozicím a také z cesty nepřítel ostřeloval postavení brigády z obrněných vozů. Na trať byl přivezen, obrněný vlak, z něhož z flaků zasypával deštěm střel pozice 1. praporu. Bylo to hotové peklo. Z jedné i z druhé strany zuřila palba ze všech zbraní. Jednotky zde měly příležitost být se také s četníky. To byla první srážka Československé brigády s četníky. Také oni se hnali směrem na západ, prchající před Titovými mstiteli, domnívajíce se, že budou jistější, když uprchnou ze Srbska nebo z Bosny. V tom se však přepočítali. Tak jako ostatní vyvrhele, také je na cestě k Záhřebu a ke hranicím kde očekávali záchranu, očekávaly smrtonosné salvy jednotek NOV. Útěk zrádců našich národů k Záhřebu a dále na západ neměl žádné vyhlídky. V roce 1945 je dostihly a předstihly jednotky NOV a vyměřily jim trest za vše, co ve své zuřivosti způsobili nevinným lidem, dětem, ženám a starcům naší země.

Toto dne následovaly jeden po druhém útoky ustašů, procházejících cestou, na pozice brigády, neboť andrijevecští ustaše sami nemohli zabezpečit průchod. Proto, jakmile se blížila nějaká nepřátelská kolona, určovala potřebné síly pro boční zajištění od severu, kde držely pozice jednotky Československé a IV. brigády. Boj skončil odpoledne, kdy jednotky brigády odešly do vsi Grižiéi, zatímco 2. prapor byl toho dne umístěn v osadě Jakačina Mala.

Skupina bojovníků odpočívá po namahavém pochodu

Dne 30. října vyrazili ustaše ze Sibirje k útoku na odpočívající jednotky brigády. Tentokrát se však ustašům nepodařilo jednotky překvapit, jak tomu bylo nedávno. Pravděpodobně se domnívali, že brigáda odešla na trať provést akci jako v předešlých dnech a chtěli na ni čekat při návratu od trati. Od místních občanů byli informováni o pobytu brigády v minulých dnech a tak nešli směrem ke Grižiém kde se nacházela převážná část brigády, ale zaútočili na 2. prapor od východu přes osadu Pavazoviči, kde nebyly žádné jednotky.

Při prvním útoku na jednu rotu 2. praporu, která byla vysunuta jako zajištění v osadě Vinčazoviči, ustaše tuto rotu zatlačili směrem k osadě Jakačina Mala. Úspěch byl jen chvilkový, neboť narazili na dvě rotu tohoto praporu. Zde byl nepřítel zastaven, při tom však nezůstalo. Dříve než se boj rozvinul, Štáb brigády poslal na pomoc jednu rotu 1. praporu a tak za podpory minometů 81 mm a horského děla 75 mm podnikl 2. prapor protiútok. Jakmile ustaše pocítili silný odpor, opustili osady a hnáni bojovníky a střelbou 2. praporu, bezhlavě utíkali směrem k Sibirji, odkud toho dne vyrazili k útoku. V tomto boji měli ustaše 12 mrtvých a 2. prapor jednoho mrtvého a 3 raněné. Ukořistěno bylo několik párů vojenských unifo-

rem. Třebaže se tohoto boje zúčastnilo celkem asi 500 ustašů, nepodařilo se jim zlomit odpor 2. praporu.

V následujících dvou dnech, 31. října a 1. listopadu 1944 jednotky brigády před rozedněním obsadily pozice severně od Starého Slatniku až k Sibirji s úkolem, zamezit průchod projíždějících útvarů. Obraz bojů byl tentýž jako předešlého dne. Každý útvar při průchodu, když byl uvítán vražednou palbou, reagoval svým způsobem. Pokud to byli Němci, používali své techniky (obrněných vozů, obrněných vlaků), ale sami se útoku nezúčastňovali. To za ně vykonávali ustaše nebo jiní vazalové, kteří byli náhodou po ruce. Ještě dnes si vzpomínáme na jednu takovou akci, kterou podnikly jednotky brigády, když zachytily jeden nepřátelský útvar mezi Andrijevcem a Starým Slatnikem. Byla to jakási míchanina vojáků a civilistů, z nichž mnozí šli pěšky a většina jela na selských vozech. Nebyly jim činěny žádné překážky aby vyšli z Andrijevců na volný prostor. Jakmile se kolona roztáhla, byl dán rotám rozkaz k zahájení palby. Současně začaly pracovat i vrhače min z průvodní rot. Jakmile dopadly první střely, nastal takový zmatek, rámus, rzání koní a běh, že cesta byla za chvíli prázdná, zůstali na ní jen mrtví a ranění. Poplašení koně s vozy i bez nich se rozběhli po polích, zatím co Němci usilovali zastavit vřavu, kterou postihovaly kulky pušek, strojních pušek a vrhačů. Poté byly pochody cestou zastaveny z toho důvodu, že následovaly intervence ustašů jako v dřívějších dnech. Jenže jakmile se ustaše objevili, byli uvítáni palbou z okraje lesa.

Je zajímavé připomenout, že po celou tu dobu Němci nic závažnějšího nepodnikali, aby Československou brigádu nějak odehnali od komunikace Bělehrad-Záhřeb, i když ji v těch dnech velmi potřebovali. Je zřejmo že měli velmi naspěch a že už neměli dost sil, aby se vláčeli a drápali po slavonských kopcích. Museli by se odhodlat k ofenzívě, k níž neměli ani sil ani času. Velmi nutně potřebovali veškeré síly k zamezení průlomu našimi armádami, které se po osvobození Bělehradu hrnuly na západ. Proto se Němci spokojovali bezprostředním zajišťováním

svých útvarů a za tím účelem zapojili i své trabanty — ustaše.

Československá brigáda v těch osmi dnech nejvyšší měrou zapojila všechny své jednotky a úspěšně plnila dané úkoly. Neuplynul ani jediný den, aby její jednotky nebojovaly s nepřítelem. Ve většině případů bojovala jako celek, někdy však se boje zúčastnily pouze jednotlivé prapory nebo roty. Společně se IV. brigádou XII. divize způsobila nepříteli veliké ztráty. Nejdůležitější bylo, že německé vojenské transporty a válečný materiál nedocházely včas, aby přispěly na pomoc těm svým silám, které bojovaly s pronikajícími armádami NOV.

Za úspěšné provedení akcí v úseku D. Andrijevcí-Starý Slatník bylo brigádě projevováno uznání, což bylo zřejmo z pochvaly a kladení za vzor 2. praporu. Rozkazem č. 50 Štábu XII. úderné divize NOVJ ze dne 3. listopadu 1944 byl pochválen 2. prapor naší brigády těmito slovy:

»Dne 25. října 1944 se v boji na železniční trati Bělehrad-Záhřeb vyznamenal svou chrabrostí a rozhodností 2. prapor I. Československé brigády, kterému udělujeme tímto

POCHVALU

a dáváme ho za příklad všem ostatním praporům této divize«.

Na úseku vesnice Odvorci se činnost brigády neomezovala jen na bojové akce. Zde se rozvíjela také intenzivní politická aktivita mezi lidem. Byla rozvíjena snaha přesvědčit stranou stojící a lživou propagandou okupantů svedené lidi o tom, že dny fašismu jsou sečteny, že pro lid a pro spravedlivou věc bojuje NOV, vedené Komunistickou stranou v čele se soudruhem Titem. V tom smyslu byly pořádány schůze a rozhovory s předními lidmi a bylo uspořádáno několik kulturně-osvětových podniků s tancem. Těmito formami práce byly dosaženy velmi dobré výsledky. Po prvních akcích byly odstraněny pochybnosti u převážné části Obyvatelstva a další spolupráce a styky mezi brigádou a obyvatelstvem byly těsnější a otevřenější.

Likvidace posádky v Piškorevcích (13. XI. 1944)

Úsek Odvorci brigáda opustila dne 1. listopadu 1944 a. odešla do Požežské kotliny do vsi Buk. Zde dva dny odpočívala a pak přes Paku a Slobodnou Vlast odešla do Kondriče v Dakovštině, kde konala vojenské i politické přípravy pro nastávající úkoly. Štáb brigády zatím ovšem nevěděl, o jaký úkol se jedná. Bylo však jakési nepsané pravidlo, že shromažďování velkých sil na některém úseku znamená nějakou akci. Tehdy se zde nacházela celá XII. divize, která byla složena ze čtyř brigád a představovala tedy značnou sílu, které se nepřítel velmi obával. Na řadě byl opěrný bod na cestě mezi Đakovem a Vrpoljem-Piškorevci. Je to typická slavonská vesnice s domy, umístěnými podél silnice v délce dva kilometry. Uprostřed je vesnice přetřata druhou řadou domů, takže tvoří jakýsi kříž, jehož rameno je dlouhé 1,5 km. Na křižovatce je kostel a solidní stavby, v nichž se nacházelo na 600 gestapáků.

I když tento opěrný bod počtem nepřátelských vojáků nebyl veliký, byl vhodně umístěn. V jeho blízkosti byly silné opěrné body Đakovo a Vrpolje, byla zde i důležitá komunikace, po níž mohl nepřítel velmi rychle intervenovat. Proto i když brigáda se přímo nezúčastnila útoku na Piškorevce, nýbrž se této akce zúčastnila ve zřízené léčce ve směru Perkoviců, byla její úloha důležitá.

Pro zajištění pozic na kanálu Kašnica, východně od Selců byl určen pouze 1. prapor, který měl za úkol znemožnit nepříteli případnou akci, jíž by ohrozil Štáb divize a některé její další části, které se nacházely v tom směru (části Osjecké a Československé brigády v pozadí, divizní obvaziště s chirurgickou četou atd.). Brigáda bez 1. praporu se nacházela v divizní rezervě — Nových Perkovicích. Její jednotky byly v pohotovosti, připravené zakročit tam, kde by nepřítel nejvíce ohrožoval jednotky při útoku na Piškorevci. Proto druhého dne dopoledne byla na rozkaz Štábu použita při vytvoření léčky na kanálu Breznica. Jednotky brigády po příchodu na kanál pobořily mosty, aby tím znemožnily ustašům proniknout k Piškorevcům.

Jenda Filip byl výborný kulometčík

Vzdálenost mezi opěrným bodem Stari Perkovci a Breznickým kanálem činí asi 2,5 kilometru. Krajina je tu rovná jako dlaň s roztroušenými malými lesíky a křovinami. To bylo velmi vhodné pro obránce, pokud se neočekával příjezd tanků. Strojní pušky mohou na takovém terénu kosit nechráněnou pěchotu jako zralé klasy. Proto se ustaše z opěrných bodů hlásili pouze střelbou z pušek a minometů směrem k našim pozicím a to teprve o 11. hodině dne 13. listopadu 1944. Do té doby zkoumali terén a pozice rot na Breznickém kanále.

Když přišli do vzdálenosti asi 800 metrů od Breznického kanálu, zastavili se a z této vzdálenosti zahájili palbu na pozice našich jednotek. Rotám byl dán rozkaz aby je pustili blíž a pak na ně zahájily palbu ze všech zbraní. Ježto se však ustaše neodvážili jít dál, jednotky byly jejich skupiny jakmile se objevily v dohledu. Střelecký souboj tak trval do 15. hodiny, načež se ustaše stáhli do opěrného bodu Stari Piškorevci. Za tu dobu jednotky Osjecké brigády likvidovaly opěrný bod Piškorevci, čímž byly akce XII. divize na tomto sektoru skončeny.

NAŠICKÁ OPERACE

Brigáda ještě téhož dne odešla z Nových Perkovic do vsi Trnavy, kde zůstala tři dny a po té přešla na východ od Našic, kde hájila přístupové cesty k tomuto opěrnému bodu od Bakova a částečně i od Osijeka po celou dobu tzv. »Našické operace« slavonských jednotek. Našický opěrný bod s ustaši, Němci a gestapáky byl postrachem pro lid severovýchodní Slavonie. Tam se shromáždila všechna sedlina společnosti, zločinci, kteří pálili, ničili a vraždili nevinné lidi, starce, ženy a děti. Když už mluvíme o tomto opěrném bodě, nemyslíme tím pouze na samotné město Našice, ale i na posádky v okolních vesnicích, ve vzdálenosti dva až šest kilometrů od Našic: Velimirovac, Našička Breznica, Klokočevac, ba i Đurđevovac s Dolní Motičinou. Byl to ve skutečnosti systém opevnění, v němž se nacházelo několik tisíc ustašů, Němců, gestapáků a domobranců, rozhodnutých bojovat do posledního člověka.

Našická operace spadá do období, kdy byly definitivně osvobozeny východní části naší země: Srbsko, Makedonie, Banát a Bačka, velká část Srému a kdy XII. vojvodanský sbor, společně s Rudou armádou se připravoval překročit Dunaj směrem do Baraně, všeho všudy několik desítek kilometrů od Našic. Tato operace byla prováděna v době, kdy už bylo každému jasno že nastává konec fašismu, při čemž byla vedena takovou prudkostí, že to byla největší a nejtěžší operace, kterou slavonské jednotky v národněosvobozenecké válce podnikly.

Na pozicích východně od Našic (21. XI. 1944)

Rozkaz k zaujetí pozic dostala brigáda bezprostředně před útokem na Našice, dne 17. XI. 1944 pozdě odpoledne, kdy už se nacházela východně od Našic. V bezprostřední blízkosti se nacházela celá XII. a XL. divize a některé jednotky sboru: tanky a dělostřelectvo. Rozmístění jednotek pro obranu bylo provedeno tak, že větší síly uzavíraly přístupy od Osijeka. Zde byl umístěn také 2. prapor, jemuž byly určeny pozice na okraji lesa Veljansko a Trs-

tenik a vlevo od něho se nacházely jednotky IV. brigády. Druhému praporu byla uložena obrana těchto pozic, ježto v té době to byla střední jednotka.

Byla velká pravděpodobnost že nepřítel použije k intervenci směrem od Osijeka větší síly než směrem od Đakova. Tento předpoklad se později ukázal být správný, neboť na tomto směru byly vedeny skoro nepřetržité boje po celou dobu obléhání Našic.

První prapor uzavřel komunikaci Đakovo—Našice a zaujal pozice na východním okraji vesnic Kršinci a Stipanovci a opíral se o pravé křídlo 2. praporu. Byl to prostor o celkové délce 10 km, čili pro celou brigádu. To nebylo mnoho vzledem k tomu, že byly malé vyhlídky na to, že by nepřítel chtěl něco podnikat směrem od Đakova. Tato okolnost dovolila, aby vhodným manévrem jednotek byla posílena obrana na levém křídle. Kromě toho početní stav brigády v poslední době vzrostl tak, že každý prapor měl po čtyřech rotách a jednu průvodní rotu. Brigáda byla počtem a výzbrojí dvakrát tak silná než před měsícem, takže po Našické operaci byl vytvořen 3. prapor.

Podle prvního rozkazu byly pozice drženy dva dny. V té době, kromě hlídkových šarvátek mezi jednotkami na levém křídle 2. praporu a nepřítelem neproběhly žádné boje. Současně však od Osijeka vykonával nepřítel silný tlak na jednotky IV. brigády. Proto Štáb divize rozkázal, aby byla převzata část pozic od levého křídla 2. praporu k severnímu okraji lesa Trstenik, kde se nacházely jednotky IV. brigády. Pro uzavření tohoto prostoru byly určeny tři rotu 1. praporu, čímž byl tento prapor rozdělen na dvě části. Polovinu svých jednotek měl na dosavadních pozicích a třemi rotami vyplnil mezeru mezi jednotkami IV. brigády a 2. praporu.

Bitevní ruch se stále více zvyšoval a to jak v samotném opěrném bodě, tak i u zajišťovacích jednotek. Na ráno byly zejména jednotky, které zajišťovaly přístup směrem od D. Miholjce a Valpova Nutno zdůraznit, že zakopávání se v té době věnovala stále větší pozornost a péče, protože se přecházelo na dlouhotrvající boj, který někdy trval bez přerušení několik dní a nocí. V těchto

bojích byly spotřebovány tuny munice různého kalibru, od puškových nábojů po dělostřelecké granáty a letecké bomby a opuštění pozic nebylo přípustné. Nezakopaní bojovníci by utrpěli veliké ztráty, což jak jednotliví bojovníci, tak jednotky pochopili a na pozicích se ukázněně zakopali. Pro účel obrany bylo dáno brigádě k dispozici horské dělo s dostatečným počtem nábojů, čímž její palebná moc byla značně posílena.

Teprve dne 21. listopadu 1944 byly zahájeny boje mezi jednotkami na levém křídle brigády a nepřítelem. Útok nepřítele započal po dělostřelecké a minometné přípravě na pozice 1. a 2. praporu. Oba prapory první útok gestapáků odrazily. Ti se několikrát za sebou pokoušeli zlomit odpor našich jednotek, ale nepodařilo se jim to, nýbrž byli odraženi směrem k východu. Druhý prapor zahájil boj o 14. hodině a skončil ho v 17 hodin, zatímco rota na krajním levém křídle bojovala celý den a znemožňovala gestapákům aby pronikli po cestě směrem k Našicům. Tentýž obraz boje se opakoval po následující dva dny, ale ani tehdy se nepříteli nepodařilo prolomit obranu.

Dne 23. listopadu dostala brigáda rozkaz, aby znovu posunula jednotky směrem k pravému křídlu brigády, kde obranné oddíly prořídly odchodem tří rot 1. praporu na levé křídlo brigády. Podle tohoto rozkazu bylo zapotřebí aby jeden prapor znemožnil pronikání nepřítele ve směru od Jelisavce k Vukojevcům a druhý měl obsadit cestu Đakovo—Našice okraji vsi Stipanovci a to tak, že by vysílal hlídky v síle jedné čety k lesu Trstenik. Tím byly ve skutečnosti ukončeny boje o Našice, které trvaly plných sedm dní.

Brigáda splnila určený úkol. Úspěšně odolávala útokům nepřítele a nedovolila mu průchod k Našicům. I při veliké šetrnosti municí bylo v těchto bojích spotřebováno 7550 nábojů pro pušky a samopaly, ani 40 min pro minomety a 35 granátů pro horské dělo 75 mm. To je dosti značná spotřeba, při čemž bylo dbáno na to, aby ani jeden náboj nebyl vypálen zbytečně, neboť v té době se munice a ostatní válečný materiál těžko opatřovaly.

Ve všech těchto bojích měla brigáda 4 mrtvé a 7 raněných. Z toho jeden bojovník, rodák z Našic, který chtěl navštívit svoje příbuzné v tomto opěrném době zahynul při útdku na pevnůstky jednotkami XII. proletářské brigády. Brigáda způsobila nepříteli ztrátu 22 mrtvých, 29 raněných a jednoho zajatého.

V operativní zprávě Štábu brigády ze dne 25. XI. 1944. se praví:

»V tomto boji se vyznamenal bojovník 1. praporu Ivan Vokla, který se dobrovolně přihlásil k útoku, když náš 2. prapor bojoval u Lekeniku s nepřitelem. Právě tak se vyznamenal četař 2. roty 1. praporu Vlado Postoljenko, jakož i delegát 3. roty 1. praporu Mirko Slováček. Zejména se vyznamenala 4. rota 2. praporu se svým velitelem v čele, kteří bili nepřitele s boku, když je napadl a chtěl se probít naším 2. praporem.

»Našická operace« počtem jednotek, lidí a techniky na obou stranách byla největší bitvou ze všech, které slavonské jednotky v průběhu NO války prodělaly. Jedna i druhá strana použily tanky, dělostřeleetvo a vrhače min skoro všech kalibrů, počínaje strojnými puškami velkého kalibru až po houfnice. Při této operaci nebylo možno určit které jednotky nesly větší tíhu boje, neboť prudké boje byly vedeny v prvním i druhém případě. V kritickém hodnocení Štábu brigády je uvedeno:

»Tuto operaci nelze kritizovat, neboť před zahájením akce byla v každém praporu provedena schůzka a také štáby praporů byly na poradě u Štábu brigády, takže úkol byl se štábem praporů, s veliteli rot dobře propracován a byli s ním seznámeni všichni vedoucí, počínaje od desátníka až po Štáb brigády.

Vydané rozkazy byly dobře prostudovány, takže jednotky, které byly na pozicích, byly připraveny každé chvíle, kdy to bylo zapotřebí bít nepřitele s boku a podobně. Dík dobrému zakopání, které budeme praktikovat v každém boji, jsme získali nové zkušenosti, které využijeme v následujících operacích«.

Možná v tomto kritickém přehledu není dost zdůrazněno, kolik péče bylo věnováno přípravě bojovníků a vedoucích, zejména když je jednalo o akci tohoto roz-

sahu. Bylo nemožné představit si jakoukoliv akci, ani takovou, která byla připravena v rychlosti, aby bojovníci, nemluvě o vedoucích, nebyli podrobně seznámeni se svými úkoly. Všichni dostali směrnice, zejména ti, kteří byli určeni k útoku na opěrný bod, aby se v průběhu boje snáze orientovali a aby si byli vědomi smyslu a účelu té či oné akce. Tato metoda práce poskytovala bojovníkovi v boji důvěru, možnost vzpamatovat se a iniciativně najít samostatně řešení, neboť bojovníci často prováděli jednotlivé úkoly samostatně ve velmi složitých podmínkách, čímž byla charakteristická právě »Našická operace«.

Po »Našické operaci« vstoupilo do brigády desítky nových bojovníků, Slováků a Jelisavce a Našic a přišlo i několik set mobilizovaných z daruvarska. Tím brigáda početně vzrostla skoro na 1000 bojovníků, což umožnilo založení třetího praporu. Toto založení bylo provedeno ve vsi Vukojevci koncem listopadu 1944. Brigáda tak znovu dostala organizační formu a sílu, jakou měla před. půl rokem a tím mohla přijmout i rozsáhlejší a odpovědnější úkoly.

Založení 3. praporu a některé štábní jednotky (listopad 1944)

Založit jednotku trvalého složení a přijmout do ní určitý počet nových bojovníků nebyl žádný problém, neboť brigáda měla v té době početné a v bojích zocelené jádro bojovníků i vedoucích. Proto také nově založený 3. prapor pod vedením Slávka Šustera a komisaře Františka Štrapače se po organizační stránce, bojovnosti a morálně-politické problematice vyrovnal starým praporům. To bylo potvrzeno v měsíční operativní zprávě Štábu brigády ze dne 26. XI. 1944, kde se o štábu 3. praporu praví:

»Tento štáb je mladý, ale není v ničem pozadu za ostatními štáby této brigády. Velitel tohoto praporu je dobrý a energický, řeší úkoly které jsou před něho postaveny rychle a přesně. Komisař praporu je nejstarší komisař praporu, zkušený a radí a pomáhá veliteli.«

I když se v tomto hodnocení nehodnotí prapor jako celek, hodnocení štábu se týká celého praporu, neboť ten-

to prapor, třeba mladý, byl dobrou jednotkou v každém směru. Každopádně bylo nutno vyslovit uznání především komisaři praporu Františkovi Štrapačovi, takto velmi pedantnímu, dobrému a bystrému člověku, který všechny tyto kladné vlastnosti přinášel do práce praporu.

V těch dnech byly doplněny lidmi a výzbrojí: spojovací rota, sanitní rota, zdravotnické skupiny v praporech a výzvědná četa. Kromě toho došlo ke změnám bojovníckých kádrů, zejména v praporech a rotách. Jednalo se o to, aby jednotky byly pokud možno rovnaly navzájem výzbrojí a aby tak i svou bojovou schopností a možnostmi si stály na roveň.

Složení štábů brigády a praporů koncem roku 1944 a počátkem roku 1945 vyhlíželo takto:

ŠTÁB BRIGÁDY:

velitel	Doležal Antonín Růžička Josef Šljivarič Franjo
komisař:	Orct Adolf
pomocníci komisaře:	Glumpak Stjepan Obradović Stanko Vostřel Miroslav
náčelník štábu:	Hanzl Josef
pobočník:	Maloševac Marko Švantko Ivan
zprav, důstojník:	Bažant Štěpán
zást. zprav, důst.:	Škvore Mijo
sanitní referent:	Horký Vladimír Ignjatović Nikola
veterinární referent:	Oreščan Milan
intendanti:	Maršon Vinko Láznický Đuro — Jíra Borovec František
pom. intendanta:	Sulík František
správce zbraní:	Salač Václav Somer Antonín Kříž Karel

účetní:	Majtner Max
šéf kanceláře:	Klubíčka Vlado Paděra Karel
veedoucí prac. čty:	Sekereš Ladislav
ekonom I. Štábu:	Karolj Jánoš
ekonom II. Štábu:	Stejskal Josef
ŠTÁB 1. PRAPORU:	
-velitel:	Dmejchal Štěpán Káňský Antonín
zást. velitele:	Slováček Štěpán
komisař:	Adlaf Václav Hlavatý Drago
pom. komisaře:	Bestvina Andrija Doričak Franjo Ivanić Stjepan Ivičić Milivoj
pobočník:	Škvore Mijo Grokanić Đorđe
inf. důstojník:	Michalec Ludvík Bárta Slávko
intendant:	Šubert Bohumil Dmejchal Věno
pom. intendanta:	Briski Andrija
sanitni referent:	Herman Adolf Braji Sofija
pom. sanit, ref.:	Šare Max Pajski Ivan
vedoucí prac. čty:	Vlasák Karel
delegát prac. čty:	Myslivoček Robert
ŠTÁB 2. PRAPORU:	
velitel:	Klapal Alois
zást. velitele:	Gajdoš Ivan
komisař:	Vaněk Štěpán
pom. komisaře:	Doričak Bedřich

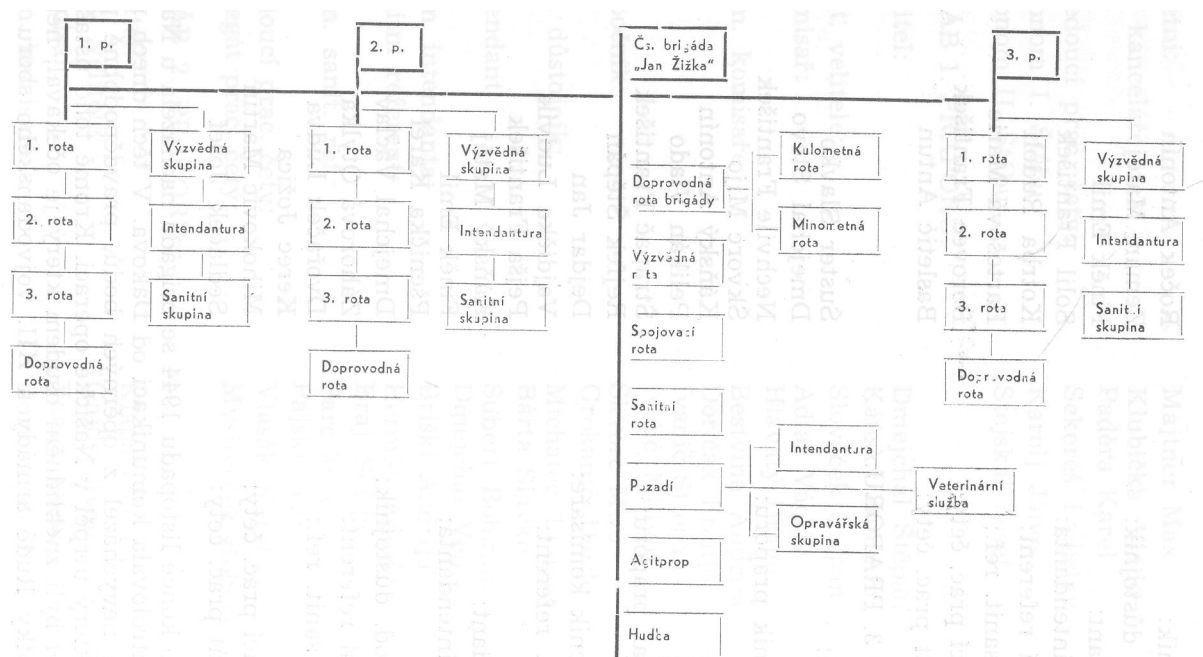
pobočník:	Roček Antonín
zprav, důstojník:	Zeman Matěj
intendant:	Finěk Emil
pom. intendanta:	Solil František
sanitní referent:	Kotrba Rudolf
pom. sanit, ref.:	Bartošová Marie
vedoucí prac. čty:	Borovec František
delegát prac. čty:	Basletić Antun

ŠTÁB 3. PRAPORU:

velitel:	Šuster Slávko Dmejchal Stevo
pobočník praporu:	Nechvíle František Škvore Mijo Káňský Antonín Pelikán Vlado
komisař praporu:	Štrapač František Rejfek Štěpán
pomocník komisaře:	Dejdar Jan
doplň, referent:	Vajdička Ludvík Pejša František
intendant:	Káňský Matěj
zást. intendanta:	Finěk Emil Pšenička Karel
zpravod. důstojník:	Dmejchal Václav
sanitní referent:	Záhorová Otylka
pom. sanit, ref.:	Dvořáček Ludva Kerec Jožica
vedoucí prac. čty:	Mihokovič Martin
delegát prac. čty:	Sedláček Josef

Do konce listopadu 1944 se brigáda nacházela u Našic a kontrolovala komunikaci od Ďakova. V těch dnech nepřítel nevycházel z opěrných bodů, pravděpodobně pro šok, který utrpěl v Našické operaci. Kromě toho ustaše i Němci byli zneklidněni osudem který je očekával, neboť jednotky Rudé armády a XII. vojvod'anského sboru za-

Schéma organizační struktury Československé brigády koncem roku 1944

Poznámka: V té době měla brigáda asi 1000 osob. Početní stav pěších a průvodních rot se pohyboval od 50–60 bojovníků a vedoucích,

TABULKA											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
3. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
4. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
5. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
6. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
7. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
8. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
9. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
10. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
11. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
12. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
13. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
14. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
15. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
16. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
17. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
18. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
19. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
20. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
21. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
22. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
23. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
24. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
25. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
26. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
27. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
28. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
29. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
30. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
31. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
32. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
33. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
34. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
35. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
36. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
37. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
38. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
39. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
40. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
41. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
42. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
43. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
44. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
45. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
46. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
47. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
48. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
49. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
50. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
51. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
52. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
53. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
54. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
55. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
56. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
57. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
58. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
59. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
60. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
61. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
62. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
63. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
64. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
65. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
66. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
67. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
68. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
69. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
70. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
71. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
72. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
73. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
74. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
75. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
76. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
77. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
78. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
79. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
80. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
81. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
82. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
83. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
84. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
85. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
86. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
87. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
88. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
89. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
90. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
91. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
92. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
93. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
94. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
95. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
96. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
97. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
98. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
99. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
100. odd.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Početní stav I československé brigády »Jan Žižka z Trocnova«
V dne g ledna 1945 (faksimile)

čaly pronikat přes Baraňu na pravý břeh Drávy. V době »Našieké bitvy« probíhal právě boj uvedeného sboru a. rudarmějci na přechodech přes Dunaj, u Batiny Skely, odkud bylo slyšet nepřetržitou kanonádu. To i nám vlévalo větší morální sílu a naději, že se blíží den, kdy fašismus definitivně složí zbraně.

Z obvodu Vukojevci odešla brigáda do obvodu Čepinske Martinice, kde zůstala jako divizní reserva, zatím co jednotky Osjecké brigády útočily na opěrný bod Čepin. Pouze 3. prapor byl postaven na kanál, nacházející se na východním okraji vesnice. Zde strávila brigáda jeden den a dne 3. prosince dostala rozkaz přemístit se do Tomašanců. Jakmile se brigáda blížila k této vesnici, civilisté — Němci vesnici opustili a vzali sebou vše co mohli unést a utekli do Đakova, ačkoliv je k tomu nikdo nenutil.

BOJE NA KOMUNIKACI ĐAKOVO—OSIJEK

V těch dnech byla komunikace Đakovo—Osijek přeplněna německými transporty z Osijeka do Đakova a zpět. Po ní přicházely oddíly a materiál pro posílení obrany Osijeka, neboť nebyl vyloučen přechod jednotek XII. Vojvodánského sboru na pravý břeh Drávy, čehož se obávali, vzhledem k tomu, že Baraňa byla skoro celá v našich rukách. Proto se snažili udržet tuto komunikaci ve svých rukách a vždy ostře reagovali na přítomnost Československé brigády nebo jiných jednotek na této komunikaci. Přesun brigády na tento sektor měl znemožnit Němcům a ustašům používání této cesty.

Po příchodu do vsí Tomašanci a Gorjanski Ivanovci Štáb brigády rozmístil své jednotky východně od těchto vesnic, tak aby na tomto úseku cesty byly všechny pohyby Němců na mušce. První prapor byl umístěn na pozici východně od Tomašanců, 3. prapor východně a jihovýchodně od Gorjanských Ivanovců, zatím co 2. prapor dostal za úkol aby jednou svou částí vyplnil prostor mezi 1. a 3. praporem a druhou část aby přesunul přes cestu, naproti pozicím ostatních jednotek. Počítalo se s tím, že Němci až přijdou a přijmou boj s hlavními silami

brigády, budou těmito oddíly napadeni ze zadu a tím bude umožněna jejich likvidace. O levé křídlo brigády se opíraly jednotky Osjecké brigády, které kontrolovaly prostor severně směrem k opěrnému bodu Široko Polje.

Toto rozmístění jednotek bylo základem, z něhož se vycházelo při zřizování léček a přepadů cesty, nebo z nichž byly odráženy útoky Němců když se pokoušeli o—dehnat jednotky dále od cesty, aby byla komunikace bezpečnější. Proto byly jednotky rozmístěny poblíž východního okraje Tomašanců a Gorjanských Ivanovců. Bylo x o nutné i proto, aby bylo možno se snáze dostat k jednotkám, zakopaným na pozicích za účelem přísunu potravin a jiných potřeb. Kromě toho bylo možno snáze odnést raněné, ježto terén byl rovinatý a prázdný, zejména nyní, pozdě na podzim, kdy byly sklizeny všechny zemědělské plodiny.

Velitel praporu Klapal vede své bojovníky do útoku (4. XII. 1944)

První setkání s nepřítelem bylo dne 4. prosince 1944 východně od Tomašanců. Jako obyčejně, gestapáci ze Širokého Pole se vydali v ranních hodinách na loupež do této vesnice a kromě toho chtěli s boku zajistit pohyb německých útvarů, které se pohybovaly po cestě Dakovo—Osijek, ježto Tomašanci se nacházejí asi 2—3 kilometry od uvedené cesty. Jakmile jednotky spatřily v tom směru zelené uniformy a jejich pohyb směrem k vesnici, ukryly se a nechali je přijít na blízko, všeho všudy na 50—100 metrů. Teprve potom byl vydán rozkaz k zahájení palby velitelem Klapalem. Po prvních salvách gestapáci zalehli na zem a někteří se schovali za stohy slámy, které stály při cestě do Tomašanců. Nastal mezi nimi zmatek. Velitel praporu, který se v té chvíli nacházel s bojovníky u cesty, nařídil jednotkám aby šly do útoku. Bojovníci jako jeden muž vyrazili k útoku a v běhu pálili po gestapácích, kteří, když uviděli střelecký řetěz, začali ustupovat a konečně se dali na panický útek. Zanedlouho byli zahnáni do svého opěrného bodu Široko Polje, z něhož už nevycházeli, dokud se neobjevila jedna silná německá kolona od Osijeka, s níž pak brigáda v průběhu

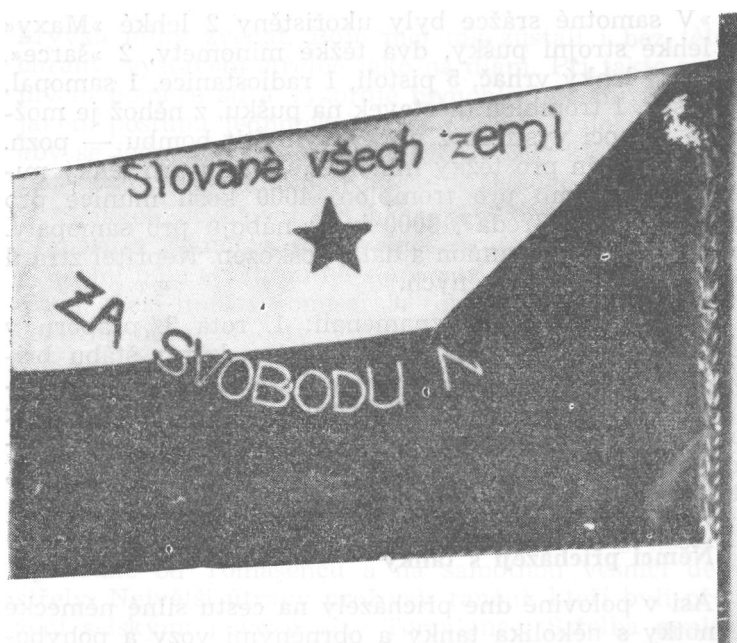

V Českém národním domě v Daruvaru mládež vsi Trojeglava předala prapor veliteli brigády Josefu Růžičkovi

dne vedla ostře boje. Po boji před pozicemi 1. praporu zanechali gestapávi 10 mrtvých, dosti pušek a jiné vojenské výstroje.

Přepadení nepřátelské skupiny

O něco později byla umístěna jedna bojová skupina křídelních jednotek 1. a 3. praporu do léčky v bezprostřední blízkosti cesty, v ohybu potoka Rit, aby zde dočkala jednu skupinu nepřátelských vojáků, kteří pochodovali do Đakova. Této akci přišla velmi vhod mlha, která v té chvíli pokryla úsek, kde mělo dojít k přepadení. Kromě toho na tomto úseku rolníci neodstranili kukuřičnou slámu, která stála na polích, takže i to umožnilo krytí skupiny. Jak už to v takových chvílích bývá, netrpělivost a napětí byly veliké. Bojovníkům bylo nařízeno, aby za-

Pod tímto praporem bojovala I. československá brigáda
»Jan Žižka z Trocnova«

hájili palbu na nepřítele teprve až přijde do malé vzdálenosti, případně až celý oddíl vyjde na rovný terén. Jakmile se objevily siluety vojáků, byla v mlze zahájena palba a současně proveden skok na cestu. Překvapen přepadením, nepřítel nechal na cestě skoro všechnu svou výstroj a vojáci kteří nebyli pobiti, utekli do nejbližších opěrných bodů. Byla to velmi dobře provedená akce díky tomu, že jednotky velmi rychle a rozhodně provedly útok a nedovolily nepříteli aby se po prvních výstřelech z pušek a kulometů seřadil. A co je nejdůležitější, ani ve srážce na východním okraji Tomašanců, ani nyní nebyla na straně našich oddílů ani jedna oběť a nepřítel byl úspěšně bit.

O průběhu boje a chování bojovníků a jednotek se v operativní zprávě Štábu brigády ze dne 5. XII. 1944 uvádí:

»V samotné srážce byly ukořistěny 2 lehké »Maxy« — lehké strojní pušky, dva těžké minomety, 2 »šarce«, 1 italský lehký vrhač, 5 pistolí, 1 radiostanice, 1 samopal, 17 pušek, 1 tromblon (nástavek na pušku, z něhož je možno za pomoci výstřelu z pušky vymrstit bombu — pozn. překl.) 80 min pro těžký minomet, 15 min pro lehký minomet, 15 bomb pro tromblon, 4000 kusů munice pro strojní pušku »Breda«, 3000 kusů nábojů pro samopaly. Zničen byl jeden kamion a další poškozen. Nepřítel ztratil 58 mrtvých a 28 raněných.

V tomto boji se vyznamenali: 1. rota 3. praporu v čele s velitelem Antonínem Káňským, kurýr štábu brigády František Horák, který první skočil k »šarcu«, ukořistil ho a předal veliteli 1. roty 3. praporu. Právě tak se vyznamenal celý 1. prapor, který ukořistil 2 těžké minomety, dva lehké »Maxe« v čele s Františkem Chalupou, který se svou rotou ukořistil shora uvedené vrhače.

Němci přicházejí s tanky

Asi v polovině dne přicházely na cestu silné německé jednotky s několika tanky a obrněnými vozy a pohybovaly se směrem k Ďakovu.

Poučení ranní lekcí už nevyslali pěchotu pro zajištění boků a ježto zřejmě pospíchali, neměli ani sil ani času aby něco podnikali za účelem vypuzení našich jednotek z jejich pozic. Proto za účelem přímého zajištění umístili tanky na dominantní místa na cestě. Tak začal palebný souboj mezi brigádou a německými tanky a pěchotou.

Pozice pravého křídla 1. praporu a levého křídla 3. praporu byly velmi blízko u cesty, takže bylo možno co nejdříve na ni přeskočit, jakmile se objeví vhodný cíl. Mlha stále ještě kryla umístění jednotek, nehoda však spočívala v tom, že se jednotky nezakopaly. V takové situaci byl zahájen boj s Němci, kteří byli ve výhodnějším postavení, neboť byli chráněni. Ostřelovali pozice brigády s tanků a příkopů cesty a křídelní jednotky 1. a 3. praporu z otevřeného pole. Ani to by tolik nevadilo nebýt toho že se zvedla mlha. Právě když se rozpoutala nejprudší bitva která slibovala úspěch, začala se bílá při-

krývka mlhy zvedat. Bojovníci tak zůstali i bez této ochrany, vystaveni střelbě jako na dlani. Při takto nepříznivém poměru sil a výzbroje nemohlo být ani řeči o nějakém postupu jednotek kupředu. Proto bylo rozhodnuto aby se jednotky stáhly do starých pozic, které se nacházely něco víc než kilometr od cesty Đakovo—Široko Polje.

S jakou prudkostí byl veden boj mezi rotami 1. a 3. praporu a Němci, a tom svědčí ztráty na naší straně. V průběhu boje a ústupu na staré pozice zahynuli čtyři soudruzi, mezi nimi i komisař 3. roty 3. praporu Jan Filip, četař nemocniční čety Vinko Vlahovac, jedna ošetřovatelka a jeden bojovník, raněno bylo 16 bojovníků a vedoucích. Z těchto šestnácti byli dva ranění smrtelně: pobojník 1. praporu Viktor Supán a komisař doprovodné roty 3. praporu Štěpán Martek, kteří zemřeli při převozu do nemocnice.

Právě ve chvíli kdy byl zahájen odsun křídelních rot 1. a 3. praporu od říčky Rit, od Đakova přilétly na pozice východně od Tomašenců a na samotnou vesnici dělové střely. Největší útrapy prožívali ranění, kteří byli převáženi selskými povozy přes Tomašance. Střelba poplašila koně a ranění křičeli a svíjeli se bolestí od otřesů na špatné a tvrdé cestě.

Dělostřelecká palba a prudké boje daly tušit, že nepřítel připravuje útok většími silami. K tomu však nedošlo a po té co přestala dělostřelba, jednotky pevně zaujaly staré pozice. V těchto bojích se vyznamenali a byli rozkazem Štábu brigády ze dne 7. XII. 1944 pochváleni: Vinko Stehlík, komisař 1. roty 1. praporu; František Herout, četař 1. čety těžé roty; Đuro Stipanović, bojovník; Ivan Malinjak a ošetřovatelka Darinka Kalendar; Josef Orct, velitel 2. roty 2. praporu, desátník Rudolf Res; bojovník Pero Maslac; ošetřovatelka Jožica Kerec; velitel 3. roty 3. praporu Andrija Urban; komisař 1. roty 3. praporu Marija Švantko a bojovníci: Ivan Janda, Zvonko Horvat a Vinko Vaněk.

Na pozicích východně od Tomašenců a Gorjanských Ivanovců zůstala brigáda i následujícího dne a po té odešla do Gorjan, aby odtud po tří denním odpočinku odešla do Semeljců. Do Semeljců, vesnice nalézající se asi

15 km severně od Đakova přišla brigáda dne 9. XII. 1944 ráno a toho dne odpočívala. Současně však toho dne jí bylo uloženo, aby zajistila útok na německou kolonu ve vsi Vrbica.

První a druhý prapor se postavily do bezprostřední blízkosti Moroviče a Starých a Nových Mikanovců, odkud byla možnost že bude nepřítel intervenovat. Třetí prapor zůstal v Semeljčích s úkolem provést mobilizaci mladých lidí pro doplnění jednotek divize. Zatím co jednotky divize prováděly likvidaci nepřítele ve Vrbici, nepřítel kromě menších šarvátek nic proti jednotkám nepodnikal. Poněkud větší boje vedly pouze jednotky Diljského oddílu s ustaši severně od Đakova.

Do rána dne 10. prosince byla likvidována kolona ve Vrbici a při té příležitosti bylo kromě jiného ukořistěno na deset kamionů, které byly dopraveny na svobodné území. Při návratu z vrbické akce brigáda po přechodu cesty Đakovo—Osijek zůstala na odpočinku v Tomašančích s tím, že jeden její prapor byl poslán do vsi Punivci. Také ostatní jednotky brigády se rozmístily do bezprostřední blízkosti opěrného bodu Široko Polje, který byl cílem útoku Osjecké brigády, který byl proveden ze 13. na 14. prosince 1944.

Československá brigáda měla likvidovat ustašskou posádku ve vsi Vuka (14. XII. 1944)

Opěrný bod Široko Polje drželi gestapáci s několika ustaši, při čemž asi 4 km od něho směrem k Osijeku se nacházel ustašský opěrný bod Vuka, který měla po pádu Širokého Pole Československá brigáda likvidovat. Do té doby měla Československá brigáda provést zajištění od Osijeka. Rozmístění brigády bylo provedeno tak, že 1. a 3. prapor byly umístěny s jedním protitankovým dělem »Škoda« jeden kilometr jižně od Vuky. První prapor se nacházel směrem na západ a 3. prapor východně od cesty. Současně byl 2. prapor postaven severně od tohoto opěrného bodu ke kanálu Korpaš. Toto rozdělení jednotek zaručovalo zajištění útoku proti silám, jaké zpravidla intervenovaly v takovýchto případech. Současně byly pra-

Jednotky Československé brigády v osvobozeném Daruvaru

pory tak rozmístěny, že mohly při provedení malého manévru obklíčit a napadnout ustaše ve Vuce. V předešlých dvou dnech neustále pršelo, což při zajišťování bylo ku prospěchu, neboť nepřátelská motorizace musela zůstat podél komunikací. Ovšem, pro jednotky brigády nebyl pohyb rozbahnělými polními cestami nijak snadný. Zejména obtížné bylo dostat do pozice protitankové dělo, které bylo nutno převážet po rozmoklých oranicích a přes příkopy plné vody, často se muselo přenášet i v rukách. Při tom všem potíže a námaha nebyly bojovníkům nijak na obtíž.

Prapory zaujaly své pozice do rozednění 14. prosince 1944 k velkému překvapení ustašů ve Vuce, kteří se dosud neoctli v podobné situaci. Vylekáni bezprostřední blízkostí partyzánů, bez odporu opouštěli pevnůstky v jižní části vesnice a stahovali se do opevněných budov a pevnůstek ve středu vesnice a v severní její části. Roz-

dělení jednotek brigády a jejich rozhodnost a odhodlání bojovat slibovaly, že úkol bude splněn a opěrný bod že bude likvidován. Také akce jednotek Osjecké brigády na Široko Polje se dobře rozvíjela. Očekávalo se, že tento opěrný bod padne do rukou bojovníků Osjecké brigády za jednu-dvě hodiny.

Německé tanky prolomily pozice 2. praporu na kanálu Vuka

V tom však, kolem 7. hodiny bylo od Osijeka slyšet hluk motorů a o něco později výstřely strojních pušek a dělostřelbu. To 2. prapor na kanálu Korpač přijal boj s nepřítelem. Bylo jasno že toho dne dojde k něčemu co nebylo očekáváno. Štáb brigády v té chvíli nevěděl o co se jedná, protože neměl spojení (kromě kurýra) s 2. praporem, aby se rychle informoval o síle a složení nepřítele. Ježto se jednalo o silný motorizovaný a tankový oddíl, boj se rychle rozvinul. Druhý prapor byl ve velmi nevýhodném postavení, i když pozice byly vcelku příznivé vzhledem k tomu, že se nacházely na kanálu Korpač, který byl dobrou protitankovou překážkou. Nevýhoda spočívala v tom, že prapor neměl dost výbušnin k tomu, aby mohl vyhodit betonový most přes kanál a neměl protitankové zbraně. Kromě toho, jakmile ustaše ucítili pomoc z Osijeka, vpadli praporu do zad, takže tento byl donucen k ústupu. Ježto prudkým útokem Němců byl prapor roztržen na dvě části, hlavní část praporu se stáhla směrem k Beketincům a zbytek směrem ke vsi Dopsin.

Jednotky brigády, nacházející se na pozicích jižně od Vuky zahájily boj s Němci v 8 hodin. Boj zahájily výzvědné oddíly 1. a 3. praporu, které byly stále vysunuty před pozicemi. Německý útvar, jakmile prolomil pozice 2. praporu, se rychle pohyboval opěrným bodem Vuka. Jak se blížil k jižnímu konci vesnice, zpomaloval tempo pohybu, zejména když bylo slyšet výstřely strojních pušek předních oddílů 1. a 3. praporu.

Jakmile Němci vyrazili s tanky na jižní okraj vesnice, zastavili se a začali pozorovat pozice a současně zahájili z čelných tanků dělostřeleckou a kulometnou palbu. Zby-

tek útvaru byl roztažen podél cesty a skryt domy, kde zůstal stát, takže nebylo možno zjistit jak je silný. Naše protitankové dělo, postavené přímo na cestě bilo do siluety tanku která byla sotva viditelná mezi domy v jižní části vesnice. Asi po 20 minutách Němci zahájili útok a z Yuky vyjížděl stále větší počet ocelových netvorů které ze svých chřtánů plivaly oheň a železo. Naši bojovníci, zejména protitankisté zahájili na tanky přesnou střelbu, jenže to bylo málo platné. Protitankové střely ráže 37 mm a střely protitankových pušek jen odskakovaly od ocele německých tanků a způsobily jen šrámy na jejich povrchu.

Avšak vzdor tomu že Němci vrhli do boje tanky se silným pancířem, kterému nemohlo ublížit ani 37 mm protitankové dělo, nemohly rychle prolomit obranu 1. a 3. praporu. Rozbíjením odporu 1. a 3. praporu se zdrželi více než dvě hodiny a teprve potom se mohli spojit s napadenou posádkou v širokém Poli.

Dvouhodinový prudký boj pohltit mnoho tisíc puškových a kulometných nábojů, stovky dělových a minometných granátů, ale jednotky 1. a 3. praporu neustoupily, i když se Němci nakonec probili cestou směrem k Širokému Poli. Prapory se stáhly z pozic teprve po rozkaze a nedovolili německé pěchotě aby následovala své tanky.

S jakou úporností a prudkostí byl boj u opěrného bodu Vuka veden, je vidět i na množství spotřebované munice, zvláště když si uvědomíme, že partyzáni vždy bedlivě uvažovali o každém výstřelu nebo salvě. Operativní zpráva Štábu brigády ze dne 26. XII. 1944 o tomto boji říká, že bylo spotřebováno 7500 nábojů pro »mauserovky«, 2950 anglických a 820 italských nábojů, z těžkého vrhače bylo vrženo 32 min (to se týká minometu 81 mm), 18 min z lehkého minometu a 35 granátů z protitankového děla, vrženo bylo 12 ručních bomb a zakopáno 8 nárazových min a zničen »protikolac«. Pod jmény bojovníků, kteří se vyznamenali je uvedeno:

»V tomto boji se vyznamenal kurýr 3. praporu Anton Cišper, který za dělostřelecké a kulometné palby přešel přes cestu, aby přinesl zprávu svému praporu. Rovněž se vyznamenal kulometčík doprovodné rotы 2. praporu Jen-

da Bačovský, který kulometnou palbou držel nepřítele tak dlouho, dokud jednotky jeho praporu nepřešly cestu. Dále se vyznamenal delegát 2. roty 3. praporu Víno Vaneček, který odtáhl protitankové dělo z pozice přes hluboký příkop plný vody, aby je zachránil. Když to nezmohl, vytáhl raněného komisaře dělostřelecké čety vzdor silné dělostřelecké a kulometné palbě.«

Po dvouhodinovém boji přešli Němci cestou od Vuky do Širokého Pole, ale pouze s tanky. První a třetí prapor ještě plnou hodinu udržovaly tuto komunikaci pod kontrolou a teprve po obdržení rozkazu začaly ustupovat. První prapor se Štábem brigády a jejími dalšími částmi se stáhl směrem k Punitovcům a dále do Bračevců a 3. prapor směrem ke vsi Semeljci, odkud se za prvního soumraku vracel k brigádě, při čemž překročil cestu Osijek-Dakovo ve směru Tomašanci.

Akce zaměřená na Široko Polje a boje kolem tohoto opěrného bodu připadly do doby, kdy fronta naší armády se přiblížila východní Slavonii. Byla obsazena Baraňa a jednotky XII. voj.vodňanského sboru pronikly na levý břeh Drávy. Proto Němcům nebylo za těžko rychle intervenovat tak velkými silami. Němci byli v té době ve východní Slavonii velmi choulostiví, neboť měli v tomto obvodu ohrožené pozadí i rezervy, jakož i volný pohyb do hloubky. Proto není divu že tak ostře reagovali, tím spíše, že v nebezpečí byly životy jejich krajanů — volksdajčerů — kteří hájili Široko Polje. Nejen při této akci, ale i na jiné akce slavonských jednotek ve východní Slavonii, podnikané v nastávajícím období Němci velmi ostře reagovali, takže na tomto území nebyly do konce války podnikány žádné větší akce. Koncem roku 1944 a počátkem roku 1945 Němci ve východní Slavonii ve většině vesnic rozmístili početné oddíly na přezimování, takže působení NOV na tom území se omezilo na průzkumnou činnost a akce menších rozměrů.

V Bračevcích zůstala brigáda na odpočinku dne 15. a 16. prosince 1944 a poté se vydala na pochod přes severní svahy Dilj-gory do Čaglinu. V této vsi rovněž strávila dva dny, načež odešla do Pleternice, odkud pak vysílala své

oddíly na akce — léčky a diverze trati v prostoru Nové Kapely a Batriny.

Prvou akcí byla léčka ve vsi Bili Brig, jíž se zúčastnila většina brigády, zatím co jeden prapor zůstal v Pleternici.

I když jednotky brigády ze svých pozic ve vsi Bili Brig bezprostředně ohrožovaly opěrný bod a trať v prostoru Nova Kapela — Batrina, ustaše a Němci nevycházeli ze svých opěrných bodů, aniž co podnikali. Spokojovali se pouze s tím, že z pevnůstek (bunkrů) a okrajových domů ostřelovali z pušek a kulometů pozice brigády. Když jednotky brigády viděly, že je léčka odhalena, stáhly se po kratším boji do výchozí základny v Pleternici.

S tímže posláním byl dne 22. prosince vyslán jeden prapor na zřízení léčky u vsi Stupnik, aby zde čekal na některou nepřátelskou skupinu z těch, které se stále pohybovaly po komunikaci Slavonský Brod-Batrina. K boji však nedošlo, kromě toho, že na léčku narazilo několik nepřátelských vojáků, kteří byli pochytáni a odvedeni do Štábu brigády. Kromě toho byla prokopána cesta na úseku Pleternica-Grižiči a jednou až dvěma rotami brigáda zajišťovala orgány okresních výborů Brod a Požega, které na tomto úseku prováděly obstarávání potravin pro potřebu nemocnic a zařízení na svobodném území.

Koncem prosince 1944 se brigáda se Štábem přesunula na Dilj a část svých sil do vsi Milinci, při čemž ostatní jednotky byly umístěny takto: 1. prapor ve vsi Music, 2. prapor v Levanjské Varoši a 3. prapor ve vsi Paučje.

ZNOVU VE VESNICÍCH DILJ-GORY

Nový rok 1945 brigáda uvítala ve velmi dobré náladě. Všechny příznaky v té době potvrzovaly, že se blíží konec druhé světové války, i když brigáda vedla ještě těžké boje společně s ostatními brigádami XII. úderné divize. Obyvatelé z vesnic kolem Daruvaru dopravili brigádě novoroční dary vzdor tomu, že bylo nutno povozy překonat v obou směrech vzdálenost více než 200 km. Radosti při vítání nového roku 1945 nebylo konce. Diljský kraj se to-

ho večera naplnil radostnou náladou partyzánů i lidu. Tato noc byla často osvětlena raketami různých barev při ohlušujících výstřelech z pušek, kulometů a tu a tam dokonce vybuchla i ruční bomba. Každému bylo zcela jasno, že převážná část bojovníků na celém světě bude v příštím roce už doma, se svými rodinami, které v té chvíli si všichni přáli vidět a být s nimi.

Znemožnit vpády nepřítele do vsí Dilj-gory (leden 1945)

Opětný návrat brigády na východní výběžky Dilj-gory měl za cíl znemožnit vpád nepřítele do vesnic na tomto území. Pro nepřítomnost silnějších operativních jednotek NOV se vpády staly přímo zvykem Němců, ustašů a Čerkesů. Každý takový vpád znamenal několik zabitých lidí, žen a dětí, nemluvě o loupení, zapalování domů a jiných příkořích. Utrpení lidu tohoto kraje bylo tím těžší že byla zima a ti, které nesměli ustaše a Němci najít doma, skrývali se v lesích pod šírou oblohou a při nízké teplotě a tam čekali na osud svých ohnišť, žen, starců a dětí.

Po příchodu na toto území prostřednictvím místních velitelství a stráží byly získány informace o nepříteli a způsobu jeho činnosti, aby mohla být podniknuta odpovídající opatření. Kromě toho byla zorganizována velmi aktivní výzvědná činnost, počítaje v to i naslouchání telefonickým hovorům připojováním telefonů na stálé linky Němců a ustašů na relaci Dakovo-Selce-Gačinci. Ježto terénní stráž a místní velitelství neměly celkové informace o rozmístění nepřátel, byly vysílány celé čtyři směrem k Ďakovu aby vyzvěděly, které vesnice nepřítel na komunikaci Vrpolje-Ďakovo-Osijek a Dakovo-Našice obsadil. Samotné rozmístění praporu bylo provedeno tak, že vyhovovalo všem požadavkům. Výzvědná činnost byla poněkud ztížena sněhovou přikrývkou, která přišla právě na Nový rok. Proto bylo praporům nařízeno, aby aspoň výzvědné jednotky byly opatřeny maskovacími plášti. Tato i podobná opatření byla prováděna nejen v naší, ale i v ostatních brigádách proto, že srážky se stále více vyznačovaly zvláštnostmi, které válka přinášela na povrch. Zimní krajina stěžovala také noční i denní čin-

Bojovníci Československé brigády v pozicích u Dolní Motičiny
počátkem roku 1945

nost, což vedlo vedení k tomu, že nařídilo zhotovení bílých plášťů.

Zatímco dne 6. ledna probíhala ve dne v noci výzvědná činnost, do níž byly zapojeny ponejvíce výzvědné jednotky a zpravodajská služba, dne 7. ledna 1945 začala činnost několika rot, ba i praporů. Toho dne měl 2. prapor napadnout nepřítele ve vsi Majur a 3. prapor se dvěma rotami měl vytvořit léčku na východním okraji Velkého a Malého Nabrda. K boji však nedošlo. Z Majuru se nepřítel stáhl a léčka zajala jednoho domobrance.

Jakmile Němci utekli z Majuru, Štáb brigády nařídil 1. praporu aby průzkumem zjistil, zda se nepřítel nachází v Trnavě. Velitel 1. praporu se ihned vydal se dvěma ro-

tami cestou od Majuru směrem k severní části vinohradů, které se rozkládají nad Trnavou a jednu rotu poslal do západní části vesnice. Rota na levém křídle postupovala od severu a narazila na německou léčku na kótě 218, na nejvyšším bodě pozemků nad vesnicí. Jakmile Němci spatřili střelecký útvar, začali utíkat směrem k vesnici, kde nastal opravdový zmatek, neboť nenadálé objevení našich jednotek na tomto úseku jim způsobilo starost jak zachránit kamiony a všechno co tady nakradli. Proto nepřítel hned zaujal pozice východně od Trnavy naproti vesnici Svetoblažje a snažil se obsadit a zajistit cestu do Kondriée, což byla jediná cesta která měla tvrdý podklad, a byla vhodná pro dopravu motorovými vozidly. Současně byly za těmito jednotkami poslány kamiony, aby se co nejdříve dostaly ke Kondriči, kde se nacházela část sil, zajišťujících oddíly v Trnavě. Nepřítel byl očekáván při přechodu přes sedlo, oddělující Trnavu od Kondriče. První salva zastavila kamiony, které jejich posádka opustila a utekla. Za krátko však nepřítel z Kondriée, vzdáleného necelé dva kilometry, pospíšil na pomoc a podařilo se mu sesbírat mrtvé a raněné, avšak kamiony i s nákladem padly do rukou rotám 1. praporu. Tak jednotky 1. praporu vcelku splnily daný úkol, způsobily nepříteli ztráty, ukořistily dva kamiony s různým materiálem a zapálily je.

Za úspěch v boji u Trnavy Štáb brigády vyslovil dne 9. ledna 1945 uznání bojovníkům 1. praporu Aloisů Mlinaričovi a Františku Kabíčkovi.

V následujících dnech nepřítel už nevpadl do Trnavy, aby se napájel vínem z trnavských sklepů a znepokojoval a ohrožoval životy lidí v této části Dilja.

Akce brigády ve východní části Dilja přinutily nepřítele aby se stáhl směrem k Đakovu do větších vesnic a aby prováděl méně časté vpády, ale s většími skupinami. Po odchodu našich jednotek do střední Slavonie nebyly vzácné případy, že nepřítel vnikl do diljských vesnic i v malých skupinách a zde loupil a raboval. Přítomnost brigády a některých dalších jednotek na východních svazích Dij-gore přeřala v té době nepříteli tykadla a znemožnila mu vpády do vesnic kdy su mu zachtělo.

Příchodem brigády na toto území v první polovině ledna 1945 byla východní část Diljského pohoří zajištěna. Na četných místech byly příkopy přerušeny komunikace a přes cesty byly poraženy obrovské buky, čímž byly vytvořeny překážky pro motorová vozidla, především proti tankům. Skoro po celou dobu pobytu brigády na tomto území se dva prapory nacházely u cesty, aby bránily nepříteli vpády do střední části Diljského pohoří.

Kromě bojových akcí jednotky brigády intenzivně pracovaly na politickém poli, prováděla se vojenská výchova, dávala do pořádku výzbroj a výstroj.

Dne 9. ledna 1945 byly všechny prapory rozloženy skoro frontálně proti východu: 1. prapor ve vsi Musici, 2. prapor na samotné komunikaci Levanjska Varoš a 3. prapor ve Velkém a Malém Nabrdju. Úkoly praporů byly tytéž jako v jiné dny, ale ježto tyto vesnice byly příliš vysunuty směrem k německo-ustašským posádkám, musela část sil být v pozicích za účelem bezprostředního zajištění, neboť v uplynulých dnech nepřítel do nich vpadl. Nepřítel vnikal ponejvíce do Velkého a Malého Nabrdja, vzhledem k tomu že v těchto vsích žili obyvatelé německé národnosti a měli zde velmi dobré diljské víno. Proto byl 3. prapor toho dne celý den v pozicích a sice: 1. a 2. rota na východním okraji Velkého Nabrdja a 3. rota v Malého Nabrdja. Vytrvali zde vzdor silné sněhové pokrývce a velmi nízké teplotě.

Mladý bojovník umírá v náručí svých kamarádů

Něco více než za hodinu bojovníci 3. roty zoozorovali, jak se dlouhá řada černých uniforem stále více blíží k jejich pozicím. Přicházela od Gašinců, kde byla v těch dnech ubytována. Tato jednotka představovala sílu jednoho oslabeného praporu. Ve skutečnosti to nebyla pravidelná operativní jednotka, nýbrž posbírání německých vojáků — letců, techniků a příslušníků různých služeb, kteří zůstali bez letadel a bez letišť a tak je německé velení použilo v boji proti partyzánům. Černé postavy se pohybovaly po špatných selských cestách směrem k Malému Nabrdju. Jejich pochod byl stržen hlubokým sněhem, který předešlého dne a zejména v noci silně padal.

Třetí rotě bylo nařízeno aby nechala Němce přijít až na malou vzdálenost a teprve potom na ně zahájit palbu. To byl jediný způsob jak zničit nebo zajmout co největší počet Němců, tím spíše, že oni sami neměli velkých možností pro manévrování, neboť jejich pohyb byl omezen na úzkou stezku ve sněhu. Každé sejítí se stezky a rozvinutí střelecké řady vyžadovalo hodně času a bylo spojeno se ztrátami vzhledem na volný prostor a sněhovou pokrývkou před pozicemi 3. roty 3. praporu. Zdá se, že Němci nijak neočekávali že budou přepadení před vsí, v níž žijí jejich krajané. To bylo možno poznat i po tom, že šli dosti neopatrně, nebo se to mohlo vysvětlovat i tím, že to byla jednotka která dosud nepřivykla bojům s partyzány. Byla to u Němců opravdu výjimka, neboť v takových případech bývali Němci velmi opatrní a nepochodovali by do neznáma bez předvoje.

Jakmile se čelo německé kolony přiblížilo na malou vzdálenost, 3. rota zahájila palbu z pušek a kulometů a skosila několik pochoduujících v čele kolony. Poté se rozvinul krátký boj. Zatím co 3. rota palbou bila do nepřítele, 1. a 2. rota 3. praporu podnikly od Velkého Nabrdja útok s boku na německou kolonu. Němci však nekladli nějaký zvláštní odpor, nýbrž začali ustupovat ke Gačincům.

V tomto boji 3. prapor zajal tři německé vojáky, jedenáct jich bylo zabito, mezi nimi jeden důstojník a ukořisťeny byly dva letecké kulomety »šarce«, jeden samopal, sedm pušek a pět pistolí, něco munice a jiná výstroj. Z bojovníků praporu jeden zahynul a jeden byl lehce raněn. Nutno zdůraznit, že toto jinak zdařilá bitka 3. praporu mohla skončit bez toho jediného mrtvého.

Stalo se to ve chvíli kdy boj už skončil a kdy se zajatí Němci vzdali bojovníkům 3. praporu. Mělo se za to, že vše je skončeno, jestliže Němci předají zbraně které měli u sebe. Jakmile totiž bojovníci vyzvali Němce ke vzdání, tito odložili zbraně a zvedli ruce do výšky. Bojovníci pak převzali zbraně a opasky. Zahynulý bojovník měl za úkol odzbrojit německého důstojníka, jemuž odebral samopal a opasek s pistolí, aniž si pomyslel, že by německý důstojník mohl mít v kapse svého pláště malou pistolí ráže 7,65 mm. Mladý bojovník si nevzpomněl na

Bojovníci brigády v zákopech u Našic v zimě roku 1945

přísluví, že umírající kůň může zadat nejtěžší rány. To byl případ se zajatým německým důstojníkem, který výchovou se naučil vojenským lstem, k nimž patřilo také použití pistole v kapse. Tuto lest použil ve chvíli, když viděl jak postupuje mladý, statečný, ale naivní bojovník, který ho dokonale neprohlédl. Jakmile byl německý důstojník odzbrojen, pravou ruku, kterou měl dosud zdviženou, rychle vsunul do kapsy, ozval se výstřel, ale zároveň i výkřik mladého bojovníka. Jakmile to ostatní bojovníci spatřili, srazili postavu v německé uniformě, ale jejich kamarádovi už nebylo pomoci. Zasažen do žaludku, zemřel, v náručí svých druhů.

Tímto bojem tento 3., mladý prapor zapsal do svého deníku další úspěšně splněný úkol. Jeho bojovníci získali

v tomto boji nové zkušenosti a vyzbrojili se dalšími dvěma kulomety, zvýšili svoji palebnou sílu a tím i celkovou sílu praporu. V národněosvobozené válce se hodnotila síla jednotky nejen počtem lidí, ale i počtem strojních pušek které měla. Za úspěšně svedený boj u Nabrdja Štáb brigády svým rozkazem ze dne 13. I. 1944 pochválil bojovníky 2. roty 3. praporu: Josefa Ronzeka, Miju Andričeviče a Edu Vostřela.

BOJE VÝCHODNĚ OD NAŠIC

Podle rozkazu Štábu XII. divize brigáda dne 10. I. 1944 opustila obvod západně od Đakova a přesunula se na východ od Našic. Své prapory rozmístila tak, že dvěma prapory uzavřela cestu od opěrného bodu Đakovo: 1. prapor byl postaven do východní části Drenjského Slatniku, 2. prapor do Bračevců a celý 3. prapor na zajištění do Vukojevců, východně od Našic. Přesun brigády do tohoto kraje měl znemožnit ustašům a Němcům pohyb po komunikaci Đakovo-Našice. Po příchodu jednotek do těchto pozic Štáb brigády nařídil, aby se bojovníci co nejlépe zakopali, neboť je to stále více potřebné pro každou akci. Tím spíše, že jednotky obsadily pozice na mírně zvlněném terénu bez jakékoliv vegetace a bylo možno očekávat velké nepřátelské síly.

Kromě menších šarvátek mezi prapory a nepřítelem z Našic do 15. ledna nedošlo k žádným větším srážkám. Ta doba byla využita pro uspořádání jednotek, zbraní a výstroje, jakož i pro zajištění potravin z okolních vesnic v Podravině. Prováděla se vojensko-politická výchova se zaměřením na opevňování pozemků a topografii, což bylo žádoucí zejména pro vedoucí kádry, které se regrutovaly většinou z řad dělníků a rolníků. Oddech mezi boji posloužil také zdravotní péči — provádění preventivních opatření proti nakažlivým nemocem, jejichž nebezpečí bylo stále akutní.

Když byl odražen, nepřítel přitáhl i tanky (15. I. 1945)

Následujícího dne 15. ledna 1945 jednotky ještě před Tozedněním zaujaly pozice, neboť se očekávaly útoky nepřítele od Našic nebo od Ďakova. V 08,30 hodin se objevila nepřátelská kolona, která směřovala k pozicím 2. praporu. Jednotky 2. praporu zahájily na nepřítele silnou palbu. Po krátké, ale silné palbě z pušek a kulometů byl nepřítel rozdrčen a zanechal na cestě své raněné a mrtvé. Za nějakou dobu však přišla nepříteli posila s tanky, které se praporu nepodařilo zadržet. Přinucen k ústupu, prapor ustoupil ke vsi Stipanovci při neustálém kladení odporu. Zatímco se nepřítel probíjel cestou od Ďakova do Našic, opěrný bod Našice nezůstával nečinný. Vyslal ustaše k útoku na pozice 3. praporu s úmyslem tuto jednotku vytlačit, aby bylo umožněno spojení s Němci, kteří se probíjeli cestou od Ďakova. Když ustaše viděli, že jejich útok podél cesty směrem k Vukojevcům se nezdaří, provedli obchvat levého křídla 3. praporu přes osadu Maloševac a tak ohrozili postavení praporu. Aby prapor nebyl vržen na rovinatý terén severně od Vukojevců, velitel praporu odvedl roty na jižní okraj vesnice a odtud bil nepřítele.

Do boje zasahuje 1. prapor

Ježto 1. prapor se nezúčastnil boje, protože nepřítel nenarazil na jeho pozice, Štáb brigády jej přemístil do Ostrošinců, odkud prováděl tlak s boku na nepřítele, který vytlačoval 2. prapor směrem ke vsi Stipanovci. Po několika hodinách boje se ukázalo, že tanky to tentokrát byly, které na rovinatém terénu bez účinných prostředků na jejich zničení vytlačily bojovníky z jejich pozic, i když se tyto snažily za každou cenu znemožnit průchod německo-ustašských oddílů směrem k Našicím.

V tomto boji měl nepřítel velký počet mrtvých a raněných, ale i brigáda měla jednoho mrtvého a 9 raněných. Tyto ztráty byly způsobeny dělostřeleckou a minometnou palbou a byly by mnohem větší, kdyby bojovníci nebyli zakopaní.

OBRANA OSVOBOZENÉHO ÚZEMÍ

Rozmístěna ve vsích Kršinci a Ostrošinci, jihovýchodně od Našic, brigáda zde zůstala jeden den. Pak dostala, rozkaz, aby se přesunula na pozice západně od Našic. Pochod byl proveden v noci ze 16. na 17. ledna 1945 přes Čeremošnjak na pozice, které měla dosud obsazeny Osjecká brigáda. V těchto pozicích zůstala brigáda plných 20 dní a svedla řadu bojů s ustaši a Němci, zamezujíc jim vpády na osvobozené území jižně od Našic. Konec ledna a začátek února 1945 byly charakterizovány poměrným klidem jednotek naší armády na srěmské frontě i na dosažené linii fronty, kterou držely slavonské jednotky i jednotky XII. vojvodanského sboru na Virovitickém předmostí. Jinak však v té době nepřítel disponoval značnými silami jak na území Slavonie, tak ve Srěmu — byly to síly, stahující se z Balkánského poloostrova. Všechna ta sebranka, počítaje v to i Němce, se shromáždila v západních částech naší země, aby ještě v posledních měsících války způsobila co nejvíce útrap lidu a ničila národní majetek a ukradla to, co se ještě ukrást dalo. Naše velitelství proto rozhodlo úporně hájit osvobozené území před nepřítelem. Proto XII. slavonská divize se svými dvěma brigádami, v jejímž složení se nacházela i Československá brigáda, dostala za úkol hájit část Virovitického předmostí západně od Našic, na pravém křídle XII. vojvodanského sboru.

V pozicích několik set metrů od opěrného bodu Našice (16. I. — 14. II. 1945)

Československá brigáda obdržela rozkaz zaměnit Osjeckou brigádu jižně a jihozápadně od Našic a uzavřít směr Našice-Bektež. Kromě toho měla uzavřít prostor vedoucí směrem k Feričancům a tím zajistit pravý bok jednotek Osjecké brigády. V souvislosti s tím byl 2. prapor umístěn na pozice jižně od Našic ve vzdálenosti asi 1000 metrů od vnější obrany tohoto opěrného bodu. Tento prapor měl za úkol znemožnit nepřátelský průlom přes hřbet Dudié a komunikací Našice-Gradac a z těchto pozic

měl zajistit pravý bok jednotek u Starého Zoljanu. Třetí prapor zaujal pozice severně od Starého Zoljanu a Sv. Martina a uzavřel komunikaci vedoucí k Seoně a D. Motičině. Svůj 1. prapor měla brigáda v rezervě ve vsi Seona a z něho vysílala hlídky nebo jednotlivé oddíly směrem k D. Motičině za účelem kontroly komunikace mezi touto vesnicí a Feričancemi. V Seoně se nacházel také Štáb brigády a štábní jednotky. Před brigádu tím byl postaven velmi závažný úkol, který musela splnit za každou cenu. Slavonské jednotky, jakož i Československá brigáda tím definitivně opustily taktiku partyzánské války a dostaly úkoly, které se řeší frontovým bojem, protože o opuštění pozic nemohlo být ani řeči bez ohledu na nepřítele a na ztráty.

Zimní podmínky ztěžovaly držení pozic. Teplota obnášela minus 15 až minus 20 stupňů a ve sněhové vánici bylo nutno vydržet ve dne i v noci. Plnění bojových úkolů za takových podmínek bylo ještě těžší, neboť mnozí bojovníci neměli zimní kabáty nebo pláště, ani dobrou obuv. Aby podmínky na pozicích byly aspoň poněkud snesitelné, jednotky přistoupily k opevňování. Ty oddíly nebo rotý, jejichž pozice byly vzdáleny od obydlených míst a to byly ty, které zaujímaly pozice v lesích jižně od Našic, budovaly si kromě bojových pozic také úkryty. Tyto úkryty, nebo jak se bojovníci nazývali »kaverny« se vyhřívaly plechovými kamínky, která dostali od sedláků v okolních vesnicích. Na vybudování těchto úkrytů se používala kulatina nebo slabší kmeny, jimiž se vykládaly postranní stěny a strop na ochranu před sesypáváním půdy a hlavně jako ochrana před minometnou a kulometnou palbou.

Pozice, které si bojovníci opevnili poblíž Starého a Nového Zoljanu nebyly opatřeny krytím, nýbrž byly to pouze vykopané prostory shora otevřené, systémem průřezu, a před chladnem a srážkami se bojovníci uchylovali do nejbližších domů. Zatímco se tedy mužstvo střídalo ve směnách po domech k vůli odpočinku, v jednotkách byla organizovaná hlídková a strážní služba v počtu několika vojáků, ponejvíce oddílů a někdy jako strážní jednotka nastoupila celá četa, vždy podle nebezpečí se strany us-

1. naprijed, a potom uporištu Čadjevića, na kofevu-
bracu i komandaciji Čadjevića i Moslerova, gdje
se nalaze sada naprijed, a potom jedinice bitni se
napadnuti 20.I.1945 u 12 časovni po jedinici
III. grupe 30.VI.

Naša brigada dobila je zadatak, da osvoji i neposredno iz neprijateljskog uporišta Šušice naprijet ide van, u cilju izvršenja zadatka.

2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

1. bataljon:
3 pješadijske čete
1 protička četa
1 ostalo naoružanje

Zapovijesti da su četov a/ i b/ južni dio sela.
Našica, kolonizaciju stanicu Matanovce sve do oca
Našice Nektar, Sa četov a/ zapovijesti da južni
od oca Našice, donja Našica u pravcu kote 12
t.j. držati do položaja na kojem se sada nalazi.

II. bataljoni:
3 pješadijske čete
1 protačni četa
1 ostalo naoružanje

Sajantiti da se u selu Deona i biti da kao rođak
va kod staba brigade.

III. bataljoni:
3 pješake bata
1 protek bata
1 bataljo neružanje

Zapovijesti do sa betom a/ i b/ zapovijesti od kote 125, južno od ceste Nasice-Bonja kotirina ~~125~~ 126, kote 139, sa betom c/ zapovijesti do od kote 139 do kote 174 t.j. do ceste Nasice-Bonja kotirina, na gdje su sjede kolonizacijski pruge, u sastav se bići do bazeleju topovaz, t.j. 3 tegu kalibar 65 mm, koja se naljastivi u starim kolonizacijama u blizini kote 126 i to svaki top mora biti na odsto- janju jedan od drugoga od 200 do 300 metara, koji se tući Nasice sa vrjeme to kraljevo. lijevo križe baze c/ odmaravati do vena sa ovoj- ke brigades, koja se imati polozaj ispodnog od Peridomac, na kenzlu koji vodi na T molo lapti- novci.

...da se jedinstvo uopu-
...da u slučaju napada neprijatelja ili ukoliko bi tužno sa-
...da bi imali neotvorene grane u

1914-1915

1942-1943

tašů. Pozice v blízkosti Našic měly větší počet lidí v pohotovosti.

Současně s obsazením a upevněním pozic u Našic byla rozvinuta velmi intenzivní průzkumná činnost jednotek v pozicích i zvědů praporů a brigády. Zpravodajové praporů i zpravodaj Štábu brigády společně s průzkumným oddílem měli plné ruce práce po celou dobu pobytu brigády na dosah Našic. Brigáda byla stále informována o přiblížení nepřítele. Při tom i když ustaše v Našicích věděli o pozicích našich jednotek, ani jednou se jim nepodařilo je překvapit. Jakmile ustaše vyšli z opěrného bodu, byla každá jejich akce včas odstraněna a znemožněna. Zvláště čilá aktivita se rozvíjela v noci. To byla nejvhodnější doba kdy hlídky a informátoři se mohli přiblížit k opěrnému bodu a získat potřebné informace.

Čtrnáct hodin v nejistotě

Ježto v prvních dnech po příchodu brigády na nové pozice ustaše a Němci nevycházeli z opěrných bodů, byly učiněny pokusy, zachytit do léčky některého příslušníka posádky, ale nepodařilo se to. Šlo se dokonce tak daleko, že bylo vyhověno žádosti velitele čety Matiny, aby jedné noci se svou četou zřídil léčku bezprostředně u drátěné překážky v západní části opěrného bodu. Bylo to nesporně veliké riziko pro lidi, které tento velitel vedl, upřímně řečeno, do nejistoty, neboť se jednalo o silný opěrný bod s tvrdými zločinci, bez ohledu na to zda to byli ustaše, Němci nebo domobranci. Počítalo se s tím, že by mohl padnout do rukou někdo z ustašů nebo Němců a že takto za pomoci »živého jazyka« budou získány nejlepší údaje o složení německých a quislingovských formací. Četě četaře Matiny bylo doporučeno, aby kromě důvtipu byl dán pozor na to, zda někdo nepřijde k domům před drátěnou překážkou, nebo zda někdo z občanů nebude chtít proklouznout, aby pak informoval ustaše o místě léčky. Tímto způsobem a za použití bohatých bojových zkušeností byla zřízena léčka v domě, aniž ustaše zpozorovali

-i Rozkaz k útoku na opěrné body západně od Našic (faksmile)

že se před drátěnou překážkou něco děje. Tuto smělou akci zajišťovaly těžké kulomety s vyvýšeniny před pozicemi severně od starého Zoljanu, aby v případě prozrazení mohla skupina ustoupit s co nejmenšími ztrátami do svých pozic, vzdálených od léčky 2—3 kilometry. Bylo zřejmo, že v noci nebude mít léčka žádnou práci, vzhledem k tomu, že v noci nemohli ustaše opěrný bod opouštět, a v případě že by se tak i stalo, pak by to byla větší jednotka, která by vyšla na nějakou důležitější akci. Proto bylo nutno čekat do rozednění v neustálém nervovém napětí, neboť jakkoliv zde byli dobří a rozhodní bojovníci, nepochybně každý z nich myslil na to, že by se mohlo stát, že celá věc může mít i nemilý obrat. Tato domněnka nemohla být vyloučena. Lehko si pak domyslit co by se stalo, kdy by je ustaše odhalili. Hodina za hodinou pomalu, velmi pomalu utíkala a nepřítel z opěrného bodu nevycházel. V téže době, kdy bojovníci četaře Matiny prováděli tak těžký a zodpovědný úkol, jejich soudruzi z pozic, zejména kulometčíci, sledovali co se děje s léčkou a kolem ní. Netrpělivosti a nervového napětí bylo až až, jak u bojovníků a vedoucích v pozicích, tak i u těch v lécce. Minulo i odpoledne, blížila se noc, ale nikdo neudělal přes drátěnou překážku ani krok. Ježto léčka neměla úspěch a nepodařilo se jí uskutečnit zamýšlenou akci, vrátila se zpět ke své rotě na zasloužený odpočinek po 14 hodinách, strávených v nejistotě a napětí.

V akci s Vojvodanským sborem a Osjeckou brigádou

V těchto dnech bylo podobných akcí víc. Jedna z nich byla ve spolupráci Československé brigády a XII. vojvodanským sborem, který v Podravíně podnikl opatření za účelem rozšíření Virovitického předmostí. Ve spojení s tím měly jednotky sboru v plánu likvidaci několika opěrných bodů mezi Našicemi a Drávou jako Đurđenovac, Čađavici, Adolfovac, Crnac aj. Brigádě bylo uloženo, aby na pozicích u Našic znemožnila akce ustašů a Němců, které by podnikali přes D. Motičinu ve směru Feričanců a zajišťovat tak pravý bok Osjecké brigády, která byla bezprostředně zapojena do útoku na silný opěrný bod

~f)urđenovac. Opatření, podniknutá v rámci této akce jsou :zřejma z rozkazu Štábu Československé brigády ze dne 20. ledna 1945 v němž se praví:

Udaje o nepříteli:

Nepřátelský opěrný bod Našice s posádkou v počtu 2000—2500 vojáků, 2 baterie děl, 4—5 tanků (menších) a ostatní příslušná těžká výzbroj. Opěrný bod Durđenovac má 1000—1500 vojáků, 1 baterii děl a ostatní těžkou pěchotní výzbroj.

V nepřátelském opěrném bodě Čadavica, Adolfovac, Crnac a na komunikaci Čadavica-Moslavina. se nyní rovněž nacházejí nepřátelské jednotky. Tyto budou napadeny 20. I. 1945 o 15. hodině jednotkami XII. sboru NOVJ.

Naší brigádě bylo uloženo aby znemožňovala nepříteli odchod z opěrného bodu Našice a nepouštěla ho ven.

n a ř i z u j e m e :

1. prapor:

3 pěší roty

1 průvodní rota

a ostatní výzbroj

Obsadí s rotou a) a to) jižní část vesnice Našice, železniční stanici Matanovce až po cestu Našice-Bektež. S rotou c) obsadí pozice jižně od cesty Našice-Donja Motičina ve směru kóty 126, tj. bude držet pozice, na nichž se nyní nachází.

2. prapor:

3 pěší roty

1 průvodní rota

a ostatní výzbroj

Umístí se ve vsi Seona a bude sloužit jako reserva u Štábu brigády.

3. prapor:

3 pěší roty

1 průvodní rota

a ostatní výzbroj

Obsadí s rotou a) a b) pozice západně od kóty 126, jižně od cesty Našice-Donja Motičina po kótu 139. S rotou c) obsadí pozice od kóty 139 do kóty 174, tj. po cestu Našice-Donja Motičina, kde ji přetíná železniční trať. Prapor dostane i baterii děl, tj. 3 děla ráže 65 mm, která umístí ve Starých Zoljanech poblíž kóty 196, přičemž jedno dělo od druhého musí být vzdáleno 200—300 metrů. Po dotou akce budou z děl ostřelovány Našice. Levé křídlo roty c) bude udržovat spojení s Osjeckou brigádou, které bude položena východně od Feričanců, na kanálu, vedoucím ke vsi Šaptinovci.

Poznámky:

Na pozicích nutno dbát o to, aby se jednotky zakopaly tak, aaby v případě útoku, nepřítele, nebo kdyby tento ostřeloval těžkými zbraněmi, nebyly zbytečné oběti. Tyto pozice nutno udržet za každou cenu, neboť jednotky XII. sboru neskončí akci dřív, dokud nepřítele nevyženou nebo* nepofojí, tj. do konečné likvidace. Hned po přijetí tohoto rozkazu umístěte jednotky jak je nařízeno, tj. 3. prapor at hned pošle na kótu 174 posílenou rotu, jak je shora uvedeno. Tato rota bude vysílat hlídky přes cestu Našice-D. Motičina, aby nepřítel nepřitáhl jako dnes; ráno.«

Akce XII. vojvodánského sboru byly zahájeny v odpoledních hodinách a trvaly po celou noc ze dne 20. na 21. ledna. V té době se jednotky Československé brigády nacházely v pozicích a stále kontrolovaly prostor mezi Našicemi a Feričanci za pomoci hlídek i jednotlivých rot 3. praporu. Současně dělostřelci ostřelovali Našice z obvodu 3. praporu s bojových pozic jižně od Starého Zoljanu (kóta 186).

Následující větší účast brigády byla ve společné akci s Osjeckou údernou brigádou při likvidaci D. Motičiny. Tato akce byla totiž provedena v době, kdy německé vedení ve Slavonii, hlavně v Podravíně mezi Osijekem, Čađavici a Našicemi shromažďovalo veliké síly ze složení 91. armádního sboru, včetně quislingů a s nimi pak se zúčastnilo březnové protiofenzívy. Ve spojení s tím Němci a quislingové začínají mezi 23. lednem a 5. únorem 1945 obsazovat všechny větší vesnice a křižovatky cest na území kde se soustřeďují jejich oddíly pro nastávající ofenzívu. Do této oblasti byla zapojena i D. Motičina, kde bylo umístěno několik set ustašů, kteří hned po svém příchodu začali všechny solidnější budovy, školu a kostel přetvářet na střediska odporu tak, že celé okolí vesnice bylo v dosahu jejich pušek a kulometné palby. Útoků na D. Motičinu se brigáda zúčastnila částí svých sil a dala několik minometů 81 mm s obsluhujícími. Hlavními silami zajišťuje tuto akci u Našic. Koordinované akce Československé a Osjecké brigády začínají pozdě odpoledne dne 29. ledna 1945.

Dělostřelci Československé brigády na pozicích u Našic v zimě 1944;

Rozpoutal se prudký boj mezi našimi jednotkami a ustaši. Údolím D. Motičiny se rozléhala vřava kulometné a minometné palby a palby zbraní Osjecké úderné brigády. Při prvních útocích se podařilo zatlačit ustaše z okraje vesnice do jejího středu, z opevněných budov, školy a kostela však nikoliv. Ježto se nejednalo o to, aby ustaše v této vesnici byli likvidováni za každou cenu, bylo jednotkám nařízeno, aby se z D. Motičiny stáhly.

Nepřítel do 29. ledna 1945 nepodnikal větší výpady ze svých opěrných bodů Našice a Đurđenovac na pozice brigády, až dne 30. ledna v 08,00 hodin zahájil silný útok, podporovaný dělostřelbou a minomety. Toho dne se v pozicích nacházel 1. a 3. prapor a sice: 1. prapor zaujímal pozice jižně od Našice a 3. prapor u Starého Zoljanu, kde

uzavíral cestu, která vede z Našic ke vsi Seona. Druhý prapor byl v rezervě v Seoně a to tak, že část svých sil měl vysunutou směrem k Dolní Motičině.

Největší tíži boje snáší 3. prapor

Toho dne zahájili Němci a ustaše útok předběžnou dělostřeleckou a minometnou palbou, která trvala několik minut. Poté se dala do pohybu pěchota od Našic a D. Motičiny. Podívejme se, co o tomto boji píše štáb 3. praporu který toho dne plnil hlavní bojové úkoly, ve svém denním operativním hlášení:

»Nepřítel zahájil útok ze vsi Martina střelbou z těžkých kulometů a jeho oddíly začaly postupovat k našim pozicím třemi proudy. Jeden oddíl postupoval vpravo, druhý na levé křídlo a třetí přímo na naše pozice. Krátce po té zahájil nepřítel palbu z těžkých zbraní, tj. z děl a těžkých vrhačů. Naše jednotky byly zakopané na severní straně vesnice Zoljani. Nepříteli se podařilo zničit jeden náš těžký kulomet a celou jeho posádku, zatím co druhý kulomet »Fiat« se ucpal, neboť používaná munice byla smíšená (»Fiat« a »Breda«) a těžko se rozeznává. Toho nepřítel využil a podařilo se mu na tom úseku prolomit naše pozice. Poté štáb nařídil obsadit nové pozice v polovině vesnice Stari Zoljani, odkud byl po nějakou dobu veden boj. Po kratší době na rozkaz štábu brigády naše jednotky provedly protiútok, vyhnaly nepřítele ze vsi a obsadily staré pozice, kde pak boj skončil.«

V téže době, kdy 3. prapor odolával tlaku nepřítele, 1. prapor rovněž vedl prudký boj jižně od Našic, kde znemožňoval přechod nepřítele komunikací ke vsi Gradec a zajišťoval tak pravý bok 3. praporu, na němž spočívala hlavní tíha boje. Toho dne skončil boj v 17,30 hodin. Nepřítel byl odražen s velkými ztrátami a jednotky brigády měly 8 mrtvých a 21 raněných bojovníků. Z vedoucího kádru zahynuli četař 2. roty 3. praporu Antonín Valný a mladý četař doprovodní roty 1. praporu Josef Horyna.

Smrt schopného a oblíbeného velitele

Dvanáctidenní úspěšná účast brigády na pozicích u Našic probíhala pod velením dlouholetého profesionálního vojáka Antonína Doležala, který do řešení úkolů brigády přinášel sám sebe. Byl to veselý, dobrý a rozvážný člověk, zároveň však ostrý a přísný proti všemu, co brzdilo rozvoj bojovného ducha a kázně jak mezi bojovníky, tak ve vedoucím kádru. Rozvážně disponoval brigádními jednotkami, dbal o to, aby brigádě byly ukládány odpovídající úkoly, pečoval o každého člověka, jak žije a proč hyne. Měl radost z každého úspěchu své jednotky a nikdy neklesal na duchu když se něco nedařilo, nebo když brigáda či některá její jednotka měla v boji neúspěch. Věděl, že rozhodnost a pevná vůle jsou činitelé, kteří dodávají jednotce sílu, aby snáze mohla vzdorovat tomu, co by často mohlo způsobit nežádoucí, ba i katastrofální následky. Byl velitelem, který na první pohled měl starost o maličkosti, na kterých však spočívala bojová pohotovost jednotky. To ho stálo i život.

Jednoho dne Štáb **XII.** úderné divize oznámil, že brigádě budou přiděleny protitankové zbraně, tzv. »John Bull«. Tato zpráva velitele i ostatní členy Štábu velmi potěšila, neboť brigáda tak získá prostředky, s nimiž se bude moci postavit proti tankům, v čemž dosud spočívala slabost našich jednotek při střetnutí s německými tanky, zejména tehdy, když jednotky byly napadeny tanky větší tonáže. Je známo, že partyzánské jednotky vyhrály velký počet bitev proti pěchotě, že však bitvu ztrácely, jakmile nastoupily nepřátelské tanky právě proto, že neměly účinné prostředky k boji proti nim.

Již za dva dny přišly do brigády »John Bully«, o čemž byl nejdříve zpraven velitel. Aniž koho pozval, vzal sebou jen kurýra Štábu brigády a odešel s ním, aby na zahradě nedaleko Štábu tuto zbraň vyzkoušel. I když dobře věděl, že »John Bullem« se nesmějí zasahovat cíle na blízkou vzdálenost a pod úhlem 90 stupňů, neboť tím zahynulo v jiných brigádách dost bojovníků a on sám na takové případy upozorňoval, sám právě v tom pochybil. První výstřel vrátil stabilizátor rovnou do čela velitele a

smrtelně ho zranil, takže na cestě do brigádní ošetrovny zemřel. Jeho smrtí brigáda ztratila nenahraditelného velitele, schopného vedoucího a předáka. Zpráva o smrti velitele vyvolala velký smutek u všech bojovníků a vedoucích, neboť ztratili velitele, který ze sebe dal vše, aby brigáda co nejlépe plnila své úkoly.

Ještě tři dny na pozicích u Našic

Ježto nepřítel den ze dne vykonával stále větší tlak většími silami, brigáda zůstává v pozicích u Našic do 3. února. V těchto pozicích vede 3. prapor dne 3. února tříhodinový boj s nepřítelem, který obchvatem jeho levého boku přes Nový Zoljan se pokouší vypudit ho z pozic u Zoljan. To se však nepříteli nepodařilo, díky včasnému zjištění jeho úmyslů a přesnému sledování jeho pohybů. Na podkladě těchto zjištění byl proveden jednou rotou manévr směrem k jeho pravému boku přes kótu 139 směrem k severnímu okraji vesnice Zoljany. Když ustaše zpozorovali pohyb této roty, pokračovali v útocích a bili od St. Zoljan pozice 3. praporu minomety. Toho dne skončil boj v 10,30 hodin, načež se nepřítel stáhl do opěrného bodu. Třetí prapor ukořistil něco výzbroje a výstroje a zajal pět vojáků.

V téže době, zatím co brigáda v posledních třech dnech držela staré pozice druhým a třetím praporem a svůj první prapor vyslala aby uzavřel prostor jižně a západně od D. Motičiny. Tady byla mezera mezi Československou a Osjeckou brigádou. Tento prostor měly dosud pod dohledem jednotky na levém křídle ze svých pozic, neboť přítomnost asi 300 ustašů v D. Motičině znamenala stále nebezpečí, v první řadě pro Osjeckou brigádu, jejíž jednotky uzavíraly cestu **D.** Motičina-Feričanci. Toto nebezpečí se mohlo poslední dobou změnit ve skutečnost vzhledem k tomu, že nepřítel v blízkosti Našic shromažďoval stále větší síly. Aby se to nestalo, brigáda uzavřela prázdný prostor svým 1. praporem tak, že prapor dostal zároveň za úkol hlídkami kontrolovat ustašskou posádku v D. Motičině a fingovat na ni útok.

Skupina bojovníků Čs. brigády na trati Pakrac—Kamensko
po pohřbu velitele Antonína Doležala

BOJ O VIROVITICKÉ PŘEDMOSTÍ

Stále větší soustřeďování nepřátelských formací, jakož i stále se množící útoky podél celé obranné linie v Podravíně a s ohledem na takticko operativní význam virovitického předmostí, Štáb XII úderné divize dne 1. února nařídil, aby pozice u Našic byly opuštěny a aby byly uzavřeny všechny přechody jižně od Feričanců a aby byl zajištěn dopravní uzel Feričanci-Orahovica. Tímto úkolem byly pověřeny Osjecká a Československá brigáda a sice tak, že Československá brigáda měla zaujmout pozice jižně od Feričanců a Osjecká brigáda byla postavena na směr Feričanci-Orahovica. Divize měla zde v rámci Virovitického předmostí závažné poslání, neboť uzavírala důležitý dopravní směr Našice-Podravská Slatina. Kromě

toho, což je nejdůležitější, divize se nacházela na pravém křídle jednotek XII. vojvodžanského sboru, který rozmístěním svých jednotek v Podravině uzavíral prostor od vesnice Zdenci až ke Drávě. Kdyby nepřítel obsadil prostor Orahovica-Čačinci, mohlo by se to nepříznivě projevit na obraně vojvodžanských jednotek, neboť tato dopravní tepna svým rozložením hluboko obchází pozice jednotek v Podravině. Při hodnocení této skutečnosti Štáb divize svým rozkazem nařídil, aby obranné akce do hloubky byly vedeny na každém vhodném místě, při čemž určil tři nejdůležitější místa, která bylo nutno opevnit a hájit co nejúporněji. Tento postup je pochopitelný vzhledem k tomu, že se očekával pokus Němců, aby se osvobodili od tlaku NOV ve Slavonii, neboť tento tlak byl den ze dne silnější.

První obranná linie brigády se táhla po východním okraji vsi Gornja Motičina, Paljevine a Valenovac a dále se opírala o Feričance. Obsazením těchto pozic bylo zkráceno obranné pásmo virovitického předmostí o plných 10 kilometrů. Kontrola komunikace Našice-Bektež a dále směrem k Požežské kotlině byla svěřena místním strážím. Súžení obranného pásma divize umožnilo větší nahromadění jednotek a tím i provádění obranných opatření s větší úporností, která byla požadována i od jednotlivců se zřetelem na sílu obranných opatření, která Němci a ustaše v příštích dnech podniknou. Ze toto hodnocení vyšších velitelských míst bylo správné, o tom svědčí paměti německých generálů, z nichž je zřejmo, že německý velitel armádní skupiny »E« generál-plukovník Lehr chtěl vyřešit situaci ve Slavonii, aby mohl co nejvíce sil použít v protiofenzívě německých vojsk v Maďarsku.

Příchodem jednotek na nové pozice byly prapory umístěny tak, že křídelní prapory byly vysunuty a jeden prapor poněkud stažen, takže celkové uspořádání dostalo tvar podkovy. Tímto uspořádáním měl být východně od vesnice Gazije na návrší Paljeviny vytvořen ohnivý kotel, kde by mohla být zahájena křížová palba. Takovýmto* uspořádáním se usilovalo o vytvoření dokonalé obrany nebo léčky, neboť tím způsobem si zbraně, zejména kulomety, navzájem pomáhaly. Pobyt jednotek v těchto po--

Bojovníci Československé brigády na pozicích v lese v zimě 1944

zicích trval ve dne v noci a to tak, že přes noc zůstávali v pozicích hlídky a strážní jednotky nebo oddíly a před rozeclněním obsadily pozice opět úplné jednotky. V prvních dvou dnech měl 1. prapor obsazený pozice na přístupech ke vsi Valenovac, 2. prapor na východním okraji G. Motičiny a 3. prapor východně od Gazie. Po této době, tj. dne 5. února 1945 byla provedena výměna mezi 2. a 3. praporem. Štáb brigády se štábními jednotkami byl ve vsi Šumedje.

Zdánlivý klid v pozicích (5. II. — 6. II. 1945)

Do 6. února měly jednotky v pozicích poměrný klid a vysílaly hlídky směrem k D. Motičině. Z Dolní Motičiny podnikli ustaše dvakrát výpad, ale byli odraženi. Veliká pozornost byla věnována stravování a zdravotní péči. Zásobování potravinami bylo pravidelné a kvalitní. Kromě obvyčné stravy si jednotky připravovaly rybí

paprikáš z kaprů ze zdeneckých rybníků. Bylo přidělováno dobré víno, na každého bojovníka půl litru. Dobré jídlo a pití usnadňovalo bojovníkům pobyt na pozicích při chladném počasí a časté nepohodě. Intendanti dobře plnili své úkoly, pokud se týkalo stravování. Dodávky potravin byly stále a pravidelné. Jednotky se už nestravovaly po domech, protože takový způsob stravování už nebyl možný vzhledem k tomu, že jednotky se nacházely v pozicích a kromě toho vesnice by hospodářsky takové zatížení nevydržely. Také proto, že tento kraj dal již to co mohl a s ohledem na délku pobytu jednotek v tomto kraji. Zatím co stravování brigády nepředstavovalo žádný problém, neboť do slavonských hor byly dopraveny velké zásoby obilí z dobré úrody roku 1944, s oděvem a obuví to bylo mnohem horší. Ve skladech oděvy a obuv nebyly. Od lidu nebylo možno nic takového požadovat, neboť dlouholetá vyčerpávající válka také lid přivedla na pokraj chudoby pokud se týče odívání. Oděv a obuv kterou dodali spojenci, nestačily pro početnou Národně-osvobozenickou armádu. Kořist od nepřítele byla stále menší vzhledem k tomu, že válka byla vedena s nejzavilejšími zločinci, které nebylo snadno zajmout jak tomu bylo s domobranci. Kromě toho brigáda byla ve volbě akcí značně omezena, právě tak jako i ostatní slavonské jednotky, čemuž tak nebylo při bývalém způsobu válčení, kdy jednotky v léčkách a útoky přepadaly nepřítele, ničily ho a tak získávaly oděv i obuv. Proto také toto odvětví zásobování způsobovalo intendantské službě časté bolení hlavy. Tyto potíže byly překonány bez ohledu na to, že některý bojovník chodil v rozedraných botech nebo dokonce bez nich.

Ustaven první styk s vojvodanskou slovenskou brigádou

Třebaže se jednotky nacházely v pozicích, práce na kulturně-osvětovém poli začala znovu ožívat. Bojovníci byli pravidelně informováni o úspěších Národně-osvobozenického vojska na jugoslávských bojištích i o situaci na bojištích spojeneckých armád. Byly navázány kulturní styky mezi slavonskými a vojvodanskými jednotkami.

"Výměna zkušeností na kulturně-osvětovém poli byla prováděna prostřednictvím skupin, které bojovaly ve východní části virovitického předmostí, delegovaných brigádou. Tímto způsobem byl uskutečněn také první styk :mezi Československou a Slovenskou brigádou, která bojovala v sestavě XII. vojvodánského sboru. Na schůzce skupiny osvětových pracovníků se Štábem Československé brigády ve vsi Šumedje byly vyměněny zkušenosti v práci na partyzánském i kulturně-osvětovém poli. Bylo konstatováno, že takovéto styky jsou velmi užitečné a že v budoucnosti se mají provádět častěji, neboť mohou velmi přispět k posílení morálně-politické situace; kromě toho tyto styky vedly k těsnějšímu spojení mezi dvěma menšinovými jednotkami, které bojovaly v rámci slavné Národněosvobozené armády Jugoslávie. Skupina osvětových pracovníků vojvodánské Slovenské brigády pozvala delegaci Československé brigády k brzké návštěvě jejich jednotky. K této návštěvě však nedošlo vzhledem k zahájení německé ofenzívy proti našim jednotkám ve Slavonii, která byla zahájena několik dní po této schůzce.

Po několik dní po příchodu na nové pozice neměla brigáda s nepřítelem žádné větší srážky. Menší boje vedl 1. prapor s ustaši, kteří z Dolní Motičiny prováděli výpady přes les Hrastovac směrem ke vsi Valenovac, kde se tento prapor nacházel v pozicích. Při odrážení ustašských útoků z části se zúčastnily i části 3. a později i 2. praporu. Ustaše tyto akce podnikali za účelem průzkumu pozic brigády a zjistili jejich sílu bezprostředně před německou ofenzívou, které se i oni plnou měrou zúčastnili.

Boje na následných pozicích

Časného jitra dne 6. února 1945, sotvaže brigáda zaujala obvyklé pozice, začal nepřítel tyto pozice ostřelovat minometnou a dělostřeleckou palbou a několik minut poté následoval útok Němců a ustašů. Bojovníci kladli odpor, ale ježto se jednalo o daleko silnějšího nepřítele v oblasti, hájené Československou brigádou a ve směru, který uzavírala Osjecká brigáda, obě jednotky začaly ustupovat na následující pozice, kladouce nepříteli soustavný odpor. Toho dne se bojovalo o každý dům, z něhož

mohl být kladen odpor, tak jak to bylo stanoveno rozkazem Štábu XII. divize. Ježto však den míjel, jednotkám pro silný nápor Němců a ustašů se nepodařilo spojit s vzájemným palebným systémem, nýbrž kladly odpor tak, jak se které jednotce podařilo dosáhnout vhodné pozice. To využil i nepřítel a za pomoci dobře ozbrojených oddílů, využívaje i nerovnosti terénu, prováděl hluboké obchvaty a pozici, z níž jednotky kladly odpor, zasypával minometnou a dělostřeleckou palbou. Tím ohrožoval jednotky i jejich pobyt na pozicích a ježto nebylo cílem držet jednotlivé okrsky za každou cenu, ohrožené jednotky se stáhly na pozice do hloubky.

V předvečer téhož dne se brigáda octla asi 10 km západně od původních pozic, na úrovni Duzluku a Orahovice. Na této linii přistoupila k uspořádání jednotek, aby na této linii mohla klást co nejúčinnější odpor. Při obchůzce pozic Štáb brigády zjistil u bojovníků velikou únavu, neboť byli toho dne bez přestávky v boji, překonávající bez jídla, kromě toho mála, co někteří dostali při průchodu vesnicemi Šumede a Duzluk, rozbrázděný terén za neustálé palby nepřítele. Na štěstí na těchto pozicích nedošlo k větším srážkám, neboť se rychle setmělo a nepřítel v noci nedopodnikal další útoky.

V hlášení Štábu Československé brigády ze dne 27. II. 1945 se o těchto bojích praví:

»1.) Dne 6. II. 1945 bojovaly všechny tři prapory s gestapáky, šváby a ustaši na následujících pozicích: 1. prapor u vsi Valenovci, 2. prapor u Gazije a III. prapor u Horní Motičiny. Úmyslem nepřítele bylo vyhnat naše jednotky z pozic, což se mu i podařilo díky značné početní přesile. Po urputném boji, který trval celý den, obsadily naše prapory postavení Duzluk-Orahovica.

Nepřátelské ztráty: 130 mrtvých, asi 170 raněných.. Zajat nebyl nikdo.

Naše ztráty: sedm raněných, mezi nimi i pomocník komisaře 3. praporu Jenda Dejdar, četař 2. roty 2. praporu František Ruda, velitel 3. roty 1. praporu Josef Čalu-pa. Dále tři mrtví, mezi nimi desátník 1. roty 1. praporu Drago Verner, četař 3. roty 2. praporu Leopold Kysela, 13 bojovníků zmizelo. Z výstroje bylo ztraceno 10 pušek-

Polní kuchyň Československé brigády připravuje jídlo
pro bojovníky

a puškokulomet belgičan. Spotřeba munice: 54.000 mauserské, 9.400 pro samopaly, 14.700 anglických nábojů, 15 ručních bomb a 48 min pro těžký vrhač. Zvláštních výkonů v boji nebylo, právě tak jako nebyli takoví, kteří by se zvlášť slabě drželi.

Když se setmělo, Štáb XII. divize nařídil, aby brigáda zaujala pozice západně od Orahovice na úrovni vesnice G. Pištany a Krajna, kde bylo druhý den nutno zasáhnout do boje s německo-ustašskými formacemi. Toto řešení bylo přijato proto, že se chtělo, nakolik to bylo za takových okolností možné, aby se jednotky nasatily a odpočinuly, což bylo možné jedině bez kontaktu s nepřítelem, který útoky toho dne ukončil na linii Čačinci-Orahovica. Kromě toho, s ohledem na námahu již byli bojovníci i vedoucí vystaveni, bylo velitelům praporů uloženo, aby uspořádali jednotky a doplnili munici, aby evakuo-

vali raněné a aby pak druhého dne na nových pozicích pokračovali v obraně. To všechno bylo nutno během noci zařídit na pozicích, takže pro velitelský sbor a pro vedoucí nebyla možnost, aby zmírnili únavu z předchozího dne.

Zahynul populární velitel Josef Růžička (7. II. 1945)

Dne 7. února 1945, zatímco jednotky snídaly, bylo slyšet od Orahovice střelbu. Byli to předchůdci nepřátelských oddílů, kteří narazili na hlídku praporu. Střelba se stále více blížila, až se přetvořila v bitku, kterou zahájily jednotky s hlavními silami nepřítele. Tak jako předchozího dne, útoku nepřítele na pozice brigády předcházela minometná a dělostřelecká střelba. Kolem desáté hodiny toho dne Štáb brigády v Krajně, kde přenocoval, slyšel hlasité výkřiky »Urá« ve vzdálenosti asi 2 km od samotné vesnice. Ve skutečnosti to byla nepřátelská skupina několika set vojáků, která pronikla přes Kokočak na spojení mezi 2. a 3. praporem a usilovala odříznout jednotky brigády, které se bránily východně od Krajný. Když to spatřil a zároveň aby mohl lépe sledovat průběh boje, velitel brigády major Josef Růžička se Štábem brigády vystoupil na první vyvýšeninu západně od Krajný. Zatím však nepřítel současně prolomil i pozice Osjecké brigády východně od vesnice Mumljani. Tím způsobem byly ohroženy pozice 1. praporu od severu i od východu. Aby poněkud chránil pozice z této strany, velitel vysílá na kótu 202 ochrannou četou Štábu brigády. Jen co ze své pozorovatelné zařídil úkoly své čety, aby si věděla rady v dosti těžké situaci v níž se brigáda octla, německý »šarac« po něm vystřelil salvu a smrtelně ho ranil. Třebaže v té chvíli byli přítomni i ošetřovatelé, veliteli už nebylo pomoci, neboť německá střela mu přeřala hlavní tepnu na noze v horní části stehna. Krev z něho tekla tak prudce, že dříve než se ošetřovatelé vzpamatovali, velitel brigády byl mrtev.

Tak zahynul populární velitel Josef Růžička na velitelském místě, z něhož se snažil najít řešení pro svou brigádu, která se octla v těžké situaci, snad nejtěžší od svého založení. Stalo se to jen několik dní po smrti kapi-

tána Doležala. Tak Československá brigáda v jednom týdnu ztratila dva své velitele, což nepochybně mělo negativní účinek na brigádu. Těžko bylo hledět na nehybné tělo člověka, který už nikdy nebude se svými bojovníky, kteří si ho tolik vážili a milovali. Smrt národního hrdiny Josefa Růžičky přišla v nejtěžší chvíli pro brigádu, v době kdy tvrdě bojovala s přesilou nepřítele. V takové těžké chvíli jakoby si sám osud zahrál s touto jednotkou a způsobil jí co nejvíc nesnází, neboť brigádě nebylo lehké odolávat potížím, které ji v posledních dnech postihly. V trvalé paměti zůstane postava a obraz revolucionáře, člověka a bojovníka, který dal sám sebe ozbrojené revoluci, vedené Komunistickou stranou Jugoslávie, avantgardou pracujících, k níž i sám jako dělník patřil, proletář od svého nejranějšího mládí. Vzpomínky na velitele Josefa Růžičku jsou stále svěží, stále v paměti jeho bojovníků a spolupracovníků, kteří nikdy nevynechají Důležitost, aby navštívili jeho hrob v jeho rodném kraji, hrob, v němž odpočívá tělo člověka, který požíval veliké úcty ve vsi, na niž byl tak hrdý a kterou tolik miloval.

Poslední poctu vzdali svému veliteli vedoucí a bojovníci, kteří se nacházeli na místě jeho úmrtí. V doprovodu několika bojovníků vypravila brigáda na saních posmrtné ostatky svého velitele k pohřbu do rodného kraje. Zatím co sáně klouzaly ke Slatinskému Drenovci, Brigáda dále bojovala s nepřítelem a znemožňovala jeho rychlé proniknutí směrem k Pušině a Drenovci. Avšak průlomové německo-ustašských formací, k nimž došlo v prvních hodinách boje v prostoru, který uzavíraly Československá a Osjecká brigáda, nemohly být lokalizované. Tak jednotky brigády toho odpoledne kladly již jen ojediněle odpor, aby na úrovni Slatinského Drenovce toho dne skončily bojové akce. Rychlý průlom nepřítele přes vesnici Kokočak a Humljane přetlčil bojové sestavení brigády na tři části. Tím byla část jednotek vržena na severní výběžky Papuku ve směru Pištanske kosy a části, které se bránily východně od vsi Krajna ustoupily k Drenovci, zatímco pozadí brigády se stáhlo ke vsi Sekulinci a Voéinu. Téhož dne a v noci ze 7. na 8. II. 1945. všechny jednotky brigády pokračovaly v pochodu do Požežské kotliny.

Boje, vedené ve dnech 6. a 7. února 1945 byly pro Československou brigádu největší zkouškou. Tempem, ná-
mahou a trváním to byly největší a nejprudší boje, které
kdy brigáda vedla. O tom nejlépe svědčí spotřeba mu-
nice, což je charakteristické zejména pro den 6. února
1945. Toho dne bylo spotřebováno desítky tisíc puškových
a kulometných nábojů.

Uspořádání jednotek po bojích o Virovitické předmosí
(8. II. 1945)

Po příchodu do Požežské kotliny se brigáda shromáždila ve Velike. Definitivní shromáždění a uspořádání po bojích v prostoru mezi Orahovicí a Slatinským Drenovcem bylo skončeno za dva dny a to tak, že veškeré práce s tím spojené byly provedeny na pozicích, které brigáda obsadila v úrovni cesty Velika—Kaptol. To proto, že také v Požežské kotlině nepřítel měl obsazen velký počet vesnic, z nichž ve dne podnikal výpady do vesnic na jižních svazích Papuku, zejména v nepřítomnosti našich větších jednotek. Do Požežské kotliny v těch dnech dorazila XII. proletářská brigáda a rozložila se ve vsích kolem Strážmanu. Přítomnost jednotek na tomto území znemožnila ustašům a Němcům vpády na osvobozené území. Kromě toho se Československá brigáda vydala do vsí Trenkovo a Toranj, kde bojovala s Němci a ustaši. Třetí prapor bojoval v Trenkovu, zatím co 1. prapor byl dne 16. února poslán aby napadl gestapáky ve vsi Kamenski Šušnjari. Avšak zatímco se situace pro 3. prapor rozvíjela úspěšně a on odrážel útoky ustašů a Němců a způsobil jim značné ztráty, 1. praporu se útok na Kamenske Šušnjare nezdařil a to proto, že gestapáci se opevnili v domech, z nichž kladli silný odpor. První prapor měl při tomto útoku pět raněných: velitele praporu Ivana Švantka, pomocníka politkomisaře Františka Doričaka, dva velitele rot a jednoho bojovníka. Kromě bojů u Trenkova a Kamenských Šušnjarů jednotky brigády odrazily útoky menších nepřátelských skupin, které vnikaly do vesnic za účelem loupení.

V boji u Trenkova zahynul komisař 3. praporu František Štrapač, bojovník a vedoucí od prvního dne trvání

Československé jednotky. Stalo se to při jeho návratu k praporu z vyššího stranického školení, které skončil v Daruvaru. Zahynul na cestě od zbloudilé nepřátelské kulky, zatímco jeho prapor bojoval u Trenkova. Smrtí komisaře praporu brigáda ztratila dalšího zkušeného a vynikajícího vedoucího, známého svými schopnostmi, pracovní inteligencí a vytrvalostí v práci. Třetí prapor, i když byl nejmladší jednotkou v brigádě, byl v každém směru nejlepší jednotkou, v první řadě díky Františku Štrapačovi a jeho neúnavné práci.

DESÍTIDENNÍ BOJE NA PAPUKU

Nepřátelská ofenzíva na slavonské pohoří
(17.—27. II. 1945)

Z událostí, které následovaly v příštích osmi dnech je zřejmo, že Němci nezůstali při tom, čeho dosáhli ofenzívou v Podravíně. V polovině února 1945 zahájili ofenzívu proti slavonským jednotkám na Papuku a Krndiji, kde se nacházely jednotky XII. divize. Této ofenzívy ve východní části Papuka a Krndije se zúčastnily pouze německé formace. Útoky začaly dne 17. února z Podraviny a od západu na hřebeni Papuku. Nepřítel usiloval, opíraje se o větší místa na jižních a severních svazích Papuku a Krndije jako jsou Orahovica, Kutjevo, Vetovo, Velika, Slatinski Drenovac, o zničení našich sil, které se nacházely na horském hřebenu Papuku a Krndije. Proto také větší nepřátelské skupiny obsazovaly a opevňovaly významné topografické body podél uvedeného hřebene, čímž chtěly znemožnit manévrování našich sil kolem něho. Kromě toho, že obsazené vesnice sloužily nepříteli za výchozí body pro denní akce na Papuku, jeho přítomnost ve vesnicích měla naše jednotky zbavit jakékoliv možnosti zásobování potravinami. Toho dne bylo v prvních odpoledních hodinách slyšet dokonce až v Požežské kotlině štěkot kulometů a občasnou detonaci ruční bomby a minometu. Výstřely z kulometů a salvy z pušek byly při našem posumu po hřebeni Papuku směrem k horské-

mu sedlu na cestě Velika—Slatinski Drenovci slyšitelné stále blíže a silněji. Nastal nepříjemný pocit nejistoty,, neboť nebylo známo jak veliké jsou nepřátelské síly a. kromě toho se brigáda octla na úpatí Papuku, čemuž dosud nepřivykla. Z doby, kdy se vedla výhradně partyzánská válka bylo pravidlo, že jednotka byla vždy silnější když bojovala z dominantního postavení s jednotkou, nacházející se v údolí, že nepříteli nesměl být dovolen pobyt v lese, který pro partyzány vždy znamenal pevnost, a pro nepřítele neznámo a strach. Když Štáb XII. divize viděl v jaké situaci se naše jednotky octly, telefonicky nařídil Československé brigádě aby se odpoledne vydala na Papuk přes osadu Češljakovci a po dosažení hřebene Papuku aby rozmístila jednotky na přechodu sedlem Jankovac a postavila je tak, aby nepříteli znemožnily přechod sedlem, kterým budou chtít Němci přejít ze Slatinského Drenovce do Velike a opačně. Zcela oprávněně se předpokládalo, že Němci budou usilovat udržet toto sedlo ve své moci, neboť se nachází na komunikaci, které je nejkratším spojením Podravské Slatiny a Podraviny s Požežskou kotlinou.

Přesun brigády na hřeben Papuku byl ztížen prostředky, které měla v doprovodu. Zalesněný a rozervaný terén donutil jednotky, zejména pak jednotky v pozadí, aby rozebraly všechny vozy a káry jimiž byly vybaveny jako nejvhodnějšími prostředky pro zásobování a evakuaci raněných. Po příchodu do osady Mladí Gaj severně od vesnice Češljakovci jednotky zanechaly své vozy a káry, vypřáhly koně, sundaly z nich postroje a pustily je aby si sami hledali potravu, které vzhledem k této roční době a silné sněhové pokrývce nebylo mnoho. Koně pak bloudili po lese, některé z nich po několika dnech převzali rolníci z okolních vesnic, část z nich se živila kůrou, a vršky mladých stromků. Jakmile se jednotky zbavily materiálů a koní, které nemohli vzít sebou, pokračovaly v pochodu k sedlu u Jankovce, které obsadily v noci ze 17. na 18. února 1945. Brigáda byla na tomto sedla umístěna do kruhu a to tak, že do pozic směrem k Velike a směrem k Slatinskému Drenovci bylo určeno po jednom: praporu. Ve středu dispozičního prostoru, na samotném.

Kolona bojovníků Čs. brigády na pochodu v zimě 1944

sedle se nacházely štábní jednotky se Štábem brigády. Jen co se jednotky rozmístily, hlídky zpozorovaly na cestě od Velike skupinu několika desítek německých vojáků. Aniž na ně byla zahájena palba, došli až před pozice jednotek a teprve pak, z bezprostřední blízkosti, byla na ně zahájena palba. Ježto však byla tmavá noc, palba byla málo účinná, takže Němci ustoupili do Velike s neznámými ztrátami.

Bitka o Bazovu hlavu (Kolac), (18.—19. II. 1945)

Zatím co Československá brigáda postupovala přes Češljakovac na Jankovac, XII. proletářská brigáda provedla přesun přes Kaptol na Bazovu hlavu, kde narazila na Němce. Bazova glava, nebo jak se ještě jmenuje, Kolac, leží na samém hřebeni Papuku a představuje důležitý topografický bod. Jejím držením je možno kontrolovat spleť lesních cest a stezek, proto také Němci přikládali tomuto území takovou důležitost. Tyto úvahy byly oprávněné a proto XII. proletářská brigáda dostala za

úkol obsadit Bazovu hlavu za každou cenu. Útok na Bazovu hlavu provedla brigáda na pochodu v domnění, že ji rychle a snadno obsadí. Zatím však Němci ze zákopů a za poraženými buky se zuřivě bránili, takže té noci se nepodařilo Bazovu hlavu obsadit. Stáb divize se tím nespokojil a nařídil, že Němci musí být z této pozice vyhnáni, neboť držením tohoto bodu znemožňovali spojení po hřebeni se IV. brigádou, která se nacházela v Krndiji. V noci na 19. února provedla XII. brigáda nový útok, kterého se zúčastnil také 2. prapor Československé brigády. Také tentokrát následoval jeden útok za druhým po příkrých svazích Bažiny glavy, ale Němce nebylo možno zničit. Zoufale se bránili. Ruční bomby, které Němci vrhali, byly vražedné a používali je ve velkém množství. Dokonce je pouštěli po příkrém svahu jako míče. Z tohoto úseku se Němci stáhli za několik hodin po útoku našich jednotek, neboť zřejmě neměli náladu čekat na další útoky našich jednotek, které by je určitě zničily.

Od svého příchodu na sedlo Jankovac Československá brigáda vedla každodenní boje s Němci, kteří všemožně usilovali probít se z Velike do Slatinského Drenovce a opačně. Kratší bitky se občas vedly i dvakrát, třikrát za den. Poslední bitku vedla brigáda na hřebeni. Papuku a Krndije dne 24. února 1945. Zúčastnil se jí 3. prapor s XII. proletářskou brigádou na cestě Orahovica—Kutjevo. Němci toho dne začali stahovat své oddíly z Papuku a Krndije, zatímco slavonské jednotky přebíraly iniciativu do svých rukou. Ve spojení s tím XII. divize zahájila likvidaci nepřítelů po vesnicích na území Papuku v úseku Kamenska. Desetidenní boje Československé brigády podél hřebene Papuku a zásobovací potíže špatně působily na mladé bojovníky. Stravování bylo nepravidelné, množstvím a jakostí nedostatečné, na což jednotky nebyly zvyklé. Brigáda nemohla být zásobována chlebem, neboť všechny cesty k pekárnám, které zásobovaly jednotky chlebem, byly přerušeny. Vzdor tomu však netrpěly jednotky hladem. Intendanti se postarali o takové druhy zboží, z nichž bylo možno připravit jídlo. Obstarali bojovníkům mouku a ti si pak na ohni pekli placky a tím nahrazovali chléb a k tomu měli různé vařené věci, které

si připravovali v kotlech v pozadí praporů a štábních jednotek. Tento způsob stravování byl možný díky uskladněným zásobám obilí a mouky v zmljankách, zřízených pro tyto příležitosti po celém Papuku a Krndiji. S tímto Němci nepočítali, jejich výpočty spočívaly na určitých vojenských tvrdostech, nevhodných a nepřijatelných pro válku v podmínkách jaké vládly na jugoslávském bojišti v minulé světové válce. V bojích na Jankovci od 17. do 27. února 1945 brigáda ztratila dva desátníky a šest bojovníků, zatímco Němci měli značně větší ztráty.

Již dne 26. února 1945 začíná posun celé XII. divize po hřebeni Papuku z prostoru Kapavac—Tromeđe—Petrův vrch, kteréžto body jsou při komunikaci Kutjevo—Orahovica v šířce obvodu Kamensko. Při pochodu po hřebeni k západu v noci ze 26. na 27. února se brigáda zastavila za účelem odpočinku na jižní straně samotného vrcholku Papuku (tt 953). Odpoledne pokračovala v cestě do vsi Vrhovci Gornji. Od Štábu divize dostala rozkaz zúčastnit se jedním praporem útoku na nepřátelskou posádku v Kamenskom Vučjaku. Té noci podniká VI. sbor řadu útoků za účelem likvidace nepřátelských posádek, které obsadily většinu vsí podél cesty Kamensko—Zvečevo. Pro tyto útoky byla určena většina sil XII. a XL. divize. Tato operace měla znovu osvobodit komunikaci Kamensko—Zvečevo a tím umožnit jednotkám zásobování ze skladů, umístěných v širším okruhu Zvečeva.

Třetí prapor napadá Němce v Kamenském Vučjaku (27. II. 1945)

Útok na Kamenski Vučjak, kterého se zúčastnil 3. prapor obchvatem od Ravne gore, začal ve 22,15 hodin. Díky dobré organizaci útoku byla německá posádka v počtu 200 mužů ze 6. samostatného policejního praporu rozbita za necelou hodinu. Rozbité části této německé jednotky ustoupily cestou směrem ke Zvečevu. Při útoku na Kamenski Vučjak ukořistil 3. prapor určité množství munice a dosti Dotravín. Kromě likvidace německých policajtů v Kamenském Vučjaku byly rozbity německé oddíly i v jiných vesnicích od Kamenske po Zvečevo a tak byla osvobozena cesta na tomto úseku. Tím způsobem byl získán

volný, svobodný prostor mezi Papukem a Ravnou gorou, který byl dosud rozdělen, na dvě části přítomností německých posádek ve vesnicích podél komunikace Kamenska—Zvečevo.

Boje na Jelovoj gori a Gredinách (1. III. 1945)

Následujícího dne, 28. února zůstala brigáda v okolí Vrhovců s úkolem uzavřít prostor mezi kosou Jelova gora a Gredina a nedovolit Němcům průlom přes G. Vrhovec ke Kamenskému Vučjaku. Bylo nařízeno aby se pozice pevně držely, neboť se očekávala prudká reakce Němců na akce, provedené minulé nocí, při čemž byl brán zřetel na síly, které měli v Požežské kotlině. V těch dnech měli Němci a ustaše skoro v každé vesnici posádku několika set vojáků a nebylo pro ně zatěžko soustředit potřebné síly i na akce větších rozměrů. Avšak vzdor tomu Němci dne 28. února nic nepodnikali kromě výzvědných akcí, jimiž zjišťovali pozice našich jednotek. Organizovaný útok většími silami zahájili Němci dne 1. března 1945 v 07,00 hodin. Útok trval do 18,00 hodin. O tomto boji se v operativní zprávě Štábu Československé brigády ze dne 3. března 1945 praví:

»Boj mezi nepřítelem a našimi jednotkami začal severně od Kantrovců a severně od Poljakovců, avšak v důsledku přesily nepřátelské střelby z děl a minometů byl náš 2. prapor donucen k ústupu a zaujal postavení přes Umac—Krš po kótu 490. První prapor zůstal v pozicích na okraji lesa Skok—Kozja glava, kde jsme nepřítele zadrželi a znemožnili mu další pohyb. Ježto 2. prapor měl hodně vyřazených bojovníků, museli jsme doplnit jeho pozice 3. praporem, který byl mezitím v rezervě a tím jsme zůstali bez jakékoliv rezervy. V dalším průběhu boje jsme připravili jednotky k útoku na nepřítele...«

O výsledku boje toho dne je řečeno, že nepřítel měl několik desítek mrtvých a raněných a že byly ukořistěny 4 pušky, 1 samopal, několik set nábojů do pušek a samopalů, svlečeno bylo 8 uniforem s mrtvých vojáků a jeden Němec byl chycen živý.

Brigáda měla 4 mrtvé a 26 raněných.

Dne 1. března 1945 bylo definitivně ukončeno rozbití blokády, v níž Němci chtěli většinu slavonských jednotek vrhnout na horský řetěz Papuku a Krndije, tam je postupně zničit a tak se zbavit nebezpečí stále většího tlaku našich jednotek, který prováděly zejména podél komunikací.

MĚSÍC NA ÚSEKU DARUVAR — GAREŠNICA

Dne 3. března 1945 Štáb XII. divize nařídil brigádě, aby provedla přesun přes Bučje a Badljevinu do Dežanovce. V úseku Daruvar—Garešnica zůstala brigáda měsíc. Zde prodělala několik bojů a držela pozice u Uljaniku a Duhovů a zabraňovala průlom nepřítele na osvozené území. Několik dní po příchodu do vsí daruvarského okresu se nachází v Dežanovci a pak se přesunuje do Blagorodovce. Ježto však mezitím ustaše stále přepadali vesnice na levém břehu Ilovy (Hrastovec, Uljanik, Marino Selo), Štáb XII. divize dne 7. března nařizuje, aby brigáda přešla do Uljaniku a Hrastovce a zaujala pozice pro obranu před opěrným bodem Garešnica. Současně bylo brigádě uloženo aby menšími silami a hlídkami dohlížela na směr Antunovac—Uljanik, odkud bylo možno očekávat příchod nepřítele, umístěného v Banově Jaruze.

Zajišťování osvobozeného území (13. III.—5. IV. 1945)

Po zhodnocení tohoto plánu Štáb brigády umístil své dva prapory směrem ke Garešnici, zatím co jeden prapor postavil na pozice západně od Blagorodovce. Z praporu na levém křídle bylo vysláno zajištění směrem k Antunovci. Štáb brigády se štábními jednotkami se nacházel v Blagorodovci.

Po příchodu na pozice jednotky přistoupily k jejich opevňování, neboť jiných krytů pro případ boje nebylo a rovinatý terén umožňoval vražedné působení střelby z pušek a kulometů. Proto bylo zakopání naprosto nutné, na což byly jednotky už zvyklé z období dřívějších bojů.

Kromě toho se v této době podél komunikace Poljana—Dežnovac—Daruvar na vhodných místech zřizovaly zákopy a bunkry, které bylo nutno obsadit v případě příchodu nepřítele od Garešnice nebo od Banovy Jarugy. Budování zákopů a bunkrů se zúčastnilo i civilní obyvatelstvo, zvláště na úsecích, které dosud nebyly obsazeny jednotkami, kde se však předpokládalo že by mohly klást odpor. Zatímco jednotky opevňovaly pozice, informační služba se dala do práce, aby Štábu opatřila informace o síle nepřátelských posádek, s nimiž se očekávala srážka. Štáb se zajímal zejména o opěrné body Garešnice, Banova Jaruga a Kutina, protože se očekávalo, že brigáda se v první řadě utká s nepřítelem z těchto míst. Zájem o tato místa byl i z toho důvodu, že se v nich shromáždila všeliká sebranka a zvědové, kteří prostřednictvím svých přechováváčů a stoupenců v okolních vesnicích získávali údaje o našich jednotkách. Aby tedy nedošlo k nějakému nedorozumění a překvapení, bylo nutno vědět jaká je situace a vědět, co ustaše a Němci v těchto opěrných bodech připravují a na podkladě toho provést zajištění. Kromě skutečnosti, že tyto opěrné body byly velmi silné, Němci měli na území Slavonie a Moslaviny velmi silnou, pohyblivou operativní skupinu Čerkesů generála Vlasova, která často pronikala na osvobozené území a prováděla loupeže a násilí. To byly důvody, které v té době přiměly velení k provádění opatření obranného rázu, aby tak obyvatelstvo bylo zbaveno hrůz, které za sebou zanechávali Němci a quislingové. Ze Němci opravdu způsobovali hrůzu, o tom hovoří údaje ze vsi Hrastovac, kde žili jejich krajané — německá národnostní skupina. Dva dny před obsazením pozic praporem Československé brigády přišlo německé vojsko do vesnice a nařídilo, že všichni obyvatelé se mají vystěhovat do Německa. Toto opatření vysvětlovali tím, že by se jim partyzáni mstili, třebaže jsme v té vsi byli už dřív a to několikrát a nikomu nebylo v ničem ukřivděno. Někteří z obyvatelů vesnice však nechtěli odejít, v důsledku čehož s nimi němečtí vojáci nelidsky zacházeli a některé dokonce zabili. Když jsme potom vstoupili do vesnice, našli jsme mrtvolu lidí ohlodané od koček a potkanů. Když mohli Němci takovýmto zví-

řecím způsobem postupovat se svými krajany, lidmi »modré krve«, jak potom postupovali s ostatními národy tam, kde se po okupaci objevili jako páni.

I když v uplynulých dnech ustaše často vpadali do vesnic, zejména východně od Garešnice, po příchodu našich jednotek na toto území tyto vpády přestaly. Několik pokusů ustašů aby překročili Ilovu naše jednotky překazily. Tím byla v následujících dnech veškerá jejich činnost přerušena a zmařena a omezovala se na přestřelky mezi hlídkami, které dělaly průzkum opěrného bodu Garešnica. Občas ustaše ostřelovali pozice u Hrastovce nebo les podél Ilovy minometnou palbou, pokud se domnívali že jsou tam naši bojovníci, neboť les se nacházel pouze několik set metrů od jejich pevnůstek.

Poměrný klid byl využit pro uspořádání jednotek, k doplnění materiálních prostředků a k mobilizaci nových bojovníků, neboť roty byly boji u Našic a v ofenzívě, kterou Němci podnikli v březnu značně prořídlé. V té době byly u Štábu v Blagorodovci uspořádány kursy pro důstojníky, do nichž byli vysláni velitelé rot a čet, aby, pokud to bylo možno, se obeznámili se zásadami použití jednotek jimž velili, s četním map a pochodováním jednotek podle nich, se zaměřováním těžkých kulometů a minometů. Učiteli byli důstojníci, kteří byli nejlepšími znalci jednotlivých disciplín. Jednotlivé skupiny tvořilo 10—15 posluchačů. Po skončeném školení jedné skupiny přišla na řadu další. Při vysílání na kurs se dbalo na to, aby jednotky nezůstaly zcela bez vedoucích kádrů vzhledem na to, že každou chvíli mohl začít boj. Kromě práce na řešení materiálních, technických a mobilizačních úkolů a výchově, vedoucí usilovně pracovali na morálně-politickém úkolu. Za účelem prohloubení tohoto úseku činnosti se konala řada přednášek a porad. Komunisté se dohodli o nastávajících úkolech, provedli rozbor úspěchů i nedopatření a rozhodli, kdo by měl být přijat do řad komunistů, majíce na zřeteli prokázanou statečnost a schopnosti v předcházejících bojích. Takovýto oddech, případně klid, byly zejména vhodné pro práci na těchto problémech. Kromě toho byla uspořádána řada podniků a divadelních představení společně s místními organiza-

•cerni a mládeží. Zejména práce na kulturně-osvětovém poli byla v brigádě značně rozvinuta, neboť brigáda měla vlastní dechovou hudbu a velký počet schopných soudruhů, kteří pracovali na tomto poli.

Útok na Garešnici (26. III. 1945)

Ježto se nepřítel omezil na držení tohoto opěrného bodu, Štáb divize dne 25. III. 1945 nařídil Československé brigádě a IV. brigádě, aby zaútočily na ustašský opěrný bod Garešnici. Brigáda na ně zaútočila bez jednoho praporu. Nepřítel, převážně ustaše a něco Němců byl za účelem obrany soustředěn v jižní části tohoto místa, kde se nacházely jeho »institute« pro obec i okres. Všechny větší budovy byly přetvořeny v pevnosti. Kolem opěrného bodu byl vybudován velký počet pevnůstek, obehnaných ostnatým drátem a uvnitř, mezi budovami a na křižovatkách byly jednotlivé pevnůstky (bunkry). Opěrný bod hájil jeden prapor ustašů z 21. pluku, v počtu asi 650 mužů, něco Němců a domobranců, ozbrojených dost velkým počtem automatických zbraní, několika minomety a děly.

Brigáda podnikla útok s východní a jižní strany. Třetí prapor obklíčil opěrný bod ze severní strany a 1. prapor útočil od jihovýchodu směrem k železniční stanici. Jednotky IV. brigády útočily současně od severu a od západu. Druhý prapor brigády vytvořil zajištění ve východní části vsi Ciglenica, ježto v té době bylo možno očekávat intervenci nepřítele od Banovy Jarugy. Jako před každou akcí tohoto druhu, byly provedeny přípravy, bojovníkům i vedoucím byl zdůrazněn a vystětlen význam útoku a byla doplněna munice. Kromě toho z Hrastovce bylo nutno přejít přes Topoliei a přes Ilovu, kde byly pobořeny mosty a stav vody byl dosti vysoký, zejména v Ilově, takže nebylo možno přejít vozidly. Inženýrská četa, nedávno vytvořená, měla té noci plno práce, neboť řeka se překračovala na několika místech.

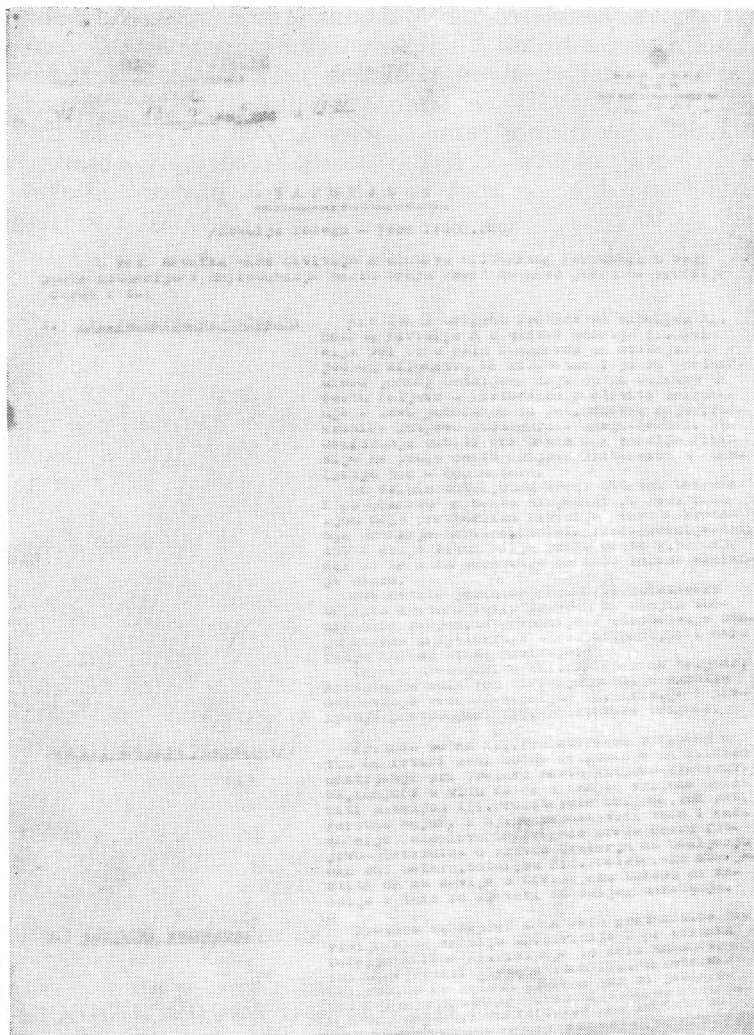
Útok na Garešnici byl zahájen v 00,30 hodin dne 26. III. 1945 útoky Československé a IV. brigády. Minometčíci dobře stříleli a společně s hustou palbou z pušek a kulometů zasypali bojiště. Při prvním útoku byli ustaše

vyhnání z pevnůstek na východní straně opěrného bodu, ale čím více se útok blížil ke středu, odpor ustašů vzrůstal. Po necelých dvou hodinách útok přestal. Ježto se jednotky setkávaly se stále vražednější palbou, omezil se další útok na postranní zásahy a v 03,15, ještě za tmy se jednotky stáhly do svých pozic, které měly obsazeny předešlého dne. Ze zprávy velitelství 3. praporu je zřejmo, že to byla těžká akce, která se z počátku rozvíjela příznivě, ale palba ze zbraní které byly k dispozici nemohla zvíkat obranu ustašů v silně opevněných místech. Kromě toho je zřejmo, že ztráty na obou stranách byly značné. Jen samotný 3. prapor měl 7 mrtvých a 21 raněných soudruhů. Tento prapor spotřeboval za tři hodiny boje více než 9000 nábojů do pušek a kulometů, 28 ručních bomb, 11 min pro lehký minomet a 110 min pro minomet 81 mm. Tyto údaje jasně svědčí o tom, s jakou prudkostí byl boj v tak krátké době veden. Při tom je známo, že v našich jednotkách se velmi pečovalo o každého člověka: jestli už zahynul, tedy proč se tak stalo a zda životy nejsou obětovány zbytečně.

Po útoku na Garešnici jednotky brigády uskutečnily ještě několik menších akcí na cestě Novska-Banova Jaruga. Tyto akce prováděla brigáda jednotlivými prapory a to tak, že v pozicích u Hrastovce zůstala jedna část sil, aby byl znemožněn útok ustašů z Garešnice na území Daruvaru a Pakrace. I když jednotky nebyly využity, na pozicích před Garešnicí zůstaly menší síly, neboť útok našich jednotek na tento opěrný bod natolik oslabil ustaše, že pak už nevycházeli ze svých pevnůstek. Zvláště tajemný byl pro ně les mezi Ilovou a Toplicí, neboť se domnívali, že v případě opětného útoku naše jednotky přijdou právě odtud.

P&ED VŠEOBECNOU OFENZÍVOU OSVOBOZENECK@ ARMÁDY

Akce u Lipovljan, Brestače a Krivaje brigáda skončila dne 5. dubna a tím i svůj pobyt na území Garešnice a Daruvaru. Téhož dne na rozkaz Štábu XII. divize se vy-

Rozkaz k pochodu jednotkám XII. divize ze dne 13. IV. 1945
(první strana, faksimile)

dala přes Pakrac a Bučje na Voćin. Tyto přesuny, nejen Československé brigády, ale i ostatních jednotek XII. divize se konaly v rámci příprav ke konečnému zúčtování jednotek Jugoslávské armády s okupanty a domácími zrádci. Těchto příprav a ofenzívy se XII. divize zúčastňuje akcemi v Požežské kotlině, boji v průběhu pochodu touto kotlinou a přes Dilj-goru, aby se pak spojila se srbskými jednotkami u Mandičevce a s III. armádou ve vsích východně od Našic. Za všeho všudy 10 dní brigáda vykonala cestu od Garešnice přes Voćin do Velike a Dilj-gory v délce přes 200 kilometrů a vede prudké boje v půvabné Požežské kotlině.

Ve Voćinu se brigáda zdržela jen na oddech a hned potom se vydala přes Papuk do Velike a do okolních vesnic. Svobodný prostor v Požežské kotlině byl velmi malý, těsný pro divizi o několika brigádách. Proto hned po příchodu jednotek do tohoto kraje zahajují jednotky akce za účelem vytlačení ustašů a Němců z okolních vesnic, které ještě v březnu obsadili. První taková akce byla podniknuta na Vetovo a Jakšiće a zúčastnila se jí i Československá brigáda částí svých jednotek a svými minomety. Zbytek brigády zajišťoval tyto akce od Požegy. Ustaše ve Vetovu se úporně bránili a odolávali útokům našich jednotek, díky jednoměsíčnímu pobytu v této vesnici. Za tu dobu vybudovali řadu opevněných bodů. Vzdor tomu že se na ně sesypala záplava střel z pušek a kulometů, v několika opevněných místech ve středu vesnice nebylo možno je likvidovat.

Den před pochodem Požežskou kotlinou a přes Dilj-goru se brigáda shromáždila a uspořádala po boji ve vsi Ramanovci, vzdálené pouze několik kilometrů od silného opěrného bodu Slavonské Požegy a vesnice Jakšiće, kde se tehdy nacházelo několik set německých vojáků. V brigádě dosud nikomu nebylo známo, jaké bude mít úkoly. Ze všeho nejméně bylo možno předpokládat, že za několik dní se octne na osvobozeném území.

Nejkratší cestou na Dilj-goru (13. — 15. IV. 1945)

Štáb XII. divize vydal dne 13. IV. 1945 kolem 15.00 hodiny rozkaz k pochodu. Aniž byla dosud otevřena obál-

ka mohlo se předpokládat, že se jedná o důležitý rozkaz, neboť to »SPĚŠNĚ« na obálce bylo třikrát podtrženo červenou tužkou. Již z prvních řádků bylo zřejmo, že před brigádou i ostatními jednotkami divize je pochod a po něm sloučení s jednotkami naší Armády, které v plném rozletu pronásledovaly německé a quislingovské hordy k západním hranicím naší země. Směr pochodu byl určen nejkratší cestou, bez ohledu na to, že tudy nevedla ani selská cesta. Byla tu snaha, aby se nejkratší cestou přišlo na východní svahy Dilj-gory a tím znemožnilo německým silám jejich obsazení za účelem kladení odporu nastupujícím jednotkám Jugoslávské armády. I když to nebylo v rozkaze uvedeno, brigáda měla v rámci pochodu divizních jednotek úlohu ochránce, neboť šla v zadním voji pochodového útvaru. Průzkumem území a rozmístění nepřátelských posádek v Požežské kotlině se zjistilo, že směr pochodu se dělí na dvě trasy. Jedna trasa v délce asi 20 kilometrů vedla vesnicemi, obsazenými nepřítelem a druhá trasa, delší, ale bezpečnější, vedla Dilj-gorou.

Brigáda se nemohla vydat na pochod se vším svým vybavením. Bylo zapotřebí aby byla pohyblivá a akceschopná, aby mohla přecházet jakýmkoliv územím, lesem i přes potoky, které pochodová trasa přetínala. Proto byli na Paouku ponecháni nemocní a ranění bojovníci a vedoucí, nemocná a neschopná zvířata, všechny vozy a káry a všechn nevhodný a nepotřebný materiál. Dokonce se ani nepočítalo s vařením jídla a proto i kotle byly ponechány na místě, aby pochodový útvar nebyl zatěžován. Vzhledem k tomu že se počítalo s tím, že pochod potrvá jeden, nejvýše dva dny, bojovníkům byla rozdělena suchá strava. Pro práci jednotek na přípravě pochodu byly vydány aviso-rozkazy a pro samotný pochod písemný rozkaz s přesně vyznačenými úkoly jednotky. Rozkaz zní:

»Ve spojení s úkoly naší Divize v rámci VI. Úderného sboru, a ve spojení s všeobecnou situací a rozvojem našich oddílů provedou naše jednotky pochod, ve spojení s tím vydáváme následující

R O Z K A Z :

1. prapor:

Se svým praporem půjde jako předvoj brigády tímto směrem: Ramanovac-Tekić — přes pole jižně od Tominovce do Grabarje. Z Gratoarje směrem na Zarilac-Knešci, kde přejde železniční trať do Bilače-Predolje, trigonometrický bod 459 a výšinou Bila ve směru kóty 416 přes cestu kóta 407, 430 a půjde stále výšinou Bila, dokud nepřijde rozkaz, aby se čelo útvaru zastavilo. Tento prapor si za pochodu umístí vpravo i vlevo bočnice v síle od čtyř nebo desítky. Tyto bočnice z levé strany, tj. severní mají za úkol být ve spojení s praporem XII. proletářské brigády, který drží léčku u Kutjeva na Ferovac majuru. Tatáž bočnice má zároveň za úkol udržovat stálé spojení s útvarem této brigády. Jakmile útvar přejde 500—800 metrů, zpraví o tom prapor XII. proletářské brigády aby se stáhl a připojil k útvaru.

2. prapor:

Půjde za 1. praporem tímtéž směrem jak je uvedeno v rozkaze 1. praporu a jako bočnici si rovněž určí jednu desítku nebo čet, která půjde poblíž útvaru, bude zajišťovat boky a bude udržovat spojení bočnic s hlavním vojem. Tento prapor má tytéž úkoly jako 1. prapor, ať se to týká odpočinku nebo dalšího pochodu.

3. prapor:

Půjde jako zajištění Migády. Půjde tímtéž směrem jako 1. prapor podle hořejšího rozkazu a má rovněž za úkol zřídit 'boční ochranu na levém i pravém křídle v síle jedné desítky nebo čtyř. Do čela praporu bude určena jedna desítka nebo četa jako ochrana, která bude udržovat spojení s hlavním útvarem praporu.

Umístění štábů:

Štáb brigády s pomocnými jednotkami v zadním voji 1. praporu. Štáby praporů v čele svých jednotek.

Heslo:

V noci dne 13. IV. 1945: Kundak-Karlovac. Ve dne 14. IV. 1945: Levou rukou vymrštít čepici dvakrát na stranu. Odpověď: Levou rukou zvednout pušku ve vodorovné poloze dvakrát nad hlavu.

Spojení: Spojení mezi prapory a Štábem udržovat především kurýry, ježto jednotky jsou u *) a budou-1: jednotky stát nebo budou vyslány na zajištění, radio stanice praporu musí hlásit každých 10 minut a pokud by bylo něco nového na postavení bočné jednotky, uvědomit ihned.

Doba pochodu: Pochod bude zahájen z nynějších základů přesně v 19,00 hodin, nebo až přejde XII. proletářská brigáda, pak se 1. prapor napojí za ni. Proto prapory připraví jednotky tak, aby byly v pohotovosti ve vsi Ramanovci.

Poznámka: V útvaru nesmí být ani jeden vůz, ani lidé k boji neschopní, dát do pořádku kuchyně, zavazadla, nejnútnejší části kanceláře, prostředky pro spojení. Nepotřebné věci, např. zásobárny, kancelářský materiál a vše ostatní co by překáželo koloně na pochodu odstranit. S těmi věcmi zůstane z každého Štábu praporu jeden člen, který bude za tyto věci, předané mu Štábem praporu, odpověden. Koně přednostně ponesou munici, obvazový materiál, granáty, nejpotřebnější část kanceláře, psací stroj a evidenční knihy mužstva, Personální oddělení a všechny zbytečné věci předat odpovědnému soudruhovi, pro kteroužto funkci bude každým Štábem určen jeden soudruh.

Štáby praporů přesně určí shora uvedený čas k pochodu a ve spojení s tím seřadí prapory v pořadí, v jakém budou pochodovat. Velitelem pochodového útvaru bude po dobu pochodu velitel 2. praporu. Má za úkol kontrolovat útvar tak, aby byl stále v největším možném pořádku. Současně budou za útvar odpovědny Štáby praporu příslušné jednotky.

Organizace pochodu

Avizo-rozkazem bylo upraveno vše, co bylo nutno zařídit do zahájení pochodu, včetně večere, která musela být skončena dřív než se setmí. Od setmění do rozednění dne 14. dubna 1945 musela být noc plně využita, neboť se předpokládalo, že Požežskou kotlinou nebude tak snad-

* Zde je text originálu porušen.

no projít. Tento předpoklad se ukázal být správným. Přípravy byly provedeny rychle. I když nebylo známo kam se jde, uložené úkoly byly plněny velmi vážně. Byly prohlédnuty a ošetřeny zbraně i munice, kulometčíci uložili do prázdných zásobníků novou municí, zdravotníci zjišťovali kdo není schopen se zúčastnit pochodu, intendant i veterinární služba řešili problémy spojené se stravováním a určovali, co ze zvířat a hmotných potřeb má zůstat a uložit na Papuk. Lidé i zvířata, jakož i materiální potřeby které nebyly potřebné při pochodu, vše to bylo srovnáno podle praporů. Každý prapor určil pro své věci jednoho vedoucího a nade všemi byl určen jeden z orgánů pozadí brigády. Při určování kdo má zůstat a kdo ne, se dbalo na to, aby zůstával co nejmenší počet osob a při tom zejména ti, kteří by se zdravotních důvodů nevydrželi obtíže pochodu, neboť se při něm očekávaly prudké boje.

V rozkaze pro pochod byl uveden pochodový řád a především jeho zajištění. Štábu brigády bylo totiž známo, že na nejnebezpečnějších místech bude ohrožení s boků: od Kutjeva, Pleternice a Buku. S těchto míst se očekával útok Němců do boku jednotek.

Brigáda urazila za necelých 16 hodin 20 kilometrů

Večeře a ostatní úkoly byly vykonány včas, ještě před soumrakem. Počasí nám opravdu přálo. Byla úplně jasná a teplá noc, bezměsíčná, což Němcům ztěžovalo sledování této jinak velmi dlouhé kolony čítající několik tisíc bojovníků. Pochod byl zahájen hned po setmění. Prapory, seřazené do pochodových útvarů, vyšly směrem k Dilju přes vesnice Tekieí a Čosinci, zatím co zadní voj se dal přes Velikou na Papuk. Byla snaha, aby jednotky šly v řadách po dvou, aby se tak pochodový útvar zkrátil. Nebylo však možno to dodržet, neboť se šlo přes pole, necestami. Kromě toho přechod přes několik potoků a kanálů, i když bylo možno je překročit, pochoduující útvar zdržel. To ztěžovalo a zpomalovalo pochod, takže brigáda na necelých 20 kilometrů pochodu potřebovala celou noc ze 13. na 14. dubna a k tomu ještě 3 až 4 hodiny

denního času dne 14. dubna 1945, přičemž prodělala i prudké boje u vsi Grabarje a na trati Pleternica-Čaglin.

Postup kolony byl velmi pomalý, jeden kilometr za hodinu. Vyčkávalo se až se hlavní část pochodového útvaru v níž se nacházelo několik brigád, roztáhne. Pochod tak velkého počtu lidí nemohl zůstat nezpozorován Němci, neboť útvar procházel kolem několika posádek, vzdálených 2—4 kilometry. To vzrušilo Němce, kteří spatřili pohyb velkých jednotek, aniž jim bylo známo kam jdou. Ježto neměli možnost cokoliv podniknout, spokojili se s tím, že stříleli z pušek, kulometů a minometů ve směru pochoduující kolony. Tuto činnost zahájily všechny posádky v Požežské kotlině, takže došlo k takové střelbě, že bylo možno se domnívat, že je v proudu bitva mezi velkými jednotkami. Ježto tím jednotky nebyly bezprostředně ohroženy, nevěnovaly tomu pozornost a chladnokrevně postupovaly určeným směrem. Jedinou obětí této německé střelby byla ošetřovatelka, kterou při přechodu Šumanovského potoka stihla zbloudilá kulka.

Při rozednění dne 14. dubna brigáda přešla cestu Bje-liševac-Šumanovac a ježto bylo rozkazem Štábu XII. divize určeno, že XII. proletářská poskytne boční zajištění směrem ke Kutjevu, byla určena hlídka z bojovníků rodem ze vsi Grabarje, aby vzhledem k tomu že dobře znali tento kraj, snažili se navázat spojení s proletáři. Cestou k pustě Ferovac hlídka nenašla jednotku XII. proletářské brigádě na určeném místě, nýbrž narazila na nepřátelskou léčku a byla pobita. Tato nemilá příhoda byla důsledek pomalého pochodu, ježto se nepředpokládalo, že za dne by se v Požežské kotlině mohla objevit nějaká jednotka a proto XII. proletářská brigáda stáhla zajištění.

Zničení německého oddílu a 32 kamionů ve vsi Grabarje

Bylo asi 06,00 hodin dne 14. dubna a brigáda se svými předními částmi se teprve blížila ke vsi Cosinci na cestě Kutjevo-Pleternica. Právě když se čelo hlavního voje nacházelo pod Grabarjí, Němci zahájili na kolonu střelbu z pušek a kulometů. Ostřelovali kolonu střelbou z pušek a

kulometů. Ostřelovali kolonu z vesnic rovnou do boku. Vzhledem k tomu, že se kolona nacházela ve vzdálenosti všeho všudy několik kilometrů, nemohlo se otálet. Bylo nutno rychle jednat, neboť se jednalo o osud brigády. Ježto bylo vidět že Němci ostřelují kolonu z Grabarje, vesnice vzdálené necelý kilometr, bylo jednotkám nařízeno, aby na ně ihned zahájili útok: Výzvy k útoku uposlechla celá kolona a velmi rychle přemohla zajištění německé kulometčíky, kteří zasypávali výstřely naše jednotky. Poté roty vnikly do Grabarje za ojedinělého odporu a obklíčily německou posádku od západu i od jihu. Němci se pokoušeli zachránit kamiony, což se jim však nepodařilo a jejich odpor byl zlomen. Jednotky pronikly ke kamionům, vrchovatě naloženým různým materiálem a zapálili je. Nakonec napočítali 32 ocelových koster, jako symbol a nemilou upomínku na německého agresora. Z 32 kamionů zapálil jich první prapor 20 a 2. prapor 12

Rozhodnuto provést útok na obrněný vlak

Tento zdařilý boj skončil za necelou hodinu, načež jednotky pospíšily na západní svahy Dilja. Zatím co větší brigády končila boj v Grabarji, část rot se dala na pochod podél trati Pleternica-Čaglin. Ježto po přechodu cesty Čosinci-Sesvete po necelém kilometru začíná les Serdan, který se pak spojuje s lesem Vražjak, jednotky v krytu se dostaly až ke trati. Bezprostředně po vstupu do lesa Vražjak, který se táhne podél trati Pleternica-Čaglin, narazily jednotky na obrněný vlak, jímž Němci kontrolovali trať, jakož i louky v délce jednoho kilometru, přes něž bylo nutno přejít, aby bylo možno se ukrýt v lesích na západních svazích Dilja. V lese Vražjak už byly některé části XII. proletářské brigády. Jakmile dorazily rotы Československé brigády, bylo rozhodnuto podniknout útok na obrněný vlak, který bez přestávky, i když jenom nazdařbůh, ostřeloval lehkými děly les. O jednotlivém přechodu prázdného prostoru přes potok Londa nemohlo být ani řeči. Takový pokus by byl placen životy. Čekat však až vlak zmizí by rovněž nemělo smyslu, neboť právě proto byl poslán na tento úsek a kromě toho Němci vel-

Dechová hudba Československé brigády ve volných chvílích vnášela dobrou náladu a bojového ducha mezi bojovníky i lid

kými silami vytlačovali jednotky brigády, které opouštěly Grabarji po likvidaci německé posádky v této vesnici.

Když byla shromážděna první část brigády, v dohodě s vedoucími částí XII. proletářské se přešlo k útoku na obrněný vlak a to tak, že předběžně byl vlak zasypán palbou z pušek a kulometů. Po silné střelecké přípravě byl podniknut útok. Obrněný vlak však nečekal na srážku s rotami, nýbrž odjel asi 2 km směrem Pleternici a z této vzdálenosti ostřeloval jednotky, které přecházely prázdný prostor, aby se dostaly do lesa u vsi Mihaljevci, kde měla léčku XVIII. brigáda, která chránila přechod jednotek od Pleternice. Jakmile první část jednotek přešla trať, obrněný vlak se vrátil k lesu Vražjak, aby zneemožnil další přechod jednotek přes trať. Větší část brigády s ním svedla těžký boj.

Německá střelecká linie stále více svírala jádro brigády, které se blížilo ke trati. Střelba z pušek a kulometů švihala po koloně, ale ježto se tato pohybovala v lese, byly její jednotky poměrně chráněny před živými kleštěmi, jimiž Němci svírali Serdan a Vražjak. Současně také obr-

něný vlak nepustil ze zřetele les Vražjak, z něhož měl vyjít jednotky, pochoduující na Dilj. Brigáda tehdy neměla vhodné zbraně pro boj s obrněným vlakem. Bez ohledu na to bylo však nutno přejít trať za pomoci toho co bylo k dispozici. Tak jako při překročení první skupiny, útoku na obrněný vlak předcházela palebná příprava. Ve vzdálenosti 500 m od tratě byly postaveny minomety 82 mm, pro které tehdy bylo dosti min a společně se střelbou z pušek a kulometů ostřelovali obrněný vlak. Silná střelba a pokřiky útoku znovu donutily obrněný vlak k ústupu. Tentokrát však byl nepřítel mnohem úpornější, unikal velmi pomalu a udržoval palbou z děl a kulometů pod stálou kontrolou louky a řeku Londu, přes niž brigáda ve vlnách přecházela.

Kolem 10,00 hodiny končí Československá brigáda přechod tratě Pleternica-Čaglin, znovu seřizuje pochodový pořádek, aby pokračovala v pochodu Diljem směrem k cíli pochodu, který už nebyl daleko. Další pochod byl také snadnější, neboť jednotky se tady mohly snáze vzpamatovat, pokud by nastala nějaká obtížná situace. Pochod Požežskou kotlinou obohatil bojovníky a vedoucí novými zkušenostmi, které zůstanou v trvalé upomínce, neboť při plnění tohoto úkolu splnili své závazky cele a do konce, při čemž, tak jako v dřívějších bojích, prokázali hodnotu bojovníka za svobodu. V boji na trati Pleternica-Čaglin měla brigáda 7 mrtvých a 34 raněných. Mezi raněnými byl velký počet vedoucích, z toho skoro polovina velitelů rot. Tyto ztráty ukazují s jakou prudkostí a silou bitva probíhala. Jen samotný boj s obrněným vlakem trval skoro dvě hodiny.

Jen několik hodin dělí brigádu od spojení s jednotkami III. armády

Dne 14. dubna 1945 dlouhá a nepřehledná kolona pokračuje v pochodu po slunném a pěkném počasí hřebenem Dilja. Na bojovnicích nebylo vidět žádnou únavu, ani probdělou noc, i když se zúčastnili těžkého boje. V předvečer toho dne přišla brigáda do vsi Paka, která se nachází na komunikaci Pleternica-Dakovo. Tam měla dvou-

hodinový oddech, načež pokračovala v nočním pochodu přes Paučje, což byl úsek partyzánské základny pro diljské území. Druhý den, 15. dubna v prvních ranních hodinách se dostává do Drenjského Slatniku, kam přichází v 09,00 hodin. Zatím co brigáda sestupovala s východních svahů Dilja, bylo zdálky slyšet salvy z pušek a kulometů, jakož i dělostřeleckou palbu, která se stále více přibližovala k pochodující koloně, čím více se tato blížila ke svému cíli. Bylo nám všem jasno, že nás dělí už jen několik hodin od spojení s jednotkami Srěmského frontu, které nezadržitelně pronásledovaly nepřítele k západním hranicím země.

Bezprostředně po příchodu do Drenjského Slatniku bylo praporům nařízeno aby vyslaly hlídky východně od vsi směrem k Paljevine a Bračevcům, Drenju a Mandičevci, neboť z té strany bylo možno očekávat nepřítele. Současně obsadily rotы východně od Slatinského Drenovce pozice, zatímco hlavní část brigády šla na odpočinek po čtyřiceti hodinách namahavého pochodu a dvou probdělých nocích. Bylo však zřejmo, že klid dlouho nepotrvá, neboť v chodu byla největší ofenzíva naší Armády, kterou podnikala na jugoslávském území. Proto bylo věnováno úsilí uspořádání jednotek, bylo upraveno stravování a jednotkám rozdělena munice.

Neuplynuly ani dvě hodiny od příchodu brigády do Drenjského Slatniku a kurýr Štábu XII. divize přinesl rozkaz, aby brigáda podnikla útok na nepřítele ve vsi Paljevina, vzdálené 3 km od Drenjského Slatniku. Tak byly jednotky brigády ve 13,00 hodin znovu v pohybu, aby zaútočily na nepřítele. Brigáda neušla ještě ani dva kilometry, když zpozorovala, že nepřítel ustupuje z Paljeviny směrem k Podgorju. Hned byl tím směrem vyslán 2. prapor, aby s bojovníky XII. proletářské brigády napadl nepřítele v této vesnici. Druhý prapor zaútočil na nepřítele z východní strany a po velmi krátkém boji byla vesnice očištěna a nepřítel ustoupil do vsi Ostrošie. Při útoku na hřbitov v Podgorju byl smrtelně raněn nepřátelskou kulkou velitel rotы 2. praporu Rudolf Němec, známý bojovník a dobrý vedoucí.

Navázáno spojení s I. proletářskou divizí (15. IV. 1945)

Ve 14,30 hlídka, vyslaná na východ od Drenjského Slatniku oznámila, že navázala spojení s jednotkami Srěmského frontu v úseku Mandičevac a to s I. proletářskou brigádou I. proletářské divize a u vsi Potljani se IV. brigádou XXXVI. vojvodžanské divize. Toto sdělení způsobilo velikou radost v celé brigádě. Teď už se vědělo že se blíží konec čtyřletého válčení a okupace, že jednotky se konečně dostaly z vosího hnízda v němž se nacházely a bojovaly kdo ví kolikrát o tytéž vesnice, města, výšiny a pole rodné Slavonie. V odpoledních hodinách se celá brigáda dala na pochod přes podhůří a Ostrašince do Kršinců. Na této cestě se setkali s hrůzami, které Němci po sobě zanechali. Ve vsích Ostrošinci a Kršinci pobili všechny dospělé muže, které zastihli doma. Jednoduše je vyvedli před dům a zabili.

V průběhu noci z 15. na 16. dubna přešla brigáda přes Našice do vsí Starý a Nový Zoljan, kde zůstala den a noc. V té době provedla čistění lesa jižně od Našic, do něhož se ukryli rozbití Němci a ustaše. Při této akci bylo pochytáno několik desítek německých vojáků, kteří jako pobláznění pobíhali po lese a nechtěli se vzdát našim jednotkám.

Zatímco jednotky III. armády pronásledovaly nepřítele směrem k Podravské Slatině a Virovitici, celá XII. divize přechází přes Požežskou kotlinu a Bučje do daruvarského okresu. Československá brigáda se usadila v Dežanovci a po několika dnech, dne 24. dubna 1945 dochází k jejímu rozpuštění. Většina bojovníků a vedoucích se zbraněmi a ostatní výstrojí se zapojuje do IV. brigády XII. divize, v jejímž složení bojuje až do konečného osvobození naší země.

ADOLF ORCT

Politická a kulturně-osvětová činnost brigády

Již vpředu bylo zdůrazněno, že důvody, které vedly k založení Československého praporu »Jan Žižka z Trocnova« byly v první řadě politického rázu a že jeho základním úkolem bylo, aby politickým působením v řadách české a slovenské menšiny ve Slavonii přispěl k tomu, aby se Češi a Slováci v co největším počtu hlásili do Národněosvobozenického vojska. Proto, i když byl prapor v rámci XVII. brigády a nesporně získal značné vojenské zkušenosti a zocelil se v bojích, naskytla se otázka účinnosti jeho politického poslání v rámci pohyblivé vojenské jednotky, jakou byla brigáda. Pro plnění své politické funkce a za účelem co nejrychlejšího vzrůstu na brigádu bylo zapotřebí, aby se prapor pohyboval a působil v krajích, kde žije česká a slovenská menšina. K tomuto závěru dospěl i Štáb VI. sboru a dne 3. září 1943 nařídil Štábu X. divize, aby Československý prapor vyřadil z rámce XVII. brigády. V nařízení Štábu X. divize, které bylo za tím účelem zasláno Štábu X. divize, které bylo za tím účelem zasláno Štábu XVII. brigády se pro vyřazení praporek z brigády uvádějí tyto důvody:

»Uvedený prapor vyšle (brigáda, pozn. pisatele) do českých osad kolem Daruvaru za účelem vojenského a zejména politického působení na tomto úseku, za účelem mobilizace a zapojení československé menšiny do řad našeho národněosvobozenického vojska a ve spojení s tím za účelem mobilizace a zapojení československé menšiny do řad našeho národněosvobozenického vojska a ve spo-

jení s tím za účelem přetvoření Československého praporu na brigádu.«

Dík svému působení za úseku západní Slavonie prapor vzrostl na brigádu, avšak složky ideově-politické práce zůstaly v brigádě po celou dobu jejího trvání, i když se intenzita této činnosti měnila s ohledem na vojenskou situaci na území Slavonie.

Komunisté — nositelé ideově-politické práce

V oblasti ideově-politické práce byla zvláštní a stálá pozornost věnována bojovníkům. Aby mohla brigáda plnit svůj politický a mobilizační úkol mezi obyvatelstvem, bylo zapotřebí v první řadě ideově vyzbrojit bojovníky brigády. Převážná tíže tohoto úkolu připadla členům Komunistické strany a SKOJ-e. U příležitosti založení brigády bylo v ní z celkového počtu 446 bojovníků a velitelů 34 členů KSJ a 60 členů SKOJ-e. V brigádě byli organizováni v buňkách, přizpůsobených složení brigády.

Ideologicko-politická práce byla rozvíjena trvale a soustavně, podle stanoveného programu. Komunisté v Československé brigádě spočátku pracovali podle programu, který obdrželi od XVII. brigády a skojevci podle programu XII. brigády. V brigádě pracovali ideově vyspělí komunisté, při čemž vynikali zejména skojevci, kteří působili jako transmise, přenášející vše závažné a důležité na bojovníky a sami přispívali svým příkladem k utužování vojenské kázně a ke zvyšování bojového ducha brigády.

Ideově-politická práce v brigádě se zpravidla prováděla prostřednictvím schůzek, převážně v rotách, setnínách a praporech. Pohyblivost brigád stěžovala tento způsob práce a tak byly používány méně formální způsoby, které zajišťovaly úspěch za pochodu, i při pobytu na postavení. O tom se hovoří i ve zprávě politického komisaře brigády ze dne 19. XII. 1943:

»Schůzky se konají podle možnosti, ale političtí vedoucí se dosud nepřizpůsobu práce podle směrnic, určujících způsob práce při pohybu, tj. že jejich činnost se nesmí omezovat jen na schůzky rot a setnin, ale že musejí

politicky působit i při rozhovorech s jednotlivci nebo skupinami partyzánů, ať už se nacházejí po domech nebo na postaveních a že jejich práce musí mít permanentní charakter.«

Náplň ideově-politické práce je charakterizována dvěma činiteli: jsou studovány všeobecné materiály, potřebné pro ideovou úroveň každého komunisty, jako jsou jednotlivé náměty z marxismu-leninismu a dějiny VKS(b) a aktuální politická témata např.: pakt o vzájemné pomoci a přátelství mezi Sovětským svazem a Československem, zrádcovska politika jugoslávské emigrantské vlády, Mačeka, Draže Michailoviče, otázka Národního výboru a prozatímní vlády, rozhodnutí Druhého zasedání AVNOJ-e, Moskevská a Teheránská konference, dohoda Tito-Šubašič aj.

Časem dostala ideově-politická práce všechny organizační formy. Jednou z těchto forem práce bylo pořádání kursů pro politické komisaře setnin a delegáty rot. Tyto kursy se konaly při Štábu brigády a mimo jiné se v těchto kursech vyučovalo tomu, jak se mají správně organizovat schůze a jak má probíhat diskuse. Kursy se od poloviny roku 1944 konaly pravidelně a průměrná návštěva na nich byla 10—12 osob. Na těchto kursech byla projednávána řada témat, dodaných Politickým oddělením divize. Na podkladě témat dodaných Politickým oddělením divize se jednou týdně konaly přednášky pro vojenské a politické vedoucí rot.

Všechna tato práce byla konána za tím účelem, aby komunisté měli potřebnou průpravu pro působení na bojovníky v brigádě, aby tato mohla co nejlépe plnit svůj politický a vojenský úkol. Z toho důvodu byla také věnována veliká pozornost práci s nově došlými bojovníky. O tom svědčí i dopis Štábu XII. divize politkomisaři Československé i dalších brigád divize ze dne 13. srpna 1944, v němž se praví:

»Jaké porozumění, kolik soudružství a přátelství najdou nově mobilizovaní soudruzi v prostředí, do něhož přišli, jaký bude poměr stařešinů k nim, bude rozhodovat o tom, jací z nich budou bojovníci. To znamená, že musí

být co nejvíce dbáno na to, aby poměr k nim byl co nejsprávnější, aby se cítili v rotě nebo praporu, do něhož byli přiděleni, příjemně. Musejí zde najít opravdové soudružství a porozumění. Nesmíte připustit, aby na jejich bedra hned dopadaly největší obtíže ať už pochodů, ubytování, táboření apod. Stává se totiž, že těmto nováčkům se například při některém pochodu naloží na záda největší rance munice nebo něčeho jiného, aniž při tom byli vystřídáni a při tom se říká nebo myslí: »On je nový, tak ať zkusí to co jsme i my zkusili, my už jsme se toho dost nanosili« atd. atd. Takový názor je nesprávný, neboť se u těchto nováčků vytváří názor o nespravedlivém postupu a to bude špatně působit na jejich další rozvoj a rota či prapor z nich nebude mít žádný prospěch. To ovšem neznamená, že nově mobilizované soudruhy nemáme zapojit do všech úkolů a prací a zatížit je i starostmi a obtížemi, musíte při tom mít však na mysli spravedlivý postup.

Zejména je nutno dbát na to, aby se tito noví soudruzi ihned zapojili do veškeré kulturně-osvětové práce, aby se učili písňím a společně s ostatními je zpívali, aby je soudruzi zapojili do psaní článků pro kapesní noviny, aby je zapojili do vyučování čtení a psaní těch, kteří číst a psát neumějí, aby se tak stali učiteli analfabetů atd.

Rovněž tak je nutno s nimi provádět co nejopravdovější vojenský výcvik a seznamovat je se základními vojenskými pravidly. K tomu se má přistoupit co nejopravdověji.

Znovu připomínáme že s těmito zásadami je nutno seznámit všechny, jak vojenské, tak politické vedoucí, jakož i všechny bojovníky v praporech, v nichž se nacházejí noví soudruzi.«

Taková práce přinášela dobré výsledky, které se projevovaly v morálně-politické pevnosti a bojové pohotovosti brigády. Tato práce působila i na snížení dezertérství z brigády, posilovala lásku k Rudé armádě a Sovětskému svazu a vedla ke zvyšování bojové pohotovosti bojovníků, což se projevovalo v požadavcích, aby byly brigádě svěřovány úkoly jako jsou útoky na nepřátelská postavení a nejen zajišťování útoků.

Brigáda mezi lidem

Velmi závažnou politickou prací, kombinovanou často s kulturně-uměleckým působením rozvinula brigáda na území na němž působila. Tento pracovní úsek byl neobyčejně důležitý pro zapojení co nejširších lidových mas do NO hnutí a do NOV, jakož i pro potírání reakční úlohy Chorvatské selské strany, projevující se politikou vyčkávání. Formy této práce byly různé;

Již samotné vystoupení brigády na vsích, zejména tam, kde se objevila poprvé, nebo kam jednotky Národně-osvobozenického vojska přicházely poprvé a kde tudíž vliv NO hnutí byl poměrně nejslabší, bylo politickou událostí. Proto také brigáda při svém pohybu na venkově vystupovala spořádaně, bojovníci zpívali partyzánské písně, třebaže někdy po namahavých pochodech stěží přemáhali únavu. Také pobyt na vesnicích musel být spořádaný, počínaje chováním bojovníků až po osobní hygienu a to v té míře, jak to okolnosti dovozovaly.

Nejdůležitější formou politické práce s obyvatelstvem byly masové politické schůze, tzv. mítinky, které byly velmi často spojeny s kulturně-uměleckým vystoupením. Na těchto mítincích byla lidem objasňována úloha národně-osvobozenického hnutí, nutnost boje za osvobození země a jiné aktuální politické události. V těch vsích, kde byl silný vliv Chorvatské selské strany byla odhalována reakční úloha Mačeka a vedení této strany.

Mítinky, které pořádala Československá brigáda byly velmi četné. Je pochopitelné, že největší počet jich byl konán ve vsích s českým obyvatelstvem, neboť tady byla brigáda nejpovolanější. Z neúplně zachovaného brigádního archivu můžeme se aspoň zčásti seznámit s údaji o konaných mítincích.

Tak v první polovině prosince roku 1943 pořádala brigáda mítink ve Slobodné Vlasti za spoluúčinkování partyzánské divadelní skupiny »August Cesaree«. Následující mítinky se konaly v Malém Nabrđu, Selci, Pridvorju a Preslatinci.

Za pobytu brigády na Daruvarsku byly tyto mítinky pořádány každý den. Tak 5. března 1944 se konaly mítinky v Lipoveckém Majuru a v Lipovci, 6. března v Si-

bovci a Holubňáku, 7. března v Dežanovci, 8. března v Horním Daruvaru, 9. března v Trojhlavě. Také v dubnu roku 1944 po návratu brigády na Daruvarsko se konaly mítinky a schůze: 16. dubna v Daruvarském Brestovci, 17. dubna v Horním Daruvaru a Lipovci, 18. dubna v Horních Střežanech, 20. dubna ve Velkých Zdeňcích, 21. dubna v Otkopech, 22. dubna v Ivanově Sele, 23. dubna v Končenici, 25. dubna v Dežanovci, 26. dubna v Holubňáku, 27. dubna v Královci, 28. dubna v Sibovci, 29. dubna v Trojhlavě, 2. května v Tomašici, 4. května v Daruvarském Brestovci, 6. května v Uljaniku a 9. světina v Kreštelovci.

Kromě hromadných schůzí — mítinků — vedoucí brigády konali i politické schůzky s představiteli a místními vedoucími Chorvatské selské strany, jejichž vliv byl někde mezi Čechy dosti silný. Na těchto schůzkách byly předkládány cíle národněosvobozenického boje a potírán reakční vliv Mačeka. Získáním vedoucích činitelů CHSS se jejich vlivem získávala i část obyvatelstva pro NO hnutí.

O této práci hovoří i zpráva politického komisaře brigády ze dne 15. března 1944. Kromě jiného se v ní praví:

»V této vsi (Lipovecký majur — pozn. pisatele) se dosud nekonala žádná schůze. Obyvatelé jsou z poloviny Češi. V rozhovoru po schůzi nebylo možno zjistit, že by zde byl silnější vliv reakční kliky CHSS. Jeden z nejvýznamnějších představitelů CHSS, bývalý předseda místní organizace Majdak pochvalně hledí na náš boj a vyslovil se proti vstupování do nepřátelského vojska a proti podryvné práci uvedené kliky. Měl jedinou připomínku, že jejich osadě nebyla dosud věnována žádná pozornost ze strany politických pracovníků, takže například dosud nedostali ani jediný výtisk »Slobodnog doma« (Svobodného domu — orgánu CHSS), aniž je jim co známo o Výkonném výboru CHSS. Z této osady v poslední době nikdo neodešel do domobrany.

Dne 8. března se konala schůzka s několika rolníky z Horního Dežanovce a s Valentou Domovićem. Po odhalení Mačekovské kliky jsme s těmito lidmi dlouho hovořili. Přibližně říkají toto: »my nejsme pro politiku vyčká-

Členové kulturně-osvětového výboru Československé brigády
»Jan Žižka z Trocnova«

vání, což jsme dokázali aktivní účastí v boji — z této vsi je již 19 omladincu, partyzánů — jakož i spoluprací, kterou od prvních dní poskytujeme partyzánům, ale nemůžeme nijak uvěřit, že by Maček a lidé kolem něho mohli udělat něco takového, jak jste nám zde vyprávěli a vysvětlovali. Říkají že je to podvrh se strany četníků. Sám Domovič kategoricky odmítá, že by dal nějaké prohlášení a žádá aby se věc vyšetřila ...»

Usilovná a organizovaná politická činnost s obyvatelstvem přinášela výsledky. Vliv NO hnutí stále více rostl a nepřátelská propaganda byla potírána. Nedůvěra vůči NO hnutí byla stále více překonávána. Obyvatelé skoro všech vsí kde žijí Češi, i když hned nevstupovali do ozbrojených jednotek NOV, hmotně podporovali NO hnutí a Československou brigádu vítali vždy jako svoji jednotku.

Kulturně-osvětová práce

V brigádě se rozvíjela intenzivní kulturně-osvětová a kulturně-umělecká práce. V celku o ni pečoval brigádní agitprop (oddělení pro agitaci a propagaci) a zejména pak kulturně-osvětové odbory, které byly na úrovni brigády až po roty.

Prvními nositeli kulturně-osvětové práce v brigádě byli Skojevci. Bezprostředně před založením brigády, ještě v praporu začali psát články a vydávat nástěnné noviny, založili pěvecký sbor a začali pracovat na založení ochotnických kroužků.

Zakládání kulturně-osvětových odborů v praporech značně pozvedlo kulturně-osvětovou činnost. Ve zprávě politického komisaře brigády ze dne 19. XII. 1943 se o tom říká:

»Od kdy jsme organizovali kulturně-osvětové odbory v praporech a uložili jim konkrétní úkoly, práce na tomto úseku se značně zlepšila, takže dnes má každý prapor svůj pěvecký sbor a ochotnický kroužek, které mají nacvičit dvě hry nebo písně a byla jim stanovena lhůta k jejich nacvičení. Já osobně jsem uspořádal schůzky se štáby, kde jsem ukázal, jak velkou pomocí bude pro vojenské i politické vedení, jestliže v našich jednotkách zdomácní kulturně-osvětová činnost. Zejména jsem upozornil vojenské vedoucí, že je nutno umožnit bojovníkům pravidelnou docházku na zkoušky a podle toho že je nutno upravit plán práce jednotky.«

Kulturně-osvětové odbory, které byly později založeny i v rotách, staly se za pomoci politických komisařů organizátory a nositeli kulturně-osvětové práce. Formy této práce byly četné a různé. Pěvecké sbory nacvičovaly a předváděly bojové, národní a některé ruské písně ochotnické kroužky přednášely recitace a skeče, které bojovníci často sami napsali, byla založena brigádní hudba a džezový soubor. Mezi bojovníky byly populární zejména ústní noviny, neboť je vhodným způsobem seznamovaly s aktuálními událostmi. Právě tak bylo populární předčítání radiozpráv a divizních zpráv, které byly začasť čteny kolektivně a diskutováno o nich. Bojovníci se zvláštním zřetelem na ústní noviny koncem roku 1944 hovořili

o amnestii nepřátelských vojáků a důstojníků, kteří přejdou na stranu NOV, o utvoření Jednotné vlády a u událostech v Řecku a v Belgii. Jednotlivé roty a prapory vydávaly své vlastní nástěnné noviny, jakož i kapesní noviny. Jednou z forem propagační práce bylo psaní hesel na zdi a na plakáty, jakož i vydávání letáků. V brigádě byla zorganizována i válečná dopisovatelská služba, kterou v prvním období vedl Ota Vojáček a po jeho odchodu z brigády Vlasta Petr.

Tato bohatá a rozsáhlá kulturně-osvětová práce v brigádě musela časem přinést i dobré výsledky. Projevilo se to na oslavách a jiných podnicích. Tak 1. května 1944 konala brigáda oslavu s mládeží z osad kolem Trojhlavy a Dežanovce. Během září 1944 byly v praporech konány slavnostní akademie u příležitosti vysokého vyznamenání maršála Tita. Po každé politické schůzi na vesnici uspořádala brigáda obyčejně kulturně-umělecký program, který lidé rádi navštěvovali. K tomu napomáhala i dobrá brigádní hudba.

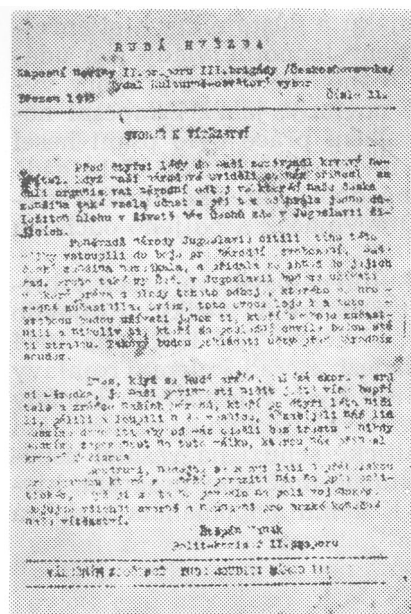
Kapesní noviny

Československá brigáda a její jednotky vydávali četné noviny, ponejvíce kapesního formátu. Podle okolností byly psány ručně nebo rozmnoženy na rozmnožovacím stroji, byl-li nějaký k dispozici. Obyčejně to byl šapirograf nebo cyklostyl. Noviny vydávaly kulturně-osvětové odbory v přestávkách mezi bitvami a pochody. Kapesní noviny byly vydávány na úrovni brigády až po roty a pomocné oddíly brigády a komentovaly život brigády. Vydávání kapesních novin spadá většinou do roku 1944, kdy bylo snadněji možno opatřit potřebný materiál, zejména papír.

V brigádě vycházely následující kapesní noviny:

BRIGÁDNÍ ZPRÁVY I. Československé brigády »Jana Žižky z Trocnova«. Vycházely roku 1943. Zachovalo se číslo 10. ze dne 10. XI.' 1943.

BRIGÁDNÍ FOFR s podtitulkem »Vojensko-politicko-finančně-domácí-kulturně-humoristický časopis«. Noviny vycházely v roce 1944 a zachovalo se pouze č. 4. ze září téhož roku.

RUDA HVĚZDA — kapesní noviny II. praporu Čs. brigády »Jan Žižka z Trocnova« — faksimile.

NAŠE BRIGÁDA s podtitulkem »Noviny I. československé brigády »Jana Žižky z Trocnova« národněosvobozeneckého vojska Jugoslávie«. Noviny vycházely v roce 1944 a 1945. Zachovala se čísla 3 a 4.

První prapor vydával kapesní noviny pod názvem NÁŠ PRAPOR a vycházely roku 1944 a 1945. Zachovala se čísla 3, 4, 6 — 11.

První rota 1. praporu vydávala kapesní noviny K VÍTEŽSTVÍ. Zachovala se čísla 7, 9 a 11 z roku 1944 a 4, 7, 8, 10 a 11 z roku 1945.

Druhá rota 1. praporu vydávala kapesní noviny SMĚLE DO BOJE, které pak změnily název na PRAVDA VÍTEŽÍ. Zachovala se čísla 2 a 11 z roku 1944 a 2, 3, 8 a 9 z roku 1945.

Z BOJE byly noviny 3. roty 1. praporu (?). Zachovalo se pouze číslo 3 z roku 1944.

Partyzáni nebojovali pouze zbraněmi, ale často také humorem a satirou, která odhalovala zrádce a zbabělce. Jedna z karikatur klubu XII. úderné brigády

Třetí rota 1. praporu vydávala noviny ROTNI VZPO-MÍNKY, které pak změnily název na NAŠE ROTA. Zachovala se čísla 2 z roku 1944 a 5 a 8 — i z roku 1945.

Čtvrtá rota 1. praporu vydávala noviny KUPŘEDU. Zachovala se čísla 5 a 6 z roku 1944.

KAPESNÍ NOVINY vydávala roku 1944/1945 kulometná rota 1. praporu. Zachoval se jeden výtisk bez číslování z roku 1944 a čísla 2 a 6 z roku 1945.

RUDÁ HVĚZDA byly noviny 2. praporu a vycházely 1944/1945. Zachovala se čísla 5, 8 a 9 z roku 1944 a číslo 10 z roku 1945.

První rota 2. praporu vydávala KAPESNÍ NOVINY. Zachovala se čísla 17 a 18 z roku 1945.

PARTYZÁN byl název kapesních novin 2. roty 2. praporu. Zachovala se čísla 16 a 17 z roku 1945.

Třetí rota 2. praporu vydávala KAPESNÍ NOVINY. Zachovalo se číslo 12 z roku 1945.

Oddělení těžkých kulometů 2. praporu vydávalo v roce 1944/1945 kapesní noviny KULOMETNÍK. Zachovala se čísla 5, 9 a 10 z roku 1944 a 3, 4, 6 a 7 z roku 1945.

Třetí prapor vydával kapesní noviny ČESKOSLOVENSKÝ BOJOVNÍK. V roce 1944 a 1945 vyšla čísla 1 — 3.

Štáb 3. praporu vydal v lednu 1945 list K SVOBODĚ. Zachovalo se číslo 1.

KUPŘEDU byly noviny 1. roty 3. praporu. Vycházely 1944 a 1945 a zachovala se čísla 12, 14, 15, 17, 18, 21, 22 a 24 z roku 1945. ZA PRAPOREM byly kapesní noviny 2. roty 3. praporu. Vycházely v roce 1944 a 1945. Během vycházení byl změněn název nejdříve na HVĚZDA a potom na DO BOJE. Zachovala se čísla 5, 11 — 15 z roku 1944 a číslo 16 a jeden výtisk bez čísla a čísla 18 — 22 z roku 1945.

Třetí rota 3. praporu vydávala kapesní noviny NÁŠ CÍL. Zachovala se čísla 2 — 4, 7 a 8 z roku 1944 a 1 — 5, 7, 8, 10, 13, 22 — 26 z roku 1945.

Kulometná rota 3. praporu vydávala roku 1945 kapesní noviny KUPŘEDU. Vyšlo číslo 1 v srpnu 1944.

POMOC byl název kapesních novin zdravotní roty. Vyšlo číslo 1 v červenci roku 1944.

MLADÍ TELEFONISTÉ byly kapesní noviny které vycházely roku 1944. Zachovalo se číslo 5.

ŽENA V BOJI byl název kapesních novin pomocných jednotek Československé brigády, jejich první číslo vyšlo v lednu 1945.

Brigáda — nositel kulturního života české a slovenské menšiny

Provádějíc rozsáhlou kulturně-osvětovou činnost, Československá brigáda se stala skoro výhradním nositelem kulturního života českého a slovenského obyvatelstva ve Slavonii. Proto se také stala nositelem boje za menšinová práva, která bylo možno v plném rozsahu uskutečnit pouze národněosvobozenecským bojem. Představitelé brigády jako nejuvědomělejší část českého a slovenského obyvatelstva v Chorvatsku se v květnu 1944 zúčastnili okresní porady na území Daruvaru, na které se hovořilo také o postavení české menšiny. O výsledku jednání sdělil politický komisař brigády ve své zprávě ze dne 13. května 1944 toto:

»Projednávaly se zde všechny otázky, které se speciálně týkají samotné menšiny . . .

S velkým zájmem se rozvinula diskuse o postavení naší menšiny, o významu naší jednotky a ve všech projevech bylo možno zjistit přání, aby byly založeny některé kulturně-osvětové instituce, které by kromě kulturně-osvětové práce pečovaly o otázky, které se speciálně týkají československé menšiny. Po rozhovoru se soudruhům Zvonkem (Brkičem — pozn. autora) je zřejmo, že bude nejlépe, aby byly obnoveny tzv. Československé besedy ve vsích a až začnou pracovat, bylo by později utvořeno vyšší vedení, které by zastupovalo buď okres nebo celou menšinu. To je potřebné proto, že se projevily různé snahy pánů z Daruvaru a z jiných míst, kteří by chtěli zaujmout bývalá místa která v menšině zastávali jako její představitelé.«

Tím způsobem by byla brigáda nejlepším ručitelem menšinových práv českého a slovenského lidu v rovnoprávném společenství jugoslávských národů a její snažení na kulturně-osvětovém poli představuje v kulturním životě české a slovenské menšiny spojku mezi dvěma obdobími — tím za staré Jugoslávie a tím, které nastupuje po osvobození, kdy česká a slovenská menšina v nové, socialistické Jugoslávii rozvíjejí plný kulturní život.

Závěr

Československá brigáda »Jan Žižka z Trocnova« byla od svého založení zařazena do XII. divize VI. sboru NOV a Partyzánských oddílů Jugoslávie a od svého založení byla v neustálém pohybu a bojích v roce 1944 a v roce 1945 až do konce války, resp. do jejího zrušení v dubnu roku 1945. I za největších obtíží čestně plnila své úkoly. Největšího rozmachu a úspěchu dožila koncem roku 1944, kdy také početně byla nejsilnější. Tehdy čítala přes 1000 bojovníků, rozdělených do tří praporů s potřebnými pomocnými jednotkami.

Brigádou za jejího trvání prošlo na 3500 bojovníků, to znamená třikrát víc, než kolik činil její nejvyšší denní stav. Více než 700 jejích bojovníků zahynulo a na 800 jich bylo raněno. Poměrně velký počet byl dezertérů, kteří se různým způsobem snažili, aby konec války dočkali doma. Nejhorší situace v tom směru byla pozdě na podzim roku 1943, kdy bylo mobilizováno na 400 nových bojovníků. Brigáda se nevydala hned na akce, aby se noví bojovníci zocelili v boji, déle než jeden měsíc ležela v Dolních Borcích, odkud nově mobilizovaní bojovníci se mohli za jednu noc dostat domů. Tehdy začaly dezerce, které i poději po dlouhou dobu byly těžkým problémem. Příčiny dezertérství byly různé, avšak velmi málo bylo těch, kteří by přeběhli k nepříteli. Dezertéři se většinou zdržovali doma a ukrývali se před jednou i druhou stranou. Ve zprávě politického komisaře brigády Oblastnímu výboru KSCH pro Slavonii ze dne 23. IV. 1944 se o tom problému praví:

»Dne 20. dubna se konala schůze ve Velkých Zdeňcích. Je to veliká a bohatá vesnice, kde bydlí velký počet Čechů. Zde je nejvíc dezertérů z naší brigády. V projevech byla lidem vysvětlena situace v níž se dnes nacházíme s ohledem na postavení československé menšiny a co by se dnes mělo dělat. Po projevech v rozhovoru s lidmi jsme seznali, že skupina dezertérů by se chtěla vrátit do naší jednotky, jenže se obávají že budou trestáni. My jsme jim však řekli aby se svobodně vrátili, že se nemusejí obávat trestu smrti a že je přijmeme do naší jednotky.«

Výstava dokumentů o Čs. brigádě v Daruvaru 1963

Takové a podobné úryvky nacházíme v řadě zpráv v průběhu první poloviny roku 1944, kdy se brigáda ponejvíce pohybovala kolem Daruvaru a nebylo jí přidělováno dost bojových úkolů. Situace se značně zlepšila v druhé polovině roku, kdy brigáda prováděla akce a boje v rámci XII. divize.

Zpravidla dezertovali starší lidé, kteří měli rodiny a majetky, zatímco mládežníci byli zpravidla dobří bojovníci. Ze zahynulých a raněných připadá velký počet právě na mládežníky, kteří si byli vědomi toho, že je jejich povinností bojovat vzdor všem potížím, které sebou válka přinášela. Je mnoho příkladů statečnosti mládežníků v bojích a při překonávání potíží na pochodech, které byly někdy obtížnější než samotné boje.

Nemalé byly i jiné potíže, charakteristické pro všechny jednotky NOV. V první řadě byla otázka obuvi a oděvu. Ty se v první řadě získávaly zabavením od nepřátel

v boji, ať už od zajatců, nebo ze zabitých nepřátel. Během roku 1942 byly již zakládány větší dílny pro opravu a zhotovování oděvů a obuvi kde to jen bylo poněkud možno, tím však ani zdaleka nemohly být kryty všechny potřeby. Spojenecká pomoc, která začala přicházet teprve koncem roku 1943 rovněž nestačila krýt potřeby NOV, které mezitím denně rostly zároveň s růstem NOV. Tím způsobem byl problém zásobování obuví a oděvem akutní po celou dobu války. Zejména palčivý byl problém obuvi. To je zřejmo i ze zprávy, kterou brigáda poslala vyšším štábům. Tak ve zprávě politického komisaře brigády politickému komisaři XII. divize ze dne 12. XI. 1944 je uvedeno kromě jiného:

»Oděv máme nyní dost dobrý, máme také velký počet soudruhů v civilu, ti však mají dost dobré oděvy. Něco oděvů jsme zabavili v akcích a něco jsme dostali od divize. Také obuv je v dost dobrém stavu. Úplně bosých máme v brigádě ještě 20 a někteří soudruzi mají boty velmi špatné.«

Tedy dvacet úplně bosých bojovníků v pozdním podzimu, kdy se v slavonských horách objevuje už i sníh, nepovažoval politický komisař za žádný veliký problém. Z toho je zřejmo, že pokud se týče obuvi bývala situace ještě horší. Taková situace nastala o měsíc později, na samém prahu zimy. Tehdy (dne 22. XII. 1944) komisař brigády sděluje:

»Oděv a obuv máme ve velmi špatném stavu. Jak jsem již vpředu uvedl, při velikých pochodech v blátě mnoho soudruhů zůstalo bosých a skoro polovina jich má zcela rozedrané boty.«

Zprávy pouze konstatovaly situaci, ale pomoc, aby se ta situace mohla zlepšit, nebyla. Štáb divize neměl k dispozici potřebný materiál aby ho mohl brigádě přidělit a tak se problém řešil jak to šlo a kolik materiálu se sehnalo. Situaci poněkud zmírňovaly brigádní krejčovské a obuvnické dílny, které dělaly co mohly, opravovaly a záplatovaly oděvy a obuv. Obdobná situace byla i v ostatních jednotkách NOV, avšak touha po svobodě, kterou bojovníci považovali za svátost, pomohla zvládnout i takové potíže. Bosému a často i hladovému partyzánu nebylo za těžko jít do boje, ba naopak tyto potíže jen posi-

lovaly bojovného ducha a podněcovaly bojovníky, aby se bili ještě rozhodněji za konečně osvobození země.

Vítězství, jichž brigáda dosáhla na vojenském poli byla proválena i politickou činností. Dva přechody přes Sávu, první ve složení XVII. brigády v létě 1943 a druhý v lednu 1944 měly velký politický význam, neboť brigáda v těchto taženích dosáhla dobrých výsledků v boji s nepřítelem na terénu vzdáleném od domovů, což velmi nadchlo tamější obyvatele a přimělo je ke vstupu do NOV a někteří jednotlivci vstoupili dokonce do Československé brigády.

Svůj stav brigáda doplňovala hlavně na území, kde žije největší počet Čechů a Slováků. To jsou území bývalých okresů Daruvar, Grubišno Polje, Pakrac, Slavonška Požega, Našice a Garešnica.

Účast Čechů a Slováků z území bývalých slavonských okresů je následující:

Daruvar	120	Grubišno Polje	308	Pakrac	195
Slav. Požega	185	Našice	135	Garešnica	84
Kutina	65	Novska	51	Đakovo	36
Virovitica	14	Bjelovar	7		

Největší počet bojovníků ze všech míst dal Československé brigádě Daruvarský Brestovec — 185. Do konce roku 1943 dal Daruvarský Brestovec více než 50 bojovníků, ostatní pak přicházeli do brigády mobilizací v letech 1944 a 1945. V brigádě zahynulo z Brestova 47 bojovníků a vedoucích. Odtud pocházejí také bratři Karel a Bohouš Matina, kteří oba zahynuli jako bojovníci NOV, Karel roku 1942 a Bohouš roku 1945 jako velitel roty Československé brigády. Také jejich sestra Zdeňka spolupracovala od roku 1942 s NO hnutím a vykonávala různé úkoly v průběhu NO boje.

Končenice rovněž dala 185 bojovníků, tak jako Brestovec. Z toho do poloviny roku 1943 odešli do NOV čtyři lidé, ostatní vstoupili do brigády později.

Z Dežanovce bylo v brigádě 115 bojovníků, z nichž větší část vstoupila do NOV v druhé polovině roku 1943 a v první polovině roku 1944. V NOV zahynulo 24 bojovníků, mezi nimi i velitel Československé brigády Antonín

Doležal. Dva Češi z Dežanovce padli jako oběť fašistického teroru a tři zemřeli brzy po válce na následky mučení v ustašských koncentracích.

Uljanik dal Československé brigádě 70 bojovníků, všichni však nebyli Češi. Přitom však velký počet Čechů z Uljaniku byl v NOV. Již v roce 1941 přistoupil k NO hnutí hostinský Mirko Němec z Uljaniku. Jeho hostinec sloužil za první spojkou bojovníkům toho kraje. Karel Horský rovněž začal s NO hnutím spolupracovat v roce 1941 a byl členem NO výboru. Byl zatčen a zavražděn roku 1944. Z Uljaniku v Československé brigádě zahynulo několik bojovníků.

Z Međuriče bylo v Československé brigádě 54 bojovníků, z toho několik zahynulo, z nich dva velitelé praporu: Josef Kabíček a Milko Hladík. Většina bojovníků z Međuriče přišla do brigády v roce 1943.

Prekopakra dala Československé brigádě 22 bojovníků, z nichž 11 zahynulo a to: Karel, Mařenka a Alois Doležalovi, Josef Matek, Antonín Skalník, Leo Jirout, Stanislav Rostočil, František Bergman, Antonín Míhl, Karel Šimek a Jan Křenek.

Ze Šibovce, kde před válkou žilo 45 českých rodin, poměrně největší procento Čechů bylo v Československé brigádě. Tato osada dala brigádě 38 bojovníků, přičemž další pracovali v zázemí již od roku 1942. V NOV zahynulo devět Čechů a pět dalších obyvatel vesnice. Ze Šibovce jsou bratři František a Josef Volšanský, oba účastníci NOV z roku 1942. Josef zahynul roku 1943. Rodina Bohumila Březiny rovněž spolupracovala s NO hnutím od začátku roku 1942. Bohumil zahynul po osvobození v Daruvaru od jedné skryté bomby. Jeho družka Fanyňka rovněž aktivně spolupracovala v NO hnutí a od roku 1943 byla členem Okresního výboru AFZ V Daruvaru.

Dost bojovníků daly Československé brigádě i vesnice Pakracká Polana, Horní Daruvar, Dolní Daruvar, Dolany, Lipovec, Velké a Malé Zdence, Hercegovac, Kaptol, Jelisavac, Pleternica, Polány, Resnik, Orlovac, Pavlovac, Ivanovo Selo a další. Z Pakracké Polány jsou bratři František a Josef Konývkové, kteří oba položili životy v NO boji.

Pro svou účast v obrovském boji národů Jugoslávie proti fašismu Češi a Slováci ve Slavonii získali uznání i od československé vlády v emigraci, neboť bojující za svobodu jugoslávských národů, bojovali současně i za osvobození své staré vlasti. To ve svém dopise z 21. IX. 1944 napsal Československé brigádě ministr zahraničí československé vlády dr. Hubert Ripka. V dopise píše:

»Drazí bratři,

dík, srdečný dík vám všem! Dvě slavná jména zdobí prapory, pod nimiž bojujete: jméno slavného českého válečníka z 15. století, Jana Žižky z Trocnova a jméno slavného vojevůdce z 20. století, Josefa Brože Tita. Bojujete proti témuž nepříteli, proti kterému vítězně vedl svá vojska před 500 lety Žižka a proti němuž vás vede bok po boku s hrdinnými jugoslávskými bojovníky vítězně maršál Tito. Nejen to. Bojujete za uskutečnění těchže ideálů: za vítězství pravdy, národní svobody a sociálního pokroku. V tom vidíme všichni záruku bratrského spojení našich národů a států v budoucnosti.«

Slavná staletá historie jugoslávských bojů za svobodu končí v této válce epopejí hrdinství, obětavosti a bojovnosti, kterou národy Jugoslávie nyní vpisují do dějin svých i do dějin lidstva. Máte čest bojovat s nimi bok po boku a jsem přesvědčen, že podníceni utrpením své staré i nové vlasti, Jugoslávie, hájíte barvy obou hrdinsky, v duchu bojových tradic našeho lidu. Vaše cesta byla dlouhá, plná obětí. Jistě vám, tak jako všem československým vlastencům je velkým povzbuzením vědomí, že stateční Slováci se sami pozvedli k rozhodnému boji za osvobození Československé republiky. Brzy uslyšíte o právě tak rozhodném boji vlastenců v českých zemích a v Zakarpatské Ukrajině. Náš lid má tytéž cíle jako lid jugoslávský: i když nám je pomoc našich velkých spojenců a v první řadě našeho slavného společného sovětského spojence nevyhnutelně potřebná, chceme svou svobodu vybojovat vlastními silami a vlastním úsilím.

Československá vláda v čele s prezidentem republiky dr. Eduardem Benešem, společně se všemi ostatními politickými činiteli Československa vzpomíná s láskou a

obdivem na vás všechny — na bojovníky brigády Jana Žižky — a nejvřeleji, samozřejmě, vzpomínají na vás českoslovenští vojáci.

Váš velký cíl je již na obzoru. Tam se již rýsují ideály národní svobody, sociálního pokroku a opravdové lidové demokracie. Učiníme vše, aby se ty ideály staly radostnou skutečností. Národy Jugoslávie a Československa byly věrné těmto ideálům, za ně bojovaly a v jejich jméně také slavně zvítězily.

Buďte pozdraveni, bojovníci brigády Jana Žižky!

Ať žije statečná armáda maršála Tita!

Ať žije československo-jugoslávské bratrství!«

Božidar Jakac: Partyzánská kolona na pochodu

VYSVĚTLIVKY ZKRATEK

- AFZ — Antifašistická fronta žen
AVNOJ — Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja
Jugoslavije — Antifašistická rada národního osvobo-
zení Jugoslávie.
ÚV KSCH — Ústřední výbor Komunistické strany Chor-
vatska.
KSCH — Komunistická strana Chorvatska
KSJ — Komunistická strana Jugoslávie
FLRJ — Federativni lidová republika Jugoslávie
CHRSS — Chorvatská republikánská selská strana
(HRSS)
JA — Jugoslávská armáda
JNOF — Jednotná národněosvobozenická fronta
NDH — Nezavisna Država Hrvatska — Nezávislý stát
chorvatský (NSCH)
NOB —: Národněosvobozenický boj
NOP — Narodnooslobodilački pokret — Národněosvo-
bozenické hnutí
NOV, NOVJ — Národněosvobozenické vojsko Jugoslávie
SKOJ — Savez komunističke omladine Jugoslavije —
Svaz komunistické mládeže Jugoslávie
SRPJ (k) — Socijalistička radnička partija Jugoslavije
(komunista) — Socialistická dělnická strana Jugoslá-
vie (komunistů)
URSS — Ujedinjeni radnički sindikalni savez — Sjedno-
cený dělnický odborový svaz
ZAVNOH — Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog
oslobođenja Hrvatske — Zemská antifašistická rada
národního osvobození Chorvatska

PRAMENY A LITERATURA

Bibliografija izdanja u narodnooslobodilačkom ratu 1941-1945, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1964.

Gazi Josip: Počeci modernog radničkog pokreta u Hrvatskoj (1880-1895), I-II, Savez sindikata Jugoslavije — Republičko vijeće za Hrvatsku, Zagreb, 1958.

Cazi Josip: Prva radnička društva u Hrvatskoj (1860-1880), Savez sindikata Jugoslavije — Republičko vijeće za Hrvatsku, Zagreb.

Cazi Josip: Vukovar u klasnoj borbi, Savez sindikata Jugoslavije — Republičko vijeće za Hrvatsku, Zagreb, 1955.

Dedijer Vladimir: Dnevnik, I-II, Državni izdavački zavod Jugoslavije, Beograd, 1945-1946.

Dedijer Vladimir: Josip Broz Tito (prilozi za biografiju), Kultura, 1953.

Građa za historiju narodnooslobodilačkog pokreta u Slavoniji, I-V, Historijski institut Slavonije, Slav. Brod.

Kaminski Martin: NOP i nacionalne manjine, »Slavonija u NOB«, Historijski institut Slavonije, Slav. Brod, 1966, str. 171-182.

»Komunisti«, izdanje Ministarstva unutrašnjih dela Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Odeljenje za državnu zaštitu, Beograd, 1921.

Korać Vitomir: Povjest radničkog pokreta u Hrvatskoj i Slavoniji, I-III, Radnička komora za Hrvatsku i Slavoniju, Zagreb, 1929-1933.

Ljubljanović Srećko: Kronologija ratnih operacija, »Slavonija«, Osijek, 1965, str. 70—168.

Ljubljanović Srećko: Radnički pokret u Požeškoj kotlini, knjiga prva (1873-1920), Historijski arhiv Slav. Požega, 1961.

Mažuran Ive: Građa o radničkom pokretu Osijeka i Slavonije 1867-1894, Historijski arhiv u Osijeku, Osijek 1967.

Milušić Anto: Izbori za Gradsko zastupstvo i za Ustavotvornu skupštinu 1920. godine u Slavonskom Brodu, »Zbornik« 3, Historijski institut Slavonije, Slav. Brod, 1965, str. 243-299.

Pavlović Rade: Neka sjećanja na partizanski odred »Matija Gubec«, »Ustanak naroda Jugoslavije 1941« I, Vojno delo, Beograd, 1964, str. 795-800.

Prilog građi za historiju NOP-a u Slavoniji, Historijski institut Slavonije, Slav. Brod, 1965.

Vidović Gabro: Jači od smrti, Lykos, Zagreb, 1961.

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda, tom V, Vojnoistorijski institut, Beograd.

Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, »Omladina«, Beograd, 1957.

Veškeré citace pramenů o Československé brigádě jsou uvedeny podle fotokopií originálních dokumentů, které se nacházejí v Československém svazu v Daruvaru.

O B S A H

Dušan Calie: Předmluva.	.&
Josef Matušek: Češi a Slováci v Jugoslávii mezi dvěma válkami.	.17
Adolf Orct: Češi a Slováci v Jugoslávii v pokrokovém dělnickém hnutí a národněosvobozeneckém boji	55
Josef Hanzl: Bojová cesta Československé brigády »Jan Žižka z Trocnova«	.117
Adolf Orct: Politická a kulturně-osvětová činnost brigády.	.31&

